Eduardo Galeano

YARATILIŞ

ATEŞ ANILARI 1

CAN

Türkçesi
ZÜLÂL KILIÇ

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Şefik Basımevinde basıldı ve ciltlendi. (1994)

Eduardo Galeano
YARATILIŞ

ATEŞ ANILARI

1. KİTAP

Türkçesi
ZÜLAL KILIÇ

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

Özgün adı
Memoria del Fuego
1. Los nacimientos

ISBN 975-510-560-3
© Eduardo Galeano / Onk Ajans Ltd. /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1990)

YARATILIŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....

İLK SESLER

Yaratılış 25
Zaman 25
Güneş ve Ay 26
Bulutlar 27
Rüzgâr 28
Yağmur 28
Gökkuşağı 29
Gün 30
Gece 31
Yıldızlar 31
Samanyolu 32
Akşam Yıldızı 33
Dil 33
Ateş 33
Orman 34
Sedir Ağacı 35
Guaiacum Ağacı 35
Renkler 35
Aşk 36
Irmaklar ve Deniz 36
Gelgit 37
Kar 38
Tufan 38
Kaplumbağa 39
Papağan 40
Sinekkuşu 40
Gece Kuşu (Urutau) 41
Çömlekçi Kuşu 42
Karga 42
Akbaba 43
Jaguar 43
Ayı 44
Timsah 45

Armadillo 45
Tavşan 46
Yılan 47
Kurbağa 48
Yarasa 48
Sivrisinekler 49
Bal 49
Tohum 50
Mısır 50
Tütün 51
Maté 51
Manyoka 52
Patates 53
Mutfak 53
Müzik 54
Ölüm 55
Diriliş 56
Büyü 56
Gülme 57
Korku 57
Yetki 58
Güç 58
Savaş 59
Şenlikler 60
Vicdan 60
Kutsal Kent 61
Seyyahlar 62
Vaat Edilmiş Ülke 62
Tehlikeler 63
Örümcek Ağı 64
Peygamber 64

ESKİ YENİ DÜNYA

1492: *Okyanus Denizi* Hint Adalarına Giden Güneş Yolu 67
1492: *Guanahani* Kolomb 68
1493: *Barcelona* Şanlı Gün 69
1493: *Roma* Âdem'in Vasiyeti 69
1493: *Huexotzingo* Doğru Nerede? Kökler Nerede? 70
1493: *Pasto* Herkes Vergi Verir 71
1493: *Santa Cruz Adası* Savona'lı Miquele de Cuneo'nun Bir

Deneyimi 71
1495: *Salamanca* Amerika'dan İlk Sözcük 72
1495: *La İsabela* Caonabo 73
1496: *La Concepcion* Tanrıya Saygısızlık 73
1498: *Santo Domingo* Yeryüzü Cenneti 74
Cennetin Dili 75
1499: *Granada* İspanyollar Kim? 75
1500: *Floransa* Leonardo 76
1506: *Valladolid* Beşinci Yolculuk 76
1506: *Tenochtitlán* Evrensel Tanrı 77
1511: *Guauravo Irmağı* Agüeynaba 78
1511: *Aymaco* Becerrillo 79
1511: *Yara* Hatuey 79
1511: *Santo Domingo* İlk Direniş 80
1513: *Cuareca* Leoncico 81
1513: *San Miguel Körfezi* Balbao 82
1514: *Sinú Irmağı* Çağrı 82
1514: *Santa Maria del Darién* Meyve Aşkı 83
1515: *Antwerp* Ütopya 84
1519: *Frankfurt* V. Carlos 85
1519: *Acla* Pedrarias 86
1519: *Tenochtitlan* Ateş, Su, Toprak ve Havayla İlgili İşaretler 87
1519: *Cempoala* Cortes 88
1519: *Tenochtitlán* Moctezuma 89
1519: *Tenochtitlán* Azteklerin Başkenti 91
Aztek Kalkan Türküsü 92
1520: *Teocalhueyacan* 'Keder Gecesi' 92
1520: *Segua de la Frontera* Servet Dağılımı 93
1520: *Brüksel* Dürer 93
1520: *Tlaxcala* Tenochtitlan'ın Yeniden Fethine Doğru 94
1521: *Tlatelolco* Ateşten Kılıç 94
1521: *Tenochtitlán* Yağmurda Dünya Sessiz 95
1521: *Florida* Ponce de Leon 96
1522: *Santo Domingo'nun Yolları* Ayaklar 96
1522: *Sevilla* En Uzun Yolculuk 97
1523: *Cuzco* Huaina Capac 99
1523: *Cuauhcapolca* Reisin Soruları 100
1523: *Painala* Malinche 100
1524: *Quetzaltenango* Şair Çocuklara Bu Savaşın Öyküsünü Anlatacak 101
1524: *Utatlan* Yenilenlerin Öcü 102

1524: *Akrep Adaları* Ekmek ve Şarap Töreni 103
1525: *Tuxkahâ* Cuauhtemoc 104
1526: *Toledo* Amerikan Kaplanı 105
1528: *Madrid* Kesenin Ağzını Açmak 105
1528: *Tumbes* Sürprizler Günü 106
1528: *Kötü Şans Adası* 'İnsanlar Ellerindekini Cömertçe Veriyor...' 107
1531: *Orinoco Irmağı* Diego de Ordaz 107
Piaroa Halkının Beyaz Adama Dair Türküsü 108
1531: *Meksiko Kenti* Guadelupe Bakiresi 108
1531: *Santo Domingo* Bir Mektup 109
1531: *Serrana Adası* Kazazede ve Öteki 110
1532: *Cajamarca* Pizarro 112
1533: *Cajamarca* Fidye 113
1533: *Cajamarca* Atahualpa 114
1533: *Xaquixaguana* Sır 115
1533: *Cuzco* Fatihler Kutsal Kente Giriyor 116
1533: *Riobamba* Alvarado 116
1533: *Quito* Bu Kent Kendini Öldürüyor 117
1533: *Barselona* Kutsal Savaşlar 118
1533: *Sevilla* İnkaların Hazinesi 118
1534: *Riobamba* Enflasyon 119
1535: *Cuzco* Pirinçten Taht 120
1536: *Meksiko Kenti* Motolinia 120
1536: *Machu Picchu* Manco İnka 121
1536: *Ulua Vadisi* Gonzalo Guerrero 122
1536: *Culiacan* Cabeza de Vaca 123
1537: *Roma* Papa Onların Bizim Gibi Olduklarını Söylüyor 123
1538: *Santo Domingo* Ayna 124
1538: *Bogotá Vadisi* Karasakal, Kızılsakal, Aksakal 125
1538: *Masaya Yanardağı* Para Tanrısı Volkan 127
1541: *Şili Santiago'su* İnés Suarez 127
1541: *Nochistlan Kayası* Asla 129
1541: *Eski Guatemala Kenti* Beatriz 129
1541: *Cabo Frio* Gün Doğarken Cırcırböceği Öttü 130
1541: *Quito* El Dorado 131
1541: *Conlapayara* Amazonlar 131
1542: *İgnazu Irmağı* Güpegündüz 132
1543: *Cubagua* İnci Avcıları 133
1544: *Machu Picchu* Taş Taht 133
İnkaların Savaş Türküsü 134

1544: *Campeche* Las Casas 134
1544: *Lima* Carvajal 135
1545: *Chiapas Krallık Kenti* Valladolid'den Kötü Haber Geliyor 136
1546: *Potosí* Potosí'nin Gümüşü 137
1547: *Valparaiso* Ayrılış 137
İspanyol Türkü Kitabından Sila Türküsü 138
1548: *Xaquixaguana* Xaquixaguana Savaşı Bitti 139
1548: *Xaquixaguana* Cellat 140
1548: *Xaquixaguana* Amerika'da Yamyamlık 141
1548: *Guanajuato* Guanajuato Madenlerinin Doğuşu 142
1549: *La Serena* Dönüş 142
Son Kez 143
1552: *Valladolid* Hep Emir Alan Şimdi Emir Veriyor 143
1553: *San Pedro Irmağı Kıyıları* Miguel 144
Pedro de Valdivia'nın Bir Düşü 145
1553: *Tucapes* Lautaro 145
1553: *Tucapel* Valdivia 146
1553: *Potosí* Güzel Kadın ve Belediye Başkanı 147
Kör Bir Adam Laternanın Ezgileri Eşliğinde Yalnız Yatan Kadın İçin Söylüyor 147
1553: *Potosí* Belediye Başkanı ve Çapkın Erkek 148
1554: *Cuzco* Belediye Başkanı ve Kulaklar 149
1554: *Lima* Belediye Başkanı ve Tahsildar 149
1554: *Meksiko Kenti* Sepúlveda 150
1556: *Asunción, Paraguay* Kadın Fatihler 151
1556: *Asunción, Paraguay* 'Muhammed'in Cenneti' 152
İspanyol Şarkı Kitabından Zamparanın Türküsü 153
1556: *La İmperial* Mariño de Lobera 153
1558: *Cañete* Savaş Sürüyor 154
Araucano Türküsü: Hayalet Atlı 155
1558: *Machmaloyan* Tzitzimeler 155
1558: *Yuste* Ben Kimim? Neydim? 156
1559: *Meksiko Kenti* Yas Tutanlar 157
Yaşlı Aztek Bilgelerinin Öğüdü 157
1560: *Huexotzingo* Ödül 158
1560: *Michoacán* Vasco de Quiroga 159
1561: *Villa de los Bergantines* Amerika'nın İlk Bağımsızlığı 160
1561: *Nueva Valencia del Rey* Aguirre 161
1561: *Nueva Valencia del Rey* Lope de Aguirre'nin Kral II. Felipe'ye Mektubundan Alıntı 163

1561: *Barquisimeto* Düzen Geri Geliyor 164
1562: *Maní* Ateş Budalalıkları 164
1563: *Arauco Kalesi* Geleceğin Tarihi 165
1564: *Plymouth* Hawkins 166
1564: *Bogotá* Evliliğin Cilveleri 166
1565: *Lima Yolu* Casus 167
1565: *Yauyoa* O Taş Benim 168
Tanrıyı Arayan İnkaların Duası 169
1565: *Meksiko Kenti* Tören 170
1566: *Madrid* İnsan Onurunun Bağnaz Savunucusu 171
1566: *Madrid* Kaybetsen de Değer 171
1568: *Los Teques* Guaicaipuro 172
1568: *Meksiko Kenti* Cortés'in Oğulları 172
1569: *Havana* Aziz Simon Karıncalara Karşı 173
1571: *Meksiko Kenti* Komşunu İhbar Edeceksin 174
1571: *Madrid* Suçlu Kim, Suçu İşleyen mi Yoksa Tanık mı? 175
1572: *Cuzco* I. Tupac Amaru 175
Yenilenlerin İnancı 176
1574: *Meksiko Kenti* Meksiko'da İlk *Auto-da-Fé* 176
1576: *Guanajuato* Keşişler Diyor ki: 178
1576: *Xochimilco* Salgına Karşı Havari Santiago 179
1577: *Xochimilco* Salgına Karşı Aziz Sebastian 179
1579: *Quito* Atahualpa'nın Oğlu 180
1580: *Buenos Aires* Kurucular 181
1580: *Londra* Drake 182
1582: *Meksiko Kenti* Ne Renk Olur Cüzamlının Derisi? 183
1583: *Copacabana* Tanrının Aymara Anası 183
1583: *Şili Santiago'su* Bir Süre Özgürdü 184
1583: *Tlatelco* Sahagúun 184
1583: *Acoma* Cibola'nın Kayalık Krallığı 186
Navajo Halkının Gece Türküsü 187
1586: *Cauri* Salgın 187
1588: *Quito* Atahualpa'nın Torunu 188
1588: *Havana* Aziz Marcial Karıncalara Karşı 189
1589: *Cuzco* Güneşe Sahip Olduğunu Söylüyor 189
1592: *Lima* Lima'da Bir *Auto-da-Fé* 190
1593: *Guarapari* Anchieta 191
1596: *Londra* Raleigh 192
1597: *Sevilla* Bir Hapisane Sahnesi 192
1598: *Potosí* Potosili İffetli Kadın Floriana Rosales'in Öyküsü
(Bartolome Arzans de Orsua y Vela'nın Kayıtlarından

Kısaltılmış Olarak) 193
Şarkı Olarak Söylenip Dans Edilecek İspanyol Dizeleri 196
1598: *Panama Kenti* Uyku ve Yazgı Zamanı 196
1599: *Quito* Esmeraldas'ın Afro-Kızılderilileri 197
1599: *Chagres Irmağı* Bilgeler Konuşmaz 198
1599: *La İmperial* Alevli Oklar 198
1599: *Santa Marta* Sevişmek İçin Savaşıyorlar 199
1600: *Santa Marta* Onların Bir Ülkesi Vardı 200
Av ve Balık Evi Teknikleri 201
1600: *Potosí* Dünyanın Sekizinci Harikası 201
Kehanetler 202
Cuzco'nun Türküsü 203
1600: *Meksiko Kenti* Arabalar 203
1601: *Valladolid* Quevedo 204
1602: *Recife* Palmares'e Karşı İlk Sefer 205
1603: *Roma* Dünyanın Dört Bir Yanı 205
1603: *Şili Santiago'su* Sürü 206
1605: *Lima* Kıyamet Gecesi 207
1607: *Sevilla* Çilek 208
1608: *Puerto Príncipe* Silvestre de Balboa 208
1608: *Sevilla* Mateo Aleman 210
1608: *Kordoba* İnka Garcilaso 210
1609: *Şili Santiago'su* Masada Nasıl Davranılır? 211
1611: *Yarutini* Put Katili 212
1612: *San Pedro de Omapacha* Dövülen Dövüyor 212
1613: *Londra* Shakespeare 213
1614: *Lima* Lima Kent Encümeni Tutanakları: Tiyatroda Sansürün Doğuşu 214
1614: *Lima* Peru'da Kızılderili Dansları Yasak 214
1615: *Lima* Guaman Poma 215
1616: *Madrid* Servantes 216
1616: *Potosí* Bir Geçit Töreninden Manzaralar 217
1616: *Santiago Papasquiaro* Efendilerin Tanrısı Kölelerin Tanrısı mı? 220
1617: *Londra* Londra Sisinde Virginia Dumanları 221
1618: *Lima* Küçük Dünya 224
1618: *Luanda* Gemiye Yüklenme 224
1618: *Lima* Fazla Esmer 226
1620: *Madrid* Amerika'dan Şeytan Dansları Geliyor 227
1622: *Sevilla* Fareler 229
1624: *Lima* Satılık İnsanlar 230

1624: *Lima* Siyah Siyahı Dövüyor 231
1624: *Lima* Şeytanın İşleri 232
1624: *Sevilla* 'Bir Alçağın Yaşamı'nın Son Bölümü 234
1624: *Meksiko Kenti* Bir Öfke Irmağı 235
1625: *Meksiko Kenti* Kentimizi Nasıl Buluyorsunuz? 236
1625: *Samayac* Kızılderili Dansları Guatemala'da Yasak 237
1626: *Potosí* Öfkeli Bir Tanrı 238
1628: *Chiapas* Çikolata ve Piskopos 239
1628: *Madrid* Satılık Mavi Kan 240
Hint Adalarına Gidenler İçin İspanya'da Söylenen Türkü ... 241
1629: *Las Cangrejeras* Bascuñan 241
1629: *Bío-Bío Irmağı Kıyıları* Putapichun 242
1629: *İmperial Irmağı Kıyıları* Maulican 244
1629: *Repocura Bölgesi* Ayrılık 244
1630: *Motocintle* Onlar Ölülerine İhanet Etmezler 245
1630: *Lima* Sahnelerin Kraliçesi María 247
1631: *Eski Guatemala* Concepcion Manastırında Müzikli Bir Akşam 248
Utangaç Âşığın Türküsü 249
1633: *Pinola* Gloria in Excelsis Deo 250
1634: *Madrid* Kim Saklanmıştır Karının Beşiğinin Altına 251
1636: *Quito* Üçüncü Yarı 251
1637: *Sucre Irmağının Ağzı* Dieguillo 252
1637: *Massachusetts Körfezi* "Tanrı Bir İngilizdir" 254
1637: *Mystic Kalesi* Pequot Kızılderililerinin Katliamına İlişkin Connecticut'lu Puritan John Underhill'in Vasiyetnamesinden Alıntı 255
1639: *Lima* Martin de Porres 256
1639: *San Miguel de Tucumán* Tucumán Piskoposunu Lima'daki Engizisyon Mahkemesine İhbar Eden Mektuptan Alıntı 258
1639: *Potosí* Bir İşadamının Vasiyeti 258
Kızılderililer Diyor ki: 259
1640: *Sao Salvador de Bahia* Vieira 260
1641: *Lima* Avila 260
1641: *Mbororé* Misyonerler 261
1641: *Madrid* Tarihe Karşı İlksizlik ve Sonsuzluk 262
1644: *Jamestown* Opechancanough 262
1645: *Quito* Mariana de Jesús 263
1645: *Potosí* Potosí'nin Günahkâr Kadını Estefania'nın Öyküsü (Bartolome Arzans de Orsua y Vela'nın Kayıtlarından Kısaltılarak) 264

1647: *Şili Santiago'su* Şili Kızılderililerinin Oyunu Yasak 266
1648: *Olinda* En İyi Yemlik Askerler 267
1649: *Azize Marie des Hurons* Düşlerin Dili 268
Bir İroquois Öyküsü 269
İroquois Halkının Türküsüne Dair Türkü 270
1650: *Meksiko Kenti* Yenenler ve Yenilenler 271
Hayatın Geçiciliği Üstüne Bir Nahuati Türküsünden 272
1654: *Oaxaca* Tıp ve Büyü 272
1655: *San Miguel de Nepantla* Juana Dört Yaşında 273
1656: *Santiago de la Vega* Gage 274
1658: *San Miguel de Nepantla* Juana Yedi Yaşında 274
Juana Düş Görüyor 275
1663: *Eski Guatemala* Matbaa Sahneye Giriyor 275
1663: *Paraíba Irmağı Kıyıları* Özgürlük 276
Palmares Türküsü 276
1663: *Serra da Barriga* Palmares 277
1665: *Madrid* II. Carlos 278
1666: *New Amsterdam* New York 279
1666: *Londra* Beyaz Hizmetkârlar 279
1666: *Tortuga Adası* Korsan Manzaraları 280
1667: *Meksiko Kenti* Juana On Altı Yaşında 281
1668: *Tortuga Adası* Köpekler 282
1669: *Cebelitarık Kenti* Dünyanın Tüm Zenginlikleri 283
1669: *Maracaibo* Kırık Kilit 284
1670: *Lima* 'Yasımızı Tut' 285
1670: *San Juan Atitlán* Mihrapta Davetsiz Bir Konuk 285
1670: *Masaya* 'Budala' 286
1670: *Cuzco* Benli Dede 287
1671: *Panama Kenti* Randevulara Zamanında Gelmek 288
1672: *Londra* Beyaz Adamın Yükü 288
Mandingo Halkının Aşk Kuşu Türküsü 289
1674: *Port Royal* Morgan 290
1674: *Potosí* Cadı Claudia 291
1674: *Yorktown* Olimpiyat Atları 291
1676: *Connecticut Vadisi* Savaş Baltası 292
1676: *Plymouth* Metacom 293
1677: *Old Road Town* Ölüm Burada, Yeniden Doğum Orada 293
1677: *Pôrto Calvo* Kaptan Toprak, Köle, Ün Vaat Ediyor 294
1678: *Recife* Ganga Zumba 295
Düşmana Karşı Bir Yoruba Büyüsü 295
1680: *Santa Fe, New Mexico* Kızıl Haç ve Beyaz Haç 29

1681: *Meksiko Kenti* Juana Otuz Yaşında 297
1681: *Meksiko Kenti* Sigüenza y Gongora 298
1682: *Accra* Bütün Avrupa İnsan Eti Satıyor 299
1682: *Remedios* Şeytanın Emriyle 299
1682: *Remedios* Gene de Kalıyorlar 301
1682: *Remedios* Tanrının Buyruğuyla 302
1688: *Havana* Kralın Emriyle 303
1691: *Remedios* Hâlâ Gitmiyorlar 303
1691: *Meksiko Kenti* Juana Kırk Yaşında 304
1691: *Placentia* Huron Kızılderililerinin Reisi Adario, Newfoundland'i Sömürgeleştiren Fransız Baron de Lahona İle Konuşuyor 307
1692: *Salem Village* Salem Cadıları 308
1692: *Guápulo* Sömürge Sanatı Ulusallaştırılıyor 309
1693: *Meksiko Kenti* Juana Kırk İki Yaşında 310
1693: *Santa Fe, New Mexico* On Üç Yıllık Bağımsızlık 310
New Mexico Kızılderililerinin Kumdan Kaçan Portreye Söyledikleri Türkü 311
1694: *Macacos* Palmares'e Son Sefer 311
Azande Halkının Yas Türküsü 313
1695: *Serra Dois Irmãos* Zumbí 313
1695: *São Salvador de Bahia* Brezilya'nın Başkenti 314
1696: *Regla* Siyah Meryem, Siyah Tanrıça 315
1697: *Cap Français* Ducasse 315
1699: *Madrid* Büyülenmiş 316
1699: *Macouba* Somut Kanıt 317
1700: *Ouro Préto* Tüm Brezilya Güneye Gidiyor 317
1700: *St. Thomas Adası* Eşyaları Konuşturan Adam 318
Bantu Halkının Ateş Türküsü 319
1700: *Madrid* Sonbaharın Alacakaranlığı 320

Kaynakça 323

ÖNSÖZ

Çok kötü bir tarih öğrencisiydim. Tarih dersleri mumyalar müzesine ya da Ölüler Diyarına gezilere benziyordu. Geçmiş cansız, boş, dilsizdi. Bize içi boşaltılmış vicdanlarla bugüne boyun eğmemiz için geçmişi öğretiyorlardı: tarih zaten yapılıp bitmişti, biz tarihi yapmayacak, onu kabullenecektik. Zavallı Tarih artık soluk almıyordu: bilimsel metinlerde ihanet edilmiş, sınıflarda çarpıtılmış, tarihlere boğulmuş olarak müzelere hapsetmişler, çelenklerle bronz heykellerin, mermer anıtların altına gömmüşlerdi onu.

Belki *Ateş Anıları* ona soluğunu, özgürlüğünü, dilini geri vermeye yardımcı olabilir.

Yüzyıllar boyunca Latin Amerika'nın altını, gümüşü, nitratı, kauçuğu, bakırı, petrolü yağmalandı: belleğine de el konuldu. Bir belleği olmasını engelleyenler onu daha baştan belleğini yitirmeye mahkûm ettiler. Latin Amerika'nın resmi tarihi sonunda üniformaları temizleyiciden yeni alınmış kodamanların askeri gösterisine indirgenir. Ben tarihçi değilim. Bütün Amerika'nın, ama her şeyden önce o aşağılanan sevgili ülkenin, Latin Amerika'nın çalınmış belleğinin bulunmasına yardımcı olmak isteyen bir yazarım. Onunla konuşmak, gizlerini paylaşmak, ona hangi sert killerden yapıldığını, hangi sevgi ve şiddet eylemlerinden doğduğunu sormak isterim.

Bu seslerin sesinin hangi yazın türüne girdiğini bilmiyorum. *Ateş Anıları*'nın bir antoloji olmadığı açıktır, ama bunun roman, deneme, destan, vasiyetname ya da başka bir şey olup olmadığını da bilmiyorum. Açıkçası bunu düşünmek uykularımı kaçırmıyor. Edebiyatın gümrük memurlarının dediği gibi biçimleri birbirinden ayıran sınırlar olduğuna inanmıyorum.

Nesnel bir yapıt yazmak istemedim, istesem de yapamazdım bunu. Bu tarihsel anlatının yansızlıkla bir ilgisi yok. Kendimi uzak tutamadığım için yan tutuyorum: bunu itiraf ediyo-

rum ve üzgün de değilim. Bu dev mozayiğin her parçası sağlam belgesel temellere dayanmaktadır. Burada anlatılanlar olmuştur, ama ben bunları kendi biçem ve biçimimde anlattım.

BU KİTAP

bir üçlünün ilk kitabıdır. İki bölüme ayrılmıştır. Birincisinde yerli yaratılış söylenceleri Kolomb öncesi Amerika'nın perdesini aralamaktadır. İkincisinde on beşinci yüzyılın sonundan 1700 yılına kadar Amerika'nın tarihi sergilenmektedir. *Ateş Anıları*'nın ikinci cildi on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılları kapsayacak, üçüncü cilt zamanımıza kadar gelecektir.

Her metnin altında parantez içindeki sayılar, yazarın bilgi ve dayanak noktaları ararken başvurduğu ana yapıtlara işaret etmektedir. Belgesel kaynaklar kitabın sonunda sıralanmıştır.

Her tarihsel olayın başlığı bunun meydana geldiği yıl ve yeri gösterir.

Aynen alınan deyimler italikle yazılmıştır. Yazar anılan eski kaynakların yazımını günümüze uyarlamıştır.

TEŞEKKÜR

Kitabın taslaklarını okuyan; değerli yorum ve önerilerde bulunan Jorge Enrique Adoum, Angel Berenguer, Hortensia Campanella, Juan Gelman, Ernesto Gónzalez Bermejo, Carlos María Gutiérrez, Mercedes López-Baralt, Guy Prim, Fernando Rodríguez, Nicole Rouan, César Salsamendi, Héctor Tizón, José María Valverde ve Federico Vogelius'a;

Yazarın gerekli kaynakçalara ulaşmasında ona kolaylık sağlayan Federico Alvarez, Ricardo Bada, José Fernando Balbi, Alvaro Barros-Lémez, Borja ve José María Calzado, Ernesto Cardenal, Rosa del Olmo, Jorge Ferrer, Eduardo Heral León, Juana Martínez, Augusto Monterroso, Dámaso Murúa, Manuel Pereira, Pedro Saad, Nicole Vaisse, Rosita ve Alberto Villagra, Ricardo Willson ve Sheila Wilson-Serfaty'ye;

Sorularını yanıtlayan José Juan Arrom, Ramón Carande, Alvaro Jara, Magnus Mörner, Augusto Roa Bastos, Laurette Sejourné ve Eric R. Wolff'a;

Bu projenin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan Batı Alman AGKED Vakfına;

Özellikle de gerçekleştirilmesi sırasında her bir sayfasının acımasız ve sevgili eleştirmeni Helena Villagra'ya teşekkür ederim.

BU KİTAP

Esther Nine'ye adanmıştır. Ölmeden önce bunu biliyordu.

E.G.

Kuru otun yanında yaş ot da yanar.

-Amerika'ya kölelerin getirdiği
Afrika atasözü

İLK SESLER

Yaratılış

Kadın ile erkek düşlerinde Tanrının kendilerini düşünde gördüğünü gördüler.

Sigara dumanı bulutunun içinde düş gören Tanrı şarkı söyleyip marakaslarını şakırdatıyor, kendini mutlu, ama kuşku ve gizemden allak bullak hissediyordu.

Makiritare Kızılderilileri, Tanrının düşünde yemek görürse bereket ve yemek verdiğini bilirler. Tanrı yaşam düşü görürse, doğar ve doğurur.

Tanrının düşünü gören kadın ile erkek düşlerinde büyük, parlak bir yumurtanın içindeydiler; şarkı söylüyor, dans ediyor, doğmak isteğiyle çılgına döndüklerinden olay çıkarıyorlardı. Tanrının düşünde mutluluk kuşku ve gizemden daha güçlüydü. Tanrı böylece düş görürken, bir şarkıyla yarattı onları:

"Bu yumurtayı kırıyorum, kadın doğuyor ve erkek doğuyor. Ve birlikte yaşayıp ölecekler. Ama gene doğacaklar. Doğacaklar, gene ölecekler, gene doğacaklar. Hiçbir zaman doğmalarının sonu gelmeyecek, çünkü ölüm bir yalandır." (51)[1]

Zaman

Mayalara göre daha gök yokken ve toprak daha uyanmamışken zaman doğmuştu ve bir adı vardı.

Günler doğudan yola çıkıp yürümeye başladılar.

İlk gün barsaklarından göğü ve yeri yarattı.

İkinci gün yağmurun aşağı inmesi için bir merdiven yaptı.

Deniz ve kara çevrimleri ile nesnelerin çokluğu üçüncü günün işiydi.

---

1. Bu sayı yazarın başvurduğu kaynağı kitabın sonundaki sırasına göre belirtmektedir. (Çev.)

Dördüncü gün, yer ile göğe birleşebilmeleri için eğilmelerini buyurdu.

Beşinci gün herkesin çalışması gerektiğine karar verdi.

İlk ışık altıncı günden yayıldı.

Yedinci gün hiçbir şey olmayan yerlere toprak koydu: sekizinci gün el ve ayaklarını toprağa daldırdı.

Dokuzuncu gün cehennemleri yarattı: onuncu gün bunları ruhları zehirlenmişlere ayırdı.

On birinci gün, güneşin içinde, taş ve ağacı biçimlendirdi.

Rüzgârı yapan on ikinci gündü. Rüzgâr esti ve adına ruh denildi, çünkü içinde hiç ölüm yoktu.

On üçüncü gün toprağı nemlendirdi ve çamuru yoğurup bizimkine benzer bir gövde yaptı.

Yucatan'da böyle anımsanır. (208)

Güneş ve Ay

İlk güneşi, sulu güneşi sel götürdü. Dünyada yaşayan her şey balık oldu.

İkinci güneşi kaplanlar yedi.

Üçüncüsünü insanları tutuşturan ateşten bir yağmur yok etti.

Dördüncü güneşi, rüzgâr güneşini, fırtına silip süpürdü. İnsanlar maymuna dönüşüp tepelere yayıldılar.

Tanrıları bir düşünce aldı, Teotihuacán'da bir araya toplandılar.

"Günü ağartma işini kim üstlenecek?"

Gücü ve güzelliğiyle ünlü Denizkabukları Tanrısı öne çıktı. "Ben güneş olacağım", dedi.

"Başka kim?"

Sessizlik.

Hepsi tanrıların en çirkini, en sefili olan Küçük Frengili Tanrıya bakıp, "Sen," dediler.

Denizkabukları Tanrısı ile Küçük Frengili Tanrı şimdi güneş ve ayın piramitleri olan tepelere çekildiler. Burada oruç tu-

tup düşünceye daldılar.

Sonra tanrılar çalı çırpı topladı, bir ateş yakıp onları çağırdı.

Küçük Frengili Tanrı koşup kendini alevlere attı. Hemen akkor halinde gökte belirdi.

Denizkabukları Tanrısı ateşe bakıp kaşlarını çattı, bir öne gitti, bir arkaya, duraksadı, bir iki kez geri döndü. Karar veremediğinden onu itmek zorunda kaldılar. Uzun bir aradan sonra göğe yükseldi. Tanrılar çok öfkelenmişti, bir tavşanla onun yüzüne yüzüne vurdular, parlaklığını söndürdüler. Böylece kendini beğenmiş Denizkabukları Tanrısı ay oldu. Ayın üstündeki lekeler bu dayaktan kalan izlerdir.

Ama o olağanüstü güneş hareket etmiyordu. Granit şahin, Küçük Frengili Tanrıya doğru uçtu. "Neden yola koyulmuyorsun?"

O aşağılanan, irinli, kambur sakat, "Çünkü kana ve güce gereksinimim var," diye yanıt verdi.

Bu beşinci güneş, hareket eden güneş, Toltek'lere ışık verdi, Aztek'lere ışık veriyor. Onun pençeleri var ve insan yüreğiyle besleniyor. (108)

Bulutlar

Bulut bir kadının gövdesine bir damla yağmur bıraktı. Dokuz ay sonra kadının ikizleri oldu.

İkizler büyüdüklerinde babalarının kim olduğunu öğrenmek istediler.

"Yarın sabah erkenden", dedi kadın, "doğuya bakın. Onu orada, gökyüzünde bir kule gibi göreceksiniz."

İkizler babalarını aramak için yeri göğü gezdiler.

Bulut onlara inanmadı, "Benim çocuklarım olduğunuzu kanıtlayın bana", dedi.

İkizlerden biri yeryüzüne bir şimşek gönderdi. Ötekiyse bir gökgürültüsü. Bulutun kuşkuları hâlâ dağılmayınca ikisi bir selin içinden geçip sağ salim çıktılar.

O zaman Bulut onlara yanıbaşında, pek çok kardeşinin ve yeğeninin arasında bir yer açtı. (174)

Rüzgâr

Tanrı Wawenock, Kızılderililerinden ilkini yarattığında yerde birkaç parça çamur kaldı. Gluskabe bu parçalardan kendini yarattı.

Tanrı yukardan hayretle sordu: "Sen nereden çıktın bakalım?"

"Ben bir mucizeyim", dedi Gluskabe. "Beni kimse yapmadı."

Tanrı onun yanında durup elini evrene doğru uzattı. "Benim işlerime bak," diyerek ona meydan okudu. "Bir mucizeysen bana icat ettiğin şeyleri göster."

"İstersen rüzgâr yapabilirim." Gluskabe ciğerlerinin olanca gücüyle üfledi.

Rüzgâr doğup hemen öldü.

Gluskabe mahcup mahcup, "Rüzgâr yapabiliyorum", diye itiraf etti, "ama onu yaşatmayı beceremiyorum."

O zaman Tanrı öylesine güçlü üfledi ki Gluskabe aşağı düşüp bütün saçlarını yitirdi. (174)

Yağmur

Kuzeyde büyük göllerin bulunduğu bölgede küçük bir kız birden yaşadığını fark etti. Dünyanın harikaları kızın gözlerini açtı, kız da rastgele yola koyuldu.

Menomenee halkının avcı ve oduncularının izinden giderek ağaç kütüklerinden yapılmış büyük bir kulübeye ulaştı. Burada yaşayan on erkek kardeş, gökgürültüsü kuşları, ona yatacak yer, yiyecek yemek verdiler.

Kötü bir sabah dereden su alırken kıllı bir yılan onu yakala-

yıp kayalık bir dağın ta içlerine götürdü. Tam yılanlar onu yiyecekken küçük kız şarkı söylemeye başladı.

Gökgürültüsü kuşları uzaklardan onun çağrısını duydular. Kayalık dağa şimşeklerle saldırıp tutukluyu kurtardılar, yılanları da öldürdüler.

Gökgürültüsü kuşları küçük kızı bir ağacın çatalına bıraktı.

"Sen burada yaşa", dediler ona. "Sen her şarkı söylediğinde biz geliriz."

Ne zaman küçük yeşil ağaç kurbağası ağacında şarkı söylese, gök gürlemeye başlar ve dünyaya yağmur yağar. (113)

Gökkuşağı

Orman cüceleri Yobuenahuaboshka'yı tuzağa düşürüp başını kesmişlerdi.

Baş, yuvarlana yuvarlana Cashinahuas ülkesine geri geldi.

Gayet zarif biçimde zıplayıp dengesini bulmayı öğrenmişti, ama kimse gövdesiz bir baş istemiyordu.

İçini çekerek, "Anne, kardeşlerim, yurttaşlarım", dedi. "Neden beni kovuyorsunuz? Neden benden utanıyorsunuz?"

Yakınmalara bir son vermek ve kafadan kurtulmak için anne, kafanın kendisini başka bir şeye dönüştürmesini önerdi. Ama kafa önceden var olan bir şeye dönüşmeyi kabul etmedi. Düşündü, hayaller kurdu, hesapladı. Ay daha yoktu. Gökkuşağı daha yoktu.

Her renkten yedi küçük ip yumağı istedi.

Nişan alıp yumakları birbiri ardından göğe fırlattı. Yumaklar bulutların arkasına takıldılar; iplikler yavaş yavaş açılıp yeryüzüne inmeye başladı.

Yukarı çıkmadan önce baş uyardı: "Beni tanımayanlar cezalandırılacak. Yukarıda beni gördüğünüz zaman, 'İşte, yüce ve yakışıklı Yobuenahuaboshka!' deyin."

Sonra aşağı sarkan yedi ipliği örerek bu ipten göğe tırmandı.

O gece ilk kez yıldızların arasında beyaz bir yarık göründü. Kızın biri gözlerini yukarı kaldırarak şaşkınlıkla sordu: "Nedir bu?"

Derhal kırmızı bir papağan kızın üstüne çullandı, birdenbire kıvrılıverdi, sivri uçlu kuyruğunu kızın bacaklarının arasına batırdı. Kız kanamaya başladı. O zamandan beri ay söylediği zaman kadınlar kanarlar.

Ertesi sabah gökyüzünde yedi renkli kaytan parlıyordu.

Adamın biri parmağıyla işaret etti ona. "Bakın, bakın! Amma da garip!" Böyle dedi ve yere düştü.

İşte böylece ilk kez birisi öldü. (59)

Gün

Şimdi Haida halkının totemine egemen olan karga, dünyayı yapan o yüce kutsal reisin torunuydu.

Karga ağaç gövdelerinden oluşan duvarda asılı ayı isteyip ağladığında dedesi ayı verdi ona. Karga baca deliğinden ayı havaya fırlatıp yeniden ağlamaya, yıldızları istemeye başladı. Yıldızları aldığı zaman ayın çevresine serpti onları.

Sonra dedesi gün ışığını içinde sakladığı oymalı tahta kutuyu ona verinceye kadar ağladı, zıpladı, çığlıklar attı. Yüce kutsal reis kutuyu evden dışarı çıkarmasını yasakladı. Dünyanın karanlıkta yaşamasına karar vermişti.

Karga mutlu olmuş gibi görünerek kutuyla oynadı, ama yan gözle kendisini kollayan muhafızlara bakıyordu.

Kendisine bakmadıkları bir sırada kutuyu pençesiyle yakalayıp kaçtı. Bacadan geçerken pençesinin ucu yarıldı, tüyleri de yanmıştı, o gün bugündür tüyleri siyahtır.

Karga kuzey kıyısı açıklarındaki adalara geldi. İnsan sesleri duyup onlardan yiyecek istedi. Ona yiyecek vermediler. Tahta kutuyu kırmakla korkuttu onları.

"Burada gün ışığı var", diye onları uyardı, "bir kaçarsa gökyüzü bir daha hiç ışığını söndürmeyecek. Hiç kimse uyuyamayacak, sır saklayamayacak, herkes kimin insan, kimin kuş, ki-

min orman hayvanı olduğunu bilecek."

Güldüler. Karga kutuyu kırıp açtı ve evrene ışık saçıldı.

(87)

Gece

Güneş durmadan parlıyordu, Cashinahua Kızılderilileri de uykunun ne kadar tatlı olduğunu bilmiyorlardı.

Büyük bir dinlenme gereksinimiyle, bu kadar çok ışıktan bitkin düşmüş olarak fareden geceyi ödünç aldılar.

Hava kararda, ama farenin gecesi bir lokma yemek yiyip ateşin önünde bir sigara içmeye zor yetecek kadardı. İnsanlar daha hamaklarına uzanır uzanmaz sabah oldu.

Bunun üzerine tapirin gecesini denediler. Tapirin gecesiyle rahatça uyuyorlardı, bu uzun ve çoktan hak ettikleri dinlenme hoşlarına gitmişti. Ama uyandıklarında o kadar çok zaman geçmişti ki, topraklarını dağ çalıları bürümüş, evlerini yerle bir etmişti.

Uzun uzun araştırdıktan sonra armadillonun gecesinde karar kıldılar. Bu geceyi ondan ödünç alıp bir daha da geri vermediler.

Gecesiz kalan armadillo gündüz uyur. (59)

Yıldızlar

Flüt çalarak aşk ilan edilir ya da avcıların dönüşü bildirilir. Waiwai Kızılderilileri flüt nağmeleriyle konuklarını çağırırlar. Tukano'lar için flüt ağlar; Kalina'lar için flüt konuşur, çünkü bağıran trompettir.

Negro Irmağının kıyılarında flüt erkeklerin gücünü kanıtlar. Flütler kutsal ve gizlidir, bunlara yaklaşan her kadın ölümü hak eder.

Çok eskilerde, kadınların kutsal flütleri olduğu zaman, erkekler odun ve su taşıyıp manyoka ekmeği hazırlarlardı. Erkek-

lerin anlatmasına göre, güneş dünyayı kadınların yönetmesine kızdı, onun için ormana düştü ve bacaklarının arasına yaprak özsuyu sokarak bir bakireyi döllledi. Jurupari böylece doğdu.

Jurupari kutsal flütleri çalıp bunları erkeklere verdi. Erkeklere onları saklamasını, korumasını ve kadınlar olmadan dinsel törenlerin kutlanmasını öğretti. Onlara erkek çocuklarına aktaracakları sırları da anlattı.

Jurupari'nin annesi kutsal flütlerin nerede saklandığını öğrenince onu ölüme mahkûm etti, ondan kalan parçalarla da gökteki yıldızları yaptı. (91 ve 112)

Samanyolu

Bir solucandan daha büyük değildi, kuşların yüreklerini yerdi. Babası Moseten halkının en iyi avcısıydı.

Kısa süre sonra kol büyüklüğünde bir yılan oldu. Durmadan daha çok yürek istiyordu. Avcının bütün günü ormanda, oğlu için öldürmekle geçiriyordu.

Yılan kulübeye sığmayacak kadar büyüdüğünde ormanda kuş kalmamıştı. Usta bir okçu olan baba ona jaguar yüreği getiriyordu.

Yılan bunları yiyip büyüdü. Ormanda artık jaguar da kalmadı.

"İnsan yüreği istiyorum", dedi yılan.

Avcı köyde, köyün yakınlarında insan bırakmadı, ama sonunda bir gün uzak bir köyde bir ağacın dalında onu görenler tarafından öldürüldü.

Açlık ve geçmişe özlem, yılanı onu aramaya yöneltti.

Hiç kimsenin kaçamaması için gövdesini suçlu köyün çevresine doladı. Erkekler bütün oklarını onları kuşatan bu kocaman halkaya doğru fırlatırken yılan babasının gövdesini kapıp göğe yükseldi. Geceleri hâlâ orada, gökyüzünde gövdesine batmış parlak oklarla kıvrılırken görülebilir. (174)

Akşam Yıldızı

Ay, o iki büklüm anne, oğluna, "Babanın nerede olduğunu bilmiyorum. Onu bul, benden haber ver", dedi.

Oğlan bütün ışıkların en parlağını aramak üzere yola koyuldu. Tarascan halkının güneşini şarabını içtiği, davulların eşliğinde kadınlarıyla dans ettiği öğle saatinde bulamadı. Ufuklarda, ölülerin diyarlarında da bulamadı. Güneş dört evinde de yoktu.

Akşam yıldızı hâlâ gökyüzünde babasını arıyor. Hep ya çok erken geliyor, ya da çok geç. (55)

Dil

Guaranîlerin İlk Babası kendi yüreğinin yansımalarıyla aydınlanan karanlıktan yükselerek alevleri ve ince sisi yarattı. Aşkı yarattı, ama bunu verecek kimsesi yoktu. Dili yarattı, ama onu dinleyecek kimsesi yoktu.

Sonra tanrılara dünyayı yapmalarını; ateş, sis, yağmur ve rüzgârın yönetimini üstlenmelerini önerdi. Kadınlara ve erkeklere can vermeleri için kutsal ilahinin müzik ve sözlerini de onlara devretti.

Böylece aşk paylaşım oldu, dil can buldu ve İlk Baba yalnızlığından kurtuldu. Şimdi yürürken şu şarkıyı söyleyen erkek ve kadınlara eşlik eder:

Bu yeryüzünde yürüyoruz.
Bu parlak yeryüzünde yürüyoruz. (40 ve 192)

Ateş

Tanrılar ateşi alıp götürdüklerinden geceler buz gibiydi. Soğuk bir bıçak gibi kesiyordu insanların etini ve sözlerini. İn-

sanlar titreyerek, çatlak seslerle yalvarıyordu; tanrılar duymazlıktan geldi.

Bir keresinde ateşi geri verdiler, insanlar sevinçten dans edip şükran ilahileri söyledi. Ama tanrılar çok geçmeden yağmur ve doluyu gönderip ateşleri söndürdü.

Tanrılar konuştu ve şunu istedi: Ateşi hak etmek için erkekler camtaşından yapılma hançerlerle göğüslerini yarıp yüreklerini teslim etmeliydiler.

Quiché Kızılderilileri tutuklularının kanını sundular ve kendilerini soğuktan kurtardılar.

Cakchiquel'ler bu pazarlığı kabul etmedi. Quiché'lerin kuzenleri olan ve onlar gibi Mayalardan gelen Cakchiquel'ler tüylü ayaklarıyla dumanın içinden kayıp geçtiler, ateşi çaldılar ve onu dağdaki mağaralarına sakladılar. (188)

Orman

Uitoto Kızılderililerinin Babası düşünde parlak bir sis gördü. Sis, yosun ve likenlerle kıvıl kıvıldı; rüzgârların, kuşların ve yılanların sesini yansıtıyordu. Baba sisi yakalamayı başardı ve soluğunun ipliğinden tuttu onu. Düşünden çekip çıkararak toprakla karıştırdı.

Sisli toprağa birkaç kez tükürdü. Bu köpüklü lapadan orman yükseldi, ağaçların kocaman tepeleri çiçek gibi açtı, meyveler ve çiçekler püskürdü. Nemli toprakta çekirge, maymun, tapir, yabandomuzu, armadillo, geyik, jaguar, karıncayiyen birer biçim ve ses edindi. Altın kartal, papağan, akbaba, sinekkuşu, akbalıkçıl, ördek ve yarasa havada süzülmeye başladı.

Yabanarısı büyük bir aceleyle geldi. Kara kurbağalarını, insanları kuyruksuz bıraktı, sonra da dinlenmeye çekildi. (174)

Sedir Ağacı

İlk Baba, sihirli asasının ucuyla bir dokunuşta dünyayı yarattı, onu kuştüyüyle kapladı.

Kuştüyünden sedir ağacı, içinden sözlerin aktığı o kutsal ağaç yükseldi. İlk Baba sonra Mby'a-guarani'lere ağacın gövdesini oyup içindekini dinlemelerini söyledi. Sözcük kutusu olan sedir ağacını kim duyabilirse, ocağını nereye kurması gerektiğini bilecekti. Duyamayanlarsa gene o aşağılık toza dönüşecekti.

(192)

Guaiacum Ağacı

Nivakle halkından genç bir kadın su aramaya giderken bol yapraklı bir ağaca, Nasuk'a, yani guaiacum ağacına rastladı ve onun çağrısını hissetti. Sağlam gövdesini kucaklayıp bütün gövdesiyle ona yaslandı, tırnaklarını kabuğuna sapladı. Ağaç kanadı.

Kadın ayrılırken, "Keşke bir erkek olsaydın Nasuk!" dedi.

Guaiacum da bir erkeğe dönüşüp onun peşinden koştu. Kadını bulduğu zaman ona tırmalanmış omzunu gösterdi, yanına uzandı.

(192)

Renkler

Bir zamanlar kuşların tüyleri de beyazdı, hayvanların derisi de.

İçine hiçbir ırmağın dökülmediği, içinden hiçbir ırmağın doğmadığı bir gölde yıkananlar şimdi mavidirler. Kadiueu kabilesinden bir çocuğun akan kanında yıkananlar kırmızı. Çamurda yuvarlananlar toprak rengi, söndürülmüş kamp ateşlerinde sıcaklık arayanlar kül rengi. Vücutlarını yapraklara sürenler yeşil, kımıldamadan duranlar beyaz.

(174)

Aşk

Amazon ormanlarında ilk kadın ile ilk erkek birbirlerine merakla baktılar. Bacaklarının arasındaki şeyler garipti.

"Seninkini kestiler mi?" diye sordu adam.

"Hayır," dedi kadın, "ben her zaman böyleydim."

Adam kadını yakından inceledi. Kafasını kaşıdı. Orada açık bir yara vardı. "En iyisi tapyoka, muz ya da olgunlaştığında çatlayan meyvelerden yememek," dedi adam. "Ben seni iyileştiririm. Hamağına yatıp dinlen."

Kadın onu dinledi. Uslu uslu şifalı bitkilerden çaylar içti, adamın onu merhemlerle ovmasına izin verdi. Adam, "Merak etme," dediği zaman gülmemek için dişlerini sıkmak zorunda kalıyordu.

Bu oyundan hoşlanıyordu kadın, ama bir hamağın üstünde oruç tutmaktan da sıkılmaya başlamıştı. Meyveleri hatırladıkça ağzı sulanıyordu.

Bir akşam adam ormanın içindeki açıklıktan koşarak geldi. Heyecanla zıplayarak bağırdı: "Buldum!"

Az önce erkek bir maymunu bir ağacın dalında dişi bir maymunu iyileştirirken görmüştü.

Kadına yaklaşarak, "İşte öyle yapılıyor," dedi adam.

Uzun kucaklaşma sona erdiğinde havayı yoğun bir çiçek ve meyve kokusu sardı. Yan yana yatan gövdelerden görülmemiş buğular ve ışıklar çıktı, her şey öyle güzeldi ki güneşler ve tanrılar utançtan öldü. (59)

Irmaklar ve Deniz

Choco'ların ormanında hiç su yoktu. Tanrı karıncada su olduğunu biliyordu, ondan biraz istedi. Karınca oralı olmadı. Tanrı onun belini sıkarak sonsuza kadar inceltti, karınca da karnında tuttuğu suyu dışarı salıverdi.

"Şimdi bana bunu nereden aldığını söyle."

Karınca, Tanrıyı hiçbir olağanüstü yanı olmayan bir ağaca

götürdü.

Kurbağalar ile baltalı adamlar dört gün, dört gece çalıştı, ama ağaç devrilmedi. Bir ağaç sarmaşığı onun toprağa değmesini önlüyordu.

Tanrı, tukan kuşuna emretti: "Kes onu."

Tukan bunu başaramadığı için meyveleri bütün bütün yemeye mahkûm edildi.

Papağan sarmaşığı sert, keskin gagasıyla kopardı.

Su ağacı devrilince gövdesinden deniz, dallarından ırmaklar doğdu.

Suyun hepsi tatlıydı. İçine durmadan avuç avuç tuz atan Şeytan'dı. (174)

Gelgit

Eski zamanlarda rüzgârlar Vancouver Adasının üstünde hiç durmadan eserdi. İyi hava diye bir şey yoktu, deniz de hiç alçalmazdı.

İnsanlar rüzgârları öldürmeye karar verdiler. Casuslar gönderdiler. Kış karatavuğu işi beceremedi, sardalye de. Gözlerinin kötü görmesine ve kırık kollarına karşın, rüzgârların evinde nöbet tutan kasırgaları atlatmayı başaran martı oldu.

Sonra insanlar martının öncülüğünde bir balık ordusu gönderdiler. Balıklar hep birlikte kapıya yüklendi. Hızla dışarı çıkan rüzgârlar onların üzerine bastı, ayakları kaydı, hepsi birbiri ardına dikenli balığının üzerine düştü, bu balık da onları kuyruğuyla parçalayıp yedi.

Batı rüzgârını canlı canlı yakaladılar. İnsanlar tarafından tutuklanınca sürekli esmeyeceğine söz verdi; yumuşak havalar, hafif esintiler olacak, sular da günde iki kez geri çekilecekti ki, deniz alçaldığında deniz kabukluları toplanabilsin. İnsanlar onun hayatını bağışladılar.

Batı rüzgârı sözünü tuttu. (114)

Kar

Evin beyi, "Uçmanı istiyorum!" dedi ve ev havalanıp uçtu. Bir yandan ıslık çalarak karanlıkta, havada ilerliyordu. Sonra bey, "Burada durmanı istiyorum!" diye buyurdu. Ev de, gecenin ve düşen karın içinde asılı durdu.

Lambaları yakmak için balina yağı yoktu, bey onun için bir avuç taze kar topladı, kar ona ışık verdi.

Ev bir İglulik köyünde yere indi. Birisi onu selamlamaya geldi, karla aydınlanan lambayı görünce şaşkınlıkla bağırdı: "Kar yanıyor!", lambalar da söndü. (174)

Tufan

And Dağlarının eteğinde topluluk reisleri bir toplantı yaptı. Tütün içip tartıştı.

Bolluk ağacının gür tepesi dünyanın çatısının çok üstüne yükseliyordu. Aşağıdan bakınca meyvelerin ağırlığıyla eğilmiş, ananas, hindistancevizi, papaya, guanabana, mısır, tapyoka, fasulye ile dolmuş taşmış üst dallar görülüyordu.

Fareler ve kuşlar keyfini çıkarıyorlardı ziyafetin. İnsanlara bir şey yoktu. Tilki inip çıkarak kendine şölenler çekiyor, bunu kimseyle paylaşmıyordu. Tırmanmaya çalışan insanlar yere düşüyordu.

"Ne yapacağız?"

Reislerden biri düşünde büyü yoluyla bir balta yapıverdi. Elinde bir kara kurbağayla uyandı, bunu bolluk ağacının kocaman gövdesine çarptı, ama hayvancık kustu ve içinden yalnızca ciğeri çıktı.

"Düş yalandı."

Başka bir reis düşünde her şeyin Baba'sından bir balta dilendi. Baba ağacın öcünü alacağı uyarısını yaptı, ama kırmızı bir papağan gönderdi. Reis papağanı yakalayarak bolluk ağacına çarptı. Yere yağmur gibi yiyecek yağdı, yeryüzünün kulakla-

rı bu gürültüden sağır oldu. Sonra ırmakların derinliklerinden çok olağanüstü bir fırtına koptu. Sular yükselip dünyayı kapladı.

Yalnızca tek bir adam canlı kalabildi. Günlerce ve gecelerce yüzdükten sonra, suyun içinden yükselen bir palmiye ağacının tepesine tutundu. (174)

Kaplumbağa

Tufan suları çekildiğinde Oaxaca Vadisi bir bataklık halindeydi.

Bir avuç çamur canlanıp yürümeye başladı. Kaplumbağa çok, çok yavaş yürüyordu. Başı ileri doğru uzanmış, gözleri kocaman açılmış halde gidiyor, güneşin yeniden canlandırdığı dünyayı gezip görüyordu.

Çok pis kokan bir yerde kaplumbağa ceset yiyen akbabayı gördü.

"Beni göğe götür," dedi. "Tanrı ile tanışmak istiyorum."

Akbaba onu, bu isteğini pek çok kez yinelemek zorunda bıraktı. Cesetler pek tatlıydı. Kaplumbağa yakarmak için kafasını çıkardı, sonra kokuya dayanamayarak kabuğunun içine çekti.

"Senin kanatların var, götür beni", diye yalvardı.

Onun ısrarından sıkılan akbaba koca kara kanatlarını açıp, sırtında kaplumbağayla havalandı. Bulutların içinden uçtular, kafası içeri çekik kaplumbağa yakındı: "Ne kadar iğrenç kokuyorsun!"

Akbaba duymamış gibi yaptı.

"Tam bir çürüme kokusu!" diye yineledi kaplumbağa.

Bunu yineleyip duruyordu ki sonunda sabrı tükenen o çirkin kuş birden eğildi, onu yere attı.

Tanrı gökyüzünden gelerek parçaları birleştirdi.

Ek yerleri kabukta görülür. (92)

Papağan

Tufandan sonra orman yeşil ama boştu. Sağ kalabilen adam ağaçların arasında ok atıyor, ama oklar gölge ve yapraktan başka bir şey vurmuyordu.

Sağ kalabilen adam bir gün uzun süre dolaşıp arandıktan sonra barındığı yere döndü, orada kızarmış et ile tapyoka, çörekleri buldu. Aynı şey ertesi gün de oldu, ondan sonraki gün de. Fena halde açlık ve yalnızlık çektiği için bu talihini kime borçlu olduğunu merak eder olmuştu. Sabahleyin saklanıp bekledi.

Gökte iki papağan belirdi. Yere iner inmez kadına dönüştüler. Ateş yakıp yemek pişirmeye başladılar.

Tek adam, saçı en uzun, tüyleri en ince, en parlak olanını seçti. Beğenilmeyen öteki kadın uçup gitti.

Bu çiftin soyundan gelen Mayna Kızılderilileri, kadınları tembel ya da suratsız olduğu zaman atalarına küfrederler. İşe yaramaz olanı seçtiği için bunların hep onun suçu olduğunu söylerler. Öteki, ormanda yaşayanı bütün papağanların annesi ve babasıydı. (191)

Sinekkuşu

Gün doğarken güneşi selamlar. Hava kararır, o hâlâ çalışmaktadır. Vızır vızır daldan dala, çiçekten çiçeğe uçar, ışığın kendisi kadar hızlı ve gereklidir. Bazan kuşkuya düşüp havada asılı durur; bazan da kimsenin yapamadığı gibi geri geri uçar. Kimi kez emdiği ballardan biraz sarhoş olur. Uçarken renkli pırıltılar saçar.

Tanrılardan haberler getirir, onlar adına öç almak için bir yıldırıma dönüşür, kâhinlerin kulağına gelecekten haberler üfürür. Bir Guarani çocuğu öldüğünde onun bir çiçeğin çanağında yatan ruhunu kurtarır, uzun iğne gagasında tutarak Kötülük Olmayan Ülkeye götürür. Oraya giden yolu zamanın başlangıcından beri bilmektedir. Dünya doğmadan önce de o vardı; çiy

damlalarıyla İlk Baba'nın ağzını serinletti, çiçek özüyle onun açlığını giderdi.

Aztek'lere güneşin sıcaklığını getirmeden önce Toltek'lerin kutsal Tula kentine yaptıkları uzun ve çetin yolculuğa kılavuzluk etti.

Chontal'ların komutanı olarak düşman kamplarının üstünde süzülür, onların güçlerini değerlendirir, bombardıman dalışları yapar, reislerini uykudayken öldürür. Kekchi'lerin güneşi olarak aya uçar, onu odasında şaşırtır, onunla sevişir.

Gövdesi badem büyüklüğündedir. Bir fasulyeden büyük olmayan bir yumurtadan, bir fındığın içine girebilen bir yuvada doğar. Üstüne bir yaprakçık örterek uyur. (40, 206 ve 210)

Gece Kuşu (Urutau)

"Ben kara talihin kızıyım," dedi kabile reisinin kızı Ñeambiú, babası düşman bir topluluğun üyesi olan bir erkeğe aşkını yasaklayınca.

Bunu deyip kaçtı.

Bir süre sonra onu İguazú Dağlarında buldular. Buldukları bir heykeldi. Ñeambiú görmeden bakıyordu; ağzı sessiz, yüreği uykudaydı.

Reis gizemleri çözen, hastalıkları iyileştiren birisini çağırdı. Yeniden dirilişi izlemek üzere tüm topluluk oraya geldi.

Şaman mate çayı ve tapyoka şarabına danıştı. Ñeambiú'nun yanına gidip doğruca kulağına bir yalan söyledi:

"Sevdiğin adam az önce öldü."

Ñeambiú'nun çığlığı bütün insanları salkım söğüde çevirdi. Kız da bir kuş olup uçtu.

Geceleri dağları sarsan urutaú çığlıkları yarım fersah öteden duyulur. Urutaúyu görmek zor, avlamak olanaksızdır. Bu hayal kuşa kimse yetişemez. (86)

Çömlekçi Kuşu

Erkeklik sınavı çağına geldiği zaman bu oğlan herkesten daha iyi koştu, yüzdü, sırımlarla gerilmiş halde hiç kımıldamadan, yakınmadan dokuz gün aç kaldı. Bu üç sınav sırasında duyduğu, kendisi için uzaklarda şarkı söyleyen kadının sesi dayanmasına yardım etti.

Topluluğun reisi oğlanın kızıyla evlenmesine karar verdi, ama oğlan kaçıp şarkıcıyı ararken Paraguay Irmağı ormanlarında kayboldu.

Çömlekçi kuşuna oralarda hâlâ rastlayabilirsiniz. Güçlüce çırpar kanatlarını ve aradığı sesin kendine doğru yaklaştığını sandığı zamanlar mutlu sesler çıkarır. Gelmeyen kişiyi beklerken, yıldırımdan korunaklı bir yerde, kapısı kuzey meltemine açık çamurdan bir ev yaptı.

Ona herkes saygı gösterir. Çömlekçi kuşunu öldüren ya da evini yıkan, fırtınayı üstüne çeker. (144)

Karga

Göller kuru, ırmak yatakları boştu. Susuzluktan ölen Takelma Kızılderilileri erkek ve dişi kargayı su aramaya gönderdiler.

Erkek karga hemencecik yoruldu. Bir kaba işeyip bunun uzak bir yerden getirdiği su olduğunu söyledi.

Dişi uçmayı sürdürdü. Çok daha sonra, taze su yüklenmiş olarak döndü ve Takelma halkını kuraklıktan kurtardı.

Ceza olarak erkek karga yazları susuzluk çekmeye mahkûm edildi. Boğazını ıslatamadığı için hava sıcak olduğunda çok boğuk bir sesle konuşur. (114)

Akbaba

Cauillaca bir ağacın gölgesinde bez dokuyordu, yukarıda bir kuşa dönüşmüş olan Coniraya uçuyordu. Kız onun şakımalarına, kanat çırpmalarına hiç mi hiç aldırmıyordu.

Coniraya, daha yaşlı, daha önemli öteki tanrıların Cauillaca için yanıp tutuştuklarını biliyordu. Ama yukarıdan tohumlarını bir olgun meyve biçiminde kıza gönderdi. Ayağının dibindeki etli meyveyi gören kız onu alıp ısırdı. Tuhaf bir zevk duydu ve gebe kaldı.

Daha sonra kuş bir insana –pejmürde, miskin bir adama– dönüşüp kızı bütün Peru'da kovaladı. Cauillaca sırtında küçük oğluyla okyanusa doğru kaçtı, bütün gücüyle onu izleyen Coniraya peşinden gitti.

Bir kokarcadan onu sordu. Kanayan ayaklarını, derin üzüntüsünü gören kokarca, "Budala," diye yanıt verdi, "onu izlemenin hiçbir yararı olmadığını görmüyor musun?"

Coniraya onu lanetledi. "Gece vakti dolaşacak, gittiğin her yerde kötü bir koku bırakacaksın. Öldüğün zaman kimse seni yerden kaldırmayacak."

Ama akbaba avcıya cesaret verdi. "Koş!" diye bağırdı ona. "Koş, yetişeceksin kıza!"

Coniraya onu kutsadı. "Nereye istersen oraya uçacaksın. Gökyüzünde ya da yeryüzünde senin gidemeyeceğin yer olmayacak. Yuvanı yaptığın yere hiç kimse ulaşamayacak. Hiçbir zaman yiyeceksiz kalmayacaksın ve seni öldüren ölecek."

Pek çok dağa tırmandıktan sonra Coniraya sahile ulaştı. Çok geç kalmıştı. Kızla oğlu çoktan okyanusun ortasında kayadan oyulmuş bir adaya varmışlardı. (100)

Jaguar

Jaguar ok ve yayla avlanırken bir gölgeye rastladı. Yakalamaya çalıştı, yakalayamadı. Başını kaldırdı. Gölgenin efendisi,

bir kayanın üzerinde açlıktan ölmek üzere olan, Kayapó kabilesinden genç Botoque idi.

Botoque'nin kımıldayacak gücü yoktu, ağzından ancak bir kaç sözcük çıkabiliyordu. Jaguar yayını indirip onu evinde kızarmış et yemeye davet etti. Delikanlı 'kızarmış'ın ne demek olduğunu bilmiyordu, ama kabul edip avcının sırtına atladı.

"Bir yabancının çocuğunu taşıyorsun," dedi jaguarın karısı.

"O artık benim," dedi jaguar.

Botoque hayatında ilk kez ateşi gördü. Taş fırınla, kızarmış tapir ve geyik eti kokusuyla tanıştı. Ateşin aydınlatıp ısıttığını öğrendi. Jaguar ona yay ve ok verdi, kendisini nasıl savunacağını gösterdi.

Botoque bir gün kaçtı. Jaguarın karısını öldürmüştü.

Uzun bir süre umutsuzca koştu, köyüne gelinceye kadar durmadı. Burada öyküsünü anlatıp sırlarım, yeni silahıyla kızarmış eti gösterdi. Kayapólar ateşe ve silahlara el koymaya karar verdiler, oğlan da onları uzaklardaki eve götürdü. Jaguara o ateşten, gözlerinde parlayan yansıması dışında hiçbir şey kalmadı.

O zamandan beri jaguar insanlardan nefret eder. Avlanmak için elinde kalan tek şey azı dişleri ve pençeleridir ve kurbanlarının etini çiğ yer. (111)

Ayı

Gündüz hayvanları ile gece hayvanları, o zamanlar canı isteyince gelip canı isteyince giden güneş konusunda ne yapacaklarını kararlaştırmak için bir araya geldiler. Hayvanlar sorunu yazgıya bırakmaya karar verdiler. Bilmece çözme oyununda kazanan taraf gelecekte dünyanın ne kadar gün ışığı alacağını belirleyecekti.

Onlar hâlâ konuşurlarken tartışmaları merak eden güneş yaklaştı. Güneş o kadar yakına geldi ki, gece hayvanları kaçışmak zorunda kaldılar. Ayı ortalığı saran telaşın kurbanı oldu.

Sağ ayağını sol pabucuna, sol ayağını da sağ pabucuna sokup koşabildiği kadar hızla kaçmaya başladı.

Comanche Kızılderililerine göre ayı o zamandan beri sendeleyerek yürür. (132)

Timsah

Macusi halkının güneşi endişeliydi. Havuzlarındaki balıklar günden güne azalıyordu.

Timsahı güvenlikle görevlendirdi. Havuzlar daha da boşaldı. Güvenlik görevlisi ve hırsız timsah, görünmez saldırganlarla ilgili iyi bir öykü uydurdu, ama güneş ona inanmadı, eline bir pala alıp timsahın gövdesini çizik çizik kesti.

Timsah onu yatıştırmak için güzel kızıyla evlenmesini önerdi.

"Onu bekleyeceğim," dedi güneş.

Timsahın kızı olmadığından yabani bir erik ağacının gövdesine bir kadın heykeli oydu.

"İşte kız burada," diyerek suya daldı, her zaman olduğu gibi gözünün ucundan bakıyordu.

Onun hayatını ağaçkakan kurtardı. Güneş gelmeden önce ağaçkakan tahta kızın karnının altını gagaladı. Böylece tamamlanmamış olan kızın içine güneşin girebilmesi için bir kapı açılmış oldu. (112)

Armadillo

Titicaca Gölünde büyük bir şenlik duyurusu yapıldı, çok üstün bir yaratık olan armadillo da herkesin gözünü kamaştırmak istedi.

Çok uzun süre önceden her göreni hayran bırakacak zarifikte bir pelerin dokumaya koyuldu.

Tilki onu çalışırken gördü. "Keyifsiz misin?"

"Beni meşgul etme. İşim var."

"Bu yaptığın ne?"

Armadillo açıkladı.

"Ha," dedi tilki, sözcüklerin tadını çıkararak. "Bu akşamki şenlik için mi?"

"Ne demek istiyorsun, bu akşamki mi?"

Armadillonun yüreğine indi. Zaman hesaplarından hiç bu seferki kadar emin olmamıştı. "Pelerinim de daha bitmedi!"

Tilki kahkahasını saklayarak uzaklaşırken armadillo aceleyle pelerinini bitirdi. Zaman hızla ilerlediğinden daha kalın iplik kullanmak zorunda kalmıştı, dokuma da çok büyük oldu sonunda. Onun için armadillonun kabuğu boğaz kısmında sıkı, arkada ise çok boldur. (174)

Tavşan

Tavşan büyümek istiyordu.

Tanrı kendisine bir kaplan, bir maymun, bir kertenkele ve bir yılan derisi getirirse onu daha büyük yapacağına söz verdi.

Tavşan kaplanı ziyarete gitti. "Tanrı bana bir sırrını açtı," dedi gizemli bir tavırla.

Kaplan bunu öğrenmek istedi, tavşan da bir kasırganın yaklaştığını açıkladı. "Ben küçük olduğum için kendimi kurtarırım. Bir deliğe saklanırım. Ya sen ne yapacaksın? Kasırga sana dokunmamazlık etmeyecektir."

Kaplanın bıyıkları arasından bir gözyaşı yuvarlandı.

"Seni kurtarmak için tek yol düşünebiliyorum," dedi tavşan. "Çok güçlü gövdesi olan bir ağaç ararız. Ben seni boynundan ve pençelerinden ağaca bağlarım, böylece kasırga seni uçurup götüremez."

Gönül borcu duyan kaplan kendini bağlattı. Tavşan da onu bir vuruşta öldürdü, derisini soydu, Zapotec ülkesinin ormanlarına doğru yoluna devam etti.

Bir maymunun yemek yediği ağacın altında durdu. Sonra bir bıçak çıkaran tavşan bunun kör tarafıyla kendi boynuna vurmaya başladı. Bıçağın her vuruşunda kıkır kıkır bir gülüş. Böyle pek çok kez vurup kıkırdadıktan sonra bıçağı yere bıraktı,

zıplayarak uzaklaştı.

Dalların arasına gizlenip gözetlemeye başladı. Maymun az sonra yere indi. Bu güldürücü nesneyi inceledi, kafasını kaşıdı. Bıçağı aldı, ilk vuruşta boğazı kesilmiş olarak yere düştü.

Elde vardı iki deri. Tavşan kertenkeleyi top oynamaya çağırdı. Top taştandı. Kertenkelenin kuyruk köküne topu attı, onu öldürdü.

Tavşan yılanın yanında uyuma numarası yaptı. Yılan tam üzerine atılmadan önce gerilirken, tavşan pençelerini onun gözlerine batırdı.

Dört deriyle gökyüzüne gitti.

"Şimdi beni büyüt," dedi

Tanrı düşündü. "Tavşan o kadar küçükken bütün bunları yaptı. Onu daha büyütsem kimbilir neler yapar? Belki tavşan büyük olsaydı ben Tanrı olmazdım."

Tavşan bekliyordu. Tanrı yavaşça geldi, sırtını okşadı, sonra birdenbire onu kulaklarından yakalayıp havada döndürdü, yere fırlattı.

O zamandan beri tavşanın kulakları uzun, düşüşünü frenlemek için uzattığından ön ayakları kısa, gözleri ise dehşetten pembedir. (92)

Yılan

Tanrı ona, "Irmaktan üç kano geçecek," dedi. "Bunların ikisinde ölüm yolculuk edecek. Ölümün hangisinde olmadığını bilebilirsen, seni hayatın kısalığından kurtaracağım."

Yılan, çürümüş et dolu sepetlerle yüklü ilk kanonun geçmesine izin verdi. İnsan dolu ikincisini de dikkate almadı. Üçüncüsü boş görünüyordu, ama geldiği zaman onu sevinçle karşıladı.

İşte bu nedenle yılan Shipaias bölgesinde ölümsüzdür.

Ne zaman yaşlanmaya başlasa Tanrı ona yeni bir deri armağan eder. (111)

Kurbağa

İlk Taíno Kızılderilileri Haiti'de bir mağaradan geldiler.

Güneş onlara hiç acımadı. Birdenbire, hiç haber vermeden onları kaçırıp başka bir şeye dönüştürüyordu. Gece nöbet bekleyeni taşa çevirdi, balıkçıyı ağaç yaptı, şifalı ot aramaya gideni yolda yakalayıp sabahları şakıyan bir kuşa dönüştürdü.

Erkeklerin biri güneşten kaçtı. Kaçarken bütün kadınları yanına aldı.

Karaip adalarındaki küçük kurbağaların şarkısında hiç kahkaha yoktur. Bunlar o günlerin Taíno çocuklarıdır. "Toa, toa," derler, bu onların annelerini çağırma biçimidir. (126 ve 168)

Yarasa

Daha zaman beşikteyken dünyada yarasadan çirkin bir yaratık yoktu.

Yarasa Tanrıyı aramak için göğe çıktı. "İğrenç olmaktan bıktım. Bana renkli tüyler ver," demedi ama. Yoo. "Lütfen bana tüy ver, soğuktan ölüyorum," dedi.

Ama Tanrının elinde tek bir tüy bile kalmamıştı.

"Her kuş sana bir tüy verecek," diyerek kararını verdi.

Yarasa böylece güvercinden beyaz tüyünü, papağandan yeşilini, sinekkuşundan yanardöneri, flamingodan pembeyi, kardinalden tepesindeki kırmızıyı, yalıçapkınının sırtından maviyi, kartalın kanadındaki çamurumsu tüyü ve tukanın göğsünde yanan güneş tüyünü aldı.

Renk ve yumuşaklık yönünden şanslı yarasa yeryüzü ile bulutlar arasında gidip geldi. Gittiği her yerde hava güzelleşti, kuşların hayranlıktan dili tutuldu. Zapotec halklarına göre gökkuşağı onun uçuşunun yansımasından doğdu.

Gururdan göğsü kabardı. Kibirli kibirli bakmaya, kırıcı laflar söylemeye başladı.

Kuşlar bir toplantı yaptı. Hep birlikte uçarak Tanrının ya-

nına gittiler. "Yarasa bizimle alay ediyor," diye yakındılar. "Üstelik o, tüylerimizi aldığı için biz üşüyoruz."

Ertesi gün yarasa tam uçuş sırasında kanatlarını çırpınca birdenbire çıplak kalıverdi. Tüyler yağmur gibi yeryüzüne döküldü.

Yarasa hâlâ onları arıyor. Kör, çirkin, ışığın düşmanı olarak, mağaralarda saklanarak yaşıyor. Gece olunca kayıp tüylerinin peşinden gidiyor ve çok hızlı uçup hiç durmuyor, çünkü görülmekten utanıyor. (92)

Sivrisinekler

Nooktas köyünde çok ölü vardı. Cesetlerin hepsinde birer delik bulunuyor, buradan kan çalınabiliyordu.

Katil, daha yürümeyi öğrenmeden öldürmeye başlamış olan bir çocuk, verilen cezayı kahkahalarla karşıladı. Onu mızraklarla delik deşik ettiler, ama mızrakları diken çıkarır gibi gövdesinden çekip çıkardı.

"Beni nasıl öldüreceğinizi size öğreteceğim," dedi çocuk.

Cellatlarına büyük bir ateş yakıp kendisini içine atmalarını önerdi.

Çocuğun külleri, zarar verme isteğiyle havaya yayıldı ve ilk sivrisinekler böylece uçmaya başladı. (171)

Bal

Bal iki baldızından kaçıyordu. Onu birkaç kez hamaktan aşağı atmışlardı.

Gece gündüz peşindeydiler. Onu gördükçe ağızları sulanıyordu. Yalnızca düşlerinde başarıyorlardı ona dokunmayı, onu yalamayı, yemeyi.

Kinleri giderek arttı. Bir sabah baldızlar yıkanırken ırmak kıyısında Bal'a rastladılar. Koşup üstüne su sıçrattılar. Islanın-

ca Bal eridi.

Paria Körfezinde kayıp balı bulmak kolay değildir. Balta elde, ağaçlara tırmanıp gövdelerini yarmak ve uzun süre araştırmak zorunda kalırsınız. Az bulunan bal zevkle ve korkuyla yenilir, çünkü bazan öldürür. (112)

Tohum

Güneşin oğullarından biri olan Pachacamac, Lurin'in kum tepeciklerinde bir adamla bir kadın yaptı.

Yiyecek bir şey olmadığından adam açlıktan öldü.

Kadın eğilmiş kök ararken güneş onun içine girip bir çocuk yaptı.

Pachacamac kıskançlıkla yeni doğmuş bebeği yakaladı, onu parça parça doğradı. Ama birdenbire pişman oldu ya da babası güneşin öfkesinden korktu, öldürülen kardeşinin parçalarını dünyaya saçtı.

Ölü bebeğin dişlerinden mısır, kaburga ve kemiklerinden tapyoka bitti. Kan toprağı verimlileştirdi, ekilen etten meyve ağaçları ve gölge ağaçları yetişti.

Hiç yağmur yağmayan bu sahillerde doğan kadınlar ve erkekler işte bu nedenle yiyecek bulabilirler. (57)

Mısır

Tanrılar ilk Maya-Quichéleri çamurdan yaptılar. Çok azı yaşayabildi. Yumuşak, güçsüz olduklarından daha yürüyemeden eriyip dağıldılar.

Tanrılar bunun üzerine tahtayı denedi. Tahta bebekler yürüyüp konuşuyorlardı, ama kuruydular; kanları, özleri yoktu, bellekleri, amaçları yoktu. Tanrılarla nasıl konuşulacağını bilmiyorlardı ya da onlara söyleyecek bir şey gelmiyordu akıllarına.

Tanrılar bunun üzerine mısırdan anne ve babalar yaptılar. Etlerini sarı mısır ve ak mısırdan yoğurdular.

Mısırdan kadınlar ile erkekler tanrılar kadar çok şey görüyorlardı. Bakışları dünyanın her yerine uzanıyordu.

Tanrılar onların üstüne üfleyip gözlerini sonsuza kadar bulutlandırdılar, çünkü insanların ufkun ötesini görmelerini istemiyorlardı. (188)

Tütün

Carirí Kızılderilileri daha var olmayan yabandomuzunun etini tatmalarına izin vermesi için Dede'ye yalvarmışlardı. Evren'in mimarı olan Dede, Carirí'lerin küçük çocuklarını kaçırıp onları yabandomuzuna çevirdi. Gökyüzüne kaçabilmeleri için büyük bir ağaç yarattı.

İnsanlar domuzları daldan dala kovalayıp birkaçını öldürmeyi başardılar. Dede karıncalara ağacı devirmelerini emretti. Ağaç devrilince insanların kemikleri kırıldı. O büyük devrilmeden beri hepîmizin kemikleri parçalıdır, parmaklarımızı ve bacaklarımızı büküp vücutlarımızı eğebiliriz.

Ölü domuzlarla köyde büyük bir şölen düzenlendi.

İnsanlar Dede'nin avdan kurtulan çocuklara baktığı gökyüzünden aşağı gelmesini rica ettiler, ama o yukarıda kalmayı yeğledi.

Dede insanlar arasında kendi yerini alması için tütünü gönderdi. İnsanlar tütün içerek Tanrı ile konuştular. (111)

Maté[1]

Ay yeryüzüne ayak basmak için yanıp tutuşuyordu. Meyvelerin tadına bakmak ve bir ırmakta yıkanmak istiyordu.

Bulutlar sayesinde aşağı inebildi. Bulutlar ayın eksikliğini

1. Paraguay çayı. (Çev.)

kimse fark etmesin diye günbatımından gündoğumuna kadar gökyüzünü kapattılar.

Yeryüzünde gece vakti olağanüstü güzeldi. Ay yüksek Paraná ormanında dolaştı, gizemli kokular ve tatlar buldu, ırmakta uzun uzun yüzdü. Yaşlı bir köylü onu iki kez kurtardı. Jaguar tam dişlerini ayın ensesine batıracakken yaşlı adam bıçağıyla hayvanın boğazını kesti, ay acıktığı zaman da onu evine götürdü. "Sana yoksulluğumuzu sunuyoruz," dedi köylünün karısı ve ona birkaç mısır bazlaması verdi.

Ay ertesi gece gökten dostlarının evine baktı. Yaşlı köylü kulübesini köylerden çok uzakta, ormandaki bir açıklığın içine yapmıştı. Orada karısı ve kızıyla birlikte bir sürgün gibi yaşıyordu.

Ay evde yiyecek hiçbir şey kalmadığını gördü. Son mısır bazlamaları ona verilmişti. O zaman en parlak ışığını açtı, bulutlardan kulübenin çevresine çok özel, ince bir yağmur yağdırmalarını istedi.

Sabahleyin orada bilinmeyen bazı ağaçlar yetişmişti. Onların koyu yeşil yapraklarının arasından beyaz çiçekler çıktı.

Yaşlı köylünün kızı hiç ölmedi. O, maté çayının kraliçesidir ve dünyayı dolaşıp insanlara maté sunar. Maté çayı uyuyanları uyandırır, tembelleri ayaklandırır, birbirini tanımayan insanları kardeş yapar. (86 ve 144)

Manyoka

Hiçbir erkek dokunmadığı halde reisin kızının karnında bir oğlan çocuğu büyüdü.

Ona Mani adını verdiler. Oğlan doğumundan daha birkaç gün sonra koşuyor ve konuşuyordu. Ormanın en uzak köşelerinden insanlar bu harika Mani ile tanışmaya geldiler.

Mani hiçbir hastalığa yakalanmadı, ama bir yaşına geldiğinde, "Öleceğim," dedi ve öldü.

Kısa bir süre geçtikten sonra Mani'nin mezarından daha önce hiç görülmemiş bir bitki fışkırdı, annesi ona her sabah su

verdi. Bitki büyüdü, çiçek açtı, meyve verdi. Bunu gagalayan kuşlar tuhaf bir biçimde uçmaya başladılar, kanat çırparak çılgın bir sarmal çiziyor, deli gibi ötüyorlardı.

Bir gün Mani'nin yattığı toprak ortadan yarıldı. Reis elini içeri soktu ve büyük, etli bir kök çekti dışarıya. Bunu taşla ezdi, hamur yaptı, sıktı ve ateşin ısısıyla herkese ekmek pişirdi.

Bu köke *mani oca*, yani 'Mani'nin evi' adını verdiler, Amazon havzası ve diğer yerlerde bunun adı *manyoka*'dır. (174)

Patates

Martıların yaşadığı bir yer olan Chiloé adasındaki bir reis tanrılar gibi sevişmek istiyordu.

Tanrı çiftler birbirlerine sarıldıkları zaman yer yerinden oynuyor, denizaltından dalgalar harekete geçiyordu. Bu kadarı biliniyordu, ama onları gören olmamıştı.

Onları habersiz yakalamak için reis yasak adacığa yüzdü. Gördüğü tek şey dev bir kertenkele oldu; ağzı olabildiğine açıktı, köpük doluydu, olağanüstü büyüklükteki dilinin ucundan ateş çıkıyordu.

Tanrılar patavatsız reisi toprağa gömdüler ve onu başkaları tarafından yenilmeye mahkûm ettiler. Merakının cezası olarak gövdesini görmeyen gözlerle kapladılar. (178)

Mutfak

Tillamook halkından bir kadın ormanın ortasında bacası tüten bir kulübeye rastladı. Meraklanarak yaklaştı, içeri girdi.

Kulübenin ortasındaki taşların arasında ateş yanıyordu. Tavanda som balıkları asılıydı. Biri kadının kafasına düştü. Kadın onu yerden kaldırıp yerine astı. Balık bir daha düşüp kafasına çarptı. Bir daha astı, bir daha düştü balık.

Kadın yemek için topladığı kökleri ateşe attı. Ateş onları

birdenbire yakıverdi. Kadın öfkelenerek ateşe birkaç kez maşayla vurdu, öyle şiddetle vurdu ki evin beyi gelip onun kolunu tuttuğunda ateş neredeyse sönmüştü.

Gizemli adam alevleri canlandırdı, kadının yanına oturup ona açıkladı: "Sen anlamadın."

Alevlere vurup korları dağıtarak ateşi karartmak üzereydi kadın, bu ise ateşin hak etmediği bir cezaydı. Ateş kadının kökleri kendisine sunduğunu sandığı için onları yemişti. Ondan önce de som balığının birkaç kez kadının kafasına düşmesine neden olan ateşti, amacı onun canını acıtmak değil, balığı pişirebileceğini söylemekti.

"Pişirmek mi? O da ne?"

O zaman evin beyi kadına ateşle konuşmasını, korların üstünde balık kızartmasını ve bunu iştahla yemesini öğretti. (114)

Müzik

Ruh Bopé-joku ıslıkla bir melodi çaldığı zaman topraktan dur durak dinlemeyen, ışıl ışıl buğdaylar fışkırır, tane dolu kocaman başaklarını sunarlardı.

Kadının biri bunları topluyor, bunu da yanlış yapıyordu. Başağın birini zorlayarak çekip onun canını acıttı. Başak da kadının elini yaralayarak intikamını aldı. Kadın Bopé-joku'ya söylenip onun ıslığına lânet okudu.

Bopé-joku dudaklarını kapayınca buğdaylar solup kurudular. Buğday tarlalarına çiçek açtıran, onlara güç ve güzellik veren mutlu ıslıklar artık duyulmaz oldu. O zamandan sonra Bororo halkı buğdayı büyük güçlük ve çabalarla ekti ve çok kötü hasatlar aldı.

Ruhlar kendilerini ıslıkla ifade ederler. Geceleri yıldızlar çıkınca ruhlar onları böyle selâmlar. Her yıldız kendi adı olan bir notaya yanıt verir. (112)

Ölüm

Modoc Kızılderililerin ilki olan Kumokums bir ırmak kıyısında bir köy kurdu. Ayılara kıvrılıp uyumak için bol bol yer kalmasına karşın geyikler soğuktan ve yeterli ot olmadığından yakındılar.

Kumokums oradan uzak bir yerde bir başka köy daha kurup bunların her birinde yılın yarısını geçirmeye karar verdi. Bunun için yılı yazın altı ayı, kışın altı ayı olarak ikiye böldü, geri kalan ay da taşınmaya ayrıldı.

İki köy arasında yaşam alabildiğine mutluydu ve doğumlar şaşırtıcı biçimde arttı; ama ölen insanlar yerlerini bırakmaya yanaşmadı, nüfus o kadar çoğaldı ki, hepsini doyurmak olanaksızdı.

Kumokums o zaman ölü insanları atmaya karar verdi. Ölüler ülkesinin reisinin büyük bir adam olduğunu, kimseye kötü davranmadığını biliyordu.

Kısa süre sonra Kumokums'un küçük kızı öldü. Öldü ve babasının buyurduğu gibi Modoc'ların ülkesini terk etti.

Kumokums çaresizlik içinde kirpiye danıştı.

"Kararı veren sendin," dedi kirpi, "şimdi sen de herkes gibi sonuçlarına katlanmak zorundasın."

Ama Kumokums uzak ölüler ülkesine gidip kızını istedi.

"Şimdi senin kızın benim kızımdır," dedi orada görevli büyük iskelet. "Eti ve kanı yok. Sizin ülkenizde ne yapabilir ki?"

"Gene de istiyorum onu," dedi Kumokums.

Ölüler ülkesinin reisi uzun süre düşündü.

Onun isteğini kabul etti: "Al onu." Ama uyardı: "Kız senin arkanda yürüyecek. Canlılar ülkesine yaklaşırken etleri geri gelip kemiklerini örtecek. Ama oraya varıncaya kadar başını çevirmeyeceksin. Anladın mı? Sana bu fırsatı veriyorum."

Kumokums yola koyuldu. Kızı arkasında yürüyordu.

Birkaç kez kızın eline dokundu, her seferinde daha etli ve sıcaktı el, yine de arkasına bakmadı. Ama ufukta yeşil ormanlar görününce artık dayanamayıp başını çevirdi. Bir avuç kemik gözlerinin önünde ufalandı. (132)

Diriliş

Ölülerin beş gün sonra Peru'ya dönmeleri âdetti. Bir bardak *chicha* içip, "Artık ölümsüzüm," derlerdi.

Dünyada çok fazla insan vardı. Uçurumların dibine, yar kenarlarına bile tahıl ekiliyor, ama yiyecek yine de yetmiyordu.

Sonra Huarochiri'de bir adam öldü.

Bütün topluluk beşinci gün onu karşılamak üzere biraraya geldi. Sabahtan başlayıp karanlık indikten çok sonrasına kadar beklediler onu. Sıcak yemekler soğudu, uykudan gözler kapanmaya başladı. Ölü adam gelmedi.

Ertesi gün çıkageldi. Herkes çok kızdı. En çok öfkelenen de karısıydı; "Seni beş para etmez," diye bağırdı. "Hep aynı beş para etmez herif! Senin dışında bütün ölüler zamanında gelirler!"

Dirilen adam kekeleyerek özür diledi, ama kadın kafasına bir mısır koçanı atıp onu yere serdi. O zaman ruh gövdeden ayrılıp hızlı, vızıldayan bir böcek olarak bir daha hiç geri gelmemek üzere uçup gitti.

O zamandan beri canlıların arasına karışmak, onların yiyeceklerine ortak olmak üzere geri dönen ölü olmadı. (14)

Büyü

Çok yaşlı bir Tukuna kadını kendisine yemek vermeyen birkaç genç kızı azarladı. Kadın geceleyin kızların bacaklarındaki kemikleri çıkarıp iliklerini yedi, kızlar bir daha yürüyemedi.

Bebekliğinde, doğumundan az sonra yaşlı kadın bir kurbağadan sağaltma ve intikam gücü almıştı. Kurbağa ona sağaltmayı ve öldürmeyi, duyulmaz sesleri duymayı, görülmez renkleri görmeyi öğretmişti. Konuşmayı öğrenmeden önce kendini savunmayı öğrendi. Yürümeden önce olmadığı yerde olmayı biliyordu, çünkü aşk ve nefret okları en yoğun ormanları ve en derin ırmakları hemen deler.

Tukuna'lar kafasını kestiklerinde yaşlı kadın kendi kanını

avuçlarına doldurdu, bunu güneşe doğru üfledi.

"Ruhum sana da giriyor!" diye bağırdı.

O zamandan bu yana öldüren kişi, istemeden ve bilmeden, kurbanının ruhunu kendi gövdesinde taşır. (112)

Gülme

Ayaklarından bir dala asılı olan yarasa ırmağın üstüne eğilen bir Kayapó savaşçısı gördü.

Onun dostu olmak istedi.

Savaşçının üstüne düşüp onu kucakladı. Kayapó dilini bilmediğinden onunla elleriyle konuştu. Yarasanın okşamaları savaşçının ağzından ilk gülüşün duyulmasını sağladı. Savaşçı güldükçe kendini daha zayıf hissetti. O kadar çok güldü ki sonunda tüm gücünü yitirip bayılarak yere düştü.

Köylüler bunu öğrendiklerinde çok kızdılar. Savaşçılar, yarasaların mağarasında bir öbek kuru yaprak yakıp çıkışı tıkadılar.

Sonra tartıştılar aralarında. Savaşçılar gülmenin yalnızca kadın ve çocuklar tarafından kullanılmasına karar verdiler.

(111)

Korku

Bu inanılmaz yaratıklar onları çağırdı, ama Nivakle erkekleri içeri girmeye cesaret edemedi. Kadınların yemek yiyişini görmüşlerdi: balığın etini üst damaklarıyla yutmadan önce alt damaklarıyla çiğniyorlardı. Bacaklarının arasında dişleri vardı.

Erkekler de ateşler yaktılar, kadınları çağırdılar, onlar için şarkı söyleyip dans ettiler.

Kadınlar bacak bacak üstüne atıp bir daire halinde oturdular.

Erkekler bütün gece dans etti. Duman ve kuşlar gibi kıvrıldılar, döndüler, uçtular. Şafak söktüğünde baygın halde yere se-

rildiler. Kadınlar erkekleri yavaşça yerden kaldırıp onlara içecek su verdi.

Oturdukları yerde toprağın üstü dişlerle kaplıydı. (192)

Yetki

Eski zamanlarda kanonun başında kadınlar, kıçında erkekler otururdu. Avlanma ve balık tutma işi kadınlarındı. Köylerinden ayrılıp, ne zaman dönebilirlerse ya da canları ne zaman isterse o zaman dönerlerdi. Erkekler kulübeleri yapar, yemeği hazırlar, soğuğa karşı ateşi canlı tutar, çocuklara bakar, giysiler için deri tabaklarlardı.

Tierra del Fuego'daki Ona ve Yagan Kızılderilileri için yaşam böyleydi, ta ki bir gün erkekler kadınları öldürüp kadınların onları korkutmak için icat ettikleri maskeleri takana kadar.

Katliamdan yalnız yeni doğmuş kızlar kurtuldu. Kızlar büyürken katiller durmadan onlara erkeklere hizmet etmenin yazgıları olduğunu yinelediler. Onlar da inandı. Onların kızları da inandı, kızlarının kızları da. (91 ve 178)

Güç

Juruá İrmağının doğduğu topraklarda buğdayın efendisi Yaşlı Meanie idi. Taneleri kızarmış verdiği için kimse bunları ekemiyordu.

Kertenkele ondan çiğ bir tane çalmayı başardı. Yaşlı Meanie onu yakalayıp çenesini, el ve ayak parmaklarını kopardı, ama kertenkele taneyi arka azı dişinin arkasına saklamayı becermişti. Kertenkele daha sonra çiğ taneyi ortak toprağın üstüne tükürdü. Çenesi büsbütün koparılamayacak kadar büyük, el ve ayak parmakları da uzundu.

Yaşlı Meanie ateşin de beyiydi. Papağan ateşin yanına süzülüp ciğerlerini patlatırcasına çığlıklar atmaya başladı. Yaşlı

Meanie eline gelen her şeyi papağanın kafasına fırlattı, ama küçük papağan kendine doğru gelen, yanan bir sopa görünceye kadar bu uçan şeylerden sakındı. Sonra sopayı bir tukanınki kadar kocaman gagasıyla yakalayıp kaçtı. Ardında bir kıvılcım çizgisi bırakıyordu. Rüzgârla körüklenen korlar gagasını yaktı, ama Yaşlı Meanie davuluna vurup ortalığa bir yağmur fırtınası saldığı zaman papağan ağaçlara ulaşmıştı bile.

Papağan yanan sopayı bir ağaç deliğinde öteki kuşlara emanet etmeyi başardıktan sonra, uçarak sağanağa geri döndü. Su yanıklarını rahatlattı, ama kısalan ve kıvrılan gagasında ateşten kalan beyaz iz hâlâ görülebilir.

Kuşlar çalıntı ateşi gövdeleriyle korudular. (59)

Savaş

Gün doğarken çalan borazan dağdan, yayların, ok üfleme borularının zamanının geldiğini duyurdu.

Gece olduğunda köyden geriye dumandan başka bir şey kalmamıştı.

Ölülerin arasında bir adam kımıldamadan yatıyordu. Gövdesini kana bulayıp bekledi. Palawiyang halkından tek canlı kalan oydu.

Düşman uzaklaşınca adam ayağa kalktı. Yerle bir olan dünyasına baktı. Açlığı ve tokluğu bir zamanlar kendisiyle paylaşmış insanların arasında yürüdü. Yoklara karışmamış bir insan ya da bir nesneyi boş yere aradı. Korkunç sessizlik onu sersemletti. Ateş ve kan kokusu midesini bulandırdı. Yaşamaktan iğrenip yeniden kendi insanlarının arasına attı kendini.

Hava aydınlanır aydınlanmaz akbabalar geldi. Adamın içinde sisten, uyumak ve kendini yemelerini istemek özleminden başka bir şey kalmamıştı.

Ama akbabanın kızı havada daireler çizen yırtıcı kuşların arasından bir yol açtı. Kanatlarını kuvvetle çırparak daldı. Adam onun ayaklarına tutundu, akbabanın kızı onu uzaklara götürdü. (54)

Şenlikler

Bir İnuit, elinde yayı, ren geyiği avlarken arkasında apansız bir kartal belirdi.

"Senin iki erkek kardeşini öldürdüm," dedi kartal. "Kendini kurtarmak istiyorsan köyünde herkesin şarkı söyleyip dans edebileceği bir şenlik düzenlemelisin."

"Şenlik mi? Şarkı söylemek de ne demek? Dans ne?"

"Gel benimle."

Kartal ona bir şenlik gösterdi. Bir sürü nefis yiyecek içecek vardı. Kartalın yaşlı anasının yüreği kadar hızlı bir ritimle çalınan davullar, kadının buzlarla ve dağlarla kaplı geniş alanların ötesindeki evinden çocuklarına yol gösteriyordu. Kurtlar, tilkiler ve öteki konuklar gün doğana kadar dans edip şarkı söylediler.

Avcı köyüne döndü.

Çok daha sonraları kartalın yaşlı annesinin, kartallar dünyasının bütün yaşlılarının güçlü, yakışıklı ve çevik olduğunu öğrendi. İnsanlar sonunda şarkı söylemeyi, dans etmeyi öğrenmiş; onlara uzaklardan, kendi şenliklerinden, insanın kanını ısıtan sevinçler göndermişlerdi. (174)

Vicdan

Orinoco'nun suları alçaldığında kanolar savaş baltalı Carib'leri getirdiler.

Jaguarın oğullarının karşısında kimse duramazdı. Köyleri yerle bir edip kurbanlarının kemiklerinden flütler yaparlardı. Kimseden korkmazlardı. Onların içinde korku yaratan tek şey kendi yüreklerinden doğmuş bir hayaletti.

Hayalet ağaçların arkasında onları beklerdi. Köprülerini yıkıp yollarının üzerine birbirine dolaşmış sarmaşıklar koyardı. Gece yolculuk ederdi. Onları şaşırtmak için geri geri yürürdü. Kayaların kopup düştüğü yarda, ayaklarının altında göçen ça-

murda, zehirli bitkinin yaprağında, örümceğin dokunuşunda o vardı. Onları bir solukta yere yıkar, kulaklarından humma aşılar, gölgelerini çalardı.

Ağrı değildi, ama acıtırdı. Ölüm değildi, ama öldürürdü. Adı Kanaima idi ve yenilenlerin öcünü almak için yenenlerin arasında doğmuştu. (54)

Kutsal Kent

Karanlıktan kaçmış olan Wiracocha, güneşe körlerin yolunu aydınlatmak için dünyaya bir kızını ve bir oğlunu göndermesini buyurdu.

Güneşin çocukları Titicaca Gölünün kıyılarına geldiler ve And Dağlarındaki dere yataklarından yürümeye başladılar. Ellerinde altın bir asa vardı. Asanın ilk vuruşta toprağa daldığı yerde yeni bir krallık kuracaklardı. Tahta geçince, ışık, aydınlık ve sıcaklık veren, yağmur ve çiy yağdıran, ürünü arttıran, sürüleri çoğaltan ve bir gün bile atlamadan dünyayı ziyaret eden babaları gibi davranacaklardı.

Her yerde altın asayı yere saplamaya çalıştılar, ama toprak onu geri itti. Yükseklere çıktılar, çağlayanları, yaylaları aştılar. Ayaklarının bastığı her yer değişti; kıraç topraklar bereketlendi, bataklıklar kurudu, ırmaklar yataklarına döndüler. Şafakta onlara yabankazları eşlik ediyordu, akşamları akbabalar.

Sonunda Wanakauri Dağının yanında güneşin çocukları asayı yere sapladılar. Toprak asayı yuttuğunda gökte bir gökkuşağı belirdi.

O zaman İnka'ların ilki kızkardeşi ile karısına dedi ki:

"*İnsanları bir araya çağıralım.*"

Dağlarla çayırlar arasındaki vadi çalı kaplıydı. Kimsenin evi yoktu. İnsanlar deliklerde ya da kaya barınaklarda yaşıyor, kök yiyor, soğuktan korunmak için pamuk ya da yün dokumasını bilmiyorlardı.

Herkes güneşin çocuklarını izledi. Herkes onlara inandı. Herkes, sözlerinin ve gözlerinin parlaklığından güneşin çocuk-

larının yalan söylemediklerini biliyordu. Onları izleyerek daha doğmamış olan yüce Cuzco kentinin kendilerini beklediği yere gittiler. (76)

Seyyahlar

Maya-Quiché'ler doğudan geldi.

Sırtlarında tanrılarını taşıyarak yeni topraklara ilk ulaştıklarında, günün ağarmayacağından korkuyorlardı. Tulan'da mutluluğu arkalarında bırakmışlar, uzun ve acılı bir yürüyüşten sonra soluk soluğa gelmişlerdi. İzmachí Ormanının kıyısında, sessizce, birbirlerine sokulmuş halde beklediler, kimse oturmuyor, dinlenmek için uzanmıyordu. Ama zaman geçti, karanlık sürdü.

En sonunda sabah yıldızı gökte belirdi.

Quiché'ler birbirlerine sarılıp dans ettiler, sonra da, kutsal kitabın dediğine göre, *güneş bir erkek gibi doğdu.*

O zamandan bu yana Quiché'ler her gecenin sonunda sabah yıldızını selamlamak ve güneşin doğuşunu izlemek üzere toplanırlar. Tam güneş çıkacakken, "İşte biz oradan geliyoruz," derler. (188)

Vaat Edilmiş Ülke

Uykusuz, çıplak ve bitkin halde, iki yüzyıldan fazla gece gündüz yolculuk ettiler. Şekerkamışları ile ayak otları arasında uzanan toprakların bulunduğu yeri aradılar.

Birkaç kez kayboldular, dağıldılar, sonra gene birleştiler. Rüzgârlardan dayak yediler, birbirlerine kenetlenmiş halde, çarpışıp itişerek yol aldılar. Açlıktan yere düştüler, kalkıp yeniden düştüler, yeniden ayağa kalktılar. Hiç ot bitmeyen yanardağlar bölgesinde yılan eti yediler.

Uykuda rahipleriyle konuşup onlara bir altın ve taçkuyruk kuşu tüyü krallığı vaat eden tanrının bayrağını ve pelerinini taşıdılar. *Bir denizden öteki denize kadar bütün halklara ve kent-*

lere egemen olacaksınız, demişti tanrı, *üstelik büyücülükle değil yüreğinizin cesareti, kolunuzun gücüyle.*

Öğle güneşi altında ışıklı göle yaklaştıklarında Aztek'ler ilk kez ağladı. Çamurdan küçük ada oradaydı: saz ve yaban otlarından daha yüksek hintinciri kaktüsünün üstünde kanatlarını açmıştı kartal.

Onların geldiğini gören kartal başını eğdi. Gölün kıyısına yığılmış, pis, titreyen bu serseriler, seçilmiş insanlar, eski zamanlarda tanrıların ağızlarından doğanlardı.

Huitzilopochtli onlara hoş geldiniz dedi. "*İşte burası bizim konaklama yerimiz, yüce mekânımız,*" dedi, sesi ortalığı çınlattı. "*Tüm kentlerin ecesi olacak bu kentin adının Tenochtitlán olmasını buyuruyorum. Burası Meksiko'dur!*" (60 ve 210)

Tehlikeler

Güneşi ve ayı yapan, Taíno'ları ölülere dikkat etmeleri için uyardı.

Ölüler gündüzleri kendilerini gizleyip guava yiyorlar, ama geceleri dolaşmaya çıkıp canlılara meydan okuyorlardı. Ölü adamlar düello, ölü kadınlar ise aşk öneriyorlardı. Düellolarda istedikleri zaman kayboluyorlardı; âşık ise sevişmenin doruğunda kollarını boş buluyordu. Bir erkekle düello etmeyi ya da bir kadınla yatmayı kabul etmeden önce, insan onun karnını ellemeliydi, çünkü ölülerin göbeği olmazdı.

Göklerin efendisi giyinik insanlara daha da çok dikkat etmeleri konusunda Taíno'ları uyardı.

Reis Cáicihu bir hafta oruç tuttu ve sözüne lâyık oldu. *Yaşamdan alınan zevk kısa sürecek,* diye duyurdu, bir annesi olan ama başlangıcı olmayan o görünmez kişi. *Giysili adamlar gelecek, egemen olacak ve öldürecekler.* (51)

Örümcek Ağı

Sioux rahibi Su İçen yabancı yaratıkların, halkının çevresinde kocaman bir örümcek ağı ördüklerini gördü düşünde. Geleceğin böyle olacağını bilerek uyandı ve halkına dedi ki: *Bu olduğu zaman dört köşe boz evlerde, kıraç bir toprakta yaşayacak ve o dört köşe boz evlerin yanında açlıktan öleceksiniz.* (152)

Peygamber

Yucatán'ın rahip jaguarı hasırının üzerine uzanıp tanrıların gönderdiği haberi dinledi. Rahibin evinin üzerine oturan tanrılar, çatının altındaki rahiple, başka hiç kimsenin bilmediği bir dille konuştular.

Tanrıların ağzı olan Chilam Balam daha olmamış şeyleri anımsadı:

"*Şarkı söyleyen kadınlar ve şarkı söyleyen erkekler ve şarkı söyleyen herkes dünyanın her yerine dağılacak...Kimse kaçamayacak, kimse bağışlanmayacak...Hırsın egemen olduğu yıllarda büyük sefalet olacak. Erkekler kölelere dönecek. Güneşin yüzü kederli olacak...Dünya nüfusu azalacak, dünya küçülecek, aşağılanacak...*" (25)

ESKİ YENİ DÜNYA

1492: Okyanus Denizi

Hint Adalarına Giden Güneş Yolu

Meltemler Sevilla'da bahar kadar tatlı ve yumuşak, deniz bir Guadalquivir Irmağı gibidir, ama dalga yükselir yükselmez, üç küçük, derme çatma gemiyle bilinmez denizi, çerçevesi olmayan denizi yaran adamları deniz tutar, tayfa kamaralarına girip kusarlar. İnsanlar, rüzgârda küçük damlalar. Ya deniz onları sevmezse? Karavelaların üstüne gece iner. Nereye atacak rüzgâr onları? Uçan balıkları kovalayan bir dorado kuşu sıçrar geminin bordasına, telaş artar. Tayfalar hafif çırpıntılı denizin iştah açıcı kokusunun değerini bilmez, batıdan gelen martı ve sümsük kuşlarının şamatasına da kulak vermezler. O ufuk: uçurum orada mı başlar? Deniz sona erer mi?

Bin yolculuktan yüzleri göçmüş, kırışmış denizcilerin ateşli gözleri, Endülüs hapisanelerinden çekilip alınmış ve zorla tekneye bindirilmiş mahpusların yanan gözleri: Bu gözler altın ve gümüş müjdeleyen yansımalar görmüyorlar, ne dalgaların köpüğünde, ne gemilerin üstünde sürekli uçan kara ve ırmak kuşlarında, ne de yosunların içinde yüzen yeşil sazlarda ve deniz kabuğu kaplı dallarda. Uçurumun dibi - cehennem ateşleri orada mı başlar? Hangi dişlerin arasına fırlatıp atacak alize rüzgârları bu küçük adamları? Yıldızlara bakarak Tanrıyı ararlar, ama gökyüzü de bu daha önce üzerinde hiç gemi görülmemiş bu deniz kadar anlaşılmazdır. Onun kükremesini duyarlar, deniz ana, rüzgâra ebedi kınama cümleleriyle yanıt veren o kısık ses, derinliklerde gümbürdeyen gizemli davullar. Haç çıkarır, dua etmek ister ve kekelerler: "Bu gece dünyadan düşeceğiz, bu gece dünyadan düşeceğiz." (52)

1492: Guanahani

Kolomb

Dizlerinin üstüne çöker, ağlar, toprağı öper. Bir adım atar sallanarak, bir ayı aşkın zamandır uyumamıştır çünkü, kılıcıyla birkaç çalının kafasını koparır.

Sonra bayrağı kaldırır. Tek dizinin üstünde, gözleri göğe çevrilmiş, üç kez yineler İsabel ile Fernando'nun adlarını. Yanında yazman Rodrigo de Escobedo, yavaş yazan bir adam, belgeyi hazırlar.

Bugünden sonra her şey uzaktaki o hükümdarlara aittir: mercan denizi, kumsallar, yosundan yemyeşil kayalar, ormanlar, papağanlar ve daha giysi, günah ya da parayı bilmeyen ve bu sahneyi şaşkınlıkla seyreden defne derili insanlar.

Luis de Torres, Kristof Kolomb'un sorularını İbraniceye çevirir: "Büyük Han'ın krallığını biliyor musunuz? Burunlarınızdaki ve kulaklarınızdaki altınlar nereden geliyor?"

Çıplak adamlar ağızları açık ona bakarlar, çevirmen bildiği birkaç Kaldece sözcüğü dener: "Altın? Tapınaklar? Saraylar? Kralların kralı? Altın?"

Sonra bildiği az Arapçaya başvurur: "Japonya? Çin? Altın?"

Çevirmen, Kastilya dilinde Kolomb'dan özür diler. Kolomb Cenevizce lânet okur, Büyük Han'a seslenen Latince yazılmış itimatnamesini yere atar. Çıplak adamlar kadife pelerin ve parıl parıl elbiseler giyen bu saçı kırmızı, cildi pürüzlü adamın öfkesini seyrederler.

Çok geçmeden haber adalarda yayılacaktır:

"Gelin, gökten inen adamları görün! Onlara yiyecek içecek getirin!" (52)

1493: Barcelona

Şanlı Gün

Haberciler borazanlarıyla duyuruyorlar gelişini. Çanlar çalıyor, davullar şenlik ritimleriyle dövülüyor. Hint adalarından yeni dönen amiral taş basamaklardan çıkıyor, alkışlayan saray halkının göz kamaştırıcı ipeklileri arasında koyu kırmızı halıda ilerliyor. Azizlerin ve bilgelerin kehanetini doğru çıkaran adam sahanlığa yaklaşıp diz çöküyor ve kraliçe ile kralın ellerini öpüyor.

Arkadan ganimetler geliyor: Kolomb'un denizden yeni fışkırmış uzak bahçelerden küçük aynalar, kırmızı şapkalar karşılığında aldığı altın parçacıkları tepsilerin üzerinde parıldıyor. Dalların ve ölü yaprakların üzerinde kertenkele ve yılan derileri sergileniyor, onların ardından da daha önce hiç görülmemiş, titreyen, ağlayan yaratıklar. Soğuktan, kızamıktan, Hıristiyanların yemeklerine ve kötü kokuya duydukları tiksintiye karşın canlı kalabilmiş birkaç kişidir bunlar. Üç karavelaya yaklaştıkları ve tutuklandıkları zamanki gibi çıplak değiller, pantolon, gömlek, ellerine, başlarına, omuzlarına konmuş birkaç papağanla örtülmüşler. Yolculuğun kötü rüzgârlarının tüylerini yolduğu papağanlar da adamlar gibi can çekişir bir görüntüde. Yakalanan kadın ve çocuklardan hiçbiri yaşayamadı.

Salonda düşmanca mırıltılar duyuluyor. Altın çok az, karabiber, küçük hindistancevizi, karanfil ya da zencefilden eser yok; Kolomb sakallı denizkızları, kuyruklu ya da tek gözlü ya da tek ayaklı –hem de havaya kaldırıldığı zaman yakıcı güneşten korunma sağlayacak kadar büyük ayaklı– adamlar getirmemiş. (44)

1493: Roma

Âdem'in Vasiyeti

Buram buram doğu parfümleri kokan Vatikan'ın loş ışığında papa yeni bir papalık bildirisi yazdırıyor.

Valencia'nın Xátiva'sından Rodrigo Borgia, VI.Aleksandr

adını alalı daha çok olmamıştı. Kardinaller Heyetinde gerek duyduğu yedi oyu nakit karşılığı satın alıp, kardinal morlarını papalığın ermin peleriniyle değiştirmeyi becereli bir yıl bile olmadı daha.

Aleksandr, nedamet getirenlerin bağışlanmak için verecekleri ücretin hesaplanmasına, Kutsal Üçleme'nin gizemi üstüne düşünceye dalmaktan daha çok zaman ayırır. Soytarısı Gabriellino'nun maskeli olarak kendi özel dairesinde kutladığı Ekmek ve Şarap Ayinleri dışında çok kısa ayinlerden hoşlanır; yeni papanın güzel bir kadının balkonunun altından geçmek için Corpus Christi alayının güzergâhını değiştireceğini herkes bilir.

Dünyayı bir piliç gibi parçalamayı da beceriyor: elini kaldırıp bilinmez denizin ortasından geçen gezegenin başından kuyruğuna kadar uzanan bir sınır çiziyor. Tanrının temsilcisi bu çizginin batısında kalan keşfedilmiş ya da keşfedilecek her şeyi sonsuza kadar Kastilyalı İsabel ile ve Aragonlu Fernando'ya ve onların İspanyol tahtındaki vârislerine bağışlıyor. Onları, keşfedilen ya da keşfedilecek adalara ve anakaralara yerlilere Katolik dini eğitimi vermek, onlara iyi âdetler öğretmek üzere iyi, dindar, bilgili, akıllı, uzman kişiler göndermekle görevlendiriyor. Doğuda keşfedilecek her şey ise Portekiz tahtına ait olacak.

Açılan yelkenlerin keder ve sevinci: Endülüs'te Kolomb şimdiden, asmalarında demet demet altın yetişen ve değerli taşların ejderhaların kafataslarında kendisini beklediği diyarlara ikinci bir yolculuğa hazırlanıyor. (180)

1493: Huexotzingo
Doğru Nerede? Kökler Nerede?

Bu bir müzik kentidir, savaş değil: Tlaxcala vadisindeki Huexotzingo. Aztek'ler ansızın saldırıp kenti yıkıyor, tanrılarına kurban etmek için esirler alıyorlar.

Bu akşam Huexotzingo Kralı Tecayehuatzin, başka bölgelerin şairlerini toplamış. Sarayın bahçelerinde şairler, bir anlık geçici bir diyar olan bu dünyaya göklerin içinden gelen ve yal-

nızca Hayatveren'in yukarıdaki evinde kalıcı olan çiçekler ve şarkılar üstüne sohbet ediyorlar. Şairler konuşuyorlar, kuşkulular:

Gerçek olabilir mi insanlar?
Şarkımız
hâlâ gerçek olacak mı yarın?

Sesler birbirini izliyor. Gece inince Huexotzingo kralı onlara teşekkür edip veda ediyor:

Bir şeyin gerçek olduğunu biliyoruz
Dostlarımızın yürekleri. (108)

1493: Pasto

Herkes Vergi Verir

İnka İmparatorluğunun tahsildarı kuzeydeki bu uzak dağlara bile ulaşır.

Quillacinga halkının verecek bir şeyi yok, ama bu engin krallıkta bütün topluluklar haraç öder, nakit ya da angarya olarak. Ne kadar uzakta, ne kadar yoksul olursa olsun, kimse iplerin kimin elinde bulunduğunu unutamaz.

Yanardağın eteğinde Quillacinga'ların reisi bir adım öne çıkarak Cuzco'dan gelen görevlinin ellerine bir bambu silindir bırakıyor. Silindir kıvıl kıvıl bitlerle dolu. (57 ve 150)

1493: Santa Cruz Adası

Savona'lı Miquele de Cuneo'nun Bir Deneyimi

Yelkenlerin gölgesi denize yayılıyor. Denizin üstünde sazlar ve denizanaları dalgalarla sahile doğru sürükleniyorlar.

Kolomb, karavelaların birinin kıç güvertesinden gene haç ve idam sehpaları diktirdiği beyaz kumsalları seyrediyor. Bu ikinci yolculuğu. Ne kadar süreceğini bilmiyor, yüreği ona her şeyin iyi gideceğini söylüyor, neden inanmasın ki amiral buna? Teknenin hızını, elini göğsüne koyup yürek atışlarını sayarak

ölçme alışkanlığında değil mi?

Bir başka karavelada güverte altında, kaptanın kamarasında genç bir kız dişlerini gösteriyor. Miquele de Cuneo kızın memelerine uzanıyor, kız onu tırmalıyor, tekmeliyor, çığlıklar atıyor. Miquele kızı bir süre önce aldı. Kolomb'dan bir armağan.

Kızı bir iple dövüyor. Kızın başına, karnına, bacaklarına vargücüyle vuruyor. Kızın çığlıkları iniltiye, inilti ağlamaya dönüşüyor. Sonunda tek duyulan martıların geliş gidişi, sallanan kütüklerin gıcırtısı. Zaman zaman lombardan içeri bir serpinti geliyor dalgalardan.

Miquele kanayan gövdenin üstüne atılıyor, yükleniyor, soluyor, boğuşuyor. Havada katran, güherçile, ter kokusu. Sonra bayılmış ya da ölmüş gibi görünen kız birdenbire tırnaklarını Miquele'nin sırtına batırıyor, adamın bacaklarının çevresinde, bir düğüm olup vahşi bir kucaklamayla onu deviriyor.

Bir zaman sonra Miquele kendine geldiğinde nerede olduğunu, ne olduğunu bilmiyor. Kan beynine saldırmış, kızdan kendini kurtarıyor, bir yumrukla onu itiyor.

Güverteye çıkıyor. Ağzını açıp derin derin içine çekiyor deniz rüzgârını. Yüksek sesle, sanki ölümsüz bir gerçeği duyurur gibi, "Bu Kızılderili kadınların hepsi fahişe," diyor. (181)

1495: Salamanca
Amerika'dan İlk Sözcük

Dil bilimcisi Elio Antonio de Nebrija, 'İspanyolca-Latince Sözlüğü'nü yayınlıyor burada. Sözlükte Kastilya dilindeki ilk Amerikan terimi:

Canoa [Kano]: Tek bir kütükten yapılmış sandal.

Yeni sözcük Antillerden geliyor.

Ceiba ağacının gövdesinden yapılmış bu yelkensiz tekneler Kristof Kolomb'u sevinçle karşıladı. Adalardan, kanolarının küreklerini çekerek, siyah uzun saçlı, vücutlarına parlak kırmızı simgesel dövmeler yapılmış adamlar geldi. Karavelalara yaklaşıp taze su sundular, Kastilya'da tek meteliğe satılan küçük te-

neke ziller karşılığında altın verdiler. (52 ve 154)

1495: La İsabela
Caonabó

Tutuklu, dalgın dalgın, Kristof Kolomb'un evinin girişinde oturuyor. Ayak bileklerinde demir prangalar var, bilekleri kelepçelere hapsedilmiş.

Caonabó, amiralin Haiti adasını keşfettiği zaman yaptırdığı Navidad kalesini yakıp kül edenlerden biriydi. Kaleyi yakıp içindekileri öldürdü. Yalnız onları da değil: bu iki uzun yıl boyunca insan avı ve altın için kendi dağlık bölgesi Cibao'ya gelen, rastladığı bütün İspanyolları cezalandırdı oklarıyla.

Mağribi savaşlarının deneyimli askeri Alonso de Ojeda, barış yapmak bahanesiyle kendisini ziyarete geldi. Caonabó'yu atına binmeye davet etti ve bileklerine kelepçeleri geçirdi, ellerini bağlayan bu parlak madenlerin Kastilya hükümdarlarının balolarda, şenliklerde taktığı mücevherler olduğunu söyledi.

Reis Caonabó şimdi günlerini kapının yanında otturarak, gözlerini gündoğumunda toprak döşemeyi kaplayan, geceleri yavaşça geri çekilen ışık yalımından ayırmadan geçiriyor. Kolomb oraya geldiği zaman gözünü bile kırpmıyor. Ama Ojeda göründüğünde ayağa kalkmayı başarıyor ve kendisini yenen tek adamı eğilerek selamlıyor. (103 ve 158)

1496: La Concepcion
Tanrıya Saygısızlık

Kristof'un kardeşi ve yaveri Bartholomew Kolomb insan etinin yakılmasını izliyor.

Haiti'deki insan yakma makinesinin büyük açılış töreninde başrolde altı adam var. Duman herkesi öksürttürüyor. Altı adam ceza ve ders olarak yakılıyor. Papaz Ramon Pané'nin onları koruması, avutması için bıraktığı İsa ve Meryem tasvirleri-

ni gömdüler. Papaz Ramon onlara dizlerinin üstünde dua etmesini, Ave Maria ve Paternoster dualarını okumasını, günaha kışkırtıldıklarında, yaralanma ve ölüm karşısında İsa'nın adını anmayı öğretmişti.

Tasvirleri neden gömdüklerini soran olmadı onlara. Yeni tanrıların buğday, manyoka, boniato, fasulye tarlalarına bereket getireceğini ummuşlardı.

Sağanak yağmurun habercisi nemli, yapışkan sıcağı ateş daha da sıcaklaştırıyor. (103)

1498: Santo Domingo
Yeryüzü Cenneti

Akşam Kristof Kolomb, Ozama Irmağının yanında, mektup yazıyor. Gövdesi romatizmadan gıcırdasa da yüreği sevinçle çarpıyor. Kâşif, Katolik Majesteleri için *apaçık ortada olan* şeyi açıklıyor: Yeryüzü Cenneti bir kadının meme başındadır.

Bunu iki ay önce, karavelaları Paria Körfezine girdiği zaman kavradı. *Gemiler orada yavaşça göğe doğru yükselmeye başlar*... Kolomb, ırmağın akış yönünün tersine, havanın ağırlığının olmadığı yere doğru ilerleyerek Doğu'nun en öte sınırına ulaştı. *Burada, dünyanın bu en güzel ülkelerinde,* erkekler zekâ, yaratıcılık, cesaret sergiliyorlar, son derece güzel kadınların tek giysileri ise uzun saçları ve gövdelerinin çevresini saran bol incili gerdanlıklar. Tatlı ve berrak su insanı susatıyor. Kış ağır değil, yaz yakmıyor, rüzgâr dokunduğu yeri okşuyor. Ağaçlar serin bir gölge, insanın kolunun uzanabileceği yerde iştah açıcı çok nefis meyveler sunuyorlar.

Ama hiçbir gemi *bu yeşilliğin ve güzelliğin* ötesine gidemez. Burası Doğu'nun sınırı. Burada sular, topraklar, adalar sona eriyor. Çok uzakta ve çok yüksekte Hayat Ağacının devasa tepesi yayılıyor ve dört kutsal ırmağın kaynağı köpükleniyor. Bunlardan biri Orinoco, *dünyada bu kadar büyük ve derin bir başka ırmağın bilindiğinden kuşkuluyum.*

Dünya yuvarlak değil. Dünya bir kadının memesi. Meme ucu Paria Körfezinden başlıyor ve göklere çok yakın bir nokta-

ya yükseliyor. Cennet sularının aktığı en uca hiçbir insan ulaşamayacak. (53)

Cennetin Dili

Yeryüzü Cennetinin varoşlarında yaşayan Guaraolar gökkuşağına *yılan gerdanlık*, göğe *yukarıdaki deniz* diyorlar. Yıldırım, *yağmurun ışığı*. İnsanın dostu, *öteki yüreğim*. Ruh, *yürek güneşi*. Baykuş, *karanlık gecenin efendisi*. Baston, *sürekli torun*. 'Affettim' yerine de '*Unuttum*' diyorlar. (17)

1499: Granada

İspanyollar Kim?

Mağribilerin İspanya'daki bu son tabyasının teslim olmasından yedi yıl sonra Granada'da camiler hâlâ açık. Kılıcın zaferinin ardından haç yavaş ilerliyor. Başpiskopos Cisneros İsa'nın bekleyemeyeceğine karar veriyor.

'Mağribiler' Hıristiyan İspanyolların sekiz yüzyıldır burada yaşayan İslam kültürüne bağlı İspanyollara verdiği ad. Yahudi kültürüne bağlı binlerce, binlerce İspanyol sürgüne mahkûm oldu. Mağribiler de aynı şekilde vaftizle sürgün arasında seçim yapmak zorunda kalacaklar. Sahte dönmeleri ise Engizisyonunun ateşleri bekliyor. İspanya'nın, Amerika'yı keşfeden bu İspanya'nın birliği, parçalarının toplamından oluşmayacak.

Başpiskopos Cisneros'un buyruğuyla Granada'nın Müslüman bilginleri hapisaneyi boyluyor. Yükselen alevler, din ve şiiri, felsefe ve bilimi, İslam kitaplarını, bu toprakları sulayıp buralarda çiçek açmış bir kültürün sözcüklerini yok olmaktan koruyan tek nüsha kitapları yutuyor.

Elhamra'nın oymalı sarayları yukarılardan sessizce bu köleliğe tanıklık ederken, çeşmeleri bahçeleri sulamaya devam ediyor. (64, 218 ve 223)

1500: Floransa

Leonardo

Sırtında çeşitli kafeslerle az önce geldi pazardan. Bunları balkona koyup küçük kapıları açıyor, kuşlar uçup gidiyorlar. Kuşların neşeyle kanat çırpıp gökyüzünde kaybolmalarını seyrediyor, sonra çalışmaya oturuyor.

Öğle güneşi elini ısıtıyor. Leonardo da Vinci geniş bir tahtanın üzerine dünyayı çiziyor. Leonardo'nun çizdiği bu dünyada Kolomb'un günbatımına doğru bulduğu ülkeler görülüyor. Sanatçı bunları kafasından yaratıyor, daha önce uçağı, tankı, paraşütü, denizaltıyı yarattığı gibi, bunlara biçim veriyor, daha önce bakirelerin gizemine ve azizlerin tutkusuna can verdiği gibi. Daha adı bu olmayan Amerika'nın gövdesini hayal ediyor ve onu Asya'nın bir parçası değil yeni bir ülke olarak çiziyor.

Akdeniz'in doğu sahilini arayan Kolomb Batı'yı buldu. Leonardo dünyanın büyüdüğünü kestirebiliyor. (209)

1506: Valladolid

Beşinci Yolculuk

Dün gece vasiyetnamesini yazdırdı. Bu sabah kıralın habercisinin gelip gelmediğini sordu, sonra uyudu. Anlamsız homurtular, iniltiler. Hâlâ soluk alıyor, ama hırıltılı, havayla savaşırmış gibi.

Sarayda yalvarışlarına kulak veren olmadı. Üçüncü yolculuktan zincirler içinde döndü, dördüncüsünde ise unvanlarına, payelerine kulak asan çıkmadı.

Kristof Kolomb, acıya yol açmayan hiçbir tutku ya da şan olmadığını bilerek gidiyor. Öte yandan, Karaip kumlarına ilk kez diktiği bayrağın birkaç yıl içinde henüz bilinmeyen ülkelerdeki Aztek İmparatorluğunun üstünde ve Güney Haç'ının bilinmeyen gökleri altındaki İnka İmparatorluğunun üstünde dalgalanacağını bilmiyor. Bütün yalanlarına, vaatlerine ve çılgınca sözlerine karşın umduğu yere ulaşamadığını da bilmiyor. Ok-

yanus denizinin yüce amirali hâlâ arka taraftan Asya'ya ulaştığını sanıyor.

Okyanusa Kolomb Denizi adı verilmeyecek; Yeni Dünya da onun adını değil, Floransalı arkadaşı, kaptan ve uzman dümenci Amerigo Vespucci'ninkini taşıyacak. Ama Avrupa'nın gökkuşağında yer almayan o göz kamaştırıcı rengi bulan Kolomb'du. Kör, bunu görmeden ölüyor. (12 ve 166)

1506: Tenochtitlán
Evrensel Tanrı

Moctezuma, Teuctepec'te fetihler yaptı.

Tapınaklar alevler içinde. Davullar çalıyor. Tutuklular tek tek çıkıyorlar merdivenlerden, yuvarlak kurban taşına doğru. Rahip lavtaşı hançeri her birinin göğsüne saplıyor, yüreği çıkarıyor, kaldırıp mavi yanardağların üstünde yükselen güneşe gösteriyor. Hangi tanrıya sunuluyor bu kan? Güneş, her gün doğup bir ufuktan ötekine gitmek için bunu istiyor. Ama debdebeli ölüm törenleri kutsal kitaplarda ve ilahilerde gözükmeyen bir tanrıya daha hizmet ediyor.

Bu tanrı dünyaya egemen olmasaydı, köleler ya da efendiler, kullar ya da sömürgeler olmazdı. Aztek tüccarları yenik halklardan bir fasulye karşılığı bir elmas, bir buğday tanesi karşılığı bir zümrüt, şekerleme karşılığı altın ya da taş karşılığı kakao alamazlardı. Hamallar sırtlarında tonlarca ganimetle imparatorluğun engin topraklarını bir baştan bir başa geçmezlerdi. Sıradan insanlar pamuklu gömlekler giymeye cesaret eder, kakao içer, soylular için ayrılan yasak taçkuyruk tüylerini, altın bilezikleri, manolya ve orkideleri takma cüretini gösterirlerdi. O zaman savaşçı reislerin yüzlerini gizleyen maskeler, kartal gagası, kaplan dişleri, havada dalgalanıp parıldayan tüyler yere düşerdi.

Büyük tapınağın basamakları kanla lekelenmiş, meydanın ortasında kafatasları yığılıyor. Yalnızca güneşin hareket etmesi için değil. Hayır. İnsanın yerine o gizli tanrının karar vermesi

için de. O tanrı adına denizin ötesinde engizisyoncular sapıkları ateşlerde yakıyor ya da işkence odalarında çarpılmışa çeviriyorlardı. Bu, Korku Tanrısı. Sıçan dişli, akbaba kanatlı Korku Tanrısı. (60)

1511: Guauravo Irmağı
Agüeynaba

Komutan Ponce de Leon üç yıl önce bir karavela ile geldi bu Porto Riko Adasına. Reis Agüeynaba ona evini açtı, yiyecek, içecek ve kızlarından birini seçme olanağı sundu, altın çıkarılan ırmakları gösterdi. Kendi adını da verdi ona. Juan Ponce de Leon kendine Agüeynaba demeye başladı, Agüeynaba da bunun karşılığında bu İspanyol fatihin adını aldı.

Üç gün önce asker Salcedo Guauravo Irmağı kıyılarına yalnız geldi. Kızılderililer ona ırmağı geçmesi için sırtlarını sundular. Irmağın orta yerine ulaştıklarında da sırtlarından atıp suya batırdılar, sonunda adamın çırpınmaları kesildi. Sonra onu çimenin üstüne yatırdılar.

Salcedo şimdi zırh giysisinin içine tıkılıp kalmış, böceklerin saldırdığı, güneşte hızla kokuşan, buruşmuş, mor bir et topağı. Kızılderililer ona bakıp burunlarını tutuyorlar. Ne olur ne olmaz diye gece gündüz yabancıdan özür diliyorlardı. Ama artık bir anlamı yok. Davullar iyi haberi iletiyor. *Yabancılar ölümsüz değil.*

Yarın ayaklanma başlayacak. Başını Agüeynaba çekecek. İsyancıların başı eski adına dönecek. Halkını aşağılamak için kullanılan adını geri alacak.

"*Co-qui, co-qui*" diye bağırıyor küçük kurbağalar. Savaşa çağıran davullar onların kristal tınılı nakaratını bastırıyor. (1)

1511: Aymaco

Becerrillo

Kabile reisleri Agüeynaba ile Mabodamaca'nın ayaklanması bastırıldı, tüm tutuklular öldürüldü.

Komutan Diego de Salazar çalıların içine saklanmış yaşlı bir kadına rastlıyor ve kılıcını gövdesine saplamıyor. "Al," diyor ona, "bu mektubu Caparra'daki valiye götür."

Yaşlı kadın gözlerini azıcık aralıyor. Titreyerek parmaklarını uzatıyor.

Sonra yola koyuluyor. Küçük bir çocuk gibi, bir yavru ayı gibi sendeleyerek, zarfı bir sancak ya da bayrak gibi taşıyarak yürüyor.

Yaşlı kadın daha bir ok menzilinden uzağa gitmeden komutan, Becerillo'yu serbest bırakıyor. Vali Ponce de Leon, pusuları ortaya çıkarmakta ve Kızılderili avlamakta uzman olan Becerillo'ya okçu maaşının iki katının verilmesini buyurdu. Porto Riko Kızılderililerinin en kötü düşmanı o.

İlk ok yaşlı kadını deviriyor. Becerrillo kulakları dikilmiş, gözleri dışarı fırlamış, onu bir lokmada yiyecek.

"Köpek efendi," diye ona yalvarıyor kadın, "bu mektubu valiye götürüyorum."

Becerrillo yerel dili bilmiyor, ama yaşlı kadın ona boş zarfı gösteriyor.

"Bana zarar verme köpek efendi."

Becerrillo zarfı kokluyor. Sözcükler mızıldanan, titreyen kemik torbasının çevresinde birkaç kez dönüyor, bacağını kaldırıyor, kadının üstüne işiyor. (166)

1511: Yara

Hatuey

Bu adalarda, Calvari'lerde kendini asarak ya da çocuklarıyla birlikte zehir içerek ölümü seçenlerin sayısı çok. İşgalciler bu öçten kaçınamıyor, ama bunu nasıl açıklayacaklarını biliyorlar:

Oviedo'nun söyleyeceği gibi Kızılderililer *öylesine vahşi ki, her şeyin ortak olduğunu sanan, doğuştan tembel ve kötü, az çalışan insanlar. Eğlence olsun diye birçoğu çalışmamak için kendini zehirle öldürdü, kimileriyse kendi elleriyle astı kendini.*

Guahaba bölgesinin Kızılderili reisi Hatuey kendini öldürmedi. Halkıyla birlikte bir kanoyla Haiti'den kaçıp doğu Küba'nın mağara ve dağlarına sığındı.

Burada altın dolu bir sepeti göstererek dedi ki: "Hıristiyanların tanrısı bu. Onun için bizi kovalıyorlar. Onun için babalarımız ve kardeşlerimiz öldü. Onun için dans edelim. Dansımız hoşuna giderse bu tanrı onlara bize kötü davranmamalarını buyuracaktır."

Üç ay sonra yakaladılar onu.

Bir direğe bağladılar.

Onu kömür ve küle çevirecek ateşi yakmadan önce rahip vaftiz olmayı kabul ederse ona şan ve sonsuz rahatlık vaat ediyor. Hatuey soruyor:

"Bu cennette Hıristiyanlar var mı?"

"Evet."

Hatuey cehennemi seçiyor ve odunlar çıtırdamaya başlıyor. (102, 103 ve 166)

1511: Santo Domingo
İlk Direniş

Duvarları kütükten, çatısı palmiyeden yapılmış kilisede Dominikan rahibi Antonio de Montesinos kürsüden şimşekler yağdırıyor. Katliamı lanetliyor:

"*Kızılderilileri ne hakla böyle acımasız ve korkunç bir biçimde tutsak edersiniz? Altın elde etme amacıyla her gün öldükleri, daha doğrusu sizler tarafından öldürüldükleri bir gerçek değil mi? Onları da kendiniz gibi sevmek zorunda değil misiniz? Bunu anlamıyor musunuz, hissetmiyor musunuz?*"

Sonra Montesinos, başı dik, şaşkın kalabalığın arasından yürüyüp geçiyor.

Bir öfke mırıltısı yükselmeye başlıyor. Bunu beklemiyor-

lardı, adlarını ve tarihlerini yadsıyarak paslı çakmaklı tüfeklerini omuzlarına vurup okyanusun bu yakasında altın dağları ile çıplak prensesler aramak için rastgele yola çıkan bu Estremadura köylüleri ile Endülüs çobanları. Sevilla katedralinin basamaklarında vaatlerle satın alınan bu serüvencilerin, hiçbir savaştan geçmemiş bu pireli komutanların, Amerika ile hapis ya da darağacı arasında seçim yapmak zorunda kalan bu mahkûmların ihtiyaç duydukları şey bir bağışlama ve avunç ayiniydi.

"Seni Kral Fernando'ya ihbar edeceğiz! Sürüleceksin!"

Şaşkınlık içindeki biri susup kalıyor. Bu topraklara dokuz yıl önce geldi. Kızılderili, altın madeni ve çiftlik sahibi olarak küçük bir servet yaptı. Adı Bartolomé de las Casas ve yakında Yeni Dünya'da papazlık rütbesine atanacak ilk rahip olacak.

(103)

1513: Cuareca
Leoncico

Kasları neredeyse derilerinden fırlayacak. Sarı gözleri durmadan şimşek çakıyor. Hırlıyorlar. Dişlerini açıp kapıyor, havadan parçalar koparıyorlar. Saldırı buyruğunu aldıklarında onları tutabilecek zincir yok.

Bu gece köpekler Komutan Balboa'nın buyruğuyla dişlerini Panamalı elli Kızılderilinin çıplak etine geçirecekler. İğrenç cinsel sapıklık günahını işleyen, *kadın olmak için yalnızca memeleri ve rahimleri eksik olan*, bu elli kişiyi parçalayıp yiyecekler. Gösteri dağdaki bu açıklıkta, birkaç gün önce fırtınanın devirdiği ağaçların arasında yapılacak. Askerler meşalelerin ışığında tartışıp en iyi yerleri kapmak için uğraşıyorlar.

Töreni Vasco Nunez de Balboa yönetiyor. Köpeği Leoncico Tanrının intikamcılarına öncülük ediyor. Becerrillo'nun oğlu Leoncico'nun gövdesi yara izleriyle kaplı. Yakalama ve parçalama konusunda eski bir usta. Asteğmen ücreti alıyor, altın ya da köle ganimetlerinden ona da bir pay veriliyor.

Balboa iki gün sonra Pasifik Okyanusunu keşfedecek.

(81 ve 166)

1513: San Miguel Körfezi

Balboa

Beline kadar suyun içinde kılıcını kaldırıp dört rüzgâra bağırıyor.

Adamları kumu oyarak devasa bir haç çiziyorlar. Kâtip Valderrabano az önce yeni okyanusu keşfedenlerin adını kaydediyor, Rahip Andrés *Te Deum Laudamus* okuyor.

Balboa on beş kiloluk zırhını atıyor, kılıcını uzağa fırlatıp suya atlıyor.

Bir daha duyamayacağı bir zevkle başı dönmüş, suları sıçratıp kendini dalgalara bırakıyor. Deniz onun için açılıyor, onu kucaklayıp sallıyor. Balboa denizin tüm suyunu içmek istiyor.

(141)

1514: Sinú Irmağı

Çağrı

Çok su, çok zaman aşmış, sıcaktan, yağmur ormanlarından, sivrisineklerden bıkmışlardı. Ama kralın buyruklarına uyuyorlar: Teslim olmaya çağırmadan önce yerlilere saldırılmayacak. Aziz Augustin kendi özgürlüklerini kötüye kullananlara karşı savaşa cevaz veriyor, çünkü uslandırılmadıkları zaman özgürlükleri onları tehlikeli kılabilir, ama Aziz İzidor'un çok yerinde söylediği gibi önceden ilan edilmeyen bir savaş adil olamaz.

Belki de yumurta büyüklüğündeki külçe altınlara koşmaya başlamadan önce avukat Martin Fernandez de Enciso'nun noktası virgülüyle okuduğu ültimatomu çevirmen güçlükle çeviriyor, kesik kesik.

Enciso, barbar halkları uslandıran Kral Fernando ve kızı Kraliçe Juana adına konuşuyor. Sinú Kızılderililerine Tanrının dünyaya indiğini ve San Pedro'yu temsilcisi olarak bıraktığını, San Pedro'nun ardından gelenin kutsal peder olduğunu, evrenin efendisi olan kutsal pederin de Hint Adalarındaki ve bu yarımadadaki bütün toprakları Kastilya Kralına bağışladığını bil-

diriyor.

Askerler zırhlarında pişiyorlar. Enciso ağır ağır, ayrıntılı bir biçimde Kızılderilileri kendilerine ait olmayan bu toprakları terk etmeye, kalmak isterlerse de majestelerine boyun eğmenin göstergesi olarak altın vermeye çağırıyor. Çevirmen elinden geleni yapıyor.

İki reis oturmuş, gözlerini kırpmadan bu garip adamı dinliyor, kendilerine söyleneni yapmaz ya da yapmakta gecikirlerse savaş açacağını, kadınları ve çocuklarıyla birlikte onları köle yapacağını, köle olarak satıp köle olarak kullanacağını, bu adil savaştaki ölüm ve zararlarından İspanyolların sorumlu olmayacağını duyuran adamı.

Reisler Enciso'ya hiç bakmadan yanıt veriyorlar: Kutsal peder doğrusu başkalarının malını bol keseden dağıtmıştı, ama kendisinin olmayan bir şeyi verirken sarhoş olmalıydı. Kastilya Kralının gelip tanımadığı insanları tehdit etmesiyse küstahlıktı.

Sonra kan akıyor.

Daha sonraları bu uzun konuşma, geceyarıları, baskın yapılacak köylere yarım fersahlık mesafede çevirmensiz okunacak. Uyuyan yerliler, kendilerine karşı işlenecek suçtan kendilerini suçlu ilan eden sözcükleri duymayacak. (78, 81 ve 166)

1514: Santa Maria del Darién
Meyve Aşkı

Yeni gelenlerden Gonzalo Fernandez de Oviedo, Yeni Dünya meyvelerini deniyor.

Guava ona elmadan çok daha güzel geliyor.

Guanábana'nın görünüşü güzel, eti de ne kadar yersen ye hiçbir zararı dokunmayan, mideyi bozmayan çok hafif tatlı ve beyaz.

Mameyin tadı insana parmaklarını yalatıyor, kokusu da çok iyi. *Bundan iyi bir şey olamaz*, kanısına varıyor.

Ama bir muşmula tattığı zaman miskte bile bulunmayan

bir koku doluyor burnuna. *En iyi meyve muşmula*, diye kendi kendini düzeltiyor, *bunun bir eşi daha bulunamaz.*

Sonra bir ananas soyuyor. Altın ananas şeftalinin tam da kokmak istediği gibi kokuyor, tadı ise artık yemekten zevk almayanların iştahını açabilecek nitelikte. Oviedo bunun erdemlerini tanımlayacak sözcük bulamıyor. Gözü, burnu, parmakları, dili hayran oluyor bu meyveye. *Tavuskuşunun tüyleri nasıl tüm kuş tüylerini gölgede bırakırsa, bu da hepsini bastırıyor.*

(166)

1515: Antwerp

Ütopya

Bu Felemenk limanının meyhaneleri, Yeni Dünya serüvenleriyle kaynıyor. Bir yaz gecesi Thomas More rıhtımda, bir Amerikan sahilinin açıklarında Ütopya Adacığını keşfettiğini söyleyen Amerigo Vespucci'nin donanmasından Rafael Hithloday adlı bir denizciye rastlıyor ya da öyle birini yaratıyor.

Denizci, Ütopya'da para ya da özel mülkiyet olmadığını aktarıyor. Orada insanlar altını ve gereksiz tüketimi küçümsemeyi öğreniyor, kimse gösterişli biçimde giyinmiyor. Herkes emeğinin meyvelerini kamu ambarlarına verip, oradan gerek duyduğu kadarını özgürce alıyor. Ekonomi planlı. Korkudan doğan istifçilik yok burada, açlık da bilinmiyor. Prensi halk seçiyor, yine halk prenslikten atıyor. Rahipleri de seçiyorlar. Sınırlarını bütün güçleriyle savunmalarına karşın, Ütopya halkı savaştan ve onun getirdiği şan ve şereften nefret ediyor. Mantığa ters düşmeyen, gereksiz yere kendine eziyeti ve zorunlu din değiştirmeleri kabul etmeyen bir dinleri var. Yasalar boşanmaya izin veriyor, ama evlilikte ihaneti şiddetle cezalandırıyor ve herkesi günde altı saat çalışmaya zorluyorlar. İş ve dinlenme paylaşılıyor, masa paylaşılıyor. Anne babaları meşgul olan çocuklarla toplum ilgileniyor. Hastalara özel bakım sağlanıyor. Acısız ölüm, uzun süre ağrılar içinde kıvranmayı önlüyor. Arazinin çoğunu bahçeler ve meyve bahçeleri kaplıyor, nereye gidilirse gidilsin müzik duyuluyor. (146)

1519: Frankfurt

V. Carlos

Gutenberg'in ölümünden bu yana yarım yüzyıl geçti, Avrupa'nın her yanında matbaalar yaygınlaşıyor; Gotik harflerle İncil'i, Gotik rakamlarla altın ve gümüş fiyatlarını basıyorlar. Hieronymus Bosch'un cennet bahçesinde kral insan yiyor, insanlar ise altın sikke sıçıyorlar. Michaelangelo bir yandan atletik aziz ve peygamber resim ve heykellerini yaparken, *İsa'nın kanı kaşık kaşık satılıyor*, diye yazıyor. Her şeyin bir fiyatı var: papalık tahtının, krallık tacının, kardinal pelerininin, piskopos tacının. Günahlar parayla bağışlanıyor, aforoz ve soyluluk unvanları satın alınıyor. Kilise tefeciliği günah sayıyor, ama kutsal peder Vatikan topraklarını bankerlere ipotek ediyor, Ren kıyılarında ise Kutsal İmparatorluk tacı en yüksek fiyatı verene öneriliyor.

Şarlman'ın mirasına üç aday talip. Seçme hakkına sahip prensler oylarının saflığı, ellerinin temizliği üstüne yemin edip kararlarını öğleyin, Angelus saatinde açıklıyorlar: Avrupa tacını bir zampara ile deli bir kadının oğulları, Katolik kralların torunu İspanya Kralı I. Carlos'a 850.000 florin karşılığı sattılar. Parayı masanın üzerine bastıran Alman bankerleri Függer ve Welser.

I. Carlos kendini, İspanya, Almanya, Avusturya, Napoli, Sicilya, Benelüks[1] Ülkeleri ve engin Yeni Dünya'nın imparatoru, Katolik dininin savunucusu, Tanrının yeryüzündeki savaşçı vekili V. Carlos yapıyor.

Bu arada Müslümanlar sınırları tehdit ediyorlar, Martin Luther cüretli sapık düşüncelerini bir Wittemberg kilisesinin kapısına çiviliyor. Macchiavelli, savaş bir prensin tek amacı ve düşüncesi olmalıdır, diye yazıyordu. Yeni kral on dokuz yaşında, tarihin en güçlü adamı. Diz çökerek kılıcı öpüyor.

(116, 209 ve 218)

---

1. Belçika, Hollanda, Lüksemburg. (Yay.)

1519: Acla

Pedrarias

Denizin ve davulların gürültüsü. Karanlık bastı, ama ay ortalığı aydınlatıyor. Meydanın çevresindeki saz çatılardan balık ve kuru mısır koçanları sallanıyor.

Balboa zincirler içinde, elleri arkasından bağlı geliyor. Bağlarını çözüyorlar. Balboa son purosunu içiyor. Tek söz söylemeden başını kütüğün üzerine koyuyor. Cellat baltasını kaldırıyor.

Pedro Arias de Avila evinin kamış duvarından gizlice bakıyor. İspanya'dan getirdiği tabutun üzerinde oturuyor. Tabutu iskemle ya da masa olarak kullanıyor ve her yıl, yılda bir kez, yeniden dirilişini kutlamak üzere bir cenaze ayini yapıyor, tabutun üzerine mumlar dikiyordu. Ona, Gömülen Pedrarias diyorlar, rahibeler ölüm ilahileri söyler, akrabaları dindirilmez hıçkırıklarla sarsılırken kefenine sarılı olarak bu tabuttan çıktığından beri. Daha önceleri ona, turnuvalarda, savaşlarda ve yiğitlik yarışlarında yenilmez olduğu için Cesur Pedrarias derlerdi. Şimdi ise, seksenine yaklaşmasına karşın, kendisine Tanrının Öfkesi denmesini hak ediyor. Pedrarias uyandığı, bir gece önce barbutta yüz Kızılderili kaybettiği için beyaz yelesini salladığı zaman, gözüne bakmamakta yarar vardır.

Bu kumsallara ayak bastığından beri Pedrarias, Balboa'ya güvenmez. Balboa damadı olduğundan onu mahkemesiz öldürmüyor. Buralarda çok fazla hukukçu olmadığından yargıç aynı zamanda avukat ve savcı, duruşma ise uzun oluyor.

Balboa'nın kellesi toprağa yuvarlanıyor.

Rüzgârların büktüğü ağaçların arasındaki bu Acla kentini kuran Balboa'ydı. Acla'nın doğduğu gün kara bir yırtıcı kuş yukarıdaki bulutların arasından geçerek, Balboa'nın başındaki çelik miğferi kaptı, gaklayarak uzaklaştı.

Balboa keşfettiği yeni denizi araştırmak için suya indirilecek guletleri burada parça parça inşa ettiriyordu.

İşi cellat tamamlayacak. Bir fetih işletmesi kuracak, Pedrarias da ortağı olacak. Son yolculuğunda Kolomb'la gelen cellat, güneydeki gizemli krallıklarda yirmi bin kölesi bulunan bir

marki olacak. Adı Francisco Pizarro. (81 ve 141)

1519: Tenochtitlán
Ateş, Su, Toprak ve Havayla İlgili İşaretler

Çok eskiden bir gün kâhinler savaş tanrısının annesinin evine uçtular. Sekiz yüzyıldır yıkanmamış olan cadı onlara ne gülümsedi, ne hoş geldin dedi. Teşekkür etmeden, kumaş, deri ve tüy armağanlarını kabul etti, getirdikleri haberleri asık suratla dinledi. *Meksiko*, dediler kâhinler, *hanım ve ecedir ve bütün kentler onun buyruğundadır*. Yaşlı kadın tek yorumunu homurdandı: *Aztekler başkalarını yendiler*, dedi, *Aztekleri de yenecek başkaları gelecek*.

Zaman geçti.

Son onyıllarda işaretler birikiyordu.

Bir şenlik ateşi bütün bir gece boyunca göğün ortasından alevler sızdırdı.

Ufuktan aniden çıkıveren üç dilli bir ateş uçarak güneşe ulaştı.

Savaş tanrısının evi kendini yakarak intihar etti. Üstüne kovalarca su atıldı, su alevleri canlandırdı.

Bir başka tapınak bir akşam, fırtına yokken düşen bir yıldırımla yandı.

Kenti çevreleyen göl kaynayan bir kazana döndü. Kızgın sular öfkeyle yükselerek evleri sürükleyip götürdü, temelleri bile söktüler.

Balıkçıların ağından balıkla birlikte kül rengi bir kuş çıktı. Kuşun başında yuvarlak bir ayna vardı. İmparator Moctezuma aynada geyik bacakları üstünde koşan askerlerden oluşan bir ordunun ilerlediğini gördü, savaş çığlıklarını işitti. Ne aynayı okuyabilen ne de Moctezuma'nın aklından uykuda olsun uyanıkken olsun çıkmayan iki başlı canavarları görebilen kâhinler cezalandırıldılar. İmparator onları kafeslere kapatarak açlıktan ölmeye mahkûm etti.

Tenochtitlán ve Tlatelolco'da uyuyanlar her gece görün-

mez bir kadının çığlıklarıyla irkiliyorlar. *Küçük yavrularım*, diye bağırıyor, *şimdi buradan uzağa gitmek zorundayız.* Kadının çığlığının geçmediği duvar yok: *Nereye gideceğiz, küçük çocuklarım benim?* (60 ve 210)

1519: Cempoala
Cortés

Veracruz sahilinde yükselen alevlerin alacakaranlığı. On bir gemi yanıyor. Amiral gemisinde serenin ucunda asılı asi askerler de yanıyor. Deniz, ateşleri yemek için çenelerini ararken kumsalda duran Hernan Cortés kılıcının topuzlu başını avucunda sıkıyor, şapkasını çıkarıyor.

Bu yalnızca gemilerin ve asılanların sonu değil, artık geri dönüş yok; yarın doğacak olandan başka hayat da yok, ya altın ve şan ya da yenilginin akbabaları. Küba'ya dönmek, ağ hamaklarda, kadın saçları ve puro dumanları arasında sömürgelere özgü öğle uykuları uyumak isteyenlerin hayalleri Veracruz sahilinde, denize battı: deniz geçmişe, kara tehlikeye götürüyor. Parası olanlar at üstünde gidecekler, ötekilerse yaya olarak: yedi yüz adam Meksiko'ya, dağlara, yanardağlara, Moctezuma'nın gizemine doğru ilerleyecek.

Cortés tüylü başlığını düzeltip alevlere sırtını çeviriyor. Atını dörtnala kaldırıp hiç durmadan, daha karanlık inerken Cempoala yerli köyüne varıyor. Adamlara bir şey söylemiyor. Giderek fark edecekler.

Çadırında yalnız başına şarap içiyor. Belki o kadar uzak görünen Salamanca'daki öğrencilik yıllarından bu yana evlenmeden yattığı kadınları, günah çıkartmadan öldürdüğü adamları ya da bekleme döneminde Antiller'de devlet memuru olarak yitirdiği yılları düşünüyor. Belki de yakında Santiago de Cuba'da öfkeden titreyecek olan Vali Diego Velazquez'i düşünüyor. Bir daha emirlerine hiçbir zaman boyun eğmeyeceği o uykucu budalayı ya da zar ve kart oyunları oynayan, kahkaha ve küfürlerini duyar gibi olduğu askerleri bekleyen sürprizi düşünüyorsa gülümsüyordur kuşkusuz.

Bunun gibi şeyler geçiyor kafasından ya da belki de gelecek günlerin büyüsü ve korkusu; sonra başını kaldırıyor, kapıda kadını görüyor, ışıkta onu tanıyor. Tabasco'daki reis, kadını ona armağan ettiğinde adı Malinali ya da Malinche idi. Bir haftadır Marina olarak biliniyor.

Kadın hiç hareketsiz beklerken Cortés bir şeyler söylüyor. Sonra kız tek bir hareketle saçını ve giysisini açıyor. Çıplak ayaklarının arasına renkli kumaşlardan bir şelale akıyor, vücudunun parıltısı karşısında adam susup kalıyor.

Birkaç adım ötede asker Bernal Diaz del Castillo ayışığında günün olaylarını kaydediyor. Bir davulu masa olarak kullanıyor. (56 ve 62)

1519: Tenochtitlán
Moctezuma

Yüce dağlar Yucatan'ın kıyılarının ötelerinden, denizin üstünden geçerek geldiler. Tanrı Quetzalcoatl artık geri döndü. İnsanlar gemilerin pruvalarını öpüyorlar.

İmparator Moctezuma gölgesinden kuşkulanıyor.

"Ne yapacağım? Nereye saklanacağım?"

Moctezuma taşa ya da çubuğa dönüşmek isterdi. Saray şaklabanları onun ilgisini çekemiyor. Toprağı ve güzel şarkıları ödünç veren sakallı tanrı Quetzalcoatl kendine ait olanları istemeye geldi.

Quetzalcoatl eski zamanlarda altından evi ile mercandan evini yaktıktan sonra doğuya gitmişti. En yakışıklı kuşlar ona yol açmak için uçtular. Yılanlardan yapılmış bir salda denize açıldı ve gündoğumuna doğru giderken gözden kayboldu. Şimdi geri döndü. Sakallı tanrı, tüylü yılan aç döndü.

Yer sarsılıyor. Kuşlar çömleklerde kaynarken dans ediyorlar. *Hiç kimse kalmayacak*, demişti şair. *Hiç kimse, hiç kimse, gerçekten hiçbir canlı kalmayacak yeryüzünde.*

Moctezuma tanrı Quetzalcoatl'a pek çok altın sundu: Altın tozuyla dolu miğferler, altın ördekler, altın köpekler, altın kaplanlar, altın gerdanlıklar, asalar, oklar, yaylar, ama tanrı ne ka-

dar çok altın yerse o kadar daha istiyor. Hoşnutsuzluk içinde Tenochtitlán'a doğru ilerliyor. Büyük yanardağların arasından yürüyor, arkasından başka sakallı tanrılar geliyor. İşgalcilerin ellerinden sersemletici gökgürültüleri, öldüren ateşler çıkıyor.

"Ne yapacağım? Nereye saklanacağım?"

Moctezuma başı ellerinin arasına gömülü yaşıyor.

Daha iki yıl önce, tanrının dönüşünün ve intikamının habercisi olan çok sayıda işaret varken Moctezuma, kâhinlerini ölüler kralı Huémac'ın mağarasına gönderdi. Kâhinler maiyetlerinde cüce ve kamburlarla Chapultepec'in derinliklerine indiler ve Huémac'a imparator adına kısa süre önce yüzülmüş tutuklu derilerinden bir adak sundular. Huémac, Moctezuma'ya bir haber gönderdi:

"Kendini kandırma. Burada ne rahat vardır, ne de neşe."

Ona oruç tutmasını, kadınsız uyumasını söyledi.

Moctezuma buna uydu. Uzun süre tövbekâr oldu. Hadım ağaları karılarının dairelerini sıkı sıkıya kapattılar, aşçılar onun sevdiği yemekleri unuttular. Ama işler kötüye gitti. Felaket kargaları sürüler halinde geldi. Aşk tanrıçası, aynı zamanda da aşkın olabilmesi için iğrençliklerimizi yiyen bok tanrıçası Tlazoltéotl Moctezuma'yı korumaz oldu. Yalnız imparatorun ruhu böylece çöp ve karanlığa boğuldu. Birkaç kez daha Huémac'a ricalarını ve armağanlarını ulaştırmak üzere başka haberciler gönderdi, sonunda ölüler kralı ona bir randevu verdi.

Ayarlanan gecede Moctezuma onunla görüşmeye gitti. Teknesi Chapultepec'e doğru yöneldi. İmparator teknenin başında ayakta duruyordu, gölün üstündeki sis açılıp onun flamingo tüyüne yol verdi.

Dağın eteğine erişmeden az önce Moctezuma kürek sesini duydu. Hızla giden bir kano göründü, kara sisin içinde küreği mızrak gibi kalkmış, çıplak ve yalnız birisi bir an için parıldadı.

"Sen misin Huémac?"

Her kimse o, neredeyse imparatora sürtününceye kadar yaklaşmaya devam etti. İmparatorun gözlerinin içine hiçbir adamın bakamayacağı gibi baktı. "Korkak!" dedi ona ve kayboldu. (60, 200 ve 210)

1519: Tenochtitlán

Aztek'lerin Başkenti

İspanyol Fatihler onun güzelliğinden dilleri tutulmuş olarak ilerlediler anacaddede. Tenochtitlán'ın görünümü sanki Amadis'in sayfalarından koparılıp çıkarılmış gibi: *hiç duyulmamış, hiç görülmemiş, hayal bile edilememiş şeyler...* Güneş yanardağların ardından doğup göle giriyor ve yüzen sisi paramparça ediyor. Kent sokakları, kanalları, yüksek kuleli tapınaklarıyla önlerinde parlıyor. Sessiz ve acelesiz bir kalabalık işgalcileri karşılamaya gelirken sayısız kano lacivert suları yarıyor.

Moctezuma altın, inci ve yeşil tüylerden bir sayvanın altında, yumuşak bir jaguar derisinin üzerine oturmuş, bir tahtırevan üstünde geliyor. Krallığın beyleri basacağı toprağı süpürerek önden gidiyorlar.

Tanrı, Quetzalcoatl'ı selamlıyor:

"*Taktına oturmaya geldin,*" diyor. "*Bulutlar arasında, sisler arasında geldin. Seni düşlerde görmüyorum. Düş görmüyorum. Ülkene geldin...*"

Quetzalcoatl'a eşlik edenlere manolyadan çelenkler veriliyor, boyunlarına, kollarına, göğüslerine çiçeklerden gerdanlıklar takılıyor: kalkan çiçeği, kalp çiçeği, güzel kokulu, altın renkli çiçekler.

Quetzalcoatl, Amerika sahillerine bütün gardırobu sırtında, cebinde birkaç madeni parayla inen bir Estremaduralı. Santo Domingo'daki iskeleye ayak basıp *Altın nerede*? diye sorduğunda on dokuz yaşındaydı. Şimdi otuz dört yaşında, gözünü budaktan sakınmaz bir komutan. Siyah demirden zırh giyip, atlılar, mızrakçılar, okçular, nişancılar ve vahşi köpeklerden oluşan bir orduya öncülük ediyor. Askerlerine söz verdi: "*Sizi çok kısa sürede Hint Adalarına gelenlerin hepsinin en zengini yapacağım.*"

Tenochtitlán'ın kapılarını açan İmparator Moctezuma'nın yakında işi bitecek. Kısa süre sonra ona *İspanyolların kadını* adı takılacak ona, kendi halkı onu taşlayarak öldürecek. Yerini genç Cuauhtémoc alacak. *O* savaşacak. (60 ve 62)

Aztek Kalkan Türküsü

Bakire kalkanın üzerinde doğurdu
büyük savaşçıyı.
Bakire kalkanın üzerinde doğurdu
büyük savaşçıyı.

Fatih yılanın dağında,
dağların arasında,
savaş boyaları
ve kartal kalkanıyla.

Kuşkusuz kimse çıkamazdı karşısına
Toprak fırıl fırıl dönmeye başlardı
o savaş boyalarını sürünüp
kalkanını kaldırdığında. (77)

1520: Teocalhueyacan
'Keder Gecesi'

Malinche yırtık bayrakları dikerken Hernan Cortés ordusundan arta kalan birkaç kişiyi inceliyor.

Tenochtitlán arkalarında. Popocatépetl yanardağının püskürttüğü, hiçbir rüzgârın bükemez göründüğü duman sütunu da arkalarında, sanki onlara veda edermiş gibi.

Çatılar yay ve mızraklarla diken diken, göl savaş kanolarıyla kaplı, Aztekler kentlerini geri aldılar. Savaş davulları haykırıp lânetler geceyi boğarken darmadağın kaçtı İspanyol fatihler, peşlerinde bir ok ve taş fırtınasıyla.

Cortés'e kalan bu yaralı, sakat, ölmek üzere adamlar cesetleri köprü olarak kullanıp kurtuldular: ayakları kayıp boğulan atların, ok ve taşlarla ölen ya da geride bırakmaya içleri elvermediği için altın dolu torbaların ağırlığından boğulan askerlerin üstüne basarak karşı kıyıya geçtiler.

(62 ve 200)

1520: Segua de la Frontera

Servet Dağılımı

İspanyol kampında mırıldanmalar, itişmeler. Askerlerin başka seçeneği yok. Felaketten kurtardıkları altın çubukları teslim etmek zorundalar. Tek bir şey saklayan idam edilecek.

Çubuklar, Meksiko'nun kuyumcu ve heykeltıraşlarının elinden çıktı. Bu altınlar ganimete dönüşüp külçe olarak eritilmeden önce, sokmak üzere bir yılan, sıçramak üzere bir kaplan, havalanmak üzere bir kartal ya da havada bir ırmak gibi kıvrılıp akan bir hançerdi.

Cortés, kendilerini bekleyen altınlarla karşılaştırıldığında bunların hava cıva olduğunu anlatıyor. Beşte bir pay kral için, bir beşte bir de kendisi için, ayrıca babasının ve altında ölen atının hakları olan payları alıyor, geri kalanın hemen tümünü komutanlara veriyor. Bu altını yalamış, ısırmış, ellerinde tartmış, başlarının altına yastık yapmış, ona intikam hayallerini anlatmış askerlere çok az ya da hiçbir şey kalmıyor.

Bu arada Tepeaca ve Huaquechula'da yeni yakalanmış olan Kızılderili kölelerin yüzleri kızgın demirlerle damgalanıyor.

Hava yanık et kokuyor. (62 ve 205)

1520: Brüksel

Dürer

Bu nesneler, yaşadıkları uzak ülkede onları yapan erkek ve kadınlar gibi güneşten çıkmış olmalılar: Miğferler, kemerler, tüyden yelpazeler, entariler, pelerinler, av malzemeleri, altın bir güneş ve gümüş bir ay, üflemeli ok borusu ve başka silahlar öylesine güzel ki, sanki kurbanlarına yeniden can vermek için yapılmışlar.

Bütün çağların en büyük teknik ressamı bunları seyretmekten bıkmıyor. Bunlar Cortés'in Moctezuma'dan yağmaladıklarının bir bölümü: Eritilip külçe yapılmaktan ancak bu par-

çalar kurtulabilmiş. Kutsal İmparatorluk tahtına yeni oturan Kral Carlos, Yeni Dünyanın kendi payına düşen bölgesinden gelen ganimetleri halka sergiliyor.

Albrecht Dürer, gerçek sanatçının işinden zevk aldığını, yüreğiyle konuştuğunu, çünkü onun yüreğinin ölüp de karıncalar tarafından yenenlerden biri olmadığını anlatan Meksika şiirini bilmiyor. Ama gördüklerini görerek bu sözcükleri işitiyor Dürer ve yarım yüzyıllık yaşamının en büyük mutluluğunu yaşadığını fark ediyor. (108)

1520: Tlaxcala

Tenochtitlán'ın Yeniden Fethine Doğru

Yıl sonuna yaklaşıyor. Güneş çıkar çıkmaz Cortés yürüyüş emrini verecek. Azteklerin toz duman ettiği ordusu Kızılderili müttefikleri olan Tlaxcala, Huexotzingo ve Texcoco'nun desteğiyle birkaç ayda eski durumuna kavuştu. Emrinde elli bin kişilik bir yerli ordusu var; İspanya, Santo Domingo ve Küba'dan da at, çakmaklı tüfek, arbalet ve toplarla oldukça iyi donanmış yeni askerler geldi. Göle vardıklarında suyun üzerinde savaşmak için Cortés'in üç gulet donatacak kadar yelkeni, demir aksamı ve direği olacak. Kütükleri Huexotzingo Kızılderilileri kesecekler.

İlk ışık volkanik ufuk çizgisini bir kabartma gibi çıkarıyor ortaya. Arkada, olağanüstü güzel suların ortasında yükselen Tenochtitlán küstahça bekliyor. (56)

1521: Tlatelolco

Ateşten Kılıç

Su kan gibi akıyor; içme suyu kandan ekşimiş. Topraktan başka yiyecek kalmamış. Ev ev, yıkıntıların, ölülerin üzerinde, gece gündüz dövüşüyorlar. Hiç durmadan neredeyse üç ay savaşıyorlar. Toz ve ceset kokusundan başka bir şey solunmuyor; ama son kulelerde davullar çalınıyor, son savaşçıların ayak bi-

leklerinde çanlar çıngırdıyor hâlâ. Güç veren savaş çığlıkları ve türküler sürüyor. Son kadınlar düşenlerin savaş baltalarını alıyor, kendileri yere düşünceye kadar kalkanları baltalarla dövmeyi sürdürüyorlar.

İmparator Cuauhtémoc en iyi komutanlarını çağırıyor. Uzun tüylü baykuş başlığını takıyor, ateşten kılıcı eline alıyor. Savaş tanrısı, en eski zamanlarda annesinin karnından bu kılıcı yumruğunda tutarak çıkmıştı. Güneş ışınlarından yapılmış bu yılanla Huitzilopochtli kızkardeşi Ay'ın başını koparmış, onun doğmasına izin vermek istemedikleri için dört yüz erkek kardeşini, yıldızları, parça parça doğramıştı.

Cuauhtémoc buyuruyor: "*Düşmanlarımız bunu görsün ve dehşet düşsün yüreklerine.*"

Ateşten kılıç bir yol açıyor kendine. Seçilmiş komutan yalnız, duman ve yıkıntılar arasından ilerliyor.

Çakmaklı bir tüfeğin tek bir ateşiyle deviriyorlar onu.

(60, 107 ve 200)

1521: Tenochtitlán
Yağmurda Dünya Sessiz

Birdenbire tüm çığlıklar ve davullar susuyor. Tanrılar ve insanlar yenildi. Tanrıların ölümüyle zaman öldü. İnsanların ölümüyle kent öldü. Bu ak söğütler ve ak hasırotları kenti, bu savaşkan kent, yaşadığı gibi savaşarak öldü. Bütün bölgelerin yenik prensleri artık ona saygılarını sunmak için gemilerle sisin içinden gelmeyecekler.

Şaşırtıcı bir sessizlik egemen ortalığa. Sonra yağmur yağmaya başlıyor. Gökgürültüsü ve şimşekler dolduruyor göğü, bütün gece yağıyor.

Altın kocaman sepetlere yığılmış. Kalkanlardaki, savaş nişanlarındaki altın, tanrı maskelerindeki altın, dudak ve kulak takıları, takılar, madalyonlar. Altınlar tartılıyor, tutuklulara fiyat biçiliyor. *İki avuç buğday bile etmez bu alçaklardan biri...* Askerler zar atıp kumar oynamak için toplanıyorlar.

Ateş, İmparator Cuauhtémoc'un yağ sürülmüş ayaklarını

yakarken dünya sessiz, yağmur yağıyor. (60, 107 ve 200)

1521: Florida
Ponce de Leon

Yaşlıydı ya da kendini öyle hissediyordu. Zaman yetmeyecek, yorgun yürek dayanamayacaktı. Juan Ponce de Leon, Florida adalarının habercisi olduğu o fethedilmemiş ülkeyi keşfedip ele geçirmek istiyordu. Başarılarının görkemiyle Kristof Kolomb'un anısını aşıp geçmek istiyordu.

Cennet bahçesinden geçen bu büyülü ırmağı izleyerek burada karaya çıktı. Gençlik çeşmesi yerine göğsünü delen bu ok karşıladı onu burada. Olgun ruhun deneyimlerini silmeden, kasın gücünü, gözün ferini yenileyen bu sularda hiç yıkanamayacak.

Askerler onu gemiye taşıyorlar kollarında. Yenik komutan yeni doğmuş bir bebek gibi mırıldanarak yakınıyor, ama yaşı hâlâ büyük ve yaşlanmaya devam ediyor. Onu taşıyan adamlar hiç şaşkınlık göstermeden burada, hep ile asla arasındaki bitmez tükenmez savaşta yeni bir yenilgiyle karşılaşıldığını doğruluyorlar. (166)

1522: Santo Domingo'nun yolları
Ayaklar

Ayaklanma, Amerika'da siyah kölelerin ilk ayaklanması bastırıldı. Kâşifin oğlu Diego Kolomb'un şeker fabrikalarında patlak vermiş ti. Yangın adadaki tüm fabrika ve çiftliklere yayılmıştı. Yararsız bir öfkeyle zırhlara çarpınca kırılan şekerkamışı mızraklarla sopa ve taşlarla silahlanan siyahlar, hayatta kalabilen az sayıda Kızılderili ile birlikte ayaklanmışlardı.

Şimdi yol kıyılarına serpiştirilmiş darağaçlarından kadın, erkek, genç ve yaşlılar sallanıyor. Yolcu, göz hizasında sallanan ayaklara bakarak kurbanların ölmeden önce ne olduklarını kestirebilir. İşten ve yürümekten parçalanmış bu kayış gibi ayakla-

rın arasında kıvrak ve resmi ayaklar, tutuklu ayaklar ve hâlâ dans eden, toprağı seven, savaşa çağıran ayaklar var. (166)

1522: Sevilla
En Uzun Yolculuk

Kimse onların yaşadığını sanmıyordu, ama dün gece geldiler. Demir atıp bütün toplarını ateşlediler. Ne hemen karaya çıktılar, ne de kendilerini gösterdiler. Ertesi sabah iskelenin üzerinde belirdiler. Paçavralar içinde titreyerek, ellerinde yanan meşalelerle girdiler Sevilla'ya. Kalabalık, başlarında Juan Sebastian de Elcano'nun bulunduğu bu korkuluklar alayına şaşkınlıkla yol açtı. Sendeleyerek, birbirlerine dayanıp destek alarak ilerlediler, kiliseden kiliseye giderek adaklarını yerine getirdiler; kalabalık sürekli peşlerindeydi. İlahiler söylediler yürürken.

Üç yıl önce burunları batıya dönük beş zarif gemiyle ırmakta yol almaya başlamışlardı, okyanuslar arasındaki geçidi, servet ve şöhreti bulmak için biraraya gelmiş bir avuç serüvenci. Hepsi kaçaktı, yoksulluk, aşk, hapis ya da darağacından kaçarak denize açılmışlardı.

Hayatta kalanlar şimdi fırtınalardan, suçlardan, harikalardan söz ediyorlar. Haritası ya da adı olmayan denizler ve karalar gördüler; dünyanın kaynadığı bölgeyi, hiç yanmadan, altı kez geçtiler. Güneyde mavi karla, gökyüzünde bir haç oluşturan dört yıldızla karşılaştılar. Ayın ve güneşin tersine gittiğini, balıkların uçtuğunu gördüler. Rüzgârın gebe bıraktığı kadınlardan söz edildiğini duydular, balinaların açık çenelerinden içeri dalıp yüreklerini yiyen, karga benzeri siyah kuşlara rastladılar. Anlattıklarına bakılırsa, çok uzak bir adada yarım metre boyunda, kulakları ta ayaklarına değen küçük insanlar yaşıyor. Kulakları öylesine uzun ki, yattıkları zaman biri yastık, öteki yorgan oluyor. Anlatılanlara göre, Molucca Kızılderilileri gemilerden indirilen sandalları gördükleri zaman, gemilerin küçük kızları sanmışlar, gemilerin bunları doğurup emzirdiklerini düşü-

nüyorlarmış.

Hayatta kalanlar, karaların kapılarını açtığı, okyanusların birbirine kavuştuğu Güneyin Güneyinde Kızılderililerin soğuktan ölmemek için gece gündüz kocaman ateşler yaktıklarını anlatıyorlar. Bu Kızılderililer öylesine büyük ki, diyorlar, başlarımız bellerine bile gelmiyordu. Keşif gezisinin başkanı olan Macellan bunlardan ikisinin ayak ve kol bileklerine, takı olarak, pranga takmış, onları öyle yakalamıştı, ama daha sonra biri iskorbüt, ötekisiyse sıcaktan ölmüştü.

Burunlarını tutarak kokuşmuş suları içmekten başka seçeneklerinin olmadığını, talaş, kösele, son kalan kurtlu bisküvileri ellerinden elinden kapmak için ortaya çıkan sıçanları yediklerini söylüyorlar. Açlıktan ölen herkesi denize atmışlardı, bunlara taş bağlayamadıkları için cesetler batmamış, suyun üstünde kalmışlardı: Avrupalılar yüzleri göklere dönük, Kızılderililer yüzleri aşağı dönük olarak. Molucca'lara vardıkları zaman denizcilerden biri Kızılderililere bir oyun kâğıdı, bir karo papazı vererek altı piliç almıştı, ama damakları öylesine şişti ki tek lokma bile ısıramamıştı bunlardan.

Macellan'ın ağladığını gördüler -gemiler daha önce hiçbir Avrupalı tarafından aşılmayan okyanusun sularına daldığı zaman bu sert Portekizli denizcinin gözlerinde beliren yaşları. Onun korkunç öfkelerine, iki isyancı kaptanın başlarını kestirip parçalatışına, başka ayaklanmacıları çöle terk edişine de tanık oldular. Macellan şimdi bir leş, bacağına zehirli bir ok atan Filipino yerlilerinin elinde bir ganimet.

Üç yıl önce Sevilla'dan ayrılan 237 denizci ve askerden 18'i döndü. Kurt yemiş omurgası dört bir yandan su alan, köhne bir gemiyle geldiler.

Hayatta kalanlar: Gemileriyle dünyanın çevresindeki ilk yolculuğu az önce tamamlayan, açlıktan ölmek üzere olan bu adamlar. (20 ve 78)

1523: Cuzco

Huaina Capac

Doğan güneşin önüne kapanıp alnını yere sürüyor. İlk ışınları elleriyle yakalıyor, ağzına götürüyor, ışığı içiyor. Sonra doğrulup ayağa kalkıyor, gözünü kırpmadan doğruca güneşe bakıyor.

Huaina Capac'ın arkasında, onun pek çok kadını başlarını öne eğmiş bekliyor. Pek çok prens de bekliyorlar, sessizlik içinde. İnka güneşe bakıyor, bir eşitine bakar gibi bakıyor, rahipler arasında bir tepki mırıltısı büyüyor.

Görkemli babanın oğlu Huaina Capac'ın, çok-erdemli-genç-ve-güçlü-reis sanıyla tahta geçtiği günden bu yana uzun yıllar geçti. İmparatorluğun sınırlarını atalarının zamanındakine göre çok genişletti. Güç hırsıyla dolu kâşif ve fatih Huaina Capac ordularının başında Amazon ormanlarından Quito tepelerine, Chaco'dan Şili sahillerine kadar gitti. Uçan oku, öldürücü savaş baltasıyla kendini yeni dağların, ovaların, kumlu çöllerin efendisi yaptı. Şimdi Avrupa'dan büyük olan bu imparatorlukta düşünde onu görmeyen, ondan korkmayan yok. Otlaklar, sular, insanlar Huaina Capac'a bağlı. Onun iradesi dağları, insanları yerinden oynatıyor. Tekerleğin bilinmediği bu imparatorlukta Cuzco'dan gelen taşlarla Quito'da binalar yaptırdı, *gelecekte büyüklüğü bilinsin, insanlar sözüne inansın diye.*

İnka gözünü ayırmadan güneşe bakıyor. Rahiplerin korktuğu gibi küstahça değil, acıyarak. Huaina Capac güneşe acıyor, çünkü onun babası, en eski zamanlardan beri bütün İnkaların babası olarak, güneşin yorulmaya, sıkılmaya hakkı yok. Güneş hiçbir zaman dinlenmez, oyun oynamaz, unutmaz. Her günkü buluşma saatini herhalde kaçırmayacak, bugün de gökte, dünkü ve yarınki rotasını aynen izleyecek.

Güneşi seyrederken Huaina Capac karar veriyor: "Yakında öleceğim." (50 ve 76)

1523: Cuauhcapolca

Reisin Soruları

Yiyecek ve altın veriyor, vaftiz olmayı kabul ediyor. Ama Gil Gonzalez de Avila'dan İsa'nın nasıl olup da insan ve tanrı; Meryem'in bakire ve anne olduğunu açıklamasını istiyor. Ruhların gövdeden ayrılınca nereye gittiğini, Roma'daki kutsal rahibin ölüme bağışık mı olduğunu soruyor.

Kastilya kralını kimin seçtiğini soruyor. Reis Nicaragua, topluluğun bir *ceiba* ağacının altına toplanan yaşlıları tarafından seçilmişti. Kral da kendi topluluklarının yaşlıları tarafından mı seçilmişti?

Reis, İspanyol fatihten bu kadar az adamın o kadar çok altını neden istediğini anlatmasını da istiyor. Gövdelerinde bu kadar çok takıya yer var mı?

Sonra, bir peygamberin söylediği gibi güneşin, yıldızların ve ayın ışıklarını yitireceğinin ve göğün çökeceğinin doğru olup olmadığını soruyor.

Reis Nicaragua bu yörelerde neden hiç çocuk doğmayacağını sormuyor. Birkaç yıl içinde kadınların köle doğurmak istemeyeceğini ona söyleyen bir peygamber olmadı. (81 ve 103)

1523: Painala

Malinche

Cortés'ten bir çocuğu oldu ve Cortés'e bir imparatorluğun kapılarını açtı. Meksika'nın fethi boyunca hep onun gölgesi, bekçisi, çevirmeni, danışmanı, aracısı, sevgilisi oldu ve onun yanında ata binmeye devam ediyor.

Painala'dan bir İspanyol kadını gibi giyinmiş, ince yünlüler, ipekler, satenler içinde geçiyor ve yeni efendilerle gelen kibar hanımı önce kimse tanımıyor. Malinche, doru bir küheylanın sırtından ırmağın kıyılarını seyrediyor, bu tatlı havada derin bir soluk alıyor, yirmi yılı aşkın bir süre önce büyü ile korkuyu bulduğu yeşil kuytulukları boşuna arıyor. Annesi onu köle

olarak sattığı ve Yucatan'ın Maya beylerine hizmet etmek için Meksika topraklarından alınıp götürüldüğünden bu yana pek çok yağmur, güneş, acı ve keder gördü.

Annesi Painala'da ziyaretine gelenin kim olduğunu duyunca kendini onun ayaklarına atıyor, bağış dileyerek ayaklarını gözyaşlarına boğuyor. Malinche bir el hareketiyle onu durduruyor, omuzlarından tutup kaldırıyor, sarılıyor, kendi gerdanlığını onun boynuna geçiriyor. Sonra atına biniyor yeniden ve İspanyollarla birlikte yoluna devam ediyor.

Annesinden nefret etmesine gerek yok. Yucatan beyleri onu dört yıl önce Hernan Cortés'e armağan ettiklerinden bu yana Malinche'nin öcünü almaya zamanı oldu. Borç ödendi: o yaklaştığı zaman Meksikalılar eğilip titriyorlar. Kara gözlerinin bir bakışı bir prensin darağacından sallanması için yeterli. Ölümünden sonra çok uzun bir süre gölgesi, yenmek ve aşağılamak için o kadar çaba harcadığı büyük Tenochtitlán'ın üstünde asılı kalacak, hayaleti uzun açık saçları ve dalgalanan giysisiyle Chapultepec'in ormanlarından, mağaralarından korku saçmayı sonsuza dek sürdürecek. (29 ve 62)

1524: Quetzaltenango

Şair Çocuklara Bu Savaşın Öyküsünü Anlatacak

Şair, Pedro de Alvarado'dan ve korkuyu öğretmek için onunla birlikte gelenlerden söz edecek.

Yerli birlikler yok edildiğinde, Guatemala bir mezbahaya dönüştüğü zaman, Komutan Tecum Uman'ın havaya yükseldiğini, kanatlanıp uçtuğunu, gövdesinden tüyler çıktığını anlatacak. Uçup Alvarado'nun üstüne saldırmış ve sert bir vuruşla atının başını koparmıştı. Ama Alvarado ile at ikiye ayrılıp öylece kaldılar: İspanyol fatih başsız attan inip ayağa kalktı. Komutan Tecum yeniden uçtu, her yanı pırıl pırıl, daha yükseklere çıktı. Bulutlardan aşağıya inişe geçtiğinde, Alvarado bir yana çekilip mızrağını saplayıverdi onun gövdesine. Köpekler Tecum Uman'ı parçalamak için fırladılar, ama Alvarado'nun kılıcı on-

ları durdurdu. Alvarado uzun süre yenik düşmanına, onun parçalanmış gövdesine, kol ve bacaklarındaki renkli tüylere, kırık kanatlara, inci, elmas ve zümrütle süslü üçlü tacına baktı. Alvarado askerlerini çağırdı. "Bakın," dedi onlara, miğferlerini çıkarttırdı.

Şairin çevresinde bir halka oluşturarak oturan çocuklar soracaklar: "Sen bunların hepsini gördün mü? İşittin mi?"

"Evet."

"Sen burada mıydın?" diye soracak çocuklar.

"Hayır. Halkımızdan burada olan hiç kimse canlı kalmadı."

Şair hareket eden bulutları, ağaçların dalgalanan tepelerini gösterecek parmağıyla.

"Mızrakları görüyor musunuz?" diye soracak. "Atların toynaklarını görüyor musunuz? Ok yağmurunu? Dumanı? Dinleyin," diyecek ve kulağını patlamalarla dolu toprağa dayayacak.

Sonra onlara rüzgârda tarihin kokusunu bulmayı, ırmağın parlattığı taşlarda tarihe dokunmayı, kimi bitkileri çiğneyerek tadını tanımayı öğretecek, hiç acele etmeden, insanın kederi sindirmesi gibi. (8 ve 107)

1524: Utatlan
Yenilenlerin Öcü

Kızılderili reisleri, kentin yıkıntılarının ortasında yatan, kurum gibi siyah bir avuç kemik artık. Bugün Quiché'lerin başkentinde yanık kokmayan hiçbir şey yok.

Neredeyse bir yüzyıl önce bir peygamber konuştu. Quiché'ler tam yüreğini sökecekleri sırada, Cakchiquele'lerin bir reisi şunları söyledi: *Bilin ki silâhlı, baştan ayağı giysili ve bizim gibi çıplak olmayan bazı adamlar bu yapıları yıkacak, sizi baykuş ve yabankedilerinin mağaralarında yaşamaya mahkûm edecek, bütün bu görkem yok olup gidecek.*

Kendisini öldürürlerken konuştu, burada, Pedro de Alvarado'nun askerlerinin bir şenlik ateşine çevirdiği bu vadiler kentinde. Yenik reis Quiché'lere lanet okudu, o zaman bile Qu-

iché'lerin Guatemala'nın başka halklarına egemen olmasından bu yana uzun zaman geçmişti. (8 ve 188)

1524: Akrep Adaları

Ekmek ve Şarap Töreni

Deniz onları yuttu, kustu, sonra yeniden yuttu, kayalara çarptı. Yunuslar ve denizayıları havada uçtu, gök yalnızca köpüktü. Küçük gemi parçalandığında adamlar sarp kayalara sarılmak için ellerinden geleni yaptılar. Dalgalar bütün gece savaştı, vura vura, onları kayalardan kopartmak için; birçoğu koparıldı, taşlara çarpıldı, yutuldu.

Şafakta fırtına hafifledi, deniz çekildi. Kurtulanlar geleceklerini yazgıya terk edip döküntü bir kanoyla denize bıraktılar kendilerini. Beş gün boyunca içecek su ya da ağızlarına atacak bir meyve bulamadan resifler arasında sürüklendiler.

Bu sabah adacıklardan birine çıktılar.

Taşları kavuran bir güneş altında dizlerinin üstünde emekliyorlar. Hiç kimsenin geride kalanları sürükleyecek gücü yok. Çıplak, fena halde yaralılar; kaptana, iyi bir davacı kötü bir denizci olan avukat Alonso Zuazo'ya küfrediyorlar, onu doğuran anaya, krala, papaya, Tanrıya küfrediyorlar.

Bu küçük yokuş dünyadaki en yüksek dağ. Adamlar tırmanmayı sürdürüyor ve ölümden önce kalan saatlerini sayarak avunuyorlar.

Birdenbire gözlerini ovuşturuyorlar. İnanamıyorlar. Kumsalda onları beş dev kaplumbağa bekliyor. Denizde kayalık adalara benzeyen ve gemiler sürtünüp geçerken aldırmadan sevişen kaplumbağalardan beşi.

Adamlar onlara doğru koşuyor, açlık ve öfkeden uluyarak onları tutuyor, itiyorlar, sonunda kaplumbağalar sırtüstü devrilip ayaklarıyla havayı tekmelemeye başlıyor. Adamlar bıçaklarını saplıyor, yararak, yumruklayarak kaplumbağaların karınlarını açıyor, başlarını fışkıran kana gömüyorlar.

Sonra da, güneş ağır ağır göğün merkezine doğru yoluna

devam ederken, boyunlarına kadar bu iyi şarapla dolu fıçıların içine batmış, uykuya dalıyorlar.

Avukat Alonso Zuazo'yu dinleyen yok. Ağzı kan lekeleri içinde kuma diz çöküyor, ellerini kaldırıyor, kaplumbağaları Kurtarıcımız İsa'nın beş yarasına adıyor. (166)

1525: Tuxkahâ
Cuauhtémoc

Yaşlı bir *ceiba* ağacının dalından, ayak bileklerinden asılmış olarak Aztek'lerin son kralının gövdesi sallanıyor.

Cortés onun başını kestirdi.

Kalkanlarla, mızraklarla çevrili bir beşikte dünyaya gelmiş, işittiği ilk sözler şunlar olmuştu: "*Senin gerçek yuvan başka yerde. Sen başka bir ülkeye söz verildin. Senin asıl yerin savaş alanıdır. Senin görevin düşmanının kanını güneş içsin diye güneşe, düşmanının vücudunu toprak yesin diye toprağa vermektir.*"

Yirmi dokuz yıl önce kâhinler başının üstünden su döküp geleneksel sözleri söylediler: "*Nerede saklanıyorsun kötü talih? Gövdenin neresinde gizliyorsun kendini? Bırak bu çocuğu!*"

Ona Cuauhtémoc, *düşen kartal* adını verdiler. Babası imparatorluğu genişletmiş, bir denizden ötekine ulaştırmıştı. Prens tahta geçtiğinde işgalciler gelmiş, ele geçirmişlerdi bile. Cuauhtémoc ayaklandı, direndi. Tenochtitlán'ın yenilgisinden dört yıl sonra savaşçıyı geri dönmeye çağıran türküler hâlâ yankılanıyor ormanın derinliklerinde.

Kim sallıyor şimdi onun kesik gövdesini? Rüzgâr mı, *ceiba* ağacı mı? *Ceiba* değil mi, o dev gibi tepesinde onu sallayan? Bu kırık dalı da soylu gövdesinden fışkıran binlerce koldan biri gibi benimsemiyor mu? Kırmızı çiçekler boy verecek mi üstünden?

Yaşam sürüyor. Yaşam ve ölüm sürüyor. (212)

1526: Toledo

Amerikan Kaplanı

Krala Yeni Dünya'dan gelen kaplanı hayvan terbiyecisi, Toledo'lu Alcazar'ın çevresinde dolaştırıyor. Kocaman bir gülümsemesi, sivri bıyıkları olan Lombardiya'lı terbiyeci onu küçük bir köpek gibi bir tasma kayışıyla çekerken, jaguar sessiz adımlarla çakılın üzerinde kayar gibi ilerliyor.

Gonzalo Fernandez de Oviedo'nun kanı donuyor. Bakıcıya o kadar güvenmemesini, yaban hayvanıyla o kadar yakın olmamasını, böylesi hayvanların insanlara göre olmadığını bağırıyor uzaktan.

Terbiyeci gülüyor, jaguarı serbest bırakıyor, sırtını okşuyor. Oviedo hayvanın derinden gelen hırıltısını duyuyor. Böyle dişleri kenetli halde hırlamanın şeytana yakarış ve tehdit anlamına geldiğini iyi biliyor. Terbiyecinin çok uzak olmayan bir gün bu tuzağa düşeceğinden emin. Kaplanı kaşımak için elini uzatacak ve kaplan hızlı bir pençe darbesinden sonra onu gövdesine indirecek. Bu zavallı adam, jaguara bu pençeleri, bu dişleri bir terbiyeci ona düzenli saatlerde yemek sunsun diye mi verdiğini sanıyor Tanrının? Atalarından hiçbiri bir çan sesiyle yemeğe oturmuş değil, bütün görgüsü de gövdeye indirmekle sınırlı. Oviedo gülümseyen Lombardiya'lıya bakıyor ve dört mumun arasında bir kıyma yığını görüyor.

"Tırnaklarını kes!" önerisinde bulunuyor sırtını dönerken. "Tırnaklarını kökünden çek çıkar, bütün dişlerini de!" (166)

1528: Madrid

Kesenin Ağzını Açmak

Soğuk, çatlaklardan sızarak mürekkep hokkalarındaki mürekkebi donduruyor.

V. Carlos her azize bir mum borçlu. Augsburg bankerleri Welserlerden gelen parayla imparatorluk tacını satın aldı, düğün parasını ödedi, Roma'yı küçük düşürmesini, Felemenk

ayaklanmasını bastırmasını, Pavia kırlarında Fransa'nın savaşkan soylularının yarısını darmadağın etmesini sağlayan savaşların önemli bölümünün parasal harcamalarını karşıladı.

Welser'lere, Venezuela'nın keşfini, sömürüsünü, yönetimini bahşeden buyruğu imzalarken imparatorun dişi ağrıyor.

Çok uzun yıllar boyunca Venezuela'nın Alman valileri olacak. Bunlardan ilki, Ambrosio Alfinger, damgalanmamış, Santa Marta, Jamaica ve Santo Domingo pazarlarında satılmamış tek bir Kızılderili bile bırakmayacak ve boğazı bir okla delinerek ölecek. (41, 103 ve 165)

1528: Tumbes
Sürprizler Günü

Güney denizine açılan keşif yolcuları, en sonunda mangrov bataklıklarının, sivrisineklerin bulunmadığı bir kıyıya rastlıyor. Yakında bir köy olduğunu duyan Francisco Pizarro, bir askerle Afrikalı bir köleye yola çıkmalarını buyuruyor.

Ekili ve kanallarla sulanan topraklardan, daha önce Amerika'da hiç görmedikleri ekinlerin arasından geçen beyaz adam ile siyah adam Tumbes'e ulaşıyorlar; Tumbes'de ne çıplak gezen ne de açıkta uyuyan insanlar yeni gelenlerin çevresini sarıyor, onları armağanlarla buyur ediyorlar. Alonso de Molina'nın gözleri tapınağın duvarlarını kaplayan altın ve gümüşü ölçecek kadar büyük değil.

Başka bir dünyadan çıkıp gelen bu kadar çok şey, Tumbes halkını şaşkına çevirmiş. Alonso de Molina'nın sakalını çekiyor, giysilerine ve demir baltasına dokunuyorlar. Bir kafeste çığlıklar atan şu kırmızı göğüslü tutuklu canavarı soruyorlar işaretlerle: Ne istiyor? Alonso onu gösterip, "Horoz" diyor, Kastilya dilindeki ilk sözcüklerini öğreniyorlar.

Askerin yanındaki Afrikalının durumu o kadar iyi değil. Derisini kuru mısır koçanlarıyla ovmak isteyen Kızılderiliyi tokatlayarak koruyor kendini. Kocaman bir kazanda su kaynıyor. Rengini çıkarmak için onu kazana atmak istiyorlar. (166 ve 185)

1528: Kötü Şans Adası

'İnsanlar Ellerindekini Cömertçe Veriyor...'

Sanlucar de Barrameda'dan Florida'ya doğru yola çıkan gemilerden birini fırtına Küba'da ağaç tepelerine fırlattı, ötekileriyse peş peşe gelen kazalarda deniz yuttu. Narvaez ve Cabeza de Vaca'nın adamlarının gömlekten yapılmış yelkenler, at yelesinden yapılma donanımlarla entipüften gemilerinin yazgıları da bundan farklı olmadı.

Kazadan kurtulanlar, çıplak hortlaklar, Mal Hado Adasının kayaları arasında soğuktan titreşip ağlıyorlar. Birkaç Kızılderili onlara su, balık, kök getirmek için ortaya çıkıyor ve ağladıklarını görünce onlarla birlikte ağlıyor. Kızılderililerin gözünden ırmak gibi akıyor yaşlar, yakarışlar ne kadar uzun sürerse İspanyollar da o kadar acıyorlar kendi kendilerine.

Kızılderililer köylerine götürüyorlar onları. Denizcilerin soğuktan ölmemesi için yolda ikide bir mola verip ateş yakıyorlar. Bir ateşten ötekine onları sedyelerle taşıyor, ayaklarını yere değdirmiyorlar.

İspanyollar Kızılderililerin kendilerini parçalayıp yahni kazanına atacaklarını sanıyorlar, oysa onlar köyde de ellerindeki az yiyeceği İspanyollarla paylaşmaya devam ediyor. Alvar Nunez Cabeza de Vaca'nın anlatacağı gibi, kumsaldayken beş Hıristiyanın *yalnızca biri kalıncaya kadar birbirlerini yediklerini, yalnız olduğu için onu yiyecek kimsenin olmadığını* öğrendikleri zaman Kızılderililer dehşete düşüyor, öfkeden kıpkırmızı oluyorlar. (39)

1531: Orinoco Irmağı

Diego de Ordaz

Rüzgâr inadını sürdürdüğünden gemiyi sandallar çekiyor ırmaktan yukarı. Güneş suyu kırbaçlıyor.

Komutanın soyluluk armasında Popocatépetl yanardağının tepesi görünüyor, çünkü doruğundaki kara ilk ayak basan İspanyol o oldu. O gün öylesine yükseklere çıkmıştı ki, volkanik

kül kasırgaları arasından gölün içinde parıldayan Tenochtitlán kenti ile birlikte kartalların sırtlarını görmüş, ama yanardağ öfkeyle gürüldeyip onu bir ateş, taş ve kara duman yağmuruyla korkuttuğunda hızla kaçmak zorunda kalmıştı.

Bugün Diego de Ordaz, iliklerine kadar ıslanmış, Orinoco Irmağının kendisini altının beklediği yere götürüp götürmeyeceğini merak ediyor. Köylerden Kızılderililer işaret edip duruyorlar, daha ötede, daha ötede, kaptansa sivrisinekleri izleyerek gıcırtıyla ilerletiyor geminin kabasaba yamanmış teknesini. Maymunlar itiraz ediyor, görünmez papağanlar *defolburadan, defolburadan* diye bağırıyor, pek çok adsız kuş *beniyakalayamazsın, beniyakalayamazsın, beniyakalayamazsın* diye şarkı söyleyerek kıyıdan kıyıya uçuyor. (175)

Piaroa Halkının Beyaz Adama Dair Türküsü

Irmağın suyu kötü.
Çamurdan kırmızılaşmış
Yüksek vadilere çıkıp
sığınıyor balıklar.
Sakallı adam geçiyor,
beyaz adam.
Sakallı adam geçiyor
büyük kanoda
yılanların ısırdığı
gıcırtılı kürekleriyle. (17)

1531: Meksiko Kenti
Guadelupe Bakiresi

Yerden mi yükseliyor bu ışık, gökten mi düşüyor? Ateşböceği mi, yoksa parlak bir yıldız mı? Tepeyac yamaçlarını bırakıp gitmek istemiyor, geceyarısı direnerek taşların üzerinde parlıyor, çalılara takılıyor. Sarılar içindeki, esinli, çıplak Kızılderili

Juan Diego onu görüyor: ışıkların ışığı onun için açılıyor, altın ve yakut parçalara bölünüyor ve onun parıldayan yüreğinde görünen o en aydınlık Meksikalı kadın Juan'a Nahuatl dilinde, "Ben Tanrının anasıyım," diyor.

Piskopos Zumarraga bunu kuşkuyla dinliyor. Piskopos hem Kızılderililerin imparator tarafından atanmış resmi koruyucusu, hem de Kızılderililerin yüzlerine sahiplerinin adını damgalayan dağlama çubuğunun bekçisi. Kutsal Aztek kitaplarını, Şeytanın eliyle boyanmış kâğıtları ateşe attı, beş yüz tapınağı, yirmi bin putu yok etti. Piskopos Zumarraga, yer tanrıçası Tonantzin'in kutsal yerinin Tepeyac yamaçlarının yukarılarında olduğunu ve *annemiz* dedikleri yılanları, yürekleri, elleri olan bu kadına tapınmak için Kızılderililerin eskiden oraya hacca gittiklerini iyi biliyor.

Piskopos kuşkulu, sonunda Kızılderili Juan Diego'nun Guadelupe Bakiresini gördüğüne karar veriyor. Estremadura'da doğan, İspanyol güneşleriyle kararan Bakire, yenilenlerin anası olmak üzere Aztek'lerin vadisine geldi. (60 ve 79)

1531: Santo Domingo
Bir Mektup

Bir ileri bir geri giden sözcükleri izlerken şakaklarına bastırıyor. *Benim değersiz konumumu ve kaba ifademi değil, bana bunları söyleten iyi niyetimi göz önüne alın,* diye yalvarıyor.

Papaz Bartolomé de las Casas, Hint Adaları Konseyine mektup yazıyor. Kızılderililerin, *bu sapkınlıklarıyla, böylesine ağırdan alışlarıyla, bunca yalnızlıklarıyla cehenneme gitmeleri,* Hıristiyanlar tarafından kurtarılmalarından daha iyi olacak, diye görüş bildiriyor. *Böylesine çok dökülen insan kanının çığlıkları göklere kadar yükseliyor: diri diri yakılanlar, ızgaralarda kızartılanlar, vahşi köpeklere atılanlar...*

Kalkıp dolaşıyor. Beyaz cübbesi toz bulutları arasında dalgalanıyor.

Sonra iri çivili iskemlenin ucuna oturuyor. Tüylü kalemiy-

le burnunu kaşıyor. Kemikli el, yazmayı sürdürüyor. Amerika'daki Kızılderililerin kurtuluşu ve Tanrının yasasının uygulanması için, haçın kılıca egemen olmasını öneriyor Papaz Bartolomé. Garnizonlar piskoposlara boyun eğmeli, sömürgeciler sağlam kalelerin koruması altında toprağı ekip biçmek üzere gönderilmelidir. Sömürgeciler, diyor, *kendilerine hizmet etmek için siyah ya da Mağribi ya da başka köleler getirebilirler, ya da kendi emekleriyle, ya da Kızılderililere zarar vermeyecek başka bir biçimde yaşayabilirler...* (27)

1531: Serrana Adası

Kazazede ve Öteki

Kayalıkların tepesinde çıplak dolaşan Pedro Serrano'yu tuzlu bir rüzgâr ile güneş kamçılıyor. Martılar peşinde uçuşuyorlar. Elini siper ettiği gözleri düşman topraklarına dikilmiş.

Koya inip kumun üzerinde yürüyor. Sınır çizgisine ulaştığında işiyor. Çizgiyi geçmiyor, ama gizlenme yerlerinin birinden öteki bakıyorsa, böylesi bir kışkırtmanın hesabını görmek üzere onun bir sıçrayışta ortaya çıkacağını biliyor.

İşiyor ve bekliyor. Kuşlar çığlıklarla uzaklaşıyorlar. Nereye girdi bu herif? Gök parlak bir beyazlık, bir kireç ışığı, ada ise yanan bir taş; beyaz kayalar, beyaz gölgeler, beyaz kumun üzerinde köpük: küçük bir kum ve kireç dünyası. Nerede saklanıyor acaba bu it oğlu it?

Pedro'nun gemisi o fırtınalı gecede parçalandığından beri çok zaman geçti; öfkeyle yükselen denizin kıyıya fırlattığı bir tahtanın üstünde öteki ortaya çıktığında Pedro'nun saçı ve sakalı çoktan göğsüne inmişti. Pedro onun ciğerlerindeki suyu çıkardı, ona yiyecek içecek verdi, kayadan başka hiçbir şeyin yetişmediği bu çöllük adada ona ölmemeyi öğretti. Kaplumbağaları sırtüstü çevirip bir vuruşta karınlarını açmayı, etleri dilim dilim kesip güneşte kurutmayı ve kabuklarında yağmur suyu toplamayı öğretti. Yağmur için dua etmeyi ve kumun altından deniz tarakları çıkarmayı öğretti, yengeç ve karideslerin saklan-

ma yerlerini gösterdi, denizin mangrov dallarına takılı olarak getirdiği kaplumbağa yumurtaları ve istiridyeler yedirdi ona. Öteki, kuru yosunlar, sürüklenen dallar, denizyıldızları, balık kemikleri ile beslenen ateşin gece gündüz yanması için denizin kayalıklara getirdiği her şeyi toplamak gerektiğini öğrendi Pedro'dan. Ağaç yokluğunda güneşe karşı bir avuç gölge olsun diye, Pedro onun kaplumbağa kabuklarından bir dam yapmasına yardım etti.

İlk savaş, su savaşıydı. Pedro kendisi uyurken ötekinin hırsızlık yaptığından kuşkulandı, öteki ise onu hayvanca su içmekle suçladı. Su bitip de son damlaları da paylaşmak için yumruklaşırken yere döküldüğünde, kendi sidiklerini ve ortalıktaki tek kaplumbağadan sağladıkları kanı içmekten başka seçenekleri kalmadı. Sonra gölgeye serilip ölümü beklediler, ağızlarında ancak kısık sesli küfürlere yetecek tükürük kalmıştı.

Sonunda onları yağmur kurtardı. Artık kaplumbağa kabukları çok azaldığından, Pedro'nun evinin çatısını yarıya indirebileceğini düşünüyordu öteki. "Senin ev kaplumbağa kabuklarından bir saray", dedi, "benimkindeyse iki büklüm yatıyorum gün boyu."

"Tanrının da ağzına sıçayım," dedi Pedro, "seni buzağılayan ananın da. Adamı beğenmiyorsan, defol git!" Parmağıyla enginlikleri gösteriyordu.

Suyu bölüştürmeye karar verdiler. O zamandan sonra adanın her iki ucunda da bir yağmur deposu oldu.

İkinci olarak ateş savaşı çıktı. Belki uzaktan bir gemi geçer diye ateşe sırayla bakıyorlardı. Bir gece, öteki nöbetteyken ateş söndü. Pedro küfrederek onu sarsıp uyandırdı.

"Ada seninse sen bak, domuz," dedi öteki, dişlerini göstererek.

Kumun içinde yuvarlandılar. Birbirlerini dövmekten yorulunca, herkesin kendi ateşini yakmasına karar verdiler. Pedro'nun bıçağı birkaç kıvılcım çıkarana kadar bir kayaya sürttü; o zamandan beri adanın her iki ucunda da bir ateş yanıyor.

Üçüncü savaş bıçak savaşı oldu. Ötekinin kesecek bir şeyi yoktu, Pedro ise her bıçağını ödünç verdiğinde karşılığında taze karides istiyordu.

Ardından yiyecek savaşı ve deniz kabuğundan gerdanlık savaşı patlak verdi.

Bu son savaş karşılıklı taş atışıyla sona erince, bir silâhkes ve sınır anlaşması imzaladılar. Belge yoktu, çünkü bu çölde üstüne bir şey çiziktirilebilecek bir *cupey* yaprağı bile bulunmuyordu, üstelik adlarını yazmasını da bilmiyorlar, ama bir sınır işaretleyip buna saygı göstereceklerine Tanrı ve kral üstüne ant içtiler. Havaya bir balık attılar. Pedro'ya adanın Cartagena'ya bakan yarısı, ötekine Santiago de Cuba'yı gören yarısı düştü.

Şimdi Pedro sınırda durup tırnaklarını kemiriyor, yağmur ararmış gibi yukarılara bakıp düşünüyor: "Bir yarıkta saklanıyor olmalı. Kokusunu alıyorum. Uyuz. Okyanusun ortasında, bir kere bile yıkanmıyor. Kendi yağında kızarmayı yeğler. İşte orada, her zamanki gibi, kaytarmaya çalışıyor."

"Hey, eşşoğlueşek!" diye bağırıyor.

Yanıt olarak, çatlayan dalgaların gürültüsü, martıların şamatası, rüzgârın sesleri.

"Nankör!" diye bağırıyor, "Orospu çocuğu!" ve boğazı patlayıncaya kadar bağırıyor, adanın bir ucundan ötekine koşuyor, bir ileri bir geri, yalnız ve çıplak, kimsesiz, kumun üzerinde.

(76)

1532: Cajamarca
Pizarro

İspanyolların gizlenip bekledikleri büyük alana giden İnka'nın geçtiği yoldan bin kişi geçiyor. O sevgili Baba, o Tek ve Eşsiz olan, el emeğinin ve bayramların efendisi geçerken kalabalık titriyor; şarkıcılar susuyor, dans edenler donup kalıyor. Yarım ışıkta, günün son ışığında Atahualpa'nın ve imparatorluğun soylular alayının taçları ve giysileri altın ve gümüş parıltıları saçıyordu.

Nerede rüzgârın getirdiği tanrılar? İnka alanın ortasına ulaşıyor ve bekleme emri veriyor. Birkaç gün önce işgalcilerin kampına sızan bir casus onların sakallarını çekiştirdi ve döndüğü zaman da onların denizden gelen bir avuç üçkâğıtçıdan baş-

ka bir şey olmadıklarını bildirdi. Bu günah onun hayatına mal oldu. Wirachocha'nın, şaşkınlık, panik ve ölüm yaratan, gökgürültüleri gönderen, topuklarına yıldız takan oğulları nerede?

Rahip Vicente de Valverde gölgelerden sıyrılarak Atahualpa'yı karşılamaya gidiyor. Sanki enginlerde dualarıyla fırtına kovar gibi, bir eliyle İncil'i kaldırıyor, öbür eliyle haçı ve Tanrının, gerçek Tanrının burada olduğunu, bunun dışındaki her şeyin anlamsız olduğunu haykırıyor. Çevirmen çeviriyor, kalabalığın başındaki Atahualpa soruyor: "Kim söyledi bunu sana?"

"İncil, kutsal kitap diyor bunu."

"Ver, bana da söylesin."

Birkaç adım ötede Pizarro kılıcını kınından çıkarıyor.

Atahualpa İncil'e bakıyor, elinde çevirip onu konuşturmak için sallıyor ve kulağına bastırıyor: "Hiçbir şey demiyor. Boş bu."

Onu yere düşürüyor.

İmparator V. Carlos'un önünde diz çöküp keşfettiği, ele geçirmeyi düşündüğü Avrupa büyüklüğündeki bu imparatorluğu anlattığı ve ona insanlık tarihinin en görkemli hazinesini vaat ettiği günden beri bu ânı bekliyor Pizarro. Hatta daha da önceden beri: Kılıcıyla kumun üzerine bir çizgi çektiği ve açlıktan ölen, hastalıktan iki büklüm olmuş birkaç askerin onu sonuna kadar izlemeye ant içtiği günden beri. Hatta daha, çok daha önceden beri: Elli dört yıl önce bir Estremadura kilisesinin kapısına bırakıldığı, kendisini emzirecek kimsesi olmadığından domuz sütü içtiği günlerden beri bu ânı bekledi Pizarro.

Pizarro haykırarak saldırıyor. Bu işaretle kapan kapanıyor. Pusudaki borular çalıyor, çakmaklı tüfekler gürlüyor, atlılar şaşırmış ve silâhsız kalabalığa saldırıyorlar. (76, 96 ve 221)

1533: Cajamarca
Fidye

Atahualpa'nın hayatını satın alabilmek için gümüş ve altın akıyor. İmparatorluğun dört karayolundan bir karınca sürüsü gibi uzun sıralar halinde ve yüklerinin altında omuzları eğilmiş

insanlar geliyor. En görkemli ganimet Cuzco'dan geliyor: ağaçları ve çiçekleri som altından, işlenmemiş değerli taşlardan, kuşları ve hayvanları saf gümüş, firuze ve lapis lazuliden yapılma tam bir bahçe.

Fırın, tanrıları ve süsleri yutup altın ve gümüş çubuklar kusuyor. Subaylar ve askerler bunların bölüşülmesini istiyor, bağırıyorlar. Altı yıldır tek kuruş bile almadılar.

Her beş külçeden birini krala ayırıyor Pizarro. Sonra haç çıkarıyor. Her şeyi bilen Tanrıdan adaletin korunmasını sağlaması için, okumasını bilen Hernando de Soto'dan da gözünü kâtipten ayırmaması için yardım diliyor.

Bir pay kiliseye, bir başkası askeri piskopos vekiline ayrılıyor. Kardeşlerini ve öteki komutanları cömertçe ödüllendiriyor. Sıradaki her asker, Prens Felipe'nin bir yılda kazandığından çok alıyor ve Pizarro dünyanın en zengin adamı oluyor. Atahualpa'nın avcısı kendine, V. Carlos'un altı yüz hizmetkârlı sarayı için bir yılda harcadığının iki katını ayırıyor – general ganimeti olarak ona düşen İnka'nın seksen üç kilo som altından tahtırevanı dışında. (76 ve 184)

1533: Cajamarca
Atahualpa

Kara bir ebemkuşağı geçti gökten. İnka Atahualpa buna inanmak istemedi.

Güneş bayramı günlerinde cansız bir akbaba düştü Mutluluk Alanına. Atahualpa buna inanmak istemedi.

Kötü haber getiren habercileri idam ettirdi, felâket uyarısında bulunan yaşlı peygamberin kafasını bir balta vuruşuyla koparttı. Kâhinin evini yaktırttı, kehanetin tanıklarını parçalattı.

Atahualpa, erkek kardeşi Huascar'ın seksen oğlunu yollardaki direklere bağlattı, etleri ziyafet oldu akbabalara. Huascar'ın karıları Adamarca Irmağının sularını kana boyadılar. Atahualpa'nın tutuklusu olan Huascar insan boku yiyip koyun çişi içti, giysi giydirilmiş bir taş onun karısı oldu. *O beni nasıl öldürdüyse çok geçmeden onu da öldürecekler*, dedi Huascar son-

ra ve bunu diyen son kişi oldu. Ama Atahualpa buna inanmak istemedi.

Sarayı ona bir hapisane olduğunda, buna inanmak istemedi. Pizarro'nun tutuklusu Atahualpa, *Ben yeryüzündeki prenslerin en büyüğüyüm*, dedi. Fidye bir odayı altınla, iki odayı gümüşle doldurdu. İşgalciler, Atahualpa'nın içinde ilk şarkısını dinlediği altın beşiği bile erittiler.

Atahualpa'nın tahtında oturan Pizarro ölüm hükmünü onaylamaya karar verdiğini söyledi ona. Atahualpa, "*Bana böyle fıkralar anlatma*," diye yanıt verdi. Şimdi, gündoğumunun yumuşak ışığında zincirlerini sürüyerek merdivenleri adım adım çıkarken de inanmak istemiyor.

Güneşin oğluna saygı ve haraç borçlu olan yeryüzünün sayısız evlâdı arasında çok geçmeden haber yayılacak. Quito'da, Koruyan Gölge'nin ölümünün yasını tutacaklar: *Afallamış, yolunu şaşırmış ve bellekten yoksun, yalnız*. Cuzco'da neşe ve içki âlemleri olacak.

Atahualpa'nın elleri, ayakları, boynu bağlı, ama hâlâ düşünüyor: *Ne yaptım ölümü hak edecek?*

Darağacının dibinde, insanoğluna yenilmiş olduğuna inanmak istemiyor. Yalnızca tanrılar yapabilirlerdi bunu. Babası güneş ona ihanet etti.

Demir mandal boynunu koparmadan önce ağlıyor, haçı öpüyor ve başka bir adla vaftiz olmayı kabul ediyor. Adının, kendisini yenenin adı olan, Francisco olduğunu söyleyerek, kendisine yer ayrılmamış olan Avrupalıların Cennetinin kapılarını dövüyor. (57, 76 ve 221)

1533: Xaquixaguana
Sır

Pizarro, Cuzco'ya doğru yürüyor. Şimdi büyük bir ordunun başında. İnkaların yeni kralı Manco Capac bir avuç İspanyol fatihin yanına binlerce Kızılderili kattı. Ama Atahualpa'nın generalleri ilerleyenlere rahat vermiyorlar. Xaquixaguana vadisinde Pizarro düşmanlarının bir habercisini yakalıyor.

Alevler tutuklunun tabanlarını yalıyor.

"Bu taşıdığın haberde ne deniyor?"

Chasqui, düzlüklerin buzlu rüzgârlarında ve çölün yakıcı sıcağında kimbilir kaç kez at koşturmuş bir adam. İşi onu acı ve yorgunluğa alıştırmış. İnliyor, ama konuşmuyor.

Çok uzun işkenceler sonunda dili çözülüyor: "Atların dağlara tırmanamayacağı."

"Başka?"

"Korkacak bir şey olmadığı. Atlar ürker, ama bir zarar vermez."

"Daha başka?"

Onu ateşin üzerinde yürütüyorlar.

"Daha başka?"

Ayaklarını yitirdi. Hayatını yitirmeden önce, "Sizlerin de öleceği," diyor. (81 ve 185)

1533: Cuzco

Fatihler Kutsal Kente Giriyor

Öğle saatinin parlak ışığında askerler bir duman bulutu arasında ilerliyorlar. At nallarının ve top tekerleklerinin takırtısı duyuluyor, yanık kokusuna bir tutam ıslak deri kokusu karışıyor.

Alanda bir sunak yükseliyor. Kolları açık, oğulları gibi bir sakalı olan yeni tanrıya, kartal işlenmiş ipek bayraklar eşlik ediyor. Yeni tanrı, oğullarının ellerinde savaş baltalarıyla tapmak ve mezarlara saldırdıklarını görmüyor mu?

Cuzco'nun ateşten kararmış taşları arasında yaşlılar ve felçliler gelecek günleri bekliyorlar. (50 ve 76)

1533: Riobamba

Alvarado

Gemiler altı ay önce Puerto Viejo'da demirlediler. Pedro de Alvarado, bakir bir krallık vaatlerine kapılarak Guatemala'

dan yola çıktı. Onunla birlikte beş yüz İspanyol ve iki bin Kızılderili ve siyah köle geldi. Haberciler, "Şimdi elinde bulunan güç orada seni bekleyenin yanında bir hiç kalır. Tumbes'in kuzeyinde şan ve zenginliğini kat kat artıracaksın. Güney artık Pizarro ve Almagro'nun egemenliğinde, ama o inanılmaz Quito krallığı kimseye ait değil," demişlerdi.

Kıyı köylerinde altın, gümüş ve zümrüt buldular. Çabucak edinilmiş servetleri yüklenip dağlara doğru yola koyuldular. Yağmur ormanları, bataklıklar, bir günde öldüren ya da çıldırtan sıtmalar ve dehşet verici volkanik kül yağmurlarıyla karşılaştılar. Andların eteklerinde kar fırtınaları, bıçak gibi kesen rüzgârlar soğuk nedir bilmeyen kölelerin gövdelerinin işini bitirdi, birçok İspanyol dağlarda bıraktı kemiklerini. Atların kolanlarını sıkmak için attan inen askerler sonsuza dek donup kaldılar. Ganimetler vadilerin dibine atıldı: Alvarado altın önerdi, askerler ise yiyecek ve barınak istediler. Gözleri göz kamaştırıcı kardan yandı, hiç durmadan patikadan yukarı saldırdı Alvarado, yere düşen kölelerin ve geldiklerine pişman olan askerlerin kafasını bir kılıç darbesiyle kesmeye başladı.

En dayanıklılar yarı ölü yarı diri, kasları buzlanmış, kanları donmuş olarak platoya çıkmayı başardılar. Bugün sonunda İnkaların krallık yolunu, Quito'ya, cennete giden yolu buldular. Geldikleri anda çamurun içinde taze nal izleri görüyorlar. Komutan Benalcazar onlardan önce davrandı. (81 ve 97)

1533: Quito
Bu Kent Kendini Öldürüyor

Benalcazar'ın adamları durdurulmaz biçimde giriyorlar içeri. İnkalara düşman binlerce Kızılderili onlar için casusluk yapıyor, dövüşüyorlar. Üç savaştan sonra sonuç belli oldu. Geri çekilmek zorunda kalan General Ruminahui, Quito'yu ateşe veriyor. İşgalciler onu canlı ele geçirmeyi ve mezarlardan çıkarabilecekleri hazine dışında bir şey bulmayı başaramayacaklar. Quito kenti, Atahualpa'nın beşiği ve tahtı, iki yanardağ arasında

dev bir ateş.

Şimdiye kadar sırtından yara almamış olan Ruminahui yükselen alevlere arkasını dönüyor. Gözlerinde yaşlar var, dumandan. (158 ve 214)

1533: Barselona

Kutsal Savaşlar

Amerika'dan iyi haberler geliyor. İmparator gözlerini kapıyor, yaklaşan yelkenleri görüyor, zift ve tuz kokusunu içine çekiyor. İmparator okyanus gibi, gelgit gibi nefes alıyor ve hazineyle şişmiş gemileri hızlandırmak için üflüyor.

Yazgı ona, *Vizcaya'da ne kadar demir varsa altın ve gümüşün o kadar bol olduğu* yeni bir krallık armağan etti kısa süre önce. İnanılmaz ganimetler yolda. Bununla sonunda boğazına basan tefecileri sakinleştirmeyi ve düşlerinde bile tek bir sikke görmeyen askerlerine –İsviçreli mızrakçılara, Alman paralı askerlere ve İspanyol atlılara– maaşlarını ödeyebilecek. Atahualpa'mn fidyesi Viyana kapılarına kadar dayanan İslam hilaline ve Almanya'da Luther'i izleyen sapkınlara karşı kutsal savaşları finanse edecek. İmparator Sultan Süleyman ile yaşlı korsan Barbaros'u Akdeniz'den silmek için büyük bir donanma donatacak.

Ayna savaş tanrısının görüntüsünü yansıtıyor: Boğazlığına ve göğüslüğünün kıyılarına oymalar yapılmış hareli zırh, tüylü miğfer, görkemli güneşinin aydınlattığı yüz – kederli gözlerin üstünde diken diken kaşlar, öne çıkık sakallı çene. İmparator Cezayir'i düşleyip Konstantinopolis'in çağrısını işitiyor. Kâfir ellerine düşen Tunus da İsa'nın generalini bekliyor. (41 ve 50)

1533: Sevilla

İnkaların Hazinesi

İlk gemiden Sevilla iskelelerine altın ve gümüş fırlatılıyor. Öküzler arabaların içindeki dolu fıçıları Ticaret Odasına taşı-

yorlar. Boşaltmayı izlemek üzere toplanan kalabalıktan şaşkınlık mırıltıları yükseliyor. Gizemli şeylerden, okyanusun ötesindeki yenik hükümdardan söz ediliyor.

İskelelerin karşısındaki meyhaneden kol kola iki adam, iki sarhoş çıkıyor. Kalabalığa katılıp tiz seslerle noterin yerini soruyorlar. İnkaların hazinesi değil onların kutladıkları. Yüzleri, iyi şaraplı bir oturumdan ve yaptıkları çok nazik anlaşmadan kızarmış. Kanlarını değiştirmeye karar verdiler, sen benimkini al, pırlanta gibidir, ben seninkini alayım, gerçi pek bir şey etmez ama, şimdi de bunu resmileştirmek için bir noter arıyorlar.

Umurlarında bile değil Peru'nun altın ve gümüşü; hazineyle birlikte gelen kazazede de, gözleri kamaşmış kalabalığın umurunda değil. Ateşi fark eden bir gemi onu bir Karaip adacığından kurtardı. Adı Pedro Serrano, dokuz yıl önce bir deniz kazasından yüzerek kurtulmuştu. Saçını minder olarak, sakalını önlük olarak kullanıyor, derisi kayış gibi ve onu gemiye aldıklarından beri susmadı. Şimdi şamatanın ortasında öyküsünü anlatmayı sürdürüyor. Kimse dinlemiyor. (41 ve 76)

1534: Riobamba
Enflasyon

Atahualpa'da altın olduğu haberi Santo Domingo'ya ulaştığında herkes gemi aramaya başladı. Kızılderili taciri Alonso Hernandez aceleyle ilk yola çıkanlardandı. Panama'da karaya çıktı ve Tumbes'e vardığında kendine bir at satın aldı. Tumbes'de at fiyatları Panama'dakinin yedi katı, Santo Domingo'dakinin ise otuz katıydı.

Dağlara tırmanış sırasında Hernandez yeniden yaya kaldı. Quito yolculuğunu tamamlamak için bir at daha alıyor. Santo Domingo fiyatının doksan katını ödüyor. 350 pesoya bir siyah köle de satın alıyor. Riobamba'da bir at bir adamdan sekiz kat daha pahalı.

Bu topraklarda her şey satılık, çamur ve kanla lekelenmiş

bayraklar bile, her şeyin fiyatı çok pahalı. İki tabaka kâğıt için bir çubuk altın isteniyor.

Yeni gelen tüccarlar tek bir kılıç bile çekmeden İspanyol fatihleri yeniyorlar. (81, 166 ve 184)

1535: Cuzco
Pirinçten Taht

Başka bir kralın vasalı olan küçük kralın dizlerinde altın bir asa değil, renkli cam parçacıkları parlayan bir sopa var. Manco İnka başına kızıl püsküllü takmış, ama güneşin parlamadığı göğsünde üçlü altın gerdanlık eksik, kulaklarından da o görkemli diskler sallanmıyor. Altın ve gümüş iplikle örülmüş, *vicuña* yününden pelerin yok Atahualpa'nın kardeşi, düşmanı ve vârisinin sırtında. Rüzgârın dövdüğü bayraklardan yok olan şahinler yerlerini Avrupa imparatorunun kartallarına bıraktılar.

Pizarro'nun taç giydirdiği İnka'nın önünde kimse diz çökmüyor. (57)

1536: Meksiko Kenti
Motolinia

Papaz Toribio de Motolinia yalınayak tepeye tırmanıyor. Sırtında ağır bir torba taşıyor.

Motolinia, yerel dilde yoksul ve acılı kişileri tanımlayan sözcük. Yıllarca önce Veracruz limanından, şimdi olduğu gibi çıplak ayakla yürüyerek geldiği zaman kendisine bu adın verilmesine neden olan yamalı, eski püskü cübbe var sırtında hâlâ.

Yamacın üstünde duruyor. Ayaklarının dibinde o kocaman göl uzanıyor, ortasında Meksiko kenti parıldıyor. Motolinia eliyle alnını sıvazlıyor, derin bir soluk alıyor ve toprağa birbiri ardından, iple bağlanmış dallardan yapılmış kabasaba on haç çakıyor. Haçları yere çakarken adıyor:

"Bu haç, Tanrım, burada bilinmeyen ve yerlileri kırıp geçiren hastalıklar için."

"Bunlar, denizdeki damlalar, sahildeki kum taneleri kadar

çok Kızılderiliyi öldüren savaş ve açlık için."

"Bu, haraç toplayanlar, Kızılderililerin balını yiyen balsız arılar için; bu da Kızılderililerin çocuklarını, topraklarını satarak ödedikleri haraç için."

"Bu, en çok bir fersah yakınına yaklaşılacak kadar ölüm kokan altın madenleri için."

"Bu, Tenochtitlán'ın kalıntıları üstünde yükselen yüce Meksiko kenti ve onu inşa etmek için gece gündüz şarkı söyleyip haykırarak yorgunluktan ölünceye ya da heyelanlarda ezilinceye kadar sırtlarında kiriş ve taş taşıyanlar için."

"Bu, yüzleri damgalanan, hayvan sürüleri gibi dört yönden buraya sürülen köleler için; bu da, madenlerin çalışabilmesi için o çok ağır yükleri taşırken yol kenarında düşüp ölenler için."

"Bu da, Tanrım, biz İspanyolların, her zaman Kızılderililerin işkence görmesi, öldürülmesiyle son bulan, bitmez tükenmez çatışma ve çekişmeleri için."

Haçların önünde diz çökerek dua ediyor Motolinia: "Bağışla onları Tanrım. Yalvarırım bağışla onları. Hâlâ kanlı putlara taptıklarını biliyorum ve eğer eskiden yüz tanrıları varsa, şimdi seninle yüz bir oldu. Okunmuş ekmekle buğday tanesini ayırdedemiyorlar. Ama şaşmaz elinden cezayı hak ediyorlarsa, cömert yüreğinden de merhameti hak ediyorlar."

Motolinia sonra haç çıkarıyor, cübbesini silkiyor, tepeden aşağı inmeye başlıyor. Ave Maria saatinden biraz önce manastıra ulaşıyor. Hücresinde yalnız, ot bir şiltenin üzerine uzanıyor, ağır ağır mısır bazlamasını çiğniyor. (60 ve 213)

1536: Machu Picchu
Manco İnka

Köpek gibi davranılan bir kral olmaktan bıkan Manco İnka, yüzü kıllı adamlara karşı ayaklanıyor. Pizarro boş tahta, Manco İnka'nın, Atahualpa'nın ve Huascar'ın kardeşi Paullo'yu yerleştiriyor.

Manco İnka, atının sırtında büyük bir ordunun başına geçerek Cuzco'yu kuşatıyor. Kentin çevresinde ateşler yanıyor, alevli oklar yağmur gibi yağıyor, ama açlık kuşatmacıları kuşatılanlardan daha kötü vuruyor ve Manco İnka'nın birlikleri altı ay sonra toprağı çatlatan savaş çığlıkları arasında çekiliyorlar.

İnka, Urubamba Irmağı vadisini geçiyor, yüksek, sisli tepelerin arasında ortaya çıkıyor. Taş basamaklar onu dağ tepesindeki gizli sığınağa götürüyor. Siperler ve tahkim edilmiş kulelerle korunan Mahcu Picchu kalesi dünyanın ötesine egemen.

(57 ve 76)

1536: Ulua Vadisi
Gonzalo Guerrero

Alonso de Avila'nın zafer kazanmış atlıları çekiliyorlar. Savaş alanında, kaybedenlerin arasında sakallı bir Kızılderili yatıyor. Çıplak gövdesi mürekkep ve kanla çizilmiş girişik bezemelerle dolu. Burnundan, dudaklarından ve kulaklarından altın simgeler sallanıyor. Çakmaklı bir tüfek alnını yardı.

Adı Gonzalo Guerrero'ydu. İlk yaşamında Palos Limanında yaşayan bir denizciydi. İkinci hayatı çeyrek yüzyıl önce Yucatan sahilinde gemisi kazaya uğradığında başladı. O zamandan beri Kızılderililerin arasında yaşıyordu. Barış zamanında reis, savaşta komutandı. Bir Maya kadınından üç çocuğu vardı.

1519'da Hernan Cortes onu çağırttı.

"Hayır," dedi Gonzalo haberciye. "Bak çocuklarıma, ne kadar güzeller. Bana yalnızca taşıdığın şu yeşil boncuklardan birazını bırak. Onları çocuklarıma verip, 'Bakın,' diyeceğim onlara, 'kardeşlerim size bu oyuncakları gönderdiler ülkemden.'"

Çok sonraları Gonzalo Guerrero başka bir ülkeyi savunurken, başka kardeşlerin yanında, kendi seçtiği kardeşlerin yanında savaşırken öldü. Kızılderililerin fethettiği ilk İspanyol fatihti o.

(62 ve 119)

1536: Culiacan

Cabeza de Vaca

Cabeza de Vaca, Mal Hado Adasında bir deniz kazasına uğrayalı sekiz yıl oldu. Endülüs'ten gemilerle açılan altı yüz adamdan birkaçı yolda kaçtı, birçoğunu deniz yuttu; ötekiler açlıktan, soğuktan öldü ya da onları, Kızılderililer öldürdü; dördü, yalnızca dördü şimdi Culiacan'a ulaşıyor.

Alvar Nunez Cabeza de Vaca, Alonso del Castillo, Andrés Dorantes ve siyah Arap Estebanico bütün Amerika'yı yaya geçerek Florida'dan Pasifik kıyılarına geldiler. Çıplaktılar, yılan gibi deri döküyorlardı, Kızılderililer onlara mucize ve tedavilerine karşılık battaniye, hintinciri, mısır koçanı verinceye kadar yaban otları, kökler, kurtlar, kertenkeleler, canlı bulabildikleri ne varsa onları yediler, Cabeza de Vaca, *Paternoster* ve *Ave Maria* dualarıyla birden çok Kızılderiliyi diriltti, haç çıkararak ve ağrıyan yerlerine üfleyerek birçok hastayı iyileştirdi. Bu mucize yaratıcıların ünü dalga dalga yayıldı; yığınlar onları yollarda karşılamaya çıktı, köyler onları dans ve şarkılarla uğurladı.

Güneye doğru ilerlerken Sinaloa'da Hıristiyanların ilk izleri belirmeye başladı. Cabeza de Vaca ve yol arkadaşları tokalar, nal çivileri, yular bağlama kazıklarına rastladılar. Korkuya da rastladılar: ıssız tarlalar, dağlara kaçan Kızılderililer.

"Yaklaşıyoruz," dedi Cabeza de Vaca. "Böylesine uzun bir yürüyüşten sonra insanlarımızdan uzak değiliz artık."

"*Onlar sizin gibi değiller*," dedi Kızılderililer. "*Siz güneşin doğduğu yerden geliyorsunuz, onlar battığı yerden. Siz hastaları iyileştiriyorsunuz, onlar sağlamları öldürüyorlar. Siz çıplak ve yalınayak dolaşıyorsunuz. Sizin bir şey hırsınız yok.*" (39)

1537: Roma

Papa Onların Bizim Gibi Olduklarını Söylüyor

Papa III. Paul, Aziz Pedro ve Aziz Pablo'nun suretlerini taşıyan kurşun mührüyle damga vuruyor, mührü parşömene

bağlıyor. Vatikan yeni bir ferman yayınlıyor. *Sublimis Deus* adlı fermanla Kızılderililerin Tanrının ruh ve mantık armağan ettiği insanlar olduğu açıklanıyor. (103)

1538: Santo Domingo
Ayna

Öğle güneşi taşlardan duman, madenlerden şimşekler çıkarıyor. Limanda gürültü. Kalyonlar Sevilla'dan Santo Domingo kalesi için ağır toplar getirdiler.

Vali Fernandez de Oviedo uzun topların ve ağır topların taşınmasına göz kulak oluyor. Siyahlar, kırbacın altında, son hızla çekiyorlar yükü. Arabalar demir ve bronz yükleri altında gıcırdıyor, bu kargaşanın ortasında kimi köleler de gidip geliyor, aşırı ısınan dingillerden sıçrayan alevlere kova kova su döküyorlar.

Gürültü patırtının içinde Kızılderili bir kız, efendisini arıyor. Bütün cildi su toplamış, pırtık giysilerin tenine verdiği dayanılmaz acılar içinde her adım bir başarı. Bütün gece ve yarım gün boyunca, bir çığlık attıktan sonra ötekini atana kadar, asit yanıklarına göğüs gerdi bu kız. Kendi eliyle kızarttı *guao* ağaçlarının köklerini, avuçlarının arasında ovuşturarak bir merhem yaptı, sonra bütün vücudunu, saçlarının diplerinden ayaklarının tabanlarına kadar bununla ovdu, çünkü *guao* deriyi yakıp rengini gidererek Kızılderili ve siyah kadınları Kastilyalı beyaz hanımlara dönüştürüyor.

"Beni tamdınız mı efendim?"

Oviedo onu itiyor, ama kız incecik sesiyle ısrar ediyor, Oviedo ustabaşlarına emirler yağdırıp koşuştururken bir gölge gibi ayrılmıyor efendisinden.

"Benim kim olduğumu bilmiyor musunuz?"

Kız yere düşüyor, yerde hiç durmadan soruyor: "Efendim, efendim, bahse girerim ki kim olduğumu bilmiyorsunuz!" (166)

1538: Bogotá Vadisi

Karasakal, Kızılsakal, Aksakal

Bir yıl önce Gonzalo Jiménez de Quesada, kara sakallı, kara gözlü, Magdalena Irmağının kaynağında altın pınarları aramaya çıktı. Santa Marta nüfusunun yarısı onun peşinden gitti.

Güneşte buharlaşan bataklıklardan ve topraklardan geçtiler. Irmağın kıyılarına ulaştıkları zaman tüfekleri, ekmeği ve tuzu taşımak için yanlarında getirdikleri Kızılderililerden biri bile sağ kalmamıştı. Avlanacak köle kalmadığından köpekleri kaynar su kazanlarına attılar. Sonra atlar da parça parça kesildi. Açlık timsah, yılan ve sivrisineklerden beterdi. Kökleri ve deri kayışlar yediler. Düşüp ölen adamların etini yemek için, rahibin ona Cennetin yolunu açmayı bitirmesini bile beklemeden, kavga ettiler.

Acıtan yağmurun altında, yelkenleri rüzgârsız, ırmaktan yukarı yollarını sürdürdüler, sonunda Quesada yolu değiştirmeye karar verdi. El Dorado'nun ırmağın kaynağında değil, dağların öte yanında olması gerektiği sonucuna varmıştı. Böylece dağlarda yürüdüler.

Uzun tırmanışlardan sonra Quesada, şimdi Chibcha halkının yeşil vadilerine yaklaşıyor. Sıtmanın bir deri bir kemiğe çevirdiği yetmiş korkuluğun önünde kılıcını kaldırıyor, buralara el koyuyor ve bir daha valisinin buyruklarına hiç uymayacağını duyuruyor.

Üç buçuk yıl önce Nicolas de Federmann, kızıl sakallı, mavi gözlü, dünyanın altın merkezini aramak üzere Coro'yı terk edip dağlarda ve düzlüklerde kutsal bir yolculuğu çıktı. Yanındaki Kızılderililer ile siyahlar ilk ölenler oldu.

Dorukların bulutlarla karıştıkları yere ulaştığında Federmann, Chibcha halkının zümrüt vadilerini görüyor. Yüz yetmiş asker hayatta kalabildi, güçlükle sürüklenen, geyik derisine sarılı hayaletler. Federmann kılıcını öpüyor, buralara el koyuyor ve bir daha valisinin buyruklarına hiç uymayacağını duyuruyor.

Üç uzun yıl önce gri gözlü, yaştan ya da yolların tozundan

sakalları ağarmış olan Sebastian de Benalcazar, boşaltılmış ve yakılmış Quito kentinin kendisine vermeye yanaşmadığı hazineleri bulmak için bir saldırıya geçti. Onu izleyen kalabalıktan geriye yüz altmış bitkin Avrupalı kaldı, Kızılderililerden kalan olmadı. Kentleri yerle bir eden, kentler kuran Benalcazar ardında kül ve kan ile kılıcının ucundan doğmuş yeni dünyalar bıraktı: Darağacının çevresinde bir alan; alanın çevresinde kilise, evler, surlar.

Sıradağların tepesinde İspanyol fatihin miğferi parıldıyor. Benalcazar, Chibcha halkının yeşil vadilerine el koyuyor ve bir daha valisinin buyruklarına hiç uymayacağını duyuruyor.

Kuzeyden Quesada geliyor. Doğudan Federmann. Güneyden Benalcazar. Haç ve tüfek, gök ve toprak: Çılgınca sağda solda dolaştıktan sonra, sıradağların yamaçlarından aşağı inip Bogotá düzlüğünde karşılaşıyorlar üç asi komutan.

Benalcazar, buranın kabile reislerinin bir yerden bir yere altın tahtırevanla gittiğini biliyor. Federmann, tapınak ve saraylarda asılı altın tabakalarına çarpan meltemlerin çıkardığı tatlı ezgileri duyuyor. Quesada, altın tozuyla kaplı, yerli rahiplerin suya daldıkları gölün kıyısında diz çöküyor.

Kimin olacak sonunda El Dorado? Buraya ilk gelen olduğunu söyleyen Granada'lı Quesada'nın mı? Banker Welser adına fetihler yapan Ulm'lu Alman Federmann'ın mı? Cordobalı Benalcazar'ın mı?

Yaralarla kaplı derileri, paçavralar içindeki kemikleriyle üç ordu birbirini tartıp bekliyor.

Sonra Alman birden gülmeye başlıyor, kahkahadan iki büklüm oluyor, Endülüslülere de bulaşıyor bu, sonunda kahkaha, açlık, hepsini buraya çeken neden, varlığı olmadan varolan ve gelmeden varan şeyin, El Dorado'nun, kimsenin olmayacağı bilinci ile yerlere seriliyor üç komutan. (13)

1538: Masaya Yanardağı

Para Tanrısı Volkan

Başka zamanlarda Masaya Yanardağının ağzından, pek çok giz bilen, mısır ve savaşa ilişkin iyi öğütler veren, çıplak, yaşlı bir kadın geldi. Hıristiyanlar geldiğinden beri, diyor Kızılderililer, yaşlı kadın yanan dağdan ayrılmayı kabul etmiyor.

Birçok Hıristiyan Masaya'nın cehennemin ağzı olduğunu, patlamalarının ve hiç dinmeyen vahşi dumanının bitimsiz cezaları duyurduğunu sanıyor. Bazıları ise elli fersahtan görülen bu akkor duman bulutunu dağın karnında fokurdayan, eritilip arıtılan altın ve gümüşün yarattığını öne sürüyor. Ateş ne kadar alevlenirse, altın ve gümüş o kadar saflaşıyor.

Bu sefere bir yıldır hazırlanılıyor. Peder Blas del Castillo çok erken kalıp Pedro Ruiz, Benito Davila ve Juan Sanchez'e günah çıkarttırıyor. Dördü gözlerinde yaşlarla bağışlanma dileniyor ve gün ağarırken yürüyüşe başlıyorlar.

İlk inen rahip oluyor. Miğferi başında, ipek atkısı boynunda, haçı elinde olan rahip bir sepetin içine giriyor ve ateşten ağzı çevreleyen devasa düzlüğe ulaşıyor.

"Cehennem değil cennet!" diye duyuruyor, külden kapkara haçını taşların arasına saplarken. Yol arkadaşları hemen onu izliyorlar. Yukarıdan Kızılderililer makara, zincir, kazan, kiriş, kol demiri, vb., vb., indiriyorlar.

Demir kazanı aşağı sallıyorlar. Derinliklerden ne altın ne de gümüş geliyor, yalnızca kükürtlü cüruf. Daha da aşağı indirdiklerinde, yanardağ kazanı yutuyor. (203)

1541: Şili Santiago'su

İnés Suarez

Birkaç ay önce Pedro de Valdivia bu tepe ile bu vadiyi keşfetti. Tepeyi binlerce yıl önce keşfetmiş olan Araucanolar ona *acı* anlamına gelen Huelén diyorlardı. Valdivia ise Santa Lucia adını taktı.

Valdivia Tepesinin doruğundan ırmağın kolları arasındaki yeşil toprağı gördü ve İspanyol fatihlere eşlik eden, onlar için savaşan havari Santiago'ya adanacak bir kent için dünyada bundan iyi yer olmayacağına karar verdi. Kılıcıyla pusulanın dört ana yönünde havaya çizgi çekti ve Yeni Sınırın Santiago'su böylece doğdu. Şimdi ilk yazını yaşıyor: saz çatılı, çamur ve çalıçırpıdan birkaç ev, ortada bir alan, kazıklardan çepeçevre bir duvar.

Santiago'da yalnızca elli adam kaldı. Valdivia da onlarla birlikte Cachapoal Irmağının kıyılarında kalıyor. Gün doğarken nöbetçi duvarın tepesinden alarm veriyor. Dört bir yandan yerli bölükleri yaklaşıyor. İspanyollar savaş çığlıklarını duyuyorlar, birdenbire üstlerine bir ok yağmuru iniyor.

Öğlen olduğunda evler kül olmuş, duvar yıkılmış. Alanda göğüs göğüse çarpışıyorlar. Sonra İnés hapisane olarak kullanılan kulübeye koşuyor. Orada nöbetçi İspanyolların bir süre önce yakaladığı yedi Araucano reisini bekliyor. Kadın ona reislerin başlarını kesmesini öneriyor, yalvarıyor, emrediyor.

"Ne?"

"Başları!"

"Ne?"

"Böyle!"

İnés onun kılıcını alıyor, yedi baş havada uçuyor. Bu başlar kuşatılanları kovalayanlara dönüştürüyor. Saldırıya geçen İspanyollar havari Santiago'ya değil, Yardımcı Azize'ye dua ediyorlar.

Valdivia, Cuzco'daki evinde gönüllü kaydetmeye başladığında ilk yazılan Malagalı bir kadın, İnés Suarez, olmuştu. Bu güney topraklarına işgalci güçlerin başında, Valdivia'nın yanında atını sürerek, güçlü çelik kılıcı, ince halkalı zırhıyla geldi, o zamandan beri de Valdivia ile birlikte yürüyor, savaşıyor, yatıyor. Bugün onun yerini aldı.

Erkeklerin arasındaki tek kadın. Ona, "Maço kadın," diyor ve onu Roland ve El Cid'le karşılaştırıyorlar. Bu arada kadın, komutan Francisco de Aguirre'nin parmaklarına yağ sürüyor. Parmakları kılıcının kabzasına yapışmış, savaş bugün için sona erdiği halde kabzadan kopmuyorlar. (67, 85 ve 130)

1541: Nochistlan Kayası

Asla

Katırını bile almışlardı. Şimdi gümüş tabaklarında yemek yiyip halılarına basanlar onu Meksiko'dan ayaklarında prangalarla atmışlardı.

On yıl sonra memurlar savaşçıyı geri çağırıyorlar. Alvarado, Guatemela'yı yönetmeyi bırakıyor, Cortés'le birlikte fethettiği bu nankör ülkelere dönüyor, Kızılderilileri cezalandırmak için. Kuzeye, Cibola'nın yedi altın kentine gitmek istiyordu, ama bu sabah, savaşın en civcivli anında yere düşen bir at yardan aşağı attı onu.

Meksika'ya döndü Pedro de Alvarado ve Meksika'da yatıyor. Miğferi bir dalda asılı, kılıcı dikenli çalıların arasına düşmüş. Çelik bıçağındaki kakma hâlâ okunabiliyor: *Beni onurlandırmadan kınıma sokma.* (81)

1541: Eski Guatemala Kenti

Beatriz

Pedro de Alvarado, Francisca ile evlenmişti, ama Veracruz yolunda içtiği portakal çiçeği çayı Francisca'yı çarptı. O zaman Pedro, Francisca'nın kardeşi Beatriz'le evlendi.

Beatriz onu Guatemala'da beklerken iki aydır dul olduğunu öğrendi. Evinin içini dışını karalarla bezedi, kimse görmeden rahatça ağlayabilmek için pencere ve kapıları çiviledi.

Aynada, o kadar çok beklemekten kuruyan ve şimdi bekleyecek bir şeyi kalmayan çıplak gövdesine, artık şarkısı tükenmiş gövdesine bakıp ağlıyor; yalnızca, "Orada mısın, sevgilim?" diye hıçkırabilen ağzıyla ağlıyor.

Nefret ettiği bu eve, kendisinin olmayan bu ülkeye, çevresinde sarhoş askerlerle, kendisini hasta eden Kızılderili hizmetkârlarla, ev ile kilise, pazar ayini ile garnizon yemeği, vaftiz ve cenaze törenleri arasında geçen yıllara ağlıyor. Midesine dokunan yemeklere, her zaman savaşacak bir savaş ya da fethedile-

cek bir ülke olduğu için hiç gelmeyene ağlıyor. Her köpek havlaması ya da horoz ötüşü üzerine yerinden sıçradığı yalnız yatağında, yapayalnız karanlığı okumayı, sessizliği dinlemeyi, havada resimler çizmeyi öğrendiği zaman döktüğü gözyaşlarına ağlıyor. İçi paramparça, ağlıyor, ağlıyor.

Sonunda tekbaşına kapandığı evden çıktığı zaman duyuruyor: "Guatemala valisi benim."

Uzun süre valilik yapamıyor.

Yanardağın kustuğu bir su ve taş çağlayanı kenti boğup dokunduğu her şeyi öldürüyor. Tufan Beatriz'in evine doğru ilerlerken, o kiliseye koşuyor, mihraba çıkıp Meryem Ana'ya sarılıyor. On bir hizmetçisi onun ayaklarına ve birbirlerine sarılırken Beatriz haykırıyor: "Orada mısın, sevgilim?"

Sel, Alvarado'nun kurduğu kenti yok ediyor, suyun gümbürtüsü giderek yükselirken Beatriz haykırmayı sürdürüyor: "Orada mısın?" (81)

1541: Cabo Frio
Gün Doğarken Cırcırböceği Öttü

Kadiz Limanında gemiye aldıklarından beri suskundu; küçük kafesinde iki buçuk aydır sessizlik ve keder egemen; bugün ise pruvadan geminin kıçına kadar çınlayan sevinç çığlığı ile uyandırıyor herkesi.

"Mucize! Mucize!"

Son anda değiştiriliyor geminin rotası. Cırcırböceği karanın yaklaşmış oluşunu kutluyor. Onun uyarısı sayesinde denizciler Brezilya sahili kayalıklarında parçalanmaktan kurtuluyorlar.

Plata Irmağına yönelen bu seferin başı Cabeza de Vaca böylesi konularda çok bilgilidir. Kızılderili köylerinde ölüleri dirilterek Amerika'yı bir kıyıdan ötekine geçtiğinden beri ona Mucizeler Yaratan Alvar diyorlar. (39)

1541: Quito

El Dorado

Gonzalo Pizarro'nun adamları uzun zamandır yağmur ormanında yürüyorlar, altın tenli prensin ve tarçın korularının peşinde. Buldukları ise yılanlar ve yarasalar, sivrisinek orduları, bataklıklar ve dinmeyen yağmurlar. Korkudan birbirlerine sarılmış bu çıplak adamlardan oluşan kervanın yolunu şimşekler aydınlattı geceler boyunca.

Bugün öğleden sonra, bir deri, bir kemik halde, yaralar içinde, Quito'nun dış mahallelerine varıyorlar. Her biri tanınmak için adını söylüyor. Seferin dört bin Kızılderili kölesinden dönen olmadı.

Komutan Gonzalo Pizarro diz çöküp toprağı öpüyor. Dün gece düşünde üstüne sıçrayıp kendisini parçalayan ve yüreğini yiyen bir ejderha gördü. Bundan dolayı şimdi ona haberi verdiklerinde gözünü bile kırpmıyor:

"Kardeşin Francisco, Lima'da öldürüldü." (97)

1541: Conlapayara

Amazonlar

Bugün, Aziz Yahya yortusu günü savaş kötü gitmiyordu. Francisco de Orellana'nın adamları, kıyıdan gelen beyaz kanoların içlerindekileri, guletlerinden attıkları çakmaklı tüfek ve Tataryaylarıyla temizliyorlardı. Ama cadılar kavgaya hazırlanmışlardı. Birdenbire ortaya çıktı savaşçı kadınlar, dehşetli güzel ve yırtıcı, sonra da kanolarla kaplandı ırmak ve gemiler baştan kıça, hatta ana direklerine kadar oklarla kaplı, ürkmüş kirpiler gibi ırmağın yukarısına kaçtı.

Cadalozlar dövüşürken gülüyorlardı. Bu son derece çekici, büyüleyici kadınlar erkeklerin önüne geçtiklerinde Conlapayara köyünde korkudan eser kalmadı artık. İspanyollar bunca çaba ve şaşkınlıktan bitkin halde Tapajos Irmağının ağzından kayboluncaya kadar gülerek, dans ederek, şarkı söyleyerek, meme-

leri rüzgârda titreşerek savaştılar.

Böylesi kadınlardan söz edildiğini duymuşlardı, şimdi buna inanıyorlar. Kadınlar güneyde, erkeklerin olmadığı, erkek doğan çocukların boğulduğu bölgelerde yaşıyorlar. Gövdeleri açlık duyduğu zaman kıyı kabilelerine savaş açıp tutuklu alıyorlar. Ertesi sabah onları geri gönderiyorlar. Bir aşk gecesinden sonra delikanlı giden yaşlı dönüyor.

Orellana ve askerleri dünyanın en güçlü ırmağında yollarına devam edip, kılavuz, pusula ya da harita olmadan denize ulaşacaklar. Ormanın ortasında baltayla oyarak, ölü atların nallarından çivi ve menteşe, eski ayakkabı derisinden körükler yaparak derip çatıverdikleri iki guletle gidiyorlar. Bırakıyorlar kendilerini, Amazon Irmağı onları ormanın içinden sürüklüyor, kürek çekmeye bile güçleri yok, dualar mırıldanıyor, Tanrıdan bundan sonraki düşmanlarını, sayıları ne olursa olsun, erkek yapmasını diliyorlar. (45)

1542: İguazu Irmağı
Güpegündüz

Demir giysilerinin altında, ısırık ve yaraların acısıyla kıvranan, sıcaktan buharlaşmış Alvar Nunez Cabeza de Vaca atından iniyor ve ilk kez Tanrıyı görüyor.

Çevresinde dev kelebekler uçuşuyor. Cabeza de Vaca, İguazu şelalesinin önünde diz çöküyor. Kükreyen, köpüren sular göklerden atlıyorlar, bütün ölenlerin kanını yıkamak ve bütün çölleri kurtarmak için, buğular ve gökkuşakları bırakan, kuru toprağın derinliklerinden yukarı ormanları çekip çıkaran seller; gürleyen sular, Tanrı dışkısı, toprağı dölleyen, Yaratılış'ın ebedi ilk günü.

Bu Tanrı yağmuruna ulaşabilmek için Cabeza de Vaca dünyanın yarısını yürüyerek, öteki yarısını yelkenle aştı. Onunla buluşabilmek için gemi kazalarına, acılara katlandı; onu görmek için yüzünde gözle doğdu. Hayatın ona kalan bölümü bir armağan olacak. (39)

1543: Cubagua

İnci Avcıları

Deniz sarsıntıları ve korsanlardan bunalan Yeni Kadiz kenti düştü. Daha önce bütün ada düşmüştü –kırk beş yıl önce Kolomb'un kırık çanak karşılığında Kızılderililerden inci aldığı bu Cubagua Adası. Onca çok avlanmaktan istiridyeler tükendi, inci avcılarıysa denizin dibinde yatıyorlar.

Bu sularda Kızılderili köleler en büyük incilerin bulunduğu yataklara ulaşmak için sırtlarına taş bağlanıp dibe gönderilir, hiç ara vermeden güneşli bir yerden ötekine yüzerek kayalara ve dibe yapışmış istiridyeleri toplarlardı.

Hiçbir köle fazla dayanamazdı. Er ya da geç akciğerleri patlar, denizin üstüne dalgıç yerine bir kan seli çıkardı. Köleleri yakalayan ya da satın alan adamlarsa, denizin kızıla dönmesinin nedeninin istiridyelerin de kadınlar gibi âdet görmesi olduğunu söylerlerdi. (102 ve 103)

1544: Machu Picchu

Taş Taht

Manco İnka buradan Vilcabamba ülkelerini yönetti. Buradan uzun ve zor bir savaş yürüttü, yangınlar ve baskınlar savaşı. İşgalciler gizli kaleye giden dolambaçları bilmiyorlar. Hiçbir düşman bunu bilmiyor.

Yalnızca komutan Diego Méndez ulaşabildi bu saklanma yerine. Kaçarken geldi. Almagro'nun oğlunun buyruğuyla kılıcı Francisco Pizarro'nun boğazını parçalamıştı. Manco İnka onu barındırdı. Diego Méndez daha sonra Manco İnka'nın sırtına bir bıçak sapladı.

Machu Picchu'nun taşları arasında, parlak çiçeklerin kendilerini dölleyen herkese bal sunduğu yerde, İnka güzel giysilere sarılmış, yatıyor. (57)

Hainin kafatasından içki içip,
Dişlerinden gerdanlık yapacağız.
Kemiklerinden flüt
Derisinden davul.
Sonra dans edeceğiz. (202)

1544: Campeche

Las Casas

Bir süredir burada, limanda, sıcak ve sivrisineklerle baş başa bekliyor. Rıhtımlarda yalınayak dolaşıyor, denizin yükseliş ve inişini, bastonunun taşlardaki sesini dinliyor. Chiapas'ın yeni atanan piskoposuna kimsenin diyecek lafı yok.

Bu Amerika'nın en nefret edilen adamı, sömürgeci beylerin *Deccal*'ı, *bu toprakların felâketi*. İmparatorun, İspanyol fatihlerin oğullarını Kızılderili kölelerden yoksun bırakan yeni yasalardan o sorumlu. Madenlerde ve çiftliklerde onları besleyen bu eller olmadan ne olacak onların halleri? Yeni yasalar boğazlarından lokmayı alıyor.

Bu Amerika'nın en sevilen adamı. Sessizlerin sesi, *alanlardaki hayvan pisliğinden daha kötü muamele görenlerin* inatçı savunucusu, *açgözlülükten İsa'yı en acımasız tanrıya, kralı insan eti yiyen bir aç kurta dönüştürenlerin* lânetleyicisi.

Campeche'ye ayak basar basmaz, Papaz Bartolomé de las Casas Kızılderili sahiplerinden hiçbirinin günah çıkararak bağışlanamayacağını açıkladı. Burada, saray kâtiplerinin elyazısıyla değil basılı olarak geldikleri için piskopos belgelerinin de yeni yasalar gibi geçersiz olduğunu söyleyerek yanıtladılar onu. Aforoz tehdidi savurdu, güldüler. Kahkahalarla güldüler, çünkü Papaz Bartolomé'nin sağır olduğu iyi bilinirdi.

Bu akşam Chiapas krallık kentinden haberci geldi. Kent hükümeti kasasında piskoposun kendi görev bölgesine yapacağı yolculuk için para bulunmadığını iletiyor ve ona cenaze fonundan birkaç kuruş gönderiyor. (27 ve 70)

1544: Lima

Carvajal

Yeni doğan günışığı alandaki lâmbalarında asılı gölgelere biçim ve yüz veriyor. Erken kalkanlardan kimi irkilerek tanıyorlar bunları:

Cajamarca'da İnka Atahualpa'yı yakalayanlardan iki eski İspanyol fatih dilleri dışarıda, gözleri fırlamış sallanıyorlar.

Davul sesleri, nal şakırtıları: Kent uykusundan sıçrayarak uyanıyor. Tellal avazı çıktığı kadar bağırıyor, yanında Francisco Carvajal ona ne söyleyeceğini fısıldıyor ve dinliyor. Tellal, Gonzalo Pizarro'yu konsey, vali olarak tanımazsa Lima'nın bütün belli başlı yüksek tabaka üyelerinin bu ikisi gibi asılacağını ve tek bir evin bile yağmadan kurtulamayacağını duyuruyor. İsyancı birliklerin mareşali General Carvajal öğleye kadar süre tanıyor.

"Carvajal!"

Yankı sona ermeden önce krallık mahkemesi yargıçları ve Lima'nın önde gelenleri aceleyle üstlerini giyip yaka paça saraya koşuşuyor, Gonzalo Pizarro'yu tek ve mutlak yetkili olarak kabul eden kararnameyi tartışmasız imzalıyorlar.

Tek eksik, avukat Zarate'nin imzası. O eliyle boynunu ovuşturup duraksarken, ötekiler şaşkın halde, titreyerek bekliyor, atların soluyuşunu, savaş alanında yerlerini almış, dizginlere asılmış, saldırmaya hazır askerlerin küfürlerini duyuyor ya da duyduklarını sanıyorlar.

"Acele et," diye yalvarıyorlar.

Zarate, evlenmemiş kızı Teresa'ya bıraktığı yüklü çeyizi, Kiliseye yaptığı, şimdikinden çok daha sakin bir yaşamın bedelini fazlasıyla ödemiş cömert bağışları düşünüyor.

"Ne bekliyorsunuz sayın avukat?"

"Carvajal fazla sabırlı değildir!"

Carvajal: Avrupa'da otuz yılı aşkın, Amerika'da on yıl savaş. Ravenna'da ve Pavia'da dövüştü. Roma'nın yağmalanmasına katıldı. Meksika'da Cortés, Peru'da Francisco Pizarro ile birlikte çarpıştı. Dağ sıralarını altı kez aştı.

"And Şeytanı!"

Savaşın ortasında miğferini, göğüslüğünü atarak öne atıldığı bilinen bir dev. Atının üstünde yer, orada uyur.

"Sakin olalım beyler, sakin olalım!"

"Masum kanı akacak!"

"Kaybedecek zaman yok!"

Yeni satın alınmış soyluluk sanlarının üstünde darağacının gölgesi büyüyor.

"İmzalayın efendim! Peru'da yeni faciaları önleyelim!"

Avukat Zarate kaz tüyü kalemi mürekkebe batırıyor, bir haç çiziyor ve imzalamadan önce altına şunları yazıyor: *Tanrı ve bu Haç üstüne ve İncil'i yazan Azizlerin sözleri üstüne yemin ederim ki üç nedenden imzalıyorum: korkudan, korkudan, korkudan.* (167)

1545: Chiapas Krallık Kenti
Valladolid'den Kötü Haber Geliyor

Krallık en önemli yeni yasaları, Kızılderilileri özgürleştiren yasaları askıya aldı. Yürürlükte kaldığı üç yıldan bile az sürede, kim uydu bunlara? Gerçekte kollarına parlak bir kırmızıyla *özgür* damgası vurulmuş Kızılderililer bile köle olmaya devam ettiler.

"Bunun için mi bana haklı olduğumu söylediler?"

Papaz Bartolomé Tanrı tarafından yüzüstü bırakılmış hissediyor kendini, dalsız bir yaprak, yalnız, bir hiç.

"Hiçbir şey değişmesin diye bana evet dediler. Şimdi barsaklarından başka kalkanları olmayanları kâğıt bile korumayacak. Krallar Yeni Dünya'yı papadan bunun için mi aldılar? Tanrı yalnızca bir bahane mi? Bu cellat gölgesi benim gövdemden mi çıkıyor?"

Bir battaniyeye sarınmış, Prens Felipe'ye mektup yazıyor. Yanıt ya da izin beklemeden Valladolid'i ziyaret edeceğini duyuruyor.

Papaz Bartolomé sonra şiltenin üstüne diz çöküyor, yüzü geceye dönük, kendi uydurduğu bir duayı yüksek sesle okuyor. (70)

1546: Potosí

Potosí'nin Gümüşü

Kazılarda çalışmayı kabul etmedikleri için elli Kızılderili öldürüldü. İlk damar ortaya çıktığından bu yana bir yıl bile olmadı, ama dağ yamaçları şimdiden insan kanına bulandı. Buradan bir fersah ötede ise sarp vadinin kayalarında Şeytan kanının koyu yeşil lekeleri görülüyor. Şeytan, Cuzco'ya giden vadiyi sıkı sıkı kapatıp bu yoldan geçen İspanyolları ezdi. Baş meleklerden biri Şeytan'ı mağarasından dışarı çekip kayalara çarptı. Şimdi Potosí gümüş madenlerinde işçi bol, yol açık.

Fetihten önce, İnka Huaina Capac döneminde, çakmaktaşından yapılmış kazma, dağın gümüş damarlarına vurulduğunda korkunç bir kükreme sarstı dünyayı. Sonra dağın sesi Kızılderililere, "*Bu servetin sahipleri başkaları*," dedi. (21)

1547: Valparaiso

Ayrılış

Ziyafetin kalıntıları arasında sinekler vızlıyor. Ne böylesine çok şarap uyutabiliyor küp gibi içenleri, ne de böylesine çok güneş. Bu sabah yürekler hızlı atıyor. Çardağın altında, yüzü denize dönük, Pedro Valdivia gitmek üzere olanlara veda ediyor. Şili'nin ıssızlıklarında bunca savaş ve açlıktan sonra adamlarından on beşi İspanya'ya geri dönüyor. Birlikte geçirdikleri yılları, yoktan var edilen kentleri, İspanyol mızraklarının demiriyle boyun eğdirilen Kızılderilileri anımsayan Valdivia'nın yanağından aşağı bir damla gözyaşı süzülüyor.

Konuşması gittikçe heyecanlanıyor, "*Tek avuntum*," diyor, "*dinleneceğinizi ve fazlasıyla hak ettiğiniz şeylerin keyfini çıkaracağınızı bilmemdir, bu da acımı biraz azaltıyor.*"

Kumsaldan çok uzak olmayan bir yerde dalgalar onları Peru'ya götürecek olan gemiyi sallıyorlar. Oradan Panama'ya yel-

ken açacaklar, Panama'yı geçince öteki denize, sonra da... Uzun bir yol olacak, ama biraz bacaklarını hareket ettirmek insana şimdiden Sevilla rıhtımlarında yürüyor duygusunu veriyor. Eşyalar, giysiler ve altın bir gece önceden beri gemide. Kâtip Juan Pinel, Şili'den üç bin pesoluk altın götürecek. Kâğıt tomarları, tüy kalemi ve mürekkep hokkasıyla Valdivia'yı bir gölge gibi izleyerek her adımını onayladı, her eylemini yasalaştırdı. Ölüm çok kez sıyırıp geçti yanından. Bu küçük servetle, Kâtip Pinel'in genç kızları ta uzaklardaki İspanya'da kendisini beklemenin karşılığını fazlasıyla almış olacaklar.

Askerler yüksek sesle hayal kurarken birden birisi sıçrayıp bağırıyor: "Valdivia? Valdivia nerede?"

Valdivia gittikçe daha küçük görünüyor. İşte orada, herkesin altınlarının yüklendiği o tek sandalda gemiye doğru kürek çekiyor.

Valparaiso kumsalında küfür ve tehditler dalgaların gürültüsünü bastırıyor.

Yelkenler şişiyor, Peru yönüne hareket ediyor. Valdivia Şili valisi unvanını koparmak için uzaklaşıyor. Gemideki altın ve kol gücüyle Lima'daki yetkilileri razı etmeyi umuyor.

Bir kayanın üzerinde oturan Kâtip Juan Pinel başını ellerinin arasına alıyor ve kahkahalarını tutamıyor. Kızları İspanya'da bakire ölecekler. Adamların kimi, öfkeden kıpkırmızı, ağlıyor: borazancı Alonso de Torres eski bir türküyü akortsuz çalıyor, sonra da elinde tek kalan şeyi, borazanını kırıyor. (67 ve 85)

İspanyol Türkü Kitabından Sıla Türküsü

Özlüyorum seni,
Beni emziren ülke.

Şans yüzüme gülmeden, ölürsem eğer,
Dağların tepelerine gömün beni,
Özlemesin mezardaki gövdem
Özlemini çektiğim ülkeyi.
Olabildiğince yükseğe gömün beni,

Bakalım görebilecek miyim oradan,
Uğruna gözyaşı akıttığım ülkeyi. (7)

1548: Xaquixaguana
Xaquixaguana Savaşı Bitti

Gonzalo Pizarro, Amerika'nın en iyi mızrakçısı, çakmaklı tüfek ya da Tataryayıyla uçan bir sivrisineği ikiye bölen adam, kılıcını Pedro de La Gasca'ya teslim ediyor.

Gonzalo ağır ağır Milano çeliğinden zırhını çıkarıyor. La Gasca ona haddini bildirme göreviyle geldi, isyancıların başı kendini Peru kralı ilan etme düşleri görmüyor artık. Yalnızca La Gasca'nın hayatını bağışlayacağını düşlüyor.

Pedro de Valdivia savaşı kazananların çadırına giriyor. Piyadeler onun buyruğunda savaştı.

"Kralın onuru sizin ellerinizdeydi Sayın Vali," diyor La Gasca.

Kralın temsilcisi ona ilk kez vali, Şili Valisi diyor. Valdivia başını eğerek ona teşekkür ediyor. İsteyecek başka şeyleri de var, ama daha ağzını açamadan askerler Gonzalo Pizarro'nun vekilini getiriyorlar. General Carvajal görkemli tüylü miğferiyle giriyor içeri. Onu yakalayanlar ona dokunmaya cesaret edemiyorlar.

La Gasca, pişmanlık getiren asileri kralın bağışlayacağını söylediği zaman Pizarro'nun subayları arasında taraf değiştirmeyen tek kişi Carvajal. Askerlerin ve komutanların çoğu çabucak atlarını mahmuzlayıp dörtnala bataklığın ötesindeki öteki ordugâha geçtiler. Carvajal yerinden kımıldamadı ve atından düşürülünceye kadar savaştı.

"Carvajal," diyor Diego Centeno, muzaffer birliklerin komutanı, "onurunla düştün, Carvajal."

Yaşlı adam ona bakmıyor bile.

"Beni tanımamazlıktan mı geliyorsun?" diyor Centeno ve kılıcını almak üzere elini uzatıyor.

Centeno'yu birçok kez yenen, kaçmaya zorlayan ve Peru'

nun ortalarına kadar kovalayan Carvajal ona gözlerini dikiyor ve "Seni yalnız sırtından tanıyordum," diyor.

Kılıcını Pedro de Valdivia'ya veriyor. (67 ve 85)

1548: Xaquixaguana
Cellat

İplerle ve zincirlerle sarılı Carvajal katırların çektiği kocaman bir sepetin içinde geliyor. Toz bulutları ve nefret çığlıkları arasında yaşlı savaşçı şarkı söylüyor. Kısık sesi hakaret yaygarasını bastırıyor, dün onu alkışlayıp bugün yüzüne tükürenlerin tekme ve yumruklarını görmezlikten geliyor.

Ne masal!
Beşikte bir çocuk,
Beşikte bir yaşlı adam!
Ne masal!

diye şarkı söylüyor onu sağa sola çarpan sepette. Katırlar idam kütüğüne ulaşınca askerler Carvajal'ı celladın ayaklarının dibine atıyorlar. Cellat yavaş yavaş kılıcını kınından çıkarırken kalabalık uluyor.

"Kardeşim Juan," diye rica ediyor Carvajal, "seninle meslektaş olduğumuzdan bana bir terzinin ötekine davranacağı gibi davran."

İyi yüzlü bu delikanlının adı Juan Enriquez. Sevilla'da, kralın Amerika'daki celladı olmayı hayal edip rıhtımlarda dolaşırken başka bir adı vardı. İşini korku saldığı için sevdiği söyleniyor, yolda onunla karşılaştığında kenara çekilmeyen önemli bey ya da büyük savaşçı yok. Şanslı bir öc alıcı olduğu da söyleniyor. Ona adam öldürmek için para ödüyorlar, ne kılıcı paslanıyor, ne de gülümsemesi siliniyor.

Zavallı yaşlı dede!
Zavallı yaşlı dede!

diye mırıldanıyor Carvajal alçak, kederli bir sesle, çünkü onun gibi yaşlı ve yenik olan atı Boscanillo geliverdi aklına, birbirle-

rini ne kadar iyi anladıkları.

Juan Enriquez sol eliyle sakalını yakalıyor, sağıyla tek vuruşta boynunu doğruyor.

Altın güneşin altında alkışlar patlıyor.

Cellat, bir an öncesine kadar seksen dört yaşında olan ve kimseyi bağışlamayan Carvajal'ın kafasını havaya kaldırıyor.

(76 ve 167)

1548: Xaquixaguana
Amerika'da Yamyamlık

Francisco Pizarro'nun yas giysileriyle kurbanı Atahualpa'nın cenaze törenine katılmasından bu yana, bir zamanlar İnka'ların olan bu engin krallığa egemen olup yönetmeyi başaran birkaç kişi çıktı.

Bu ülkenin bir bölümünün valisi olan Diego de Almagro, öteki bölümün valisi olan Francisco Pizarro'ya karşı ayaklandı. İkisi de sanları, Kızılderilileri ve toprakları paylaşacaklarına, *içlerinden birinin ötekinden daha fazlasını almayacağına* dair kutsal ekmek üstüne yemin etmişlerdi, ama Pizarro bunu istedi, kazandı ve Almagro'nun kellesi kesildi.

Almagro'nun oğlu babasının öcünü aldı, Pizarro'nun cesedinin üstünden atlayarak kendini vali ilan etti. Almagro'nun oğlu daha sonra, tarihe sehpa, balta ya da kılıçtan kurtulan tek kişi olarak geçen Cristobal Vaca de Castro tarafından idam sehpasına yollandı.

Daha sonra Francisco'nun kardeşi Gonzalo Pizarro, Peru'nun ilk genel valisi Blasco Nunez Vela'ya karşı silahlı ayaklanmaya kalkıştı. Kafası kesilip bir kazığa çivilendi.

Gonzalo Pizarro kral olarak taç giymek üzereydi. Bugün, 9 Nisan Pazartesi günü, idam sehpasına giden yokuşu çıkıyor. Bir katıra binmiş. Ellerini arkasından bağlayıp üzerine siyah bir pelerin atmışlar, örtü yüzünü kapatıyor, Francisco de Carvajal'ın başsız gövdesini görmesini önlüyor. (76 ve 81)

1548: Guanajuato

Guanajuato Madenlerinin Doğuşu

"Tanrı yolunu açık etsin kardeşim."

"Senin de yolcu."

Meksiko Kentinden gelip kamp kurmaya karar veren iki katırcı selamlaşıyorlar. Karanlık inmiş, gündüz uyuyanlar gölgelerden onları seyrediyorlar.

"Bu Cubilete dağı değil mi?"

"Lanetliler dağı da diyebilirsin."

Maese Pedro ve Martin Rodrigo madenlerinde servet aramak üzere Zacatecas'a gidiyorlar, tüm varlıklarını, birkaç katırı, iyi bir fiyatla satmak için yanlarında götürüyorlar. Gün ağarırken yollarına devam edecekler.

Kuru yapraklardan bir şiltenin üstüne birkaç dal koyuyor, bunu taşlarla çevreliyorlar. Çakmaktaşı çeliğe çarpıyor, kıvılcım alev oluyor: katırcılar ateşin karşısında paçavralar ve özlemler içinde birbirlerine öyküler, şanssızlık öyküleri anlatırken biri haykırıyor: "Parıldıyorlar!"

"Ne?"

"Taşlar!"

Martin Rodrigo, havaya sıçrıyor, ayın ışıttığı gökyüzünün önünde beş köşeli sefil bir yıldız oluşturuyor, Maese Pedro ise kızgın taşların üzerinde tırnaklarını kırıyor, onları öperken dudaklarını yakıyor. (182)

1549: La Serena

Dönüş

Pedro de Valdivia, Quintero limanında az önce karaya çıktı, çok geçmeden o ekşi leş kokusuyla karşılaşıyor.

Peru'da Valdivia tuzaklardan kaçınmak, kuşku ve düşmanları aşmak için yeterinden fazla ağırlık taşıyordu. Kralın hizmetine sunduğu güçlü kola, Valparaiso kumsalında adamlarından yürüttüğü altının pırıltısı da eklenince, Lima'daki yetkililere çok iyi seslenebildi. İki yıl sonra Şili valisi adı, sanı onaylanmış

ve mühürlenmiş olarak dönüyor. O altını son gramına kadar ödeme yükümlülüğüyle, yüreğini kemiren bir başka yükümlülüğü de geri götürüyor. Yepyeni sanı dolayısıyla İnés Suarez'le serüvenine son verip yasal karısını İspanya'dan buraya getirmek zorunda.

Şili onu gülümseyerek karşılamıyor. Doğum yerinin adını verdiği bu La Serena kentinde yıkıntılar arasında elsiz ve başsız İspanyollar yatıyor. Büyüleyici yaşamöyküleri akbabaları ilgilendirmiyor. (67 ve 85)

Son Kez

Gün ağarırken dalgalı bir çizgi kara sisi yarıyor ve yerle göğü birbirinden ayırıyor.

Hiç uyumamış olan İnés, Valdivia'nın kollarından sıyrılıp dirseğine dayanıyor. Her yam onunla dolu, gövdesinin her küçücük köşesi capcanlı; buğulu ilk ışıkta eline bakıyor. Kendi parmakları kendisini korkutuyor: yanıyorlar. Bıçağa uzanıyor. Kaldırıyor. Valdivia uykuda, horluyor. Bıçak havada çıplak gövdenin üstünde duraksıyor.

Yüzyıllar geçiyor.

İnés sonunda bıçağı adamın yüzünün yanındaki yastığa saplıyor yavaşça, toprak döşemede parmaklarının ucuna basa basa uzaklaşarak yatağı kadınsız bırakıyor.

1552: Valladolid
Hep Emir Alan, Şimdi Emir Veriyor

Rahip yüksek sesle, kadının kocası Juan Prieto'nun Potosí'de tarih attığı mektubunu okurken kadın gümüş çubuğa dudaklarıyla, alnıyla, göğüsleriyle öpücükler konduruyor. Mektup ve külçenin okyanusu aşıp Valladolid'e ulaşması neredeyse bir yıl sürdü.

Juan Prieto, başkaları zamanlarını içki âlemlerinde, boğa güreşinde geçirirken, kendisinin meyhanelerde ya da arenada

oyalanmadığını, Potosí'de en küçük kışkırtmada adamların ellerinin kılıçlarına uzandığını, orada giysileri parçalayıp ruhu çıldırtan toz fırtınaları olduğunu yazıyor. İspanya'ya dönmekten başka bir şey düşünmediğimi, şimdi bu büyük gümüş çubuğu eve dönüş ziyafetinin yapılacağı bir bahçenin oluşturulması için gönderdiğini de.

Bahçenin çiftli demir bir kapısı, şölene davetli konukların arabalarıyla geçebilecekleri genişlikte taştan kemeri olmalı. Duvarlı bir bahçe olacak bu, hiçbir açıklığı olmayan yüksek duvarlar, ağaçlar, çiçekler, tavşanlar, güvercinlerle dolu. Ortada yıllarca önce uşak olarak hizmet ettiği Valladolid kibarları için yemeklerle dolu büyük bir masa olmalı. Masanın başucunda çimenlere bir halı serilecek, halının üstünde de karısı ve kızı Sabina oturacak.

Karısına gözlerini Sabina'dan ayırmamasını, güneşin bile ona dokunmasına izin vermemesini, bu kadar yılım Hint Adalarında ona iyi bir çeyiz ve iyi bir evlilik sağlamak için harcadığını özellikle vurguluyor. (120)

1553: San Pedro Irmağı Kıyıları

Miguel

Derileri pek çok kez yapışıp kaldı kırbacın iplerine. Çalışırken dalga geçmekle ya da bir alet kaybetmekle suçladılar onu, ustabaşı da, "Gövdesiyle ödesin o halde," dedi. Yeniden kırbaçlamak için bağlayacakları zaman Miguel bir kılıç kapıp ormanda izini kaybettirdi.

Onun ardından başka köleler kaçtılar Buria madenlerinden. Siyah kaçaklara birkaç Kızılderili katıldı. Geçen yıl madenlere ve yeni kurulmuş Barquisimeto kentine saldıran küçük ordu böylece doğdu.

Ayaklanmacılar sonra dağların daha ötelerine, her şeyden uzaklara ilerleyerek ırmağın kıyılarında bu özgür krallığı kurdular. Jirijara Kızılderilileri kendilerini tepeden tırnağa siyaha boyayıp Afrikalılarla birlikte Zenci Miguel'i kral ilan ettiler.

Kraliçe Guiomar haşmetle dolaşıyor palmiyeler arasında. Brokardan geniş eteği hışırdıyor. İki uşak kaldırıyor giysisinin ipek kuyruğunun ucunu.

Tahta tahtında oturan Miguel siperler kazılmasını, kazıklı çitler yapılmasını buyuruyor, memur ve bakanlar belirliyor, adamlarının en okumuşunu piskopos atıyor. Ayağının dibinde veliahtı küçük taşlarla oynuyor.

"Krallığım yuvarlak, suyu berraktır," diyor Miguel, bir saraylı dantel boyunluğunu düzeltip bir başkası asker yeleğinin kollarını gererken.

Tocuyo'da, Diego de Losado'nun komutasında, Miguel'i öldürüp krallığını yok edecek olan birlikler hazırlanıyorlar. İspanyollar çakmaklı tüfekler, köpekler, Tataryaylarıyla donanmış gelecekler. Hayatta kalabilen siyahlar ve Kızılderililer, bütün Venezuela'ya örnek olması için kulaklarını ya da hayalarını ya da ayak tendonlarını yitirecekler. (2)

Pedro de Valdivia'nın Bir Düşü

Meşalelerin ışığı siste titreşiyor. Ne Şili'de ne de başka bir yerde olan bir talim alanının döşeme taşlarında kıvılcımlar çıkaran mahmuzların sesi. Dehlize sıralanmış saray soyluları; uzun siyah pelerinler, bellerine sımsıkı bağlanmış kılıçları, tüylü şapkalar. Pedro de Valdivia geçerken adamların her biri eğilip şapkasını çıkararak selam veriyor. Şapkalarını çıkarırken başlarını da çıkarıyorlar. (67 ve 85)

1553: Tucapel

Lautaro

Savaş felaketi Şili'nin her yanını sardı.

Araucano'ların başında Caupolican'ın, bir ağacı kökleriyle sökebilen Kiklops'un, kırmızı pelerini dalgalanıyor.

İspanyol süvarileri saldırıyor. Caupolican'ın ordusu yelpa-

ze gibi açılarak atlıların içlerine girmesine izin veriyor, çat diye kapanıyor, atlıları kanatlardan başlayarak yutuyor.

Valdivia'nın gönderdiği ikinci tabur binlerce adamdan oluşan bir duvara çarpıp parçalanıyor. Sonra, peşinde en iyi askerleriyle bizzat saldırıya geçiyor. Tam hızla, bağırarak, mızrak elde saldırıyor ve bu yıldırım saldırı karşısında Araucano'lar darmadağın oluyorlar.

Bu arada Lautaro, İspanyol ordusuna hizmet eden Kızılderililerin başında, bir tepenin yamacında bekliyor.

"Bu ne korkaklıktır? Ne utanç ülkemiz için?"

Bu âna kadar Lautaro, Valdivia'nın uşağıydı. Uşak, şimşek gibi çakan bir öfkeyle ihaneti seçiyor; sadakati seçiyor. Göğsünde asılı olan boynuzu çalıyor ve dörtnala saldırıyı başlatıyor. Sağa sola darbeler vurarak, zırh levhaları kırarak, atları diz çökmeye zorlayarak bir yol açıyor, Valdivia'ya ulaşıncaya kadar, onun gözlerinin içine bakıp yere düşürüyor.

Daha yirmi yaşında bile değil Araucano'ların bu yeni önderi. (5)

1553: Tucapel
Valdivia

Tarçın ağacının çevresinde şenlik var.

Yenilenler, apış bezleri içinde, miğfer ve zırh takınmış olan yenenlerin danslarını seyrediyorlar. Lautaro, Valdivia'nın giysilerini giymiş, altın ve gümüş işlemeli yeşil yelek, parlak göğüs zırhı ve tepesi zümrütler ve zarif tüylerle bezenmiş altın güneşlikli miğfer.

Valdivia, çıplak, dünyaya veda ediyor.

Kimse hata yapmadı. Burası, on üç yıl önce peşinde yedi atlı İspanyol ve bin yaya Kızılderili ile Cuzco'dan yola çıktığında ölmeyi seçtiği ülke. Kimse hata yapmadı, Estremadura'da geride bıraktığı, yirmi yıl sonra okyanusu geçmeye karar veren, şu anda bir vali karısı olarak konumuna uygun bir refakatçi ekibiyle, gümüş taht, mavi kadife yatak, halılar, akrabalar ve hizmetkârlardan oluşan tüm maiyetiyle gemide olan karısı Doña Mari-

na dışında.

Araucano'lar, Valdivia'nın ağzını açıp çamur dolduruyorlar. Ona avuç avuç çamur yutturuyorlar. Gövdesini Şili toprağıyla şişirirken, "*Altın mı istiyorsun? Altın ye. Altın tıkın,*" diyorlar ona. (5 ve 26)

1553: Potosí

Güzel Kadın ve Belediye Başkanı

Potosí'nin bir hastanesi olsa, kız da kapıdan geçseydi, hastalar iyi olurlardı. Ama doğalı altı yıldan az olan bu kentin ya da ev kümesinin hastanesi yok.

Madenci kampı çılgınca büyüdü, şimdi yirmi bin kişi barındırıyor. Her sabah, birbirlerini dirsekleyip bıçaklayarak, kolay servet peşinde her yönden gelen serüvencilerin diktiği yeni çatılar yükseliyor. Hiçbir adam toprak sokaklarına kılıçsız ve deri yeleksiz çıkmayı göze alamıyor, kadınlar ise pancurların arkasında yaşamaya mahkûm. En az çirkin olanlar en çok tehlikede; onların arasında –üstelik de bekâr olan– Güzel'in, dünyadan elini eteğini çekmekten başka seçeneği yok. Pek çok refakatçiyle yalnızca güneş yeni doğarken ayine gitmek için ortaya çıkıyor, çünkü onu görmek bile insanda kızı ya bir lokmada yutmak ya da yudum yudum yemek, tek kollularda ise alkışlamak isteği yaratıyor.

Kentin Belediye Başkanı Don Diego de Esquivel kıza göz dikti. Onun için ağzı kulaklarında dolaşıyor diyorlar, ta bebekliğinde gülümsemeye çabalarken yüz kaslarını incittiğinden beri bunu yapmadığını bütün dünya biliyor. (167)

Kör Bir Adam Laternanın Ezgileri Eşliğinde Yalnız Yatan Kadın İçin Söylüyor

Hanım,
niye yalnız uyuyorsun,
Pantolonunun

düğmeleri parlak,
ceketi
gümüş ilikli
bir delikanlıyla uyumak varken?
Yukarıda
yeşil bir zeytin ağacı var.
Aşağıda
yeşil bir portakal ağacı.
Arada ise
kesmeşekerini
emen
kara bir kuş. (196)

1553: Potosí

Belediye Başkanı ve Çapkın Erkek

I

"Yalnız uyuma," diyor biri, "şununla uyu." Adamı gösteriyor. Kızın gönlünde, davranışları nazik, gözlerinden, sesinden bal akan bir asker yatıyor. Don Diego umutsuzluğunu enine boyuna düşünüyor, fırsat kollamaya karar veriyor.

Fırsat bir gece, Potosí'nin kumarhanelerinden birinde, para toplama kâsesinin içindekileri kumarda yitiren bir papazın sayesinde geliyor. Usta bir hileci emeğinin meyvelerini toplarken, ütülen adam bir kolunu indiriyor, cübbesinin altından bir bıçak çekiyor ve adamın elini masaya çiviliyor. Yalnızca merak tan orada bulunan çapkın kavgaya katılıyor.

Hepsi tutuklanıyor.

Bu konuda kararı Belediye Başkanı Don Diego verecek. Çapkına bakıp ona bir öneride bulunuyor: "Para cezası ya da dayak."

"Para cezasını ödeyemem. Yoksulum, ama saf kan, ataları onurlu bir soyluyum."

"Bu prense on iki kırbaç," diye karar veriyor belediye başkanı.

"Bir İspanyol soylusuna!" diye karşı çıkıyor asker.

"Bunu öteki kulağıma anlat, bu kulağım inanmıyor," diyor

Don Diego ve oturup dayağı keyifle izliyor.

Onu çözdükleri zaman kırbaçlanmış âşık tehdit savuruyor: "Sizin şu kulaklarınızdan öcümü alacağım Sayın Başkan. Size onları bir yıl için ödünç veriyorum. Bu süre boyunca onları kullanabilirsiniz, ama sonra onlar benim." (167)

1554: Cuzco

Belediye Başkanı ve Kulaklar

Çapkının tehdidinden beri Don Diego her sabah uyandığında kulaklarını elliyor ve aynada onları ölçüyor. Mutlu oldukları zaman kulaklarının büyüdüğünü, soğuk ve can sıkıntısındansa çektiklerini keşfetti; bakış ve iftiraların onları ısıtıp kıpkırmızı yaptığını, bilenen bir çelik bıçağın gıcırtısını duydukları zaman kafesteki kuşlar gibi umutsuzca çırpındıklarını.

Güvenliklerini sağlamak için Don Diego onları Cuzco'ya götürüyor. Uzun yolculukta ona muhafızlar ve köleler eşlik ediyorlar.

Bir pazar sabahı Don Diego ayinden sonra kiliseden ayrılıyor, yürümekten çok geçit töreninde gibi, ardından kadife diz minderini taşıyan küçük siyah oğlan geliyor. Birdenbire bir çift göz tam isabet kulaklarına dikiliyor, kalabalıkta mavi bir pelerin bir an görünüp sonra uzaklarda kayboluyor dalgalanarak.

Kulakları acımış gibi oluyorlar. (167)

1554: Lima

Belediye Başkanı ve Tahsildar

Katedralin çanları az sonra geceyarısını çalacak, Don Diego'yu Cuzco'ya, Cuzco'dan da Lima'ya taşınmaya zorlayan o aptal olaydan bu yana tam bir yıl geçmiş olacak.

Don Diego kapı kilitlerini, dama bile yerleştirdiği nöbetçilerin uyuyup uyumadığını bininci kez denetliyor. Evi köşe bucak

kendisi araştırdı, mutfaktaki odun yığınını bile gözden kaçırmadan.

Yakında bir eğlence düzenleyecek. Boğa güreşleri ve maskeli balolar, cirit oyunları ve havai fişekler, şişte kızaran kuşlar ve muslukları açık şarap fıçıları olacak. Don Diego Lima'yı afallatacak. Şölende yeni damasko pelerinini ve koyu kırmızı eyer örtüsüne pek yakışan siyah kadifeden altın çivili eyeriyle yeni atını deneyecek.

Oturup çan seslerini bekliyor. Vuruşları sayıyor. Derin bir nefes alıyor.

Bir köle şamdanı kaldırarak yatak odasına giden halı döşeli yolu aydınlatıyor. Bir başka köle göğüslük zırhını, pabuçlarını, eldivene benzeyen pabuçlarını, işlemeli dar ve kısa pantolonunu çıkarıyor. Köleler kapıyı kapatıp, sabaha kadar duracakları nöbet yerlerine gitmek üzere çekiliyorlar.

Don Diego mumları söndürüyor, başını büyük ipek yastığa gömüyor ve bir yıldır ilk kez deliksiz bir uykuya dalıyor.

Epey sonra odanın köşesini süsleyen zırh hareket etmeye başlıyor. Kılıç elde, çok yavaş, yatağa doğru ilerliyor zırh karanlıkta. (167)

1554: Meksiko Kenti
Sepúlveda

Meksika Kent Konseyi, yani sömürge soylularının en seçkinleri, Juan Ginés de Sepúlveda'nın hizmetlerine bir teşekkür ve ilerisi için bir özendirme olarak iki yüz pesoluk altın gönderilmesine karar veriyor.

İnsancıl Sepúlveda yalnızca V. Carlos'un doktoru, başpapazı, tarihçisi ve vaizi değil. Büyüyen servetinden görüleceği gibi parlak bir işadamı da; mahkemelerdeyse Amerika'daki toprakların ve Kızılderililerin sahiplerinin ateşli bir reklamcısı olarak çalışıyor.

Bartolomé de las Casas'ın savlarını çürütmek için Sepúlveda Kızılderililerin Tanrı vergisi olarak, doğuştan serf olduklarını, Kutsal Kitaplarda adaletsizlerin cezalandırılmasına ilişkin

örnekler bulunduğunu öne sürüyor. Las Casas'ın İspanyolların Kızılderili dillerini, Kızılderililerin de Kastilya dilini öğrenmesi önerisine karşılık Sepúlveda, İspanyollarla Kızılderililer arasındaki farkın kadınla erkek, hatta neredeyse insanla maymun arasındaki farkla aym olduğu yanıtını veriyor. Sepúlveda'ya göre, Las Casas'ın yolsuzluk ve suç dediği şey yasal bir yönetim sistemi; boyun eğmek için doğup köleliği yadsıyanlara karşı da avcılık sanatlarını öneriyor.

Las Casas'ın saldırılarını yayınlayan kral, Sepúlveda'nın sömürge savaşının haklı nedenleri üstüne bilimsel incelemesini yasaklıyor. Sepúlveda sansürü gülümseyerek, karşı çıkmadan kabul ediyor. Gerçek, son çözümlemede, vicdan azabından daha güçlüdür ve yönetimi elinde tutan herkesin yürekten bildiği şeyi, imparatorlukların ruh kazanmak değil, para kazanmak isteğiyle kurulduğunu, gayet iyi biliyor Sepúlveda. (90 ve 118)

1556: Asunción, Paraguay
Kadın Fatihler

Sırtlarında odun ve yaralı taşıdılar. Kadınlar küçük çocuklar gibi davrandılar erkeklere. Onlara taze su, avunç, çürükleri için örümcek ağı sağladılar. Ağızlarından yüreklendirme ve uyarı sözcükleri de çıktı, korkakları kamçılayan, güçsüzleri iten küfürler de. Erkekler yatar, ölmek için bir parçacık gölge ararken, onlar Tataryayı ve tüfek kullandılar. Açlık ve oklardan kurtulabilenler guletlere ulaştıklarında, yelkenleri çekip ırmaktan yukarı yola koyulan, hiç yakınmadan durmadan kürek çekenler kadınlardı. Buenos Aires ve Paraná Irmağında da öyle oldu.

Yirmi yıl sonra Belediye Başkanı İrala Asunción'da Kızılderili ve toprak dağıttı. Güneyden guletlerle gelenlerden biri olan Bartolomé García homurdanarak karşı çıkıyor. İrala ona yalnızca on altı Kızılderili verdi: kolunda hâlâ bir ok başı taşıyan, Buenos Aires'in çit duvarları üstünden atlayan pumalara karşı göğüs göğüse çarpışan ona!

"Ya ben? Sen şikâyet ediyorsan, ya *ben* ne diyeyim?" diye

bağırıyor Doña İsabel de Guevara.

O da başlangıçtan beri oradaydı. İspanya'dan Mendoza ile birlikte Buenos Aires'i kurmaya geldi ve İrala ile Asunción'a gitti. Kadın olduğu için Belediye Başkanı ona hiç Kızılderili vermedi. (120)

1556: Asunción, Paraguay
'Muhammed'in Cenneti'

Zar yuvarlanıyor. Kızılderili bir kadın tutuyor mumu. Kim kazanırsa onu çıplak olarak alacak, çünkü onu kaybeden kişi, kadını giysisiz halde bahse koydu.

Paraguay'da Kızılderili kadınlar rulet, zar ya da iskambil kâğıtlarıyla kazanılan şeylerdir, ormana düzenlenen seferlerin ganimeti, düello ve cinayet güdüsüdürler. Çok kadın vardır, ama en çirkinleri bir kangal domuz pastırması ya da bir at değerindedir. Hint Adaları fatihleri ve Kızılderililer pazar ayinine peşlerinde kadın sürüleriyle giderler. Altın ve gümüş yoksulu bu ülkede kiminin seksen ya da yüz kadını vardır. Bunlar gündüz şekerkamışı öğütür, geceleri iplik eğirir, kendilerini okşamalara bırakırlar, efendilerine bal, giysi, çocuk sağlamak için. Gerçeğin onlardan esirgediği servet düşlerini ve İspanya'da beklerken yaşlanan uzak sevgilileri unutmalarına yardım ederler.

"Dikkat. Yatağa nefretle girerler," diye uyarıyor Domingo Martínez, sayısız *mestizo*'nun[1] ve geleceğin keşişinin babası. Kızılderili kadınların hep yakalandıkları ormanlara geri dönmek isteyen kinci, inatçı kişiler olduklarını, onlara bir gram pamuk bile emanet edilemeyeceğini, çünkü bunu sakladıklarını ya da yaktıklarını ya da başkalarına verdiklerini, *onlar için onurun yalnızca Hıristiyanların canına okumak, ne varsa hepsini yok etmek olduğunu* söylüyor. Kimi kendini astı ya da çamur yedi, yeni doğmuş çocuklarından memelerini esirgeyenler de var. Kızılderili Juliana bir gece İspanyol fatihi Nuño de Cabrera'yı öldürüp ötekilere de kendisi gibi yapmalarını söyledi. (73 ve 74)

---

1. *Mestizo*. Kızılderili ve beyaz kırması. (Çev.)

İspanyol Şarkı Kitabından Zamparanın Türküsü

Eğer Mağribiler yedi kadın
kullanabiliyorsa,
Neden kullanamasın İspanyollar da
o kadarını?
Ah, ne zevk
İspanya'nın yeniden
Mağribi yoluna dönmesi.
Birini sevmek hiçbir şey,
İkisini sevmek ikiyüzlülük,
Üçünü sevip dördünü kandırmak,
Tanrının lütfu bu. (196)

1556: La İmperial
Mariño de Lobera

Altın postlu, hayat dolu at belirliyor yönü ve hızı. Koşmak istiyorsa koşuyor; kırlık yerler arıyor, uzun otlar arasında sıçrayıp oynuyor, ırmağa yaklaşıyor, uzaklaşıyor; saygılı, acelesiz, yepyeni kentin çamur sokaklarında gelip gidiyor.

Dizginler serbest, ata eyersiz binmiş Pedro Mariño de Lobera cakayla dolaşıp kutluyor. La İmperial'de ne kadar şarap varsa hepsi damarlarında akıyor. Zaman zaman kıkırdayıp bir şeyler söylüyor. At başını döndürüyor, bakıyor, onaylıyor.

Pedro Lima'da genel valinin maiyetinden ayrılıp Şili'ye giden uzun yola koyulduğundan bu yana dört yıl oluyor.

"Dört yaşındayım ben," diyor Don Pedro ata. "Dört küçücük yıl. Sen daha yaşlı ve daha aptalsın."

Bu yıllar boyunca çok şey gördü, çok savaştı. Başka yerlerde nasıl bitki yetişirse bu Şili topraklarında da zevk ve altın bittiğini söylüyor. Savaş olduğu zaman da, ki her zaman var, Meryem, Kızılderilileri körleştirmek için kalın bir sis yayıveriyor, havari Santiago da mızrağını ve beyaz atını veriyor fetih ordusuna. Buranın yakınlarında, yakın bir zamanda, Araucano bölük-

leri arkalarını denize vermişken, dev bir dalga çarpıp yuttu onları.

Don Pedro hatırlıyor ve yorumlarda bulunuyor, at başını sallıyor.

Birdenbire gökte bir şimşek kıvrımlar çiziyor, gökgürültüsü toprağı sarsıyor.

"Yağmur yağıyor," diyor Don Pedro. "Süt yağıyor!"

At başını kaldırıp içiyor. (130)

1558: Cañete

Savaş Sürüyor

Göğsünde yüz okla yaşamı sona eriyor Caupolicán'ın. Büyük tek gözlü reis, ihanete yenilerek yıkılıyor. Ay durur, onun başarılarını gözlerdi, onu sevmeyen ya da ondan korkmayan tek kişi bile yoktu, ama bir hain onu haklayabildi.

Bir yıl önce ihanet Lautaro'yu da gafil avladı.

"Ya sen, sen ne yapıyorsun burada?" diye sordu İspanyol önder.

"Sana Lautaro'nun başını sunmaya geldim," dedi hain.

Lautaro, Santiago'ya adamlarının başında bir fatih gibi girmedi. Chilipirco Dağından başı, İspanyol ordusundaki en uzun mızrağın ucunda getirildi.

Tifüs, çiçek ve açlık kadar ölümcül bir silâhtır ihanet ve bunların hepsi Araucanoları bunaltırken savaş da ürünleri ve ekinleri yok ediyor. Yine de bu Şili topraklarının çiftçi ve avcılarının başka silâhları var. Önceden yüreklerine korku salan atları nasıl kullanacaklarını biliyorlar şimdi: At üstünde saldırıyorlar, atlı adamlar kasırgası, kendilerini ham deriden zırhlarla koruyorlar. Savaş alanından aldıkları çakmaklı tüfekleri nasıl ateşleyeceklerini biliyor, mızraklarının ucuna kılıç bağlıyorlar. Sabah pusunda hareketli ağaç dalları arkasında görülmeden ilerliyorlar. Düşman atlarının bataklıklara batması ya da gizli kapanlarda ayaklarını kırması için geri çekilme numarası yapıyorlar. Duman sütunları onlara İspanyol birliklerinin ilerlediği yönü gösteriyor: onları aldatıp kayboluyorlar. Birdenbire geri

gelip, güneşin en yakıcı zamanında, askerler zırhlarının içinde pişerken düşmanın üstüne atılıveriyorlar. Atlılar Lautaro'nun icat ettiği ilmekli kementlerle yere düşürülüyor.

Üstelik Araucanolar uçuyorlar. Savaşa gitmeden önce vücutlarını en hızlı kuşların tüyleriyle ovuyorlar. (5 ve 66)

Araucano Türküsü: Hayalet Atlı

Kim bu,
hayalet gövdesiyle
rüzgâra binen
bir kaplan gibi?
Meşeler onu görünce,
insanlar onu görünce
fısıldarlar
birbirlerine:
"Bak kardeşim, Caupolicân'ın hayaleti
geliyor." (42)

1558: Machmaloyan
Tzitzime'ler

Meksika Vadisindeki Michmaloyan Köyünün Kızılderili rahibi Juan Tetón'u yakaladılar, cezalandırıyorlar. Onu dinleyip kulak verenleri de. Juan ortalıkta dolaşıp bir çağın son günlerini, bütün yılları sona erdirecek yılın yaklaştığını duyuruyordu. O noktada, diyordu, tam bir karanlık olacak, yeşillikler kuruyacak, açlık olacak. Saçlarından vaftizi yıkayıp temizlemeyen herkes hayvana dönüşecek. Gökten *tzitzime*'ler, o korkunç kara kuşlar inip rahiplerin izlerini yıkayıp temizlemeyenleri yiyeceklerdi.

Tzitzime'lerin haberini, yakalanıp dövülen ve malları elinden alınarak Texcoco'dan sürülen Martín Océlotl da vermişti. Yeni ateş festivalinde alev olmayacağını, babaların ve büyükba-

baların öğretilerini unutan, doğumu ve büyümeyi kime borçlu olduklarını artık bilmeyenler yüzünden dünyanın sona ereceğini o da söylemişti. *Tzitzime*'ler karanlıktan üstümüze inip kadınları ve erkekleri yiyecek, demişti. Martín Océlotl'a göre misyoner rahipler kılık değiştirmiş *tzitzime*'ler, *ölmek üzere doğduğumuzu, ölümden sonra ne zevk ne de neşemizin olacağını bilmeyen mutluluk düşmanları* idi.

Tlaxcala'da hayatta kalmış yaşlı beylerin de rahipler için söyleyecekleri var: *Zavallılar*, diyorlar, *Zavallılar. Ya hasta ya da çılgın bunlar. Öğleyin, geceyarısı, herkesin mutlu olduğu tan saatinde bunlar bağırıp çığırıyorlar. Bunların ciddi bir zoru olmalı. Hepten akılsız adamlar bunlar. İstedikleri şey keyiflenmek, mutlu olmak değil, keder ve yalnızlık.* (109)

1558: Yuste

Ben Kimim? Neydim?

Soluk almak çok güç, başı yanıyor. Damla hastalığından şişmiş ayakları artık yürüyemiyor. Terasta uzanmış, yarı dünyanın hâkimi olan o soytarılarından kaçıyor, Estremadura vadisinde alacakaranlığı düşünüyor. Mor dağların ardından uzaklaşmakta olan güneşin son ışıkları Jeronomit manastırının üzerindeki gölgeleri kızartıyor.

Fatih olarak girmişti pek çok kente. Yüceltildi ve kendisinden nefret edildi. Çok kişi onun için canını verdi; onun adına çok daha fazla kişinin canı alındı. Kırk yıldır dolaşıp savaştıktan sonra kendi imparatorluğunun en yüksek düzeyli tutsağı dinlenmek ve unutulmak istiyor. Ben kimim, neydim? Aynada ölümün içeriye girişini gördü. Kandıran mı, kandırılan mı?

Savaş aralarında, kamp ateşlerinin yanında Alman, Ceneviz, Flaman bankerlerle dört yüzü aşkın borç anlaşması imzaladı, kalyonlar ise Amerika'dan hiçbir zaman yeterli gümüş ve altın getirmediler. Müziği onca seven o, kutsal lut melodilerinden çok top ve at gürültüsü dinledi, bu kadar çok savaşın sonunda oğlu Felipe'ye kalacak olan iflas etmiş bir imparatorluk.

Carlos, İspanya'ya on yedi yaşındayken kuzeyden, sislerin içinde ilerleyerek gelmişti, peşinde Flaman tüccarlar ve Alman bankerler sonsuz bir kervan oluşturan arabalar, atlar. O dönemde daha Kastilya diliyle günaydın bile diyemiyordu. Ama yarın elveda demek için bu dili seçecek.

"Ah Tanrım!" olacak son sözleri. (41 ve 116)

1559: Meksiko Kenti

Yas Tutanlar

Austrias'ın kartalı, Meksika yaylasının pırıl pırıl göklerinde açıyor altın kanatlarını. Bayraklarla çevrilmiş taç siyah bir kumaşın üzerinde parıldıyor. Katafalk, V. Carlos'a, aynı zamanda da *böylesine yenilmez bir hükümdarı yenen* ölüme saygı yansıtıyor.

Avrupa'da imparatorun başını süsleyen tacın kopyası olan bir taç Meksika sokaklarını dolaştı. Şam kumaşı bir yastık üzerinde bir tören alayıyla taşındı. Bütün kiliselerde ölüm çanları çalarken, kalabalık yastığın ardında dua edip şarkı söyledi. Önde gelen soylular yas giysileriyle at üzerinde boy gösterdiler: Siyah brokarlar, altın ve gümüş işlemeli siyah kadife pelerinler; bir gölgeliğin altındaysa başpiskopos ve piskoposlar; görkemli taçları buhur bulutlarının üstünde yükseliyor.

Terziler birkaç gecedir uyku uyumadılar. Bütün sömürge halkı yas giysileri içinde.

Kenar mahallelerde Aztekler de yastalar. Aylardır, neredeyse bir yıldır yastalar. Veba herkesi kırıp geçiriyor. Fetihten önce bilinmeyen bir hummaya yakalanıyorlar, burunlarından, gözlerinden kan geliyor ve ölüyorlar. (28)

Yaşlı Aztek Bilgelerinin Öğüdü

Artık gözlerinle gördüğüne göre,
dikkat et.

Bak nasıl burası: ne sevinç var,
ne de mutluluk.

Burası, yeryüzü, gözyaşının bol olduğu
soluğun tükendiği yer,
acı ve kederin
öylesine iyi bilindiği yer.

Bıçak gibi bir rüzgâr esip
çullanıyor üstümüze.
Acılı sevinçlerin,
diken gibi batan sevinçlerin yeridir yeryüzü.

Ama böyle bile olsa,
acı çekmekten başka bir şey olmadığı doğru bile olsa,
yeryüzünde işler böyle bile olsa,
hep korkmalı,
hep titremeli,
hep ağlayarak mı yaşamalıyız?

Hep inleyerek dolaşmayalım,
kederin doyum noktasına hiç gelmeyelim diye,
Babamız bize
gülümsemeler, düşler, yiyecekler vermiş,
gücümüzü,
son olarak da
insanın tohumunu atan
sevme eylemini. (110)

1560: Huexotzingo

Ödül

Huexotzingo'nun yerli reisleri artık yeni efendilerinin adlarını taşıyorlar. Felipe de Mendoza, Hernando de Meneses, Miguel de Alvarado, Diego de Chaves ya da Mateo de la Corona oldu adları. Ama kendi Náhuatl dillerinde yazıyor ve bu dilde İspanya kralına uzun bir mektup gönderiyorlar: *Talihsiz bizler, Huexotzingo'daki zavallı kullarınız...*

Yol paraları olmadığı için kendisine başka türlü ulaşama-

dıklarını açıklıyorlar II. Felipe'ye ve mektupla anlatıyorlar öykülerini. *Nasıl konuşacağız? Kim konuşacak bizim adımıza? Talihsiz bizler.*

İspanyollarla hiç savaşmadılar. Yirmi fersah yürüyüp, Hernán Cortés'e gittiler, onu kucakladılar, doyurdular, ona hizmet ettiler, yaralı askerlerine baktılar. Tenochtitlán'a saldıran guletleri yapması için ona adam, silah, kereste verdiler. Aztek başkentinin düşmesinden sonra Huexotzingo'lular Michoacán, Jalisco, Colhuacan, Pánuco, Oaxaca, Tehuantepec ve Guatemala'nın fethinde Cortés'le birlikte savaştılar. Birçoğu öldü. Sonra da, *bize taptığımız taşları kırıp oymaları yakmamızı söylediklerinde dediklerini yaptık, tapınaklarımızı yıktık... Ne buyurdularsa, ona uyduk.*

İspanyollar geldiğinde Huexotzingo bağımsız bir krallıktı. Aztek'lere hiç haraç vermediler. *Babalarımız, dedelerimiz, atalarımız haraç nedir bilmez, kimseye haraç vermezlerdi.*

Ama şimdi İspanyollar öylesine yüksek para ve tahıl haraçları istiyorlar ki, *Majestelerinizin huzurunda Huexotzingo kentimizin çok geçmeden yok olup gideceğini duyururuz.* (120)

1560: Michoacán
Vasco de Quiroga

İlkel Hıristiyanlık, ilkel komünizm: Michoacán Piskoposu, İncil toplulukları için kurallar hazırlıyor. Thomas More'un *Ütopya*'sından, Eski Ahit peygamberlerinden ve Amerikan Kızılderililerinin eski geleneklerinden esinlendi bunları oluştururken.

Hiç kimsenin bir başka kişi ya da şeyin efendisi olmadığı, açlık ve paranın tanınmadığı, Vasco de Quiroga'nın yarattığı topluluklar onun istediği gibi çoğalıp yayılmayacaklar Meksika'da. Hint Adaları Konseyi, budala piskoposun projelerini hiçbir zaman ciddiye almayacak, inatla önerdiği kitaplara bakmayacak bile. Ama burada ütopya, doğduğu yere, Amerika'ya döndü. Thomas More'un hayali Michoacán'ın küçük dünyasında

yeniden doğdu. Buradaki Kızılderililer gelecekte Vasco de Quiroga'yı kendilerinden biri olarak anımsayacaklar: Bu alçaklık döneminden ötesini görebilmek için gözlerini bir hayale diken bir düşkurucu. (227)

1561: Villa de los Bergantines
Amerika'nın İlk Bağımsızlığı

Dün taç giydirdiler ona. Meraklı maymun sürüleri doldurdu ağaçları. Fernando de Guzmán'ın ağzından *guanábana* suyu akıyordu, gözlerinde de güneşler vardı. Askerler birbiri ardından diz çökerek çalı çırpı, samandan yapılma tahtın önünde seçkin kişinin elini öptüler, ona bağlılık yemini ettiler. Sonra da bildiriyi bir adla ya da çarpı koyarak imzaladılar; kadın ya da hizmetkâr ya da Kızılderili ya da siyah olmayan herkes. Kâtip bunu resmiyete döktü, böylece de bağımsızlık ilan edildi.

El Dorado'yu ararken ormanların içinde kaybolanların kendi kralları var şimdi. Onları İspanya'ya bağlayan tek şey kızgınlıkları. Denizin ötesindeki krala kulluğa yanaşmadılar. "Onu tanımıyorum," diye bağırdı, kemik ve öfkeden başka hiçbir şeyi kalmamış olan Lope de Aguirre dün, küf kaplı kılıcını kaldırarak. "Ne tanıyorum onu, ne de tanımak istiyorum, ne ona sahip olmak istiyorum ne de boyun eğmek!"

Saray halkı köyün en büyük kulübesine yerleşmiş. Prens Ferdinand mum ışığında durmadan bal sürülmüş tapyoka çörekleri yiyor. İç oğlanları, kadehçisi, ibrikçisi, özel uşağı hizmet ediyor kendisine; çöreklerin arasında sekreterlerine emirler veriyor, yazmanlarına buyruklar yazdırıyor, insanları kabul edip ihsanda bulunuyor. Kralın haznedarı, vaizi, baş mabeyincisi, vekilharç-çeşnicisinin giysileri parça parça, elleri şiş, dudakları çatlak. Baş güvenlik görevlisi olan esmer derili, bir bacağı aksak, tek gözlü, neredeyse cüce Lope de Aguirre geceleri entrikalar çevirip gündüzleri gulet yapımını denetliyor.

Balta ve çekiç sesleri çınlıyor ortalıkta. Amazon akıntıları gemilerini paramparça etti, ama kumun üzerinde iki yeni gemi omurgası yükseliyor önlerinde. İyi kereste veriyor orman. At

derilerinden körük, at nallarından çivi, cıvata, menteşe yaptılar.

Nemli, sıtmalı buharların boğduğu, sivrisinek ve tatarcıkların yediği adamlar gemilerin boy atışını bekliyorlar. Ot ve akbaba etini tuzsuz yiyorlar. Köpeklerle atlar tükendi, oltalarsa çamur ve çürümüş yosundan başka bir şey çıkarmıyor. Peru'dan aylar önce, efsaneye göre oğlan çocuğu büyüklüğünde som altından putların bulunduğu gölü aramak için ayrıldılar, şimdiyse Peru'ya savaş halinde dönmek istiyorlar. Vaat edilen toprakları aramak için tek bir gün bile harcamayacaklar, çünkü onu bulmuş olduklarının farkındalar ve kötü talihlerine küfretmekten bıktılar. Amazon'dan gemiyle geçip okyanusa açılacak, Margarita Adasını ele geçirecek, Venezuela ve Panama'yı işgal edecekler...

Uyuyanlar Potosí'nin gümüşünü görüyorlar düşlerinde. Elinde kalan tek gözü hiç kapanmayan Aguirre uyanıkken görüyor onu. (123 ve 164)

1561: Nueva Valencia del Rey
Aguirre

Sahnenin ortasında Lope de Aguirre elinde baltayla görünür. Onlarca aynayla çevrelenmektedir. Fonda Kral II. Felipe'nin kara, kocaman profilinin karaltısı.

Lope de Aguirre (*izleyicilere*): Bizi yenilgiye götüren yolun üzerinde ölüm ve felaketlerden geçerek büyük, korkunç ve talihsiz bir ırmak olan Amazon'un ağzına ulaşmak on aydan çok vaktimizi aldı. Sonra Margarita Adasını ele geçirdik. Orada yirmi beş haini harcadım darağacında ya da boğarak. Sonra anakaraya geçtik. Kral Felipe'nin askerleri korkudan titriyorlardı. Yakında Venezuela'dan ayrılacağız... Yakında muzaffer olarak gireceğiz Peru Krallığına! (*Dönüp aynaların birinde kendi zavallı görüntüsüyle karşılaşır.*) Fernando de Guzman'a Amazon Irmağında taç giydirdim. (*Baltasını kaldırıp aynayı kırar.*) Onu kral ilan ettim ve öldürdüm. Muhafız komutanını, başkomutanını, dört komutanını da! (*Konuşurken birbiri ardından bütün*

aynaları parçalar.) Vekilharcını ve vaizini de!... Aleyhimdeki komployа katılan bir kadını, Yunanistan'da doğup kendini bir şey sanan o herifi, bir amirali de... işbirlikçilerinden altısını daha!.. Sonra yeni komutanlar ve bir başçavuş atadım! Beni öldürmek istediler, ben de onları astım! (*Son aynayı da tuzla buz eder.*) Hepsini!.. Hepsini! (*Neredeyse boğulmak üzere, cam kaplı döşemeye oturur. Baltayı yumruklarıyla havada tutar, gözleri kaymıştır. Uzun bir sessizlik.*) Delikanlıyken denizi aşıp Peru'ya gittim, çünkü elimdeki mızrakla daha değerliydim... Çeyrek yüzyıl!.. Gizemler, büyük acılar... Başkalarına gümüş ve altın bulmak için bütün mezarlıkları kazdım... Atımın sırtında insan sürüleri kovaladım... Alevlerin arasından dehşet içinde kaçan Kızılderilileri... Ormanın ortasında can çekişen, ağızları köpüren, çamur yiyen, kanları oklarla zehirlenmiş süslü püslü sanlı, ödünç alınmış ipek giysili beyler, şunun ya da bunun oğulları, hiç kimsenin oğulları... Dağlarda, bütün kurşunlardan daha sert tipilerin delip geçtiği çelik zırhlı savaşçılar... Birçoğuna akbabaların karnı mezar oldu... Birçoğu aradıkları altın kadar sarardı sonunda... Sarı deri, sarı gözler... Altınsa (*Baltasını düşürür elinden. Pençeye benzeyen ellerini açar güçlükle. Avuçlarını gösterir.*) Yok olmuş... Gölgeye ya da çiye dönüşmüş altın... (*İnanmazca bakar aşağı. Uzun bir sessizlik. Birden ayağa kalkar. Arkası izleyicilere dönük, kemikli yumruğunu , sivri sakalıyla arka perdeye yansıtılan II. Felipe'nin dev çizgilerine doğru sallar.*) Siz Allahın belası kralların çok azı cehenneme gidiyor, çünkü çok azsınız, lânet olasıcalar! (*Aksak bacağını sürükleyerek perdeye doğru yürür.*) Nankör piç! Peru'da seni isyancılara karşı savunurken yitirdim gövdemi! Bir bacak, bir göz, pek işime yaramayan bu elleri verdim sana! Şimdiyse isyancı benim! Nankörlüğüne karşı ölünceye kadar isyan edeceğim! (*İzleyicilere döner, kılıcını kınından çıkarır.*) Ben, isyancıların prensi! Lope de Aguirre, Seyyah, Tanrının Gazabı, baş sakat! Sana ihtiyacımız yok İspanya kralı! (*Sahnenin çeşitli yerlerinde renkli ışıklar yanar.*) Senin görevlilerinden hiçbirini hayatta bırakmamalıyız! (*Kılıç elde kızılımsı bir ışık demetine saldırır.*) Hâkimler, valiler, başkanlar, genel valiler! Bütün saray orospularına ölünceye kadar savaş! (*Işık demeti kendisini kesen kılıca aldırma-*

dan yerinde durur.) Kapkaççılar! Hırsızlar! (*Kılıç havayı yaralar.*) Hint Adalarını yok ettiniz! (*Altın ışık demetine saldırır.*) Avukatlar, noterler, mürekkep sıçanlar! Bizim kazandığımız bu toprakları soymanıza daha ne kadar dayanacağız? (*Kılıç beyaz ışık demetine iner.*) Keşişler, piskoposlar, başpiskoposlar! Yoksul bir Kızılderiliyi gömmezsiniz bile! Nedamet için bir düzine kızı mutfağınızda tutarsınız! Tacirler! Din tacirleri! Dolandırıcılar! (*Kılıcın sahnenin bir başından öteki başına kadar hızla artan sabit ışık demetlerine etkisiz saldırıları sürer. Aguirre gücünü yitirmeye başlar, her zamankinden daha yalnız ve önemsiz görünür.*) (123 ve 164)

1561: Nueva Valencia del Rey

Lope de Aguirre'nin Kral II. Felipe'ye Mektubundan Alıntı

Biz burada senin acımasız olduğunu, inancından ve sözünden nasıl döndüğünü biliyoruz, onun için bu ülkede senin vaatlerine Martin Luther'in kitaplarından daha az değer veriyoruz, çünkü senin genel valin Cañete Markisi, kendini şaşılacak biçimde senin hizmetine adamış Martín de Robles'i, Peru'nun kahraman fatihi Tomás Vásquez'i ve bu ülkenin keşfi için Musa'nın çöldeki kılavuzlarından daha çok çalışan zavallı Alonso Díaz'ı astı...

Dinle, dinle İspanyol kralı, bırak kullarına zulmü ve nankörlüğü, çünkü baban ve sen tüm dertlerden uzak rahat rahat İspanya'ya dönmüşken buralardaki pek çok toprak ve sömürgeyi kanları ve servetleri pahasına kulların verdi sana, dinle kral ve sayın bay, kendine adil bir kral diyorsan didinip ter dökenleri ödüllendirmeden önce uğruna hiçbir çaba harcamadığın bu topraklardan hiçbir şey almazsın...

Ah, ne yazık ki İmparator baban gururlu Almanya'yı İspanyol güçleriyle fethedip bizim keşfettiğimiz bu Hint Adalarından getirilen o kadar çok parayı harcadı ki, yaşlılık ve bitkinliğimiz açlığımızı bir gün için bile dindirmeni sağlayacak kadar acı vermiyor sana!.. (123)

1561: Barquisimeto

Düzen Geri Geliyor

Kralın affını ya da hoşgörüsünü yeğleyen adamlarının terk ettiği Lope de Aguirre, *alçaklar için bir şilte olmaktan kurtarmak için* kızı Elvira'yı bıçaklayarak öldürür ve cellatlarının karşısına çıkar. Nişancıları düzeltir, o yana değil, bu yana değil, o aşağılık mermi ve kendini Tanrıya emanet etmeden düşer.

Felipe, buradan çok uzaklardaki tahtında oturup mektubu okurken Aguirre'nin başı Avrupa'nın kalkınmasının bütün piyonlarına bir uyarı olarak bir kazığa geçirilir. (123 ve 164)

1562: Mani

Ateş Budalalıkları

Papaz Diego de Landa, Mayaların kitaplarını tek tek alevlere fırlatıyor.

Engizisyoncu Şeytan'a küfrediyor, ateş ise çatırdayıp yutuyor. Kâfirler ateş makinesinin çevresinde başlarını eğmiş inliyorlar. Ateş alevlenip kitaplar sanki yakınır gibi çatırdarken ayaklarından asılı, derileri kırbaçlardan yüzülmüş Kızılderililerin üstüne kaynar balmumu dökülüyor.

Bu gece sekiz yüzyıllık Maya edebiyatı kül oluyor. Ağaç kabuğundan yapılma bu uzun sayfaların üstünde işaretler ve imgeler konuşur, İsa'dan önce doğmuş bir halkın yaptıklarını, yaşadıkları günleri, düşlerini ve savaşlarını anlatırlardı. Bu işleri bilenler domuz kılından fırçalarla boyamışlardı bu aydınlık, aydınlatıcı kitapları, torunlarının torunları kör olmasınlar, kendilerini nasıl göreceklerini, halklarının tarihini görmeyi bilsinler, yıldızların hareketlerini, ay ve güneş tutulmalarının sıklığını, tanrıların kehanetlerini bilsinler, yağmur ve iyi hasat çağrısı yapabilsinler diye.

Engizisyoncular ortada kitapları yakıyor. Dev ateşin çevresinde okuyucuları cezalandırıyor. Bu arada yıllarca ya da yüzyıl-

larca önce ölen yazarlar, sanatçı-rahipler, dünyanın ilk ağacının taze gölgesinde kakao içiyorlar. Rahatlar, çünkü belleğin gömülemeyeceğini bilerek öldüler. Onların boyadıkları şeylerin şarkısı söylenip dansı edilmeyecek mi zamanlar zamanı boyunca?

Küçük kâğıttan evleri yandığı zaman bellek, insanların ve tanrıların şanlı işlerinin türkülerini söyleyen ağızlara, *halktan halka geçip yaşayan türkülere*, boş ağaç gövdelerinin, kaplumbağa kabuklarının, sazdan flütlerin müziğiyle dans eden gövdelere sığınır. (205 ve 219)

1563: Arauco Kalesi

Geleceğin Tarihi

Çember daralıyor, boğuyor. İki kez yakılıp yeniden yapılan bu sınır tabyasında su neredeyse bitmiş. Yakında kendi küçük çişlerini içmek zorunda kalacaklar. O kadar çok ok düştü ki içeri, İspanyollar bunları yemek pişirmek için odun olarak kullanıyor.

Araucano reisi at sırtında kale duvarının dibine yaklaşıyor: "Komutan! Duyuyor musun beni?"

Lorenzo Bernal başını eğiyor aşağıya.

Yerlilerin reisi kalenin çevresini samanla sarıp bunu ateşe vereceklerini duyuruyor. Concepción'da canlı bir şey bırakmadıklarını söylüyor.

"Olamaz!" diye bağırıyor Bernal.

"Teslim olun, komutan! Kurtulamazsınız!"

"Mümkün değil! Asla!"

At iki art ayağı üzerinde yükseliyor.

"O halde öleceksiniz!"

"Ölürüz ne yapalım," diyor Bernal ve bağırıyor: "Ama uzun vadede savaşı biz kazanacağız! Gitgide çoğalacağız!"

Kızılderili kıkır kıkır gülüyor buna.

"Nasıl? Hangi kadınlarla?" diye soruyor.

"İspanyol bulamazsak sizinkileri alırız," diyor komutan tek tek, sözcüklerin tadını çıkara çıkara ekliyor: "*Hem de onlara siz-*

lerin efendisi olacak çocuklar doğurtacağız!" (130)

1564 Plymouth
Hawkins

Kaptan John Hawkins'in komutasındaki dört gemi sabah gelgitini bekliyor. Sular yükselir yükselmez Afrika'ya, Gine sahillerinde insan avı yapmak üzere yelken açacaklar. Oradan köleleri şeker, hayvan derisi ve inciyle takas etmek için Antiller'e yönelecekler.

Hawkins bu yolculuğu birkaç yıl önce kendi başına gerçekleştirdi. *İsa* adlı bir gemiyle Santo Domingo'da üç yüz köleyi kaçak olarak sattı. Kraliçe Elizabeth bunu duyduğunda öfkesinden deliye döndü, ama yolculuğun bilançosunu görür görmez kızgınlığı geçti. Hiç vakit geçirmeden bu atak Devonshire'li 'deniz kurdu'nun iş ortağı oluverdi, Pembroke ve Leicester kontları ile Londra belediye başkam da yeni işletmenin ilk hissedarları oldular.

Denizciler yelkenleri yukarı kaldırırken Kaptan Hawkins kaptan köprüsünden onlara nutuk çekiyor. İngiliz donanması onun buyruklarını yüzyıllar boyunca kendi malı yapacak: *"Her gün Tanrıya hizmet edin!"* diye buyuruyor Hawkins avazı çıktığınca. *"Birbirinizi sevin! Erzağınızı iyi idare edin! Ateşe dikkat edin! İyi insanlarla arkadaşlık edin!"* (127, 187 ve 198)

1564: Bogotá
Evliliğin Cilveleri

"Söyle bakalım, bir değişiklik görüyor musun bende?"

"Eh, biraz."

"Biraz ne?"

"Bağışlayın, hanımefendi, biraz şişmanlık."

"Bakalım bilebilecek misin? Yemekten mi yoksa gülmekten mi olmuş?"

"Gücenmeyin ama, bana kalırsa aşktan."

"Ne güceneceğim kadın, seni bunun için çağırdım..."

Hanım çok endişeli. Gövdesi pek sabırsızdı, giden kocasını bekleyememişti, şimdi de kocasının Cartagena'da beklendiğini öğrenmişti. Baş ağrılarını kelle keserek iyileştiren bu ters adam onun karnını görünce neler yapmazdı?

"Seni bunun için çağırdım Juana. Sen, uçabilen, boş bardaktan şarap içebilen sen, bana yardım etmelisin. Söyle bana. Kocam Cartagena donanmasıyla geliyor mu?"

Siyah kadın Juana Garcia gümüş bir leğende suyla toprağı, kan ve yabani otları karıştırıyor. Küçük yeşil bir kitabı leğene daldırıp yüzdürüyor. Sonra burnunu gömüyor içine. "Hayır," diyor, "gelmiyor. Kocanı görmek istiyorsan gel bir bak."

Hanım leğene eğiliyor. Mum ışığında onu görüyor. Adam ipeklerle kaplı bir yerde güzel bir kadının yanına oturmuş, birisi de süslü bir kumaştan elbise biçiyor. "Ah, seni ikiyüzlü! Söyle bana Juana, neresi burası?"

"Santo Domingo Adasında bir terzinin evi."

Koyu suyun içinde bir kol biçen terzinin görüntüsü beliriyor.

"Durdurayım mı?" diyor siyah kadın.

"Evet, durdur!"

El leğenden çıkarken parmakların arasından ince kumaştan bir giysi kolu düşüyor.

Hanım titriyor, ama öfkeden.

"Pis domuz, çok daha fazla şiş karınlara lâyık bu herif!"

Bir köşede gözleri yarı açık bir köpek yavrusu horluyor.

(194)

1565: Lima Yolu
Casus

Don Antonio Solar'ın Lurín Irmağı kıyısındaki büyük çiftliğinde kavunlar güneş büyüklüğünde. İspanya'dan getirilen bu meyve buralarda ilk kez ekildi, kâhya bunlardan on örneği keyfini çıkarıp övünmesi için efendisine gönderiyor. Kavunlar, te-

pelerine beş atın bağlanabileceği söylenen Cuzapa Vadisi turplarına eşit büyüklükte.

İki Kızılderili kâhyanın armağanını iki çuval içinde Lima'ya götürüyorlar. Kavunlarla birlikte Don Antonio Solar'a iletilecek bir mektup da vermiş onlara. "Kavunlardan yerseniz", diye uyarıyor onları, "bu mektup sizi ele verir."

Kızılderililer dinlenmek için krallar kentine birkaç fersah kala bir vadide oturuyorlar.

"Bu garip meyvenin tadı nasıldır?"

"Olağanüstü olmalı."

"Denesek mi? Tek bir kavun yalnızca."

"*Mektup konuşur*," lâfını hatırlıyor Kızılderililerden biri.

Mektuba bakıyorlar, ondan nefret ediyorlar. Onu tıkacak bir yer arıyorlar. Mektup hiçbir şey göremesin diye onu bir kayanın arkasına saklıyorlar, kavunun tatlı, sulu, akıl almayacak nefislikteki etinden hızlı hızlı ısırıp yiyorlar. Sonra çuvalları eşitlemek için bir tane daha yiyorlar. Sonra mektubu alıp giysilerinin içine sokuyor, çuvalları omuzlarına atıp yollarına devam ediyorlar. (76)

1565: Yauyoa

O Taş Benim

Yaptıklarını açıklamak için çağrılan, şeytan işlerinde usta cadıyı bekliyor kralın memuru. Taş put ayaklarının dibinde yüzüstü yatıyor. Cadı putla gizlice söyleşirken yakalandı, çok geçmeden bu sapıklığın bedelini ödeyecek. Ama memur cezadan önce kadının Şeytanla sohbetlerini kendi ağzıyla itiraf edişini duymak istiyor. Kadının getirilmesini beklerken eğlenmek için putun üstünde tepiniyor ve Tanrının herhalde yaratmaktan pişman olduğu bu Kızılderililerin yazgısını düşünüyor.

Askerler cadıyı yere atıyorlar, kadın eşikte titreyerek kalakalıyor.

Sonra çirkin, yaşlı, taş put, çirkin yaşlı cadıyı Quechua dilinde selamlıyor. "*Hoşgeldin prenses*," diyor boğuk ses, memurun ayağının altından.

Memur şaşkınlıktan yere seriliyor.

Yaşlı kadın bir yandan bir şapkayla onu yelpazelerken, bir yandan da bayılan adamın ceketini tutup bağırıyor: "Beni cezalandırma beyim, kırma onu!"

Yaşlı kadın ona taşın içinde kutsal güçlerin yaşadığını, o put olmasa kendi adını, kim olduğunu, nereden geldiğini bilemeyeceğini, yeryüzünde çırılçıplak, yolunu kaybetmiş halde dolaşıp duracağını anlatmak istiyor. (221)

Tanrıyı Arayan İnka'ların Duası

Duy sesimi,
şu yukarıda, yaşadığın denizde,
şu aşağıda, ömür sürdüğün denizde.
Dünyanın yaratıcısı,
insan yapan çömlekçi,
Tanrıların Tanrısı,
Sana sesleniyorum,
Seni görememekten korkan gözlerimle
ya da yalnızca Seni bilmek özlemiyle
görürsem Seni,
bilirsem Seni,
düşünürsem Seni,
anlarsam Seni,
beni görecek ve bileceksin.
Güneş, ay,
gün,
gece,
yaz,
kış,
amaçsızca dolaşmıyor
düzenle ilerliyorlar
belirli bir yöne
iyi bir sona doğru.
Gittiğin her yere taşırsın yanında
krallık asanı.

Sesimi duy,
beni dinle.
İzin verme,
tükenip ölmeme. (105)

1565: Meksika Kenti

Tören

Altın yaldızlı kaftan parıldıyor. Ölümünden kırk beş yıl sonra Moctezuma tören alayının başını çekiyor. Atlılar rahvan yürüyüşle Meksika Kentinin merkez alanına doğru ilerliyorlar. Dansçılar gümbürdeyen davulların ve inleyen *chirimía* flütlerinin seslerine uyduruyorlar adımlarını. Beyazlar giymiş çok sayıda Kızılderilinin ellerinde bahar dalları var, kimindeyse kocaman kilden güveçler. Tütsü dumanı baharatlı salça kokusuna karışıyor.

Cortés'in sarayının önünde Moctezuma attan iniyor.

Kapı açılıyor. Uzun, bilenmiş baltalı mızraklarla silahlanmış iç oğlanlarının arasında Cortés görünüyor.

Moctezuma tüyler, değerli taşlarla süslü altın taçlı başını eğiyor. Diz çökerek çiçekten bir çelenk sunuyor. Cortés onun omzuna dokunuyor. Moctezuma ayağa kalkıyor. Ağır ağır maskesini indiriyor, Alonso de Avila'nın kıvırcık saçları, sivri uçlu bıyığı ortaya çıkıyor.

Darağacı ve bıçakların efendisi, Kızılderililerin, toprakların, madenlerin sahibi Alonso de Avila, Oaxaca Vadisi Markisi, Martín Cortés'in sarayına giriyor. Bir İspanyol fatihinin oğlu bir başka İspanyol fatihinin yeğenine evini açıyor.

Bugün İspanya Kralın karşı gizli işbirliği resmen başlıyor. Sömürge yaşamı salt gece toplantıları, yarışmalar, oyun ve av partilerinden oluşan bir yaşam değil. (28)

1566: Madrid

İnsan Onurunun Bağnaz Savunucusu

Papaz Bartolomé de las Casas, kralı ve Hint Adaları Konseyini atlayarak daha yüksek bir makama başvuruyor. Disiplinsizliği için cezalandırılacak mı? Doksan iki yaşında pek önem vermiyor buna. Yarım yüzyıldır savaşıyor. Acılı öyküsünün anahtarı da bu davranışları değil mi? Birçok çatışmayı kazanmasına izin verdiler, ama savaşın sonucu önceden belirlenmişti. Uzun süredir biliyor bunu.

Parmakları sözünü dinlemiyor artık. Başkasına yazdırıyor mektubunu. Kimsenin iznini almadan doğrudan Papalığa hitap ediyor. V. Pio'dan Kızılderililere karşı savaşın sona erdirilmesini ve haçı bahane olarak kullanan yağmanın durdurulmasını istiyor. Yazdırırken kızıyor, kan beynine çıkıyor, ona kalan o boğuk ve güçsüz ses titriyor.

Birden yere düşüyor. (70 ve 90)

1566: Madrid

Kaybetsen de Değer

Dudaklar kımıldıyor, sessiz sözcükler çıkıyor ağzından. "Beni bağışlıyor musun Tanrım?"

Papaz Bartolomé, Kızılderililerin yazgısını siyah ve Mağribi kölelerin kolaylaştıracağına inandığı için kıyamet gününde merhamet diliyor.

Uzanmış yatıyor, alnı nemli, yüzü solgun, dudakları durmadan oynuyor. Uzaklarda ağır ağır gök gürlüyor. Hayat veren, eylemci Papaz Bartolomé gözlerini kapatıyor. Kulakları hep ağır işitirdi, ama Atocha manastırının damını döven yağmuru duyuyor. Yağmur yüzünü nemlendiriyor. Papaz gülümsüyor.

Yanındaki rahiplerden biri yüzünü aydınlatan garip ışıkla ilgili birşeyler mırıldanıyor. Papaz Bartolomé yağmurun içinden, kuşku ve sıkıntılardan kurtulmuş, mutluluğu tattığı yeşil dünyalara doğru gidiyor son kez.

Palmiye yapraklarından yapılmış çatıya vuran yağmurdan sırılsıklam, ateş böceklerinin ışığında dua okurken, "Şükürler olsun Sana," diyor sessizce dudakları.

Duvarsız kulübelerde pazar ayininin gereklerini yerine getirir, çıplak çocukları ırmaklarda vaftiz ederken, "Şükürler olsun Sana," diyor.

Rahipler haç çıkarıyorlar. Saatin son kum tanecikleri de düştü. Birisi kum saatini tersine çeviriyor, zamanın durmaması için. (27, 70 ve 90)

1568: Los Teques
Guaicaipuro

Bir daha hiç yansıtmayacak ırmak onun yüzünü, çalımlı tüylerden sorgucunu.

Tanrılar bu kez kurşunların, hastalıkların ona dokunmaması, ölümün kardeşi uykunun onu her gecenin sonunda dünyaya döndürmeyi hiç unutmaması için yalvaran karısı Urquía'ya kulak vermediler.

İşgalciler kurşunlarla ele geçirdiler Guaicaipuro'yu.

Kızılderililer onu reis seçtiklerinden beri ateşkes olmadı bu vadide, şu Avila Dağlarında. Yeni doğan Caracas kentinde alçak sesle onun adından söz ettiklerinde haç çıkardı insanlar.

Ölüme ve onun memurlarına karşı duran özgür insanların sonuncusu, *Öldürün beni, öldürün beni, korkudan kurtarın kendinizi* diye bağırarak öldü. (158)

1568: Meksiko Kenti
Cortés'in Oğulları

Hernán Cortés'in en büyük oğlunun, Kızılderili kadın Malinche'den doğan öz oğlunun adı Martín'di. Babası ona küçük bir yıllık gelir bıraktı ölürken.

Hernán Cortés'in, bir kontun kızı, bir dükün yeğeni olan bir İspanyol kadından doğan yasal oğlunun adı da Martín. Ha-

nedan arması ile servet bu Martín'e miras kaldı: şimdi o Oaxaca Vadisi markisi, babasının aşağıladığı, sevdiği ve sonsuza kadar altında yatmayı seçtiği bu toprakların binlerce hektarına, binlerce Kızılderiliye sahip biri.

Marki Martín altın işlemeli koyu kırmızı kadife eyerinin üstünde dolaşırdı Meksiko kentinin sokaklarında. Ardında kılıçlı, kırmızı üniformalı muhafızları yürürdü. Yolundan geçen şapkasını çıkararak selam verir, saygılarını sunar ve çevresindekilerin arasına katılırdı. Öbür Martín, piç Martín, onun maiyetinden biriydi.

Marki Martin İspanya'dan ayrılmak, kendini Meksika kralı ilan etmek istiyordu. Plan başarısızlığa uğrayınca pişmanlık lafları geveledi, adlar verdi. Hayatı bağışlandı.

Darbe girişiminde ve her şeyde kardeşine hizmet eden piç Martín şimdi işkence çarkında kıvranıyor. Yanıbaşında yazman kaydediyor: *Üzerindekileri çıkarttırıp onu kolana vurdular. Kendisine anımsatıldığı zaman hiçbir borcunun olmadığını söyledi.* İşkenceci çarkı bir daha çeviriyor. İpler eti kesip kemikleri geriyorlar.

Yazman kaydediyor: *Yeniden uyarıldı. Söylediğinden fazla söyleyecek şeyi olmadığını söyledi.*

Çarkın ikinci dönüşü. Üçüncü, dördüncü, beşinci. (28)

1569: Havana

Aziz Simon Karıncalara Karşı

Karıncalar kenti tedirgin ediyor, ürün diye bir şey bırakmıyor. Uykusu ağır Hıristiyanlardan birden fazlasını göbeğinden yemişler.

Havana yetkilileri olağanüstü bir oturumda *bibijagua* ve öteki yırtıcı karıncalara karşı koruyucu bir azizden yardım istemeye karar veriyorlar.

Muhterem Alonso Alvarez'in huzurunda on iki havari arasında kura çekiliyor. Çekiliğin talihlisi Aziz Simon'u, *Efendimiz Tanrımızın bu topluluğu, bu kentin evlerini, çiftliklerini,*

çevresini karıncalardan arındırmasına aracılık etmek üzere vekil atıyorlar.

Buna karşılık kent her yıl kutsal Aziz Simon onuruna, akşam ilahileri, ayinler, katılımın zorunlu olduğu bir tören alayı ve boğa güreşleri ile bir parti düzenleyecek. (161)

1571: Meksiko Kenti

Komşunu İhbar Edeceksin

Balkonlardan hanedan armaları, rengârenk halılar, kadifeler, bayraklar sarkıyor. Sancağını genel valinin önünde eğen Santiago örgütü şövalyesinin zırhı pırıl pırıl. İç oğlanları darağacına çivilenmiş dev haçın çevresinde büyük baltalarını kaldırıyorlar.

Baş engizisyoncu Madrid'den geliyor. Bakır davullar ve borazanlar duyuruyor gelişini. Sayısız mum ve siyah pelerinin ortasında, koşumları mücevherli bir katırın sırtında geliyor.

Onun yüce yetkisi altında işkence görecek ya da yakılacak dinsel sapıklar. Papa IV. İnocencio, yüzyıllar önce, ruhları öldürenlerin ve İsa'nın dinini çalanların işkenceyle ödüllendirilmesini buyurdu; Papa III. Paulo ise çok sonraları işkencenin bir saatten çok sürmesini yasakladı. O zamandan beri engizisyoncular her saat başı küçük bir mola veriyorlar çalışırken. Meksiko'ya yeni gelen baş engizisyoncu kentin zararlı dumanlara boğulmaması için idamlarda asla yaş odun kullanılmamasını sağlayacak; ayrıca, bunların değerini herkesin bilmesi için idamların güneşli günlerde yapılmasını buyuracak. *Bu dini yeni kabul etmiş, güçsüz ve önemsiz insanlar oldukları için* de Kızılderililerle uğraşmayacak.

Baş engizisyoncu genel valinin yanında yerini alıyor. Top atışı selamlıyor kendisini. Davullar gümbürdüyor, kent tellalı dinin genel fermanını duyuruyor. Ferman herkesin bildiği, gördüğü, duyduğu herkesi ihbar etmesini buyuruyor; karılar, kocalar, babalar ya da ne kadar yakın olursa olsun başkaları da bu kuralın içinde. *Sapkınca, kuşkulu, yanlış, pervasız, çirkin, rezil-*

ce ya da kâfirce sözcük ya da düşünceleri söyleyen ya da bunlara inanan, ölü ya da diri herkesi herkes ele vermek zorunda.

(115 ve 139)

1571: Madrid

Suçlu Kim, Suçu İşleyen mi Yoksa Tanık mı?

Yüz mü, yoksa onu yansıtan ayna mı? Kral hiç duraksamıyor. Kötü İspanyolların ve İspanya'nın düşmanlarının ellerine düşmemeleri için Papaz Bartolomé de las Casas'ın bıraktığı bütün metinlere el konmasını buyuruyor bir fermanla. II. Felipe'yi özellikle endişelendiren, La Casas'ın bitiremediği, San Gregorio manastırında kilit altında tutulan ve bir tutuklu olarak varlığını sürdüren son derece hacimli *Hint Adaları Tarihi*'nin basılması ya da bir biçimde dolaşıma girmesi olasılığı.

(70 ve 90)

1572: Cuzco

I. Túpac Amaru

Ayaklarını kaldırım taşları üzerinde sürükleyerek geliyor. Túpac Amaru cüce bir eşeğe binmiş, boynunda bir iple darağacına yaklaşıyor. Onun önünde kent tellalı kendisini zorba ve hain ilan ediyor.

Ana alanda haykırışlar yükseliyor.

"İnka, neden başını kesmeye götürüyorlar seni?"

Yerli kalabalığının homurtuları büyük bir gürültüye dönüşüyor. *Hepimizi öldürtsünler!* diye bağırıyor kadınlar.

Darağacının tepesinde Túpac Amaru bir elini kaldırıyor, kulağına dayıyor, sonra sakince indiriyor aşağı. Kalabalık o zaman sessizleşiyor.

Celladın kılıcı Huaina Cápac'ın torununun boynunu koparıdığı zaman sessizlikten başka bir şey yok.

Túpac Amaru ile birlikte dört yüzyıllık İnka hanedanı ve Wilcabamba Dağlarında neredeyse kırk yıl süren direniş sona eriyor. Artık savaş fırtınaları, deniz kabuğundan boruların sert

ritmi inmeyecek Cuzco vadisinin üstüne. (76)

Yenilenlerin İnancı

Yeryüzüne geri gelecek ve orada dolaşacak. En yüksek dağlar biliyorlar. En yüksek oldukları için en öteyi görürler onlar.

Güneş ile basit bir kadının oğluydu.

Rüzgârı tutsak aldı; zaman yaşayabilsin diye babası güneşi bağladı.

Koşum ve kamçıyla taşları yukarılara çıkardı. Bu taşlarla tapınaklar, kaleler yaptı.

O nereye gittiyse, kuşlar oraya gitti. Kuşlar onu selâmlayıp adımlarına canlılık kattı. Çok yolculuk yapmaktan ayaklarından kanlar aktı. Ayaklarının kanı toprakla karıştığında biz ekin ekmeyi öğrendik. Bize, "Konuş," dediği zaman konuşmayı öğrendik. Bizden daha güçlü ve daha gençti.

Korku her zaman yüreğimizde değildi. Yollarımızın iniş ve çıkışları gibi her zaman yanımızda inip çıkmazdı. Tarihimiz uzundur bizim. Tarihimiz, biz toprağın ağzından, gözlerinden, koltuk altlarından, dölyolundan çekilip çıkarıldığımız gün doğdu.

İnkarrí'nin kardeşi Españarrí, İnkarrí'nin başını kesti. Bu oldu. İnkarrí'nin başı paraya dönüştü. Boklu barsaklarından altın ve gümüş fışkırdı.

En yüksek dağlar biliyorlar. İnkarrí'nin başı ayaklarına doğru büyümeye çabalıyor. Parçaları bir gün mutlaka biraraya gelecek. O gün peşinde kuşlarla yeryüzünde dolaşacak.

(15 ve 162)

1574: Meksiko Kenti
Meksiko'da İlk *Auto-da-fe*[1]

Kent tellalları ihbar fermanını duyurduklarından bu yana,

1. Engizisyon döneminde ateşe atma cezası. (Çev.)

sapkınlar ve çift karılılar, cadılar ve kâfirlerle ilgili ihbarlar yağıyor.

Auto-da-fé Büyük Perhizin ilk pazar günü kutlanıyor. Kutsal Engizisyon Mahkemesi günün doğuşundan batışına kadar hücrelerinden ve işkence odalarından sürüklenip getirilen korkuluklar için hükümler veriyor. Görkemli darağacının tepesinde, mızraklı askerler ve onları yüreklendiren kalabalıkların ortasında çalışıyor cellatlar. *Hiçbir resmi törende ya da yeryüzünde düzenlenmiş çok ciddi hiçbir şeyde böylesi bir kalabalık olduğu hatırlanmıyor*, diyor gösteriyi kadife bir tahtta ayaklarının altında bir yastıkla izleyen Yeni İspanya genel valisi.

Basit zinanın ölümcül bir günah olmadığını söyledikleri için bir gümüş ustası, bir bıçakçı, bir kuyumcu, bir kâtip ve bir ayakkabıcının payına, mum, ip, ağız bağı, nedamet yemini cezaları ile yüz ve iki yüz kırbaç düşüyor. Çift karılı birkaç adam da benzer cezalara çarptırılıyor; bunlardan biri olan Augustin rahibi Juan Sarmiento, sırtı baştanaşağı cılk yaralı olarak beş yıl forsalığa gönderiliyor.

Meksiko'da doğan Zenci Domingo ve Kızılderili-İspanyol kırması Miguel Franco'ya yüzer kırbaç cezası veriliyor, birincisine *Tanrıyı yadsıma alışkanlığından*, ikicisine ise *karısını kendisine günah çıkarmaya zorladığı için.* Sevilla'lı eczacı Gaspar de los Reyes ise, *birlikte yaşamanın evlenmekten daha iyi olduğunu, yoksul ve düşkünlerin para için yalan yere yemin etmelerinin caiz olduğunu söylediği için* yüz kırbaç yiyor.

Sapkınlığı ana sütüyle birlikte emen birkaç Lutherci ve Yahudi, korsan John Hawkins'in donanmasından birkaç İngiliz, *papa ile krala korkak diyen* bir Fransız küreğe, *muzırlar ağır hapis cezasına*, mahkûm oluyorlar.

Guanajuata madenlerinden bir İngiliz ile Yucatán'dan bir Fransız berberin sapkın yaşamları ateşte sona eriyor. (139)

1576: Guanajuato

Keşişler Diyor ki

Yirmi yıl önce geldi kadın Meksika'ya. İki güvercin ona Guanajuato'nun yolunu gösterdi. Denizleri, çölleri aşmasına, onu taşıyanların yollarını kaybetmelerine karşın, tek çiziği bile yoktu geldiğinde. Bu dağların barsaklarından hiç durmadan fışkıran zenginlikler için bir gönül borcu olarak gönderdi kral onu bize.

Sekiz yüzyılı aşkın süredir İspanya'da yaşıyordu. Mağribilerden gizlendiği Granada'daki bir mağarada sürdürüyordu yaşamını. Hıristiyanlar onu bulup kurtardıkları zaman tahta gövdesinde tek yara bile bulamadılar. Tek parça halinde ulaştı Guanajuato'ya. Şimdi de tek parça halinde, mucizeler yaratıyor. Guanajuato Meryem'i yoksullukları için hem yoksullara hem de zenginlere avunç veriyor; hem sokakta hem de korumalı saraylarında yatanları soğuktan koruyor. Sınırsız merhameti uşak ve bey ayırdetmiyor. Ona başvurup da ilahi lütfundan yararlanmayan olmuyor.

Onun lütfu sayesinde pişmanlık ve inançla ona giden birçok Guanajuato'lu Kızılderili artık kurtuluyor. Meksika'da Kızılderililerin putperestlik ve günahlarını öfkeyle cezalandıran Tanrının kılıcını o durdurdu. Ona yalvarıp gerekli sadakaları veren acılı insanlara dokunmadı salgın.

Başka bölgelerde tifonun öldürmediği Kızılderililer açlıktan, ya da hayatın güçlükleri yüzünden ölüyorlar. Tarlalarda, alanlarda cesetler var, içinde yaşayan herkesin öldüğü, olup bitenleri anlatacak kimsenin kalmadığı ceset dolu evler var. Meksika'nın her yerini öylesine bir çürüme kokusu ve dumana boğuyor ki salgın, biz İspanyollar burnumuzu tutarak dolaşmak zorunda kalıyoruz. (79 ve 131)

1576: Xochimilco

Salgına Karşı Havari Santiago

Burada emzikli bebeler bile para ve tahıl olarak haraç ödediler. Salgın sürerse kim ödeyecek haracı? Meksika katedralini buralı işçiler yaptı. Salgın durmazsa, kim ekecek bu tarlaları? Atölyelerde kim ip eğirip kim kumaş dokuyacak? Katedralleri kim yapacak, yolları kim asfaltlayacak?

Fransiskan rahipler manastırlarında durumu tartışıyorlar. İspanyollar geldiğinde Xochimilco'da bulunan otuz bin Kızılderiliden dört bini kaldı, hatta bu bile bir abartma. Pek çoğu Hernán Cortés'le birlikte savaşırken, onun için insanlar, topraklar kazanırken öldü, daha çoğu onun için ve Pedro de Alvarado için çalışırken öldü, geri kalanları da hastalık öldürüyor.

Manastırın başrahibi Papaz Jerónimo de Mendietta'nın aklına onları kurtaracak bir şey geliyor.

Kura çekmeye hazırlanıyorlar. Gözü bağlı bir rahip yardımcısı gümüş bir kabın içinde kâğıt parçalarını karıştırıyor. Her kâğıdın içinde kutsal divanda saygınlığı kanıtlanmış bir azizin adı yazılı. Rahip yardımcısı birini seçiyor, Peder Mendieta bunu açıp okuyor: "Havari Santiago!"

Sonuç balkondan Xochimilco Kızılderililerine kendi dillerinde duyuruluyor. Gelecek habercisi keşiş dizlerinin üzerinde, kollarını kaldırarak konuşuyor. "Santiago salgını yenecektir!"

Ona bir mihrap yaptırmaya söz veriyor. (79 ve 161)

1577: Xochimilco

Salgına Karşı Aziz Sebastian

Çetin fetih yıllarında her çatışma arifesinde Santiago'nun mezarından silah sesleri duyulurdu; havari, elinde mızrak, beyaz atının üzerinde işgalci güruhunun yanında savaşırdı. Havari Santiago belli ki Kızılderili öldürmeye alışık, ama onları kurtarmaya değil. İspanyollara neredeyse hiç dokunmayan salgın Xochimilco ve Meksika'nın başka yerlerinde Kızılderili katlia-

mını sürdürüyor.

Peder Mendietta karanlık basarken hücresinde melek korolarını bastıran feryatlar ve inlemeler duyuyor.

Havari Santiago ilgilenmediğine göre birinin Tanrıya aracılık etmesi gerek, yoksa çok geçmeden Xochimilco Kızılderilisiz kalacak. Fransiskanlar konuyu görüşüp yeniden kura çekmeye karar veriyorlar. Sonuçta aziz-vekil olmak Kutsal Sebastian'a düşüyor.

Ona bir mihrap vaat ediyorlar. (79 ve 161)

1579: Quito
Atahualpa'nın Oğlu

Archidona bölgesinin Kızılderili rahibi Beto'ya şeytan inek biçiminde göründü ve ona Tanrının Hıristiyanlara çok kızdığını, onları savunmayacağını söyledi. Tambisa'nın Kızılderili rahibi Guami öbür dünyada beş gün geçirdi. Orada harikalar gördü, Tanrıyı dinledi, şimdi yağmur yağdırma gücü ve ölüleri diriltme gücü var. Beto ve Guami ayaklanmaya katılmayan Kızılderililerin sonsuza kadar verimsiz tarlalarda tosbağa ve yılan biçeceğini duyurdular.

İki peygamber çok sayıda mızrağın başına geçiyorlar. Quito'nun güneydoğusunda Quijo Kızılderilileri ayaklanıyor. Çeşitli kentlere saldırıyor ve dağlarda bir ayaklanma olmasını boş yere bekliyorlar. İnka'nın oğlu Francisco Atahualpa, İspanyol birliklerinin komutanı, dağdaki komploculları tutuklayıp isyanı önlüyor. Quijo Kızılderilileri büsbütün yalnız kalıyorlar.

Birkaç çatışmadan sonra yenilgi geliyor. İspanyollar Quijo bölgesindeki ve Quito'nun çevresindeki bütün Kızılderilileri Peygamber Beto ile Peygamber Guami'nin idamına gelmeye zorluyorlar. Onları Quito sokaklarında dolaştırıyor, kızgın kerpetenlerle onlara işkenceye ediyor, onları asıyor, parçalıyor ve parçaları sergiliyorlar. Komutan Francisco Atahualpa krallık locasından töreni seyrediyor. (156)

1580: Buenos Aires

Kurucular

Neredeyse yarım yüzyıl önce İspanyol bir kaptan Sevilla'dan bu bilinmeyen sahillere doğru yola çıktı. Roma'nın yağmalanmasından elde ettiği bütün serveti bu sefere yatırdı. Burada bir kent, kulübelerle çevrilmiş bir kale kurdu, buradan ırmağı yukarı doğru izleyerek gümüş dağını ve içinde güneşin uyuduğu gizemli gölü aramaya çıktı.

On yıl önce Sebastian Cabot, bu Plata[1] Irmağına, gümüşlü adından bunca farklı olan, bir kıyısında salt çamur ötekinde kum bulunan ve ormanın içine akan başka ırmaklara akan bu ırmağa Kral Süleyman'ın hazinesini aramak için yelken açmıştı.

Pedro de Mendoza'nın kenti çok yaşamadı. Açlıktan çıldıran askerleri birbirini yerken, kaptan, Vergilius ile Erasmus okuyup ölümsüzlük nutukları çekti. İkinci bir Peru düşü kısa sürede yok olunca İspanya'ya geri dönmek istedi. Oraya canlı dönemedi. Ardından kral adına Buenos Aires'i ateşe veren Alonso Cabrera geldi. O İspanya'ya dönebiliyordu, döndü de. Orada karısını öldürüp ömrünün son günlerini bir tımarhanede geçirdi.

Şimdi Asunción'dan Juan de Garay sahneye giriyor. Santa María de los Buenos Aires yeniden doğuyor. İlk sütlerini birer Guaraní olan annelerinden emmiş, konuştukları yerli dilini onlardan öğrenmiş bir avuç Paraguaylı fatihin oğlu geliyor Garay'la birlikte.

Garay'ın bu toprağa saplanan kılıcın gölgesi bir haç çiziyor. Kurucuların dişleri soğuktan ve korkudan çatırdıyor. Ağaç tepelerinden rüzgârın hışırtılı müziği duyuluyor ve ötede, sonsuz düzlüklerde, Kızılderililer, hayaletler sessizce onları gözetliyor. (74, 97 ve 99)

1. Gümüş. (Çev.)

1580: Londra

Drake

"Kalyonlardaki altınlar için, üç kez, 'Ya-ya-ya-şa-şa-şa!' Yaşasın Potosi'nin gümüşü!"

Deniz ejderi geliyor! diye bağırdı kadınlar, kilise çanları dönüş haberini verdi. Francis Drake üç yıldır dünyanın çevresinde dolaşıyor. İki kez Ekvator'u geçip Orikono Irmağı ağzından Panama'ya kadar Güney Amerika sahillerini yağmaladı, Şili'den Meksika'ya kadar karşılaştığı limanları, gemileri soydu.

Şimdi tek bir gemi ve can çekişen on sekiz kişilik tayfasıyla dönüyor, ama sefere yatırılan sermayenin 120 katı hazine getiriyor yanında. Baş hissedar ve bu planın mimarı Kraliçe Elizabeth korsanı şövalye yapıyor. Tören Thames Irmağının sularında gerçekleştiriliyor. Onu şövalye yapmak için omzuna dokunan kılıcın üzerine kraliçenin şu sözleri kazınmış: *Sana bir fiske vuran bana vurur Drake.* Diz çökerek Majestelerine Pasifik'ten çalınmış zümrüt bir broş sunuyor.

Sislerin, kurumların üstünde kule gibi yükselen Elizabeth, yeni doğan bir imparatorluğun zirvesinde duruyor. VIII. Henry ile kız doğurduğu için Londra Kulesinde kafası kesilen Anne Boleyn'in kızı. Bakire kraliçe âşıklarını yutuyor, yumruklarını nedimelerinin üstünde deniyor, saraylıların giysilerine tükürüyor.

Francis Bacon yeni imparatorluğun felsefecisi ve kralın başkâtibi, William Shakespeare ise şairi olacak. Francis Drake de gemilerinin kaptanı. Fırtınalara dudak büken, yelken ve rüzgârların efendisi korsan Drake, sarayda sanki gemilerin direklerine, iplerine tırmanırmış gibi ilerliyor. Bodur, ama güçlü, kırmızı sakallı Drake deniz kıyısında doğdu, Tanrı korkusuyla yetiştirildi. Deniz onun yuvası; giysilerinin altında göğsüne yaslanan bir İncil olmadan da asla bir saldırıya girişmez.

(149, 187 ve 198)

1582: Meksiko Kenti

Ne Renk Olur Cüzamlının Derisi?

Lâmba karanlığı delerek ilerliyor, karanlığın içinden çekip çıkardığı yüzleri, hortlak yüzlerini, hortlak ellerini duvara çiviliyor.

Eldivenli elleri pelerininin altında gizli olan memur hiçbir şeye dokunmuyor, sanki mikrop kapacak diye korkar gibi yarı yarıya kapatıyor gözlerini. San Lázaro hastanesiyle ilgili yeni buyruğun uygulanmasını denetlemeye gelmiş. Genel vali erkek hastaların birbirleriyle kaynaşmamasını buyurdu. Beyazlar ile Kızılderili –beyaz kırmalar bir odada kalacak, siyahlar ile siyah-beyaz kırmalar bir başkasında, Kızılderililer başka bir odada. Ama kadınlar renk ya da konumları ne olursa olsun bir odada hep birlikte olacaklar. (148)

1583: Copacabana

Tanrının Aymara Anası

Sukamışından yapılmış tekneyle geçiyorlar Titicaca Gölünü. Kadın adamın yanında, bayram giysileri içinde yolculuk ediyor. La Paz kentinde entarisi parıltılar saçıyor. Karaya çıktıklarında adam yağmurdan korumak için pelerinini kadının üzerine örtüyor ve kendisinin koluna girmiş olan örtünmüş kadınla birlikte giriyor Copacabana Köyüne. Yağmur onları karşılamaya gelen kalabalığın derisine iğne gibi batıyor.

Francisco Tito Yupanqui mabede kadınla birlikte girerek kadının örtüsünü açıyor. Mihraba çıkarılıyor kadın. Copacabana Meryem'i hepsini kucaklıyor yükseklerden. Salgına, kedere, kötü şubat havasına karşı onları koruyacak.

Kızılderili heykeltıraş Potosí'de biçimlendirdi onu. Hak ettiği güzelliği verebilmek için iki yıla yakın çalıştı. Kızılderililerin yalnızca Avrupa modellerini taklit eden resim ve heykeller yapmalarına izin veriliyor, Francisco Tito Yupanqui de yasağa karşı çıkmak istemedi. Tıpkısı tıpkısına Candelaria Meryemine

benzer bir Meryem yapmaktı amacı, ama elleri, havaya doymamış kocaman ciğerli, gövdesinin üst yanı büyük, bacakları kısa bir And gövdesi, yaralı ülkeyi kederle seyreden badem gözlü, etli dudaklı, geniş bir Kızılderili yüzü yaptı. (47 ve 163)

1583: Şili Santiago'su

Bir Süre Özgürdü

Ellerine dayanarak kalkıp yüzüstü düşüyor. Dirseğine dayanmaya çalışırken kayıyor. Tek dizini kaldırmayı başarıp çamura batıyor.

Yağmurun altında, yüzü çamurların içinde ağlıyor.

Hernando Maravilla, Lima sokaklarında limana doğru giderken iki yüz kırbaç yediğinde ağlamadı; burada Santiago'da bir iki yüz daha yediğinde tek bir yaş bile akmadı gözünden.

Şimdi yağmur onu kırbaçlıyor, kurumuş kanları ve çamuru alıp götürüyor.

"Alçak! Sana ekmek veren eli demek böyle ısırıyorsun sen!" dedi sahibesi, uzun süredir dul bayan Doña Antonia Nabía kaçak köleyi ona geri getirdikleri zaman.

Hernando Maravilla bir gün resim kadar güzel bir kadına rastladığı ve onu izlemekten kendini alamadığı için kaçmıştı. Onu Lima'da yakaladılar, Engizisyon tarafından sorguya çekildi. *Evliliğin şeytanın işi olduğunu, piskoposun bir hiç olduğunu söylediği, piskoposun ağzına sıçayım dediği için* dört yüz kırbaca mahkûm oldu.

Afrika'da doğan, bir büyücünün torunu, bir avcının oğlu olan o, sırtı paramparça, kıvranıp ağlarken Şili Santiago'suna yağmur yağıyor. (31 ve 138)

1583: Tlatelco

Sahagún

Yalnızım, yalnızım, diye ötüyor tahtalı güvercin.

Kadının biri paramparça olmuş bir taşa çiçek sunuyor.

"Tanrım," diyor kadın taşa, "Tanrım, ne kadar acı çektin."

Yaşlı yerli bilgeler Papaz Bernardino de Sahagún'a tanıklıklarını sunuyorlar: "Bırak ölelim," diye yalvarıyorlar. "Tanrılarımız öldü çünkü."

Sahagún'un yerlilerinden Papaz Bernardino de Ribiera: Aziz Francis'in oğlu, yalınayak, yamalı cübbeli, Cennetin bolluğunu arayan, bu yenik halkların belleklerini arayan Papaz Bernardino. Sahagún, kırk yılı aşkın süredir Meksika'da, Huexotzingo beyliğinde, Tolteclerin Tula'sında, Texcoco bölgesinde geçmişin görüntü ve sözcüklerini kurtarmak için dolaşıyor. On iki ciltlik *Yeni İspanya'nın Genel Tarihi*'nde Sahagún ve genç yardımcıları eski sesleri, Kızılderililerin bayramlarını, ayinlerini, tanrılarını, geçen yılları ve yıldızları sayış biçimlerini, şiirlerini, ilaçlarını, çok uzak dönemlere ve kısa süre önceki Avrupalıların işgaline ilişkin öykülerini... bulup topluyorlar. Amerikan insanbiliminin bu ilk büyük yapıtında tarih konuşuyor.

Altı yıl önce Kral II. Felipe bu metinlere ve Sahagún'un kopya edip çevirdiği bütün el yazması yerli kitaplarına, *bunların hiçbir asıl ya da çevirilerinin kalmaması için* el koydurttu. Kitapların putataparlığı sürdürüp yaygınlaştırdıklarından kuşkulanılıyordu; ne oldu acaba sonları? Kimse bilmiyor bunu. Hint Adaları Konseyi, bu hem yazar hem de kopyacının umutsuz başvurularının hiçbirine yanıt vermedi. Ne yaptı acaba kral Sahagún'un yaşamının kırk yılı ile Meksika'nın yaşamının sayısız yüzyılını? Sayfaların baharat külâhı olarak kullanıldığı söyleniyor Madrid'de.

Yaşlı Sahagún yılmıyor. Sekseninde, felaketten kurtarılan birkaç kâğıt parçasını göğsüne bastırarak Tlatelolco'daki öğrencilerine *Kehanet Sanatı* adını alacak olan yeni bir yapıtın ilk satırlarını yazdırıyor. Daha sonra bütünsel bir Meksika takvimi üstünde çalışmaya geçecek. Takvimi bitirdiği zaman bir Náhuatl-İspanyolca-Latince sözlüğe başlayacak. Sözlükten sonra da...

Dışarıda köpekler yağmur korkusuyla uluyorlar. (24 ve 200)

1583: Acoma

Cíbola'nın Kayalık Krallığı

Meksika sınırında hızlı bir servet yapan Komutan Antonio de Espejo yedi altın kentinin siren çağrısına yanıt verdi. Birkaç savaşçı atlının başına geçip kuzeye doğru bir uzun yolculuğa çıktı; ama o dillere destan Cíbola krallığı yerine kocaman bir çöl buldu, çöle pek aralıklı olarak kale biçiminde köyler serpiştirilmişti. Ağaçlardan değerli taşlar sarkmıyor: pek seyrek rastlanan vadilerde ağaç var yalnızca çünkü; tek altın parıltısı ise güneşin acımasızca dövdüğü kayalardan çıkardığı pırıltı.

İspanyollar bu köylere bayraklarını dikiyorlar. Kızılderililer çok geçmeden adlarını değiştirmek ve başka bir tanrıya tapmak için tapınaklar kurmak zorunda kalacaklarını bilmiyorlar; oysa Hopi'lerin Büyük Ruhu bir süre önce onlara yeni bir soyun, çatal dilli adamlar soyunun geleceğini, gelirken de hırsı ve kendini beğenmişliği beraberlerinde getireceklerini söylemişti. Hopi'ler Komutan Espejo'yu mısır unundan bazlama, hindi, deri sunarak karşılıyorlar; yüksek dağlardaki Navajo'lar ise su ve mısır getirerek hoş geldin diyorlar ona.

İleride, kaya ve çamurdan bir kale yükseliyor mor göklerde. *Mesa*'nın[1] kıyısındaki Acoma köyü, kanallar ve barajlarla sulanan mısır tarlalarının yeşerttiği bir vadiye yukarıdan bakıyor. Navajoların düşmanı Acomalar yırtıcılıklarıyla ünlüler. Kırk yıl önce bu taraflara gelen Francisco Vásquez de Coronado bile onlara yaklaşmaya cesaret edememişti.

Acomalar, Komutan Espejo onuruna dans ediyor, komutanın ayaklarının dibine renkli kumaşlar, hindiler, mısır koçanları, geyik derileri bırakıyorlar.

Bundan birkaç yıl sonra haraç vermeye razı olmayacaklar. Saldırı üç gün üç gece sürecek. Hayatta kalanların bir ayakları tek bir balta darbesiyle kesilecek, reisleri ise uçurumdan aşağı atılacak. (89)

---

1. Platform gibi yassı ve yanları dik tepe. (Çev.)

Navajo Halkının Gece Türküsü

Doğan günün ışığından yapılmış ev,
Akşam ışığından yapılmış ev,
Kara buluttan yapılmış ev...
Kara bulut evin kapısında,

Evden çıkıp kuyruk gibi uzayan kara bulut,
Tepesinde duruyor yılan biçimli bir şimşek...
Sevinçle yürüyeyim,
Sevinçle, bereketli sağanaklarla yürüyeyim.
Sevinçle, bereketli bitkilerle yürüyeyim.
Sevinçle, çiçek tozlarının izinde yürüyeyim.
Sevinçle yürüyeyim.

Güzellikler serilsin önüme.
Güzellikler serilsin ardıma,
Güzellikler serilsin altıma.
Güzellikler serilsin üstüme.
Güzellikler serilsin dört yanıma.
Güzellik içinde sona erdi. (42)

1586: Cauri

Salgın

Grip çelik kılıç gibi parlamıyor, ama hiçbir Kızılderili kaçınamıyor ondan. Tetanos ve tifo, gözleri alev alev, ağızları köpüklü binlerce tazının öldürdüğünden daha fazla adam öldürüyor. Çiçek gizlice, top ise şiddetli bir patlamayla, kıvılcımlar, kükürtlü dumanlar arasında saldırıyor, ama çiçek tüm topların hakladığından daha fazla Kızılderili haklıyor.

Salgın rüzgârları bu yöreleri kasıp kavuruyor. Çarptıkları herkesi yere yıkıyorlar: Gövdeyi yutuyor, gözleri yiyor, boğazı tıkıyorlar. Çürüme kokusu geliyor hepsinden.

Bu arada gizemli bir ses yayılıyor Peru'nun üstünde. Salgının adımlarını izleyip ölmekte olanların son dualarına karışıyor, kulaktan kulağa: "Evinden haçı atan, ölümden geri döne-

cek," diye fısıldıyor. (221)

1588: Quito
Atahualpa'nın Torunu

Altın sütunların, girişik bezemelerin, süslemelerin çıkardığı ter altından; altın yaldızlı giysiler içindeki azizlerin, tapınılan Meryemlerin ve küçük altın kanatlı melekler korosunun duaları altından: burası yüzyıllar önce Beytlehem'de bir ahırın samanları üzerinde doğup çıplak ölene Quito'nun sunduğu evlerden biri.

Haç biçimindeki bu Aziz Francis kilisesinin yan kanadında, İncil cildinin yanındaki şeref yerinde İnka Atahualpa ailesinin bir mihrabı var. Babası ve babasının katili gibi Francisco adını taşıyan Atahualpa'nın oğlu büyük mezarda yatıyor. Eğer Tanrı, söyledikleri gibi buyruk verenlerin görüşlerini buyruk alanların çığlıklarından daha büyük bir dikkatle dinliyorsa, Komutan Francisco Atahualpa'nın payına şan ve şeref ayırmış olmalı. İnka'mn oğlu Güneydeki yerli ayaklanmalarını nasıl bastıracağını bilirdi. Ayaklanmanın başı Cañaribamba ile Cuyes'i Quito'ya tutuklu olarak getirip, kentin bayındırlık işleri müdürlüğü göreviyle ödüllendirildi.

Francisco'nun kızları ve yeğenleri, Toledo'lu heykeltıraş Juan Bautista Vázquez'in Atahualpa mihrabının tepesindeki bir yer için yaptığı Azize Catalina heykelini yerine koymaya geldiler. Francisco'nun oğlu Alonso heykeli İspanya'dan gönderdi; Azize Catalina bu kiliseye gelmek için okyanusu aşarken Alonso'nun Madrid'de öldüğünü daha bilmiyor ailesi.

İnka'nın torunu Alonso Atahualpa hapiste öldü. Harp, keman ve klavsen çalmasını bilirdi. Yalnızca en iyi terzilerce biçilmiş İspanyol giysileri giyerdi, uzun süredir de ev kirasını ödememişti. Soylu baylar borçtan dolayı tutuklanmaz, ama Madrid'in en önemli terzileri, kuyumcuları, şapkacıları ve eldivencilerinin suçlamalarıyla hapse girdi Alonso. Ailesinin şimdi altın çelenkler arasında altın kaplı mihraba yerleştirdiği heykelin parasını da vermemişti. (155 ve 215)

1588: Havana

Aziz Marcial Karıncalara Karşı

Yırtıcı karıncalar insanları kangren etmeyi, duvarların altını oymayı sürdürüyorlar. Ağaçları yere yıkıyor, ekili alanları yok ediyor, meyveleri, tahılı, dalgınların etini yiyorlar.

Koruyucuları Aziz Simon'un yetersizliği nedeniyle kent konseyi oy birliğiyle yeni bir koruyucu seçiyor.

Kent her yıl onun yortusunu kutlamaya söz veriyor. *Bibijagua* karıncalarının saldırılarına karşı Havana'nın yeni kalkanı Aziz Marcial olacak. Üç yüzyıl önce Limoges piskoposu olan Aziz Marcial bir uzman olarak tanınıyor ve Tanrı katında büyük etkisi olduğu söyleniyor. (161)

1589: Cuzco

Güneşe Sahip Olduğunu Söylüyor

Mancio Serra De Leguizamo çarşafların altında kaskatı yatıyor, vicdanını rahatlatıyor. Bir noterin huzurunda şunları yazdırıyor ve yemin ediyor: *"Bu toprakları öyle bir durumda bulduk ki, hiçbirinde tek bir hırsız ya da kötü adam, tembel, kocasını aldatan, ahlaksız tek bir kadın bile yoktu..."*

Pizarro'nun yaşlı komutanı şunları ilk kez söylemeden bu dünyadan ayrılmak istemiyor: *"Topraklar ve dağlar ve madenler ve otlaklar ve av alanları ve ormanlar ve bütün kaynaklar öyle yönetiliyor ya da bölüştürülüyordu ki herkesin mülkü vardı, herkes mülkünü biliyor, kimse bunu elinden almıyor, işgal etmiyordu..."*

Don Mancio, Peru'yu fetheden ordudan hayatta kalan son kişi. Yarım yüzyılı aşkın bir süre önce bu kutsal Cuzco kentini işgal edip mezarlardaki, evlerindeki hazineleri yağmalayan, Güneş Tapınağının kapısından içeri girenlerin ceset gibi görünmesine neden olan altınla tıkış tıkış kaplı duvarlarını baltalayanlardan biriydi. Ganimetten en iyi parçayı aldığını söylüyor: Kentin üstünde yükselen ve gün doğarken Cuzco halkının gözlerini

kamaştıran, ateşten ışınları ve alevleriyle güneşin o devasa altın yüzünü.

Don Mancio kumarda pey olarak sürüp bir gecede kaybetti güneşi. (118)

1592: Lima
Lima'da Bir Auto-da-Fé

Rüzgâr Puná Adasında yakalanan üç Lutherci İngiliz'in küllerini savuruyor. İçlerinden biri, Henry Oxley, dininden vazgeçmediği için diri diri yakıldı.

Uzun mızraklarla çevrili bir dairenin ortasından dumanlar yükselirken kalabalık kendinden geçiyor, Engizisyon Mahkemesi ise kırbaç cezası, başka cezalar, küçük düşürücü eziyet kararları vermeye devam ediyor.

Birkaçının cezalandırılma nedeni *iki kez evlenmek ya da basit zina ve başka bedensel günahlar*. Bir Dominikan rahip, bir Fransiskan, bir Augustinyen ve bir Cizvit rahip, *rahibelere balta olmaktan* hüküm giyiyorlar. Asker Juan de la Portilla *Tanrının kulakları üstüne yemin ettiği için*. Asker karısı İsabel de Angula *erkeklerin kendisini arzu etmesi için Takdis töreni duasını alçak sesle okuduğundan ötürü*. Denizci Bartolomé de Lagares *bekâr olduğunu, parasını ödediğini bu yüzden de günah işlemiş sayılmayacağını ileri sürdüğü için*. Berber Lorenzo de la Peña *kilisede karısına ait olan sıra elinden alındığı zaman, eğer işler böyleyse Tanrı diye bir şeyin olmadığını söylediğinden dolayı.*

Köpek sesi olmayan bir tarlaya bir horoz götürülüp geceyarısı başı kesilirse insanın fındık kadar bir taş bulacağını, bu taş dudağa sürülürse karşılaşılan ilk güzel kadının bunu yapanın aşkından öleceğini, ocak ayında bir kedi öldürülüp her eklemine bir fasulye konarak gömülürse, buradan yetişen fasulyeleri, aynada kendine bakarak ısıran insanın görünmezleşeceğini iddia ettiği ve kendisinin çetin ceviz bir üfürükçü olduğunu, bunun kanıtı olarak göğsünde ve damağında birer haç bulunduğunu söylediği, hapiste parlak ışıklar gördüğünü, en güzel kokuları kokladığını öne sürdüğü için Sevilla'lı Pedro Luis Enríquez

on yıl hapse mahkûm oluyor. (137)

1593: Guarapari
Anchieta

Ignacio de Loyola ufku işaret ederek buyurdu: "*Gidin ve dünyayı ateşe verin*!"

José de Anchieta İsa'nın mesajını, iyi haberleri Brezilya ormanlarına getiren havarilerin en genciydi. Kırk yıl sonra Kızılderililer kendisine *Caraibebé*, kanatlı adam, diyorlar ve Anchieta'nın haç çıkararak fırtınaları önlediğini, balığı jambona, ölü bir adamı atlete çevirdiğini söylüyorlar. Kalyonların gelişini ya da düşman saldırılarını ona bildirmek için gökten melek korolarını iniyor, dua etmek için diz çöktüğünde ise Tanrı onu yerden kaldırıyor. Tanrının tek çocuğunun acılarını paylaşarak kendi kendini kırbaçladığında kıl gömleğinin yaktığı sıska gövdesinden ışıklar çıkıyor.

Brezilya başka mucizeler için gönül borcu duyacak ona. Bu ülkede yazılan ilk şiirler, ilk Tupí-Guaraní gramer kitabı ve tanınmış önemli yerlileri, Roma imparatorları ve Hıristiyan azizleri ile karıştırarak İncili aktaran dinsel oyunlar, yerlilerin dilinde yazılmış ilk tiyatro yapıtları bu paçavralar içinde azizin elinden çıktı. Anchieta, Brezilya'nın ilk öğretmeni ve doktoruydu. Bu ülkenin hayvan ve bitkilerini keşfedip kaydeden, *guará*ların nasıl tüylerinin rengini değiştirdiklerini, *peixe-boi*'nin nasıl doğu ırmaklarında yumurtladığını, oklu kirpinin nasıl yaşadığını aktaran da o oldu.

Altmışında kentler kurup kiliseler, hastaneler yapmayı sürdürüyor; kemikli omuzlarında ağır kalaslar taşıyor Kızılderililerle birlikte. Sanki onun temiz ve alçakgönüllü ışığından esinlenmiş gibi kuşlar da onu arıyor, insanlar da. Her şeyin sıcaklık renginde olduğu, her şeyin doğup hemen yeniden doğmak üzere çürüdüğü, meyvelerin bala, suya, ölüme, yeni meyvelerin tohumlarına dönüştüğü bu yörelerde hiç yakınmadan ya da kendisini bir ağla taşımalarına izin vermeden kilometrelerce yol yü-

rüyor; toprak kaynıyor, ağır bir ateşle kaynıyor deniz, Anchieta ise bir sopayla kumun üzerine ölümsüz Yaratıcı için övgü dizeleri yazıyor. (10 ve 38)

1596: Londra
Raleigh

Tütün koreografı, kasıntı askerî teknisyen Sir Walter Raleigh burnundan duman yılanlar, ağzından duman halkalar ve sarmallar çıkarırken, "Kellem kesilse bile dişlerimin arasında pipomla, mutluluk içinde düşecektir," diyor.

"Pis kokuyorsun," diyor arkadaşı.

Köşede sabırla bekleyen küçük siyah bir köleden başka kimse yok meyhanede. Raleigh geçen yıl Guyana'da, El Dorado'nun gizlendiği yerde Yeryüzü Cennetini nasıl bulduğunu anlatıyor. İguana yumurtalarının tadım anımsarken dudaklarını yalıyor, ağaçların tepesinden hiç düşmeyen yaprakları ve meyveleri anlatırken gözlerini kapatıyor.

"Dinle birader," diyor. "Şu senin genç âşıklarla ilgili oyunun... Evet, o oyun, ormanların kuytularında... olağanüstü olur. Alıp onu Verona ortamına taşırsan, kafes kokar oyun. Seçtiği fon yanlış senin dostum. Oradaki hava..."

Raleigh'in arkadaşı, haylaz bakışlı bir kel, Guyana'nın bir bataklık olduğunu, gökyüzünün her zaman sivrisinekten kapkara olduğunu biliyor, ama sessizce dinleyip başını sallıyor, çünkü Raleigh'in yalan söylemediğini de biliyor. (198)

1597: Sevilla
Bir Hapisane Sahnesi

Türkler tarafından yaralanıp sakat bırakıldı. Korsanların saldırısına uğradı, Mağribiler tarafından kırbaçlandı. Rahiplerce afaroz edildi. Cezayir'de ve Castro del Río'da hapis yattı. Şimdi Sevilla'da tutuklu. Taş yatağının yanında yere oturmuş, kalemini mürekkep hokkasına daldırıyor, gözleri mum alevine takıl-

mış, sağlam eli havada put gibi dururken düşünüyor.

Değer mi ısrara? İkinci kez Amerika'da iş istediğinde Kral Felipe'nin verdiği yanıtın acısı daha geçmedi: *Sen burada kendine uygun bir şey ara.* O zamandan beri bir değişiklik olduysa kötüye doğru olmuştur. Eskiden hiç değilse yanıt alma umudu vardı. O zamandan beri kara giysili kral dünyadan kopmuş, Escorial'ın duvarları içindeki kendi hayaletleri dışında kimseyle konuşmuyor.

Miguel de Cervantes, hücresinde yalnız, krala mektup yazmıyor. Hint Adalarında boş bir memurluğa atanmasını istemiyor. Boş bir sayfanın üzerinde serüvenci bir şövalye-şairin, *mızrağı işkence çeken, kalkanı paslı, atı bir deri bir kemik kalmış, köpeği kaçmış şu şövalyelerden birinin* başından geçen talihsizlikleri anlatmaya başlıyor.

Kasvetli sesler çınlıyor hapisanede. Duymuyor.

(46 ve 195)

1598: Potosí

Potosíli İffetli Kadın Floriana Rosales'in Öyküsü (Bartolome Arzans de Arsua y Vela'nın Kayıtlarından Kısaltılmış Olarak)

Beşikten beri narin, güzel bir çiçeği andıran güzelliği, annesinin adının Ana olmasından dolayı onu Floriana diye vaftiz ettiler.

Evde herkesten yalıtılmış halde erdem eğitimi gören bu göz kamaştırıcı genç hanım görmekten ve görünmekten hep kaçındı, ama bu durum bile on iki yaşından beri çevresini saran taliplerinin isteklerini alevlendiriyordu. Kıza ulaşma çabalarını en başarıyla sürdürenlerin arasında maden sahibi Don Julio Sánchez Farfán, Komutan Rodrigo de Albuquerque ve Lima'ya giderken buradan geçen, ama Floriana'yı kilisede gördükten sonra Potosí'de kalan Tucumán valisi vardı.

Geri çevrildiğini anlayan Tucumán valisi salt kötülükten Floriana'nın babasını düelloya çağırdı; bir pınarın başında kılıçlarını çekip, yüreksiz olmayan kimi hanımlar araya girinceye

kadar birbirlerini kesip doğradılar.

Floriana babasını yaralı görünce öfkeden delirerek kendi eliyle bunun öcünü almaya karar verdi. Valiye ertesi gece onu belli bir dükkânda bekleyeceği, kendisiyle baş başa konuşmak istediği haberini iletti.

Vali en iyi giysilerini giydi; bu konuda son derece kendini beğenmişti - Lampridio'nun kaydettiği Herodiano'nun sözlerine göre, Romalıların ve Yunanların yünlü giysilerinden nefret eden, Acem usulü, değerli taşlarla bezeli, sırmalı, mor giysiler giyen Heliogabalus okulundan yetişmiş adamlarda görülen iğrenç, kötü bir huydur bu. Vali, pek zarif giyinip kuşanmış olarak tam zamanında geldi, kararlaştırılan saatte de yüzünün güzel çiçekleri arasında kızgınlığının zehirli yılanını gizleyen Floriana gözüktü. Giysisinin kolundan geniş ve iyi bilenmiş bir ustura çıkarıp adamın yüzünü kesmek amacıyla bir dişi aslan gibi yürüdü üzerine. Bir yandan da hakaretler yağdırıyordu ona. Vali, bıçağı eliyle kenara iterek bir hançer çıkardı. Tehlikenin farkına varan Floriana adamın suratına bir kumaş yığını fırlattı, bu sırada iki eliyle kalın bir sopayı kavramayı başardı, sopa da oracıkta adamın yazgısını belirleyiverdi. Tucumán valisine öyle bir vurdu ki kız, adam yere serildi.

Floriana'nın, yürekleri acı ve korku dolu anasıyla babası onu evlerinde saklamaya kalkıştılar, ama olanaksızdı bu. Sulh yargıcı, yüksek mahkeme yargıcı ve polis yetkilisi koşa koşa geldiler, Floriana için tek çözüm odasına çıkıp kendini pencereden sokağa atmaktı. Ama Tanrı eteğinin pencere pervazındaki bir çıkıntıya takılmasını buyurdu ve Floriana oradan başaşağı sallanır halde kaldı.

Don Julio Sánchez Farfán'ı tanıyan bir hizmetkâr, hanımını Farfán'ın sevdiğini bildiği için ona evlerin arkasındaki dar sokağa gidip Floriana'ya bakmasını söyledi, çünkü az önce kendisini pencereden atmıştı. Ama Don Julio'nun gizlice hizmetkârla konuştuğunu gören Komutan Rodrigo de Albuquerque de onu izleyip sokağa geldi.

Don Julio bir süredir asılı duran zavallı Floriana tam da soluğunun kesildiğini söyleyerek ölüm korkusu içinde yardım dilerken yetişti. Âşık şövalye yaklaşıp kollarını uzattı, kızı

omuzlarından tutarak hızla çekti ve onunla birlikte yere yuvarlandı.

O sırada Komutan Rodrigo ortaya çıktı, Floriana'yı aşk sözcükleriyle pelerinine sarıp ayağa kaldırdı. Bunu görünce kıskançlık başına vuran Don Julio ayaklandı, hançerini çekip "Alçak hain," diyerek komutanı bıçakladı. Komutan ölümcül bir yarayla yere düşüp günah çıkarmak için yalvardı, bunu duyan Floriana ise yazgısına ve onuru için çektiklerine lanet okuyarak bütün hızıyla yola koyuldu.

Floriana, Potosí kentinden kaçabilmek için Kızılderili giysileri giydi, ama tam katıra binecekken birisi sulh yargıcını uyardı, o da kızı hapse atmak için oraya geldi. Sulh yargıcı Floriana'yı gördüğünde Cupid[1] *adıyla bilinen o kör çocuk korkunç bir okla yüreğini deldi. Adam, soluk soluğa, kızı ellerinden tutup sarayına götürdü.*

O gece saat onda, sulh yargıcının yatak odasına gitmesi gereken saatte, Floriana balkona bir ip bağlayıp aşağıda onu bekleyen Don Julio'nun kollarına bıraktı kendini. Genç kız Don Julio'ya, kendisinin ve iffetinin güvenliği için yemin etmezse tek bir adım bile atmayacağını söyledi.

Kaçış şimdiden fark edilmiş olduğundan karşı karşıya bulundukları tehlikeyi gören Don Julio Floriana'yı omzuna alarak koşmaya başladı, kızı uzaklardaki Plaza del Gato'ya götürdü. Terden sırılsıklam halde taşların, çamurların üstünden uçtu, sonunda dinlenmek için oturma olanağı bulup Floriana'yı sırtından indirdiği zaman da birdenbire yere yıkıldı.

Adamın yalnızca bayıldığını sanan kız Don Julio'nun başını kucağına aldı. Ama ölü olduğunu fark edince irkilerek sıçradı, 1598 yılının Mart ayında San Lorenzo bölgesine kaçtı.

Saflığını her zaman korumaya ve ömrünün sonuna kadar Tanrının söz dinler hizmetkârı olarak kalmaya karar vererek orada saklanıp yaşadı. (21)

---

1. Eski Roma'da aşk tanrısı. (Çev.)

Dans Ederken Şarkı Olarak Söylenecek İspanyol Dizeleri

Bir adam gördüm yaşadı
Yüz mızrak yarasıyla
Sonra onu öldürdüğünü gördüm
Tek bir bakışın.

Denizin dibinde bir balina
ahlayıp vahladı,
ahlarıyla anlattığı öykü şuydu,
"Aşk çeken acı çeker".

Bugün şarkı söylemek istiyorum,
kederli olmadığım için şimdi,
yazgının yarınki armağanı
gözyaşı olabilir belki. (196)

1598: Panama Kenti

Uyku ve Yazgı Zamanı

Panamalı eczacı Simón de Torres uyumak istiyor, ama gözlerini tavandaki delikten ayıramıyor. Gözkapakları her kapandığında gözleri kendiliğinden açılıp deliğe takılıyorlar. Simón piposunu yakıyor, söndürüyor, tekrar yakıyor, sivrisinekleri dumanla ve eliyle uzaklaştırmaya çalışıyor. Geçen günkü sarsıntıdan sonra çarpık kalmış yatakta kıvranıyor, dönüyor, sırılsıklam oluyor, yanıyor. Yıldızlar göz kırpıyor ona delikten, artık düşünmemek istiyor. Böylece saatler geçiyor, horozun ya yeni günü duyurmak ya da tavukları çağırmak için ötüşüne kadar.

Bir hafta önce kadının biri damdan yuvarlanıp Simón'un üzerine düştü.

"Kim, kim, kimsin sen?" diye kekeledi eczacı.

"Çok vaktimiz yok," dedi kadın elbiselerini fırlatıp atarken.

Sabahleyin pırıl pırıl, olağanüstü hoş bir halde kalktı, bir anda giyiniverdi.

"Nereye gidiyorsun?"

"Nombre de Dios'a. Ekmeği fırında bıraktım orada."

"Ama orası buraya yirmi fersah!" diye bağırdı eczacı.

Kadın onu düzeltti: "Yalnızca on sekiz." Sonra ortadan kaybolurken, "Kendine dikkat et," dedi. "İçime giren herkes belleğini yitirir." (157)

1599: Quito

Esmeraldas'ın Afro-Kızılderilileri

Tetikte duruyorlar. Göz bile kırpmıyorlar. Kuşku dolular. Görüntülerini çalan bu fırça ruhlarını da çalmaz mı? Fırça da ayna gibi büyülü. Ayna gibi insanları ele geçiriyor.

Quito'nun korkunç soğuğu onları ara sıra hapşırtıyor, sanatçı da onlara hırlıyor. Rahatsız, kolalı ve kırmalı yakalardan yarı yarıya boğulmuş olarak yeniden pozlarını alıp bir sonraki hapşırığa kadar kaskatı duruyorlar. Birkaç gündür bu kentteler, ama böylesi güçlü insanların neden böyle soğuk bir yerde yaşadığını, neden evlerin kapıları olduğunu, kapılarda neden kilit, sürgü ve asma kilit bulunduğunu kavramış değiller.

Yarım yüzyıl önce fırtınada bir köle gemisi Esmeraldas Irmağının ağzı yakınlarındaki sahilde kayalara bindirdi. Gemide Lima'da satılmaya götürülen Gine'li köleler vardı. Siyahlar kaçıp ormanda izlerini kaybettirdiler. Köyler kurdular, yerli kadınlardan çocuk yaptılar, sonra bu çocuklar da çoğaldı. Andrés Sánchez Gallque'nin şimdi portrelerini yaptığı üç kişiden ikisi bu Afrikalı adamla Ekvadorlu kadının karışımından doğdu. Öteki, Francisco de Arobe, Gine'den geldi. Gemi kazası sırasında on yaşındaydı.

Soylu beyler gibi ceketler, pelerinler, dantel manşetler, şapkalarla donatıldılar ki yeni uyruklarının, *şimdiye kadar yenilmez olan bu barbarların* portreleri Madrid'de kralın eline geçtiği zaman onda kötü bir izlenim yaratmasın. Ayrıca ellerinde mızraklar, dişlerden yapılmış gerdanlıklar, İspanyol giysilerinin üstünde deniz kabukları, yüzlerinde kulaklarına, burun kanatlarına, dudaklarına geçirilmiş altın takılar da var. (176)

1599: Chagres Irmağı

Bilgeler Konuşmaz

Bu, yeryüzündeki en parlak yol. Bu uzun, gümüş patika kıvrılarak denizden denize gidiyor. Potosí'nin madenleriyle yüklü sayısız katır geçiyor ormandan, Portobello'da bekleyen kalyonlara gidiyorlar.

Panama'nın bir ucundan bir ucuna kadar küçük maymunlar eşlik ediyor gümüşe. Hiç durmadan çığlıklar atarak katırcılarla alay ediyor, onları *guava*larla topa tutuyorlar.

Chagres Irmağının kıyılarında Papaz Diego de Ocaña hayranlıkla seyrediyor onları. Maymunlar ırmağı geçmek için bir ağacın tepesinden başlayarak birbirlerinin kuyruklarına tutunup bir zincir oluşturuyorlar; zincir sallanıp hız alıyor, sonunda güçlü bir atılımla öteki yakadaki en yüksek dallara savruluyor.

Ocaña'nın eşyalarını taşıyan Perulu Kızılderili ona gelip, "Peder," diyor, "insan bunlar. İspanyollar bunu fark etmesin diye konuşmuyorlar. İnsan olduklarını anlarlarsa onları madenlerde çalışmaya gönderirler." (157)

1599: La İmperial

Alevli Oklar

Pasifik sahillerinde isyan patlak veriyor, etkileri And sıradağlarını sarsıyor.

Aziz İgnatius'un yeğeni Martín García Oñez de Loyola buraya Peru'dan yorulmaz bir avcı ve yaman bir katil ünüyle birlikte geldi. Orada İnkaların sonuncusu Túpac Amaru'yu yakalamıştı. Sonra Araucanoları uslandırması için Şili'ye vali olarak gönderdiler. Burada Kızılderili öldürdü, koyun çaldı, tek bir tane bile bırakmadan ekin yaktı. Şimdi Araucanolar onun kellesini bir mızrağın ucunda dolaştırıyorlar.

Kızılderililer savaş çağrısını duyurmak için Hıristiyanların kemiklerini borazan gibi kullanıyorlar. Savaş maskeleri, deri-

den zırh: Araucano atlıları Güneyi yerle bir ediyorlar. Alevli ok yağmuru altında birbiri peşisıra yedi kent düşüyor. Avlananlar avcı durumuna geliyor. Araucanolar La İmperial'i kuşatıyorlar. Kenti susuz bırakmak için ırmağın yatağını değiştiriyorlar.

Şili topraklarının yarısı, Bío-Bío'nun güneyindeki her şey yeniden Araucanoların oluyor.

Kızılderililer mızrağı göstererek, *Bu benim efendim*, diyorlar. "*Bu bana altın için kazma sallamamı, yabanıl ot ya da odun getirmemi, hayvanlara bakmamı, ekip biçmemi buyurmayacak. Ben bu efendiyle kalmak istiyorum.* (66 ve 94)

1599: Santa Marta
Sevişmek İçin Savaşıyorlar

Karaip sahillerinde isyan patlak veriyor, etkileri Sierra Nevada'yı sarsıyor. Kızılderililer sevme özgürlüğü için ayaklanıyorlar.

Dolunay bayramında tanrılar Reis Cuchacique'nin gövdesinde dans eder, onun kollarını büyülü kılarlar. Jeriboca ve Bonda köylerinden gelen savaş sesleri Tairona Kızılderililerinin bütün yurtlarını uyandırıyor, Masinga ve Masinguilla'yı, Zaca ve Mamazaca'yı, Mendiguaca ve Torama'yı, Buritaca ve Tairama'yı, Maroma, Taironaca, Guachaca, Chonea'yı, Cinto ve Nahuanje'yi, Mamatoco, Ciénaga, Dursino ve Gairaca'yı, Origua ve Durama'yı, Dibocaca, Daona, Chengue ve Masaca'yı, Daodama, Sacasa, Cominca, Guarinea, Maruacataca, Choquenca ve Masanga'yı sarsıyor.

Reis Cuchacique bir jaguar derisi giyiyor. Islık çalan oklar, yakan oklar, zehirli oklar: Taironalar kiliseleri yakıyor, haçları kırıyor, papazları öldürüyor, onların geleneklerini yasaklayan düşman tanrısına karşı savaşıyorlar.

Bu topraklarda oldum olası isteyen herkes boşanır, canları çeken kardeşler birbirleriyle, kadınlar erkeklerle, erkekler erkeklerle, kadınlar kadınlarla sevişirlerdi. Karalar giymiş, demirler giymiş adamlar, atalarının seviştiği gibi sevişenleri kö-

peklerine atanlar gelinceye kadar böyleydi işler bu ülkede.

Tairona'lar ilk zaferlerini kutluyorlar. Düşmanın şeytan evleri dediği tapınaklarında yenilenlerin kemiklerinden flütler çalıyor, mısır şarabı içiyor, davulun ve deniz kabuğundan boruların oynak müziğiyle dans ediyorlar. Savaşçılar Santa Marta'ya giden bütün geçitleri, yolları tıkadılar ve son saldırıya hazırlanıyorlar. (189)

1600: Santa Marta

Onların Bir Ülkesi Vardı

Ateşi tutuşturmak uzun sürüyor. Ne kadar da yavaş yanıyor.

Maden gıcırtıları, zırhlı adamlar hareket halinde. Santa Marta'ya saldırı başarısızlıkla sonuçlandı, vali toptan yok etme kararı verdi. Son dakikada Cartagena'dan silah ve asker yardımı yetişti, o kadar yıldır haraç ve kölelikten tükenmiş Tairona'lar yenilerek dağılıyorlar.

Yakarak yok etme. Köyler ve çiftlikler, mısır ve pamuk tarlaları, manyoka ve patates ürünleri, meyve bahçeleri yakılıyor. Göze haz veren, yiyecek bağışlayan sulanmış tarlalar, karanlıkta yapılan çocuklar kör doğduğu için Tairona'ların günışığında seviştiği ekili alanlar - her şey yanıyor.

Kaç dünyayı aydınlatıyor bu ateşler? Olup da görülen, olup da görülmeyen...

Yetmiş beş yıl süren ayaklanmalar sonunda sürülen Taicona'lar dağlara, en kıraç ve uzak yerlere, balık ve mısır olmayan yerlere kaçıyorlar. İşgalciler onları çok uzaklara sürdüler, topraklarına el koyup belleklerini köklerinden söktüler: uzak yalıtılmışlıkları içinde, özgür halklar federasyonu olarak birlikte yaşadıkları zamanlarda, güçlü oldukları, çok renkli pamuklu giysiler giydikleri, altından, parıltılı taşlardan yapılma gerdanlıklar taktıkları zamanlarda söyledikleri türküler karanlığa gömülsün, büyükanne ve babalarının jaguar olduklarını bir daha hiç hatırlayamasınlar diye.

Arkalarında yıkıntılar ve mezarlar bırakıyorlar.

Rüzgâr fısıldıyor, ağrılar içindeki ruhlar fısıldıyor, uzakta ateş dans ediyor. (189)

Av ve Balık Avı Teknikleri

Amazon ormanlarının derinliklerinde Desana kabilesinden bir balıkçı yüksek bir kayanın üzerinde oturmuş ırmağı inceliyor. Sular kayıyor, balıkları taşıyor, taşları parlatıyorlar – günün ilk ışığıyla altınlaşan sular. Balıkçı bakıyor, bakıyor, yaşlı ırmağın, damarlarında akan kana dönüştüğünü hissediyor. Balıkların karılarının kalbini kazanıncaya kadar balık tutmayacak balıkçı.

Yakında, köyde, avcı hazırlanıyor. Önce kustu, sonra ırmakta yıkandı, içi de dışı da temiz artık. Şimdi kokuları gövdesini doldursun diye geyik renginde bitkilerden kaynatılmış çaylar içiyor, yüzüne geyiklerin en çok sevdiği maskeyi çiziyor boyalarla. Silahlarına tütün dumanı üfledikten sonra yumuşak adımlarla geyiklerin su içtiği kaynağa doğru yürüyor. Oraya güneşin kızının sütü olan ananas suyu damlatıyor.

Avcı bu son gecelerde yalnız yattı. Kadınlarla birlikte olmadı, onları düşlemedi, avlayıp mızrak ya da oklarla postunu deleceği hayvan kıskanmasın diye. (189)

1600: Potosí
Dünyanın Sekizinci Harikası

Potosí Dağının bütün ağızlarından kan gibi akan gümüş, lama ve katır kervanlarıyla Arica limanına taşınıyor. Külçeler, uzun bir yolculuğun sonunda, orada savaş, barış ve ilerleme için gerekli parayı sağlayabilmek amacıyla Avrupa'ya ulaşıyorlar.

Buna karşılık, Sevilla'dan ya da kaçak olarak, İspanyol şarapları, Fransız şapka ve ipekleri, Felemenk dantel, ayna ve goblenleri, Alman kılıçları, Cenova kâğıdı, Napoli çorapları, Venedik camı, Kıbrıs balmumu, Seylan elmasları, Doğu Hint mermerleri, Arabistan, Malacca ve Goa parfümleri, İran halıları ve

Çin porselenleri, Cape Verde ve Angola'dan siyah köleler ve Şili'den hızlı binek atları alıyor Potosí.

Bu kentte, dünyanın en pahalı kentinde, her şey çok pahalı. Yalnızca *chica* mısır rakısı ve koka yaprakları ucuz. Bütün Peru'daki topluluklardan zorla toplanan Kızılderililer pazar günlerini ağıllarda davul çalıp dans ederek, yerlerde sürününceye kadar *chicha* içerek geçiriyorlar. Pazartesi sabahları bir hayvan sürüsü gibi dağlara sürülüyor, koka çiğniyor, demir çubuklarla dövülüyorlar, o ışıksız, havasız, dev karında arasıra görünen, arasıra barsakların içinde yok olan o yeşilimsi beyaz yılanları, gümüş damarlarını bulmaya çalışıyorlar. Kızılderililer, mahpuslar, ciğerleri öldüren tozları soluyarak, açlığı kandırıp yorgunluğu gizleyen koka yaprakları çiğneyerek, ne zaman gece olduğunu, ne zaman günün ağardığını bilmeden bütün hafta boyunca burada ter döküyorlar – Cumartesi bitip dua ve paydos çanı çalıncaya kadar. Sonra ellerinde yanan mumlarla yürümeye başlıyorlar, Pazar günü gün ağarırken dışarı çıkabilmek için: Öylesine derinde yapılıyor kazılar, sonu gelmez tüneller, dehlizler.

Potosí'ye yeni gelmiş bir rahip onların kent varoşlarına ulaşışlarını görüyor, uzun bir kafile oluşturan sefil hayaletler, sırtlarında kırbaç izleri, "Bu cehennem resmini görmek istemiyorum," diyor.

"O halde gözlerini kapa," diye öneriyor biri.

"Kapatamam," diyor. "Gözlerim kapalıyken daha çok görüyorum." (21 ve 157)

Kehanetler

Dün gece, geleneklere uygun olarak ateşin önünde evlendiler ve kutsal sözcükleri duydular:

Kadına: "*Erkek aşk ateşiyle tutuştuğu zaman, buz gibi olma.*"

Adama ise: "*Kadın aşk ateşiyle tutuştuğu zaman, buz gibi olma.*"

Ateşin parıltısında uyanıyor, birbirlerine sarılıyor, gözleriyle kendilerini kutluyor ve düşlerini anlatıyorlar.

Uyku sırasında ruh gövdenin dışına çıkar ve çok uzun ya da göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir sürede gelecekte olacakları öğrenir. Güzel düşler paylaşılmalıdır, bunları paylaşmak için çiftler çok erken uyanıyorlar. Ama kötü düşler köpeklere atılmalı.

Kötü düşler, uçurumlarla, akbabalarla ya da canavarlarla ilgili kâbuslar, en kötü şeylerin habercisi olabilir. Burada en kötü şeyse, Huancavélica cıva madenlerine ya da uzaklardaki Potosí gümüş dağına gitmeye zorlanmak. (150 ve 151)

Cuzco'nun Türküsü

Bir lama
altın saçları olsun istiyordu,
güneş gibi parlak,
aşk kadar güçlü,
gündoğumunun erittiği
sis kadar yumuşak,
bir saç örgüsü örsün ki,
attığı düğümlerle işaretlesin
geçen ayları,
ölen çiçekleri. (202)

1600: Meksiko Kenti
Arabalar

Meksiko'nun geniş caddelerine döndü arabalar. Yirmi yılı aşkın bir süre önce sofu II. Felipe onları yasaklamıştı. Fermanda, araba kullanmanın insanları tembelleştirdiği, lüks ve uyuşuk bir yaşama alıştırdığı, bunun sonucunda da savaş sanatları için gerekli kasların kalmadığı söyleniyordu.

Şimdi II. Felipe öldüğünden arabalar gene boy gösteriyor bu kentte. İçleri ipek ve ayna, dışları altın ve kaplumbağa kabuğu, kapılarında armalar. Güzel odun kokusu yayıyor, gondol kadar yumuşak gidiyor, beşik gibi sallanıyorlar; perdelerin ardın-

dan sömürge soyluları el sallayıp gülümsüyorlar. Kibirli arabacı yüksek tüneğinde, ipek saçak ve püsküller arasında bir kral gibi oturuyor; atlarsa gümüşle nallanmış.

Kızılderililer, fahişeler ve Engizisyonun cezalandırdığı insanlar için araba hâlâ yasak. (213)

1601: Valladolid
Quevedo

İspanya yirmi yıldır Portekiz'e ve onun bütün sömürgelerine egemen olduğundan, bir İspanyol hiç yabancı toprağa basmadan dünyayı dolaşabilir. Ama İspanya Avrupa'nın en pahalı ülkesi: Giderek daha az şey ve daha çok para üretiyor. Altı yıl önce ortaya çıkmış olan otuz beş milyon altın paranın gölgesi bile kalmamış. Kısa süre önce *Gerekli Politika Üzerine Tezler* kitabında Don Martín González de Cellorigo'nun yayınladığı veriler iç açıcı değil: Çalışan her İspanyol, rastlantı ve miras nedeniyle otuz kişiye daha bakıyor. Geliri olanlar için çalışmak günah. Soyluların savaş alanları yatak odaları; İspanya'da keşiş ve dilenciden daha az ağaç yetişiyor.

Amerika'nın altınıyla yüklü kalyonlar Cenova'ya yelken açıyorlar. Meksika ve Peru'dan gelen madenlerin İspanya'da izi bile kalmıyor. Sanki fetih işini Alman, Ceneviz, Fransız, Flaman tüccar ve bankerleri başarmışlar.

Valladolid'de kılıcı ve dili keskin, gözleri miyop, kanı saf, sakat bir delikanlı yaşıyor. Akşamları uşağı çizmelerini çıkarırken o beyitler düşlüyor. Sabahları yılanları krallık sarayının kapılarının altından süzülüyorlar.

Genç Francisco de Quevedo y Villegas başı yastığına gömülü, bir korkağı savaşçıya çeviren, en acımasız yargıcı yumuşatan gücü kişileştiriyor kafasında ve bu şairlik mesleğine küfrederek gözlerini ovuşturuyor, lambayı açıyor, uyumasına izin vermeyen dizeleri bir asılışta kafasının içinden çekip çıkarıyor. Şiirlerinde anlattığı Don Doblene,[1]

1. Eski bir İspanyol altın parası. (Çev.)

Dünyanın ona eşlik ettiği
Hint Adalarında doğuyor,
Ölmek için İspanya'ya gelip
Cenova'ya gömülüyor. (64, 183 ve 218)

1602: Recife
Palmares'e Karşı İlk Sefer

Şekerkamışını ve insanları ezip sularını çıkaran fabrikalarda her kölenin yaptığı iş kamışların ağırlığı, kırma makinesinin basıncı, ocağın sıcaklığıyla ölçülüyor. Kölenin gücü beş yılda tükeniyor, ama sahibinin onun için ödediği bedeli çıkarmasına bir yıl yetecek. Köleler yararlı eller olmaktan çıkıp yararsız ağızlar haline gelince özgürlük ödülü veriliyor kendilerine.

Kuzeydoğu Brezilya dağlarında birden gelen yaşlılık ya da erken ölüme yenik düşmeden önce özgürlüklerini kazanan köleler saklanıyor. Alagoas'taki yüksek palmiye koruluklarında kaçakların sığındıkları yerlere Palmares adı veriliyor.

Brezilya genel valisi, Palmares'e karşı ilk seferi başlatıyor. Ekip, siyahları yakalayıp satma hevesindeki birkaç yoksul beyaz ile Kızılderili-İspanyol kırmasından, tarak, bıçak ve küçük aynalar vaat edilen birkaç Kızılderili ile çok sayıda Zenci melezden oluşuyor.

Seferin komutanı Bartolomeu Bezerra, İtapicurú Irmağından dönüp Recife'de duyuruyor: *İsyanın çekirdeği parçalanmıştır.* İnanıyorlar dediklerine. (32 ve 69)

1603: Roma
Dünyanın Dört Bir Yanı

Roma'da Cesare Ripa'nın *İkonbilim*'inin resimli ve genişletilmiş bir baskısı yayınlanıyor. Bu simgesel imgeler sözlüğü dünyayı Akdeniz'in kuzey kıyısından göründüğü gibi gösteriyor.

Güç simgeleriyle birlikte en tepede kraliçe Avrupa var. Atlar ve mızraklar ona destek oluyor. Bir eliyle tapınağın sütunlarını ayakta tutuyor, öbür eliyle bir asayı kavramış. Başı taçlı, ayaklarının dibinde başka taçlar var, piskopos taçları, kitaplar, boya fırçaları, zither[1] ve harplerin arasında. Bereket boynuzunun yanında pusula ve cetvel duruyor.

Aşağıda, sağda Asya. Kahve, karabiber, tütsü sunuyor. Çiçek ve meyvelerden gerdanlıklarla bezenmiş. Diz çökmüş bir deve bekliyor onu.

Bir yanda Afrika, üstüne bir fil başı yerleştirilmiş esmer bir Mağribi kadını. Göğsünde mercan bir gerdanlık. Çevresinde aslan, yılan, akrep ve buğday başakları.

Hepsinin altında Amerika, *insanın suratına bakmaya korkacağı bir kadın*. Çıplak, zeytin rengi derisinin üzerinde tüyler var. Ayaklarının dibinde yeni kesilmiş bir insan başı ve bir kertenkele duruyor. Ok ve yayla silâhlanmış. (125)

1603: Şili Santiago'su
Sürü

Santiago kent konseyi Kızılderili kölelerin yüzünü damgalamak için gümüşten yeni bir dağlama demiri aldı. Vali Alonso de Ribera, Valdivia ve Arica limanlarında satılan her Araucano'dan alınan paranın beşte birinin savaş giderleri ile askerlerin bakımına ayrılmasını buyurdu.

Av seferleri birbirini izliyor. Askerler Bío-Bío'yu geçip ani gece saldırıları düzenliyorlar. Yakıyor, öldürüyor ve boyunları ipli erkekler, kadınlar, çocuklarla dönüyorlar. Bunlar dağlandıktan sonra Peru'ya satılıyorlar.

Vali emzikli şarap testisini kaldırıp kazanılan savaşların onuruna içiyor. Flaman usulünde, Pedro de Valdivia gibi kadeh kaldırıyor. Önce aklına gelen beylerin ve hanımların onuruna içiyor. İnsanlar bitince aziz ve melekler onuruna kaldırıyor

---

1. Otuz kırk telli, kanuna benzer bir çalgın. (Çev.)

kadehini ve bu bahane kendisine verdikleri için onlara teşekkür etmeyi hiç unutmuyor. (94)

1605: Lima
Kıyamet Gecesi

Noelden hemen sonra doğanın ağır topları Arequipa kentini havaya uçurdular. Sıradağlar patladı ve yeryüzü evlerin temellerini kustu. Paramparça kaldı insanlar yıkıntıların altında, küllerin altında ekinler yandı. Bu arada deniz yükselerek Arica Limanını sulara gömdü.

Dün, akşam karanlığında, yalınayak bir rahip Lima meydanında bir insan kalabalığı topladı. Birkaç saate kalmadan bu ahlâksız kentin çökeceğini, çevrede gözle görülen ne varsa hepsinin de onunla birlikte çökeceğini duyurdu.

"Hiç kimse kaçamayacak!" diye uludu. "Ne en hızlı at kurtulabilecek, ne de en hızlı gemi!"

Günbatımında sokaklar meşale ışığında kendilerini kırbaçlayan tövbekârlarla dolmuş bile. Günahkârlar köşebaşlarında günahlarını açıklıyor, zenginler balkonlardan gümüş eşyalarını, balo giysilerini atıyorlar. Tüyler ürpertici sırlar yüksek sesle açıklanıyor. Sadakatsiz karılar parke taşlarını söküyor, göğüslerini bunlarla dövüyorlar. Hırsızlar, namus düşmanları kurbanlarının önünde diz çöküyor, efendiler kölelerinin ayaklarını öpüyorlar, aldıkları sadakaları taşımaya dilencilerin elleri yetmiyor. Kilise tarihinde büyük perhizlerde hiç bu kadar para toplanmadı. İnsanlar günah çıkarmak için değilse, kendilerini evlendirmesi için rahip arıyorlar. Kiliseler, kiliselerin koruyucu sıcaklığına sığınmak isteyen insanlarla dolup taşıyor.

Sonra gün ağarıyor.

Güneş görülmemiş bir biçimde parlıyor Lima'nın üstünde. Tövbekârlar paramparça sırtlarına merhem arıyor, efendiler kölelerinin peşine düşüyorlar. Yeni evliler gün ışığında buharlaşıp giden yeni elde edilmiş kocalarını arıyorlar; günahlarından pişmanlık getirenler işlenecek yeni günahlar arıyorlar sokaklarda. Her kapının ardından hıçkırık ve küfür sesi geliyor. Tek bir

dilenci bile kalmamış ortalıkta. Rahipler de saklanmışlar, Tanrının dün akşam kabul ettiği, dağ gibi yığılmış paraları saymak için. Lima kiliseleri arta kalan parayla başmelek Cebrail'in gerçek tüylerini satın alacaklar İspanya'dan. (157)

1607: Sevilla
Çilek

Şili'de altı yıl yaşayan komutan Alonso González de Nájera hatırlıyor ve anlatıyor.

Borazan ve davul sesleri arasında doğanlardan, daha beşikteyken zırh giymeye başlayıp Kızılderili saldırılarına karşı gövdelerini siper eden soylulardan söz ediyor. Şili toprağından yağmurun altın tanecikleri çıkardığı, Kızılderililerin kertenkelelerin karnından çıkardıkları altınla haraçlarını ödedikleri konusunda ısrar ediyor.

Yürek biçiminde, yürek renginde, az bulunur bir meyveden de söz ediyor, diş dokunduğu anda tatlı sular akıyormuş meyveden. Dirilik, tat ve koku bakımından İspanya'nın en nefis meyveleriyle yarışabilecek nitelikte, *ama orada, Şili'de ona çilek adı vererek aşağılıyorlar.* (66)

1608: Puerto Príncipe
Silvestre de Balboa

Puerto Príncipe kent meclisi kâtibi Silvestre de Balboa'nın çamur ve palmiye yapraklarından yapılma evinde Küba tarihinin ilk destansı şiiri doğuyor. Yazar soylu dörtlüklerini dört yıl önce Manzanillo limanında Fransız korsanı Gilbert Giron tarafından kaçırılan Piskopos Altamirano'ya adıyor.

Savunması için hiçbir şey kabul etmeyen piskoposa duydukları sevgiden ötürü ayıbalıkları ve deniz perileri Neptün'ün krallığından çıkıp korsan gemisine geldiler. Manzanillo halkı güç belâ iki yüz düka altını, bin adet post ve erzak topladı. So-

nunda Lutherci korsan tutukluyu serbest bıraktı. Kurtarılan piskoposu karşılamak üzere satirler, faunlar, santurlar[1] ellerinde *guanába*'lar başka nefis yiyeceklerle ormandan kumsala indiler. Çayırlardan *mamey*, hintinciri, ananas, avokado, tütün yüklenmiş periler geldi; kolları yaban *pitahaya*, *birijí* ve uzun jagua ağaçlarının meyveleriyle dolu, eteklik giymiş orman perileri ağaçlardan indi. Piskoposa su perilerinden *guabina*, *dajao*, daha başka ırmak balıkları da geldi; çeşme ve havuz perileriyse Masabo'dan nefis *hicatee* kaplumbağaları getirdiler. Korsanlar fidyeyi almaya hazırlandıklarında, Manzanillo gençliğinin yüzakı olan birkaç delikanlı, onlara kahramanca saldırıp hak ettikleri dersi verdi. Mızrağıyla korsan Gilbert Giron'un göğsünü delen Salvador adlı siyah bir köleydi:

Ah Kreol[2] *Salvador, onurlu köle!*
Sonsuza dek artsın ünün;
yorulmamalı ne dil ne de kalem
böyle yürekli bir askeri övmekten.

Silvestre de Balboa, hayranlık ve huşu içinde, Truva'yı anımsatıyor, Manzanillalıları, su perileriyle, faunlar ve santurlarla karıştırdıktan sonra, Akhilleus'lar, Odysseus'larla karşılaştırıyor. Ama bütün bu tantanalı tanrıların arasında bu köyün halkı da gösterişsizce ölümsüzleşiyor: Bir kahraman gibi davranmış siyah bir köle ile bu adada, yazarın adlarıyla çağırıp sevdiği, meyveleri, şifalı otları ve hayvanları. (23)

1. Yarısı insan yarısı hayvan biçiminde mitolojik yaratıklar. (Çev.)
2. *Kreol*: Avrupa asıllı olup Latin Amerika'da yaşayanlar. (Çev.)

1608: Sevilla

Mateo Alemán

Mateo Alemán Meksika'ya yelken açan gemiye biniyor. Hint Adalarına gidebilmek için kralın kâtibine rüşvet vererek kanının saflığını kanıtladı.

Hem ana hem baba tarafından Yahudi olan, bir akrabası Engizisyon tarafından yakılan Mateo Alemán kendine olağanüstü Hıristiyan bir soy uydurdu, bir soyluluk arması ayarladı ve bu arada metresi Francisca de Calderón'u da en büyük kızı yapıverdi.

Yazar, yüz kızartıcı suçlarından ve yoksulluktan kaçabilmek için kılık değiştiren, ad ve kent değiştiren *gözalıcı dolandırıcılık işlerinde usta*, Guzmán de Alafarache adlı roman kahramanının becerilerini nasıl öğreneceğini biliyordu. *Herkesin dans ettiği müziğe ben de uymalıyım, müzik devam ettiği sürece*, diye açıklıyor Guzmán de Alfarache bütün İspanya'nın okuduğu romanda. (6 ve 147)

1608: Kordoba

İnka Garcilaso

Altmış yaşında, masanın üstüne eğilip kalemini boynuzdan hokkaya batırıyor ve özür diler gibi yazıyor. Titiz ve zarif bir düzyazısı var. İşgalciyi, kendi dili haline gelen işgalcinin diliyle övüyor. Bir eliyle fethi İlahi Takdirin işi olarak selamlıyor: Tanrının kolları olan İspanyol fatihler Yeni Dünya'ya İncil'i öğrettiler, çekilen acılar kurtulmanın bedeli oldu. Öbür eliyle İnkaların *tanınmadan yok edilen* krallığına veda ediyor, onu bir cennet özlemiyle anımsatıyor. Bir el Pizarro'nun komutanlarından biri olan babasına ait. Öteki ise bu komutanın aşağılayıp bir askerin kollarına attığı Atahualpa'nın kuzeni olan annesine.

Amerika gibi, İnka Garcilaso de la Vega da bir ırza geçme olayının ürünü. Amerika gibi o da paramparça olmuş bir halde yaşıyor.

Yarım yüzyıldır Avrupa'da olmasına karşın hâlâ, sanki daha yeni duyuyormuş gibi, Cuzco'daki çocukluğunun seslerini, *şal ve sütle alınan şeyleri* dinliyor; bu yıkılmış kentte İspanyolların gelişinden sekiz yıl sonra dünyaya geldi, güneşin Ay'la aşkından doğan prens ve prensesi Titicaca Gölünün üstüne bıraktığı o çok gerilerde kalmış günden beri süregelen öyküleri annesinin dudaklarından bu kentte içti. (76)

1609: Şili Santiago'su
Masada Nasıl Davranılır

Bu sabah dumanı tüten, kokulu çikolatasını getirdiklerinde söylediler kendisine. Vali bir sıçrayışta sıyrıldı Hollanda çarşaflarından: İspanya kralı savaşta tutuklanan Kızılderililerin köleleştirilmesini yasallaştırmaya karar verdi.

Haberin okyanusu ve sıradağları aşması neredeyse bir yıl sürdü. Şimdi bir süredir Araucanolar noter huzurunda satılıyorlar, kaçmaya çalışanların da tendonları kesiliyor; ama kralın onayı homurdanan birkaç kişinin ağzını kapatacak.

"*Tanrı takdis etsin bu ekmeği...*"

Vali bu düşmanca toprakların insan terbiyecilerine akşam yemeği veriyor. Konuklar ülkenin şarabını öküz boynuzlarından içiyor, mısır yapraklarına sarılı mısır ekmeği, Kızılderililerin pek sevdikleri lezzetli *humita*'lar yiyorlar. Acı biberli, şerit şerit kesilmiş etleri, Bilge Alfonso'nun söylediği gibi, üç parmakla tutuyorlar; Rotterdamlı Erasmus'un önerisine uygun olarak kemikleri kemirmiyor, masanın altına meyve kabuğu atmıyorlar. Sıcak *quelén-quelén* içtikten sonra kullandıkları kürdanı da ne dudaklarının arasında bırakıyor ne de kulaklarının arkasına yerleştiriyorlar. (94 ve 172)

1611: Yarutini
Put Katili

Cápac Huanca'yı kazmalarla parçalıyorlar. Rahip Francisco de Avila Kızılderililere ellerini çabuk tutmaları için bağırıyor. Puta tapma günahını işlemeyen hiç kimseye rastlamadığı bu Peru topraklarında daha bulunup parçalanacak çok put var. İlahi öfke hiç ara vermiyor. Büyücülerin başbelâsı Avila hiç oturmuyor.

Ama her darbe acı veriyor gerçeği bilen kölelerine. Bu büyük kaya, tanrı Pariacaca'nın seçip kurtardığı bir adam. Pariacaca paçavralarla kendini gizleyip Yarutini'ye geldiği, içecek ve çiğneyecek bir şey dilendiği zaman mısır *chicha*'larını ve koka yapraklarını onunla paylaşan yalnızca Cápac Huanca oldu. Bu büyük kaya eli açık bir adam. Ceza olarak gelen ve herkesi sürükleyip götüren kasırganın onu da götürmemesi için Pariacaca onu dondurup taşa çevirdi.

Avila parçaları uçurumdan aşağı attırıyor. Cápac Huanca'nın yerine bir haç dikiyor. Sonra da Kızılderililere Cápac Huanca'nın öyküsünü anlattırıp bunu yazıyor. (14)

1612: San Pedro de Omapacha
Dövülen Dövüyor

Ucunda kaytan bulunan örülmüş kösele, yetki simgesi, havada ıslıklar çalarak ısırıyor. Deriyi şerit şerit yolup eti yarıyor.

Omapacha topluluğunun reisi Cristóbal de León Mullohuamani, çıplak halde ceza direğine bağlanmış, işkence görüyor. İnlemeleri kırbaçla aynı tempoda.

Hücreden tomruk cezasına, tomruktan kamçıya, dayanılmaz acılar içinde yaşıyor reis. Lima'da genel valiye karşı çıkmaya cesaret edip payına düşen sayıda Kızılderili vermedi. Valinin buyurduğu gibi ovalardan Cuzco'ya şarap taşıyacak, ip eğirip kumaş dokuyacak yeterince adam olmamasından sorumlu.

Cellat, siyah bir köle, zevkle kullanıyor kırbacı. Bu sırt öte-

kilerden ne daha iyi, ne daha kötü. (179)

1613: Londra
Shakespeare

Virginia Şirketi altın ya da gümüş bulunmayan Kuzey Amerika sahillerinde büyük hayal kırıklığına uğruyor; ama yine de bütün İngiltere'de dolaşan propaganda kitapçıklarında İngilizlerin Virginia'daki Kızılderililere *Cennetin incilerini verip yeryüzünün incilerini aldıkları* ileri sürülüyor.

Kısa süre önce John Donne bir şiirinde Amerika'yı keşfeder gibi sevgilisinin vücudunu keşfediyordu; Prenses Elizabeth'in düğün törenlerinin ana konusu da Virginia, Virginia'nın altını. Kralın kızı onuruna düzenlenen George Chapman'in maskeli balosu, Virginia'nın ya da hisse sahiplerinin hayâllerinin simgesi olan büyük altın bir kayanın çevresinde gelişiyor: Bütün gücün kaynağı, simyagerlerin peşinde koştuğu hayatın sırrı olan altın, gümüş nasıl Ay'ın kızıysa, bakır Venüs'ün çocuğuysa, güneşin oğlu olan altın.

Güneşin ışınlarını bol bol ektiği dünyanın sıcak bölgelerinde altın var.

Prensesin düğün törenlerinde William Shakespeare'in bir oyunu, Bermuda'larda Virginia Şirketi'ne ait bir geminin karaya oturmasından esinlenen *Fırtına*'sı da sahneleniyor. Kişiler ve şaşılası şeyler türeten bu büyük yaratıcının oyunu bu kez daha çok Karaiplere benzeyen bir Akdeniz adasında geçiyor. Dük Prospero burada cadı Sycorax'ın oğlu, Patagonya Kızılderililerinin tanrısına tapan Caliban ile karşılaşıyor. Caliban bir *vahşi*, Shakespeare'in Londra'da bir sergide gördüğü bir Kızılderiliye benziyor: yalnızca küfretmeyi öğrenmiş, yargılama yeteneği ya da sorumluluk duygusu olmayan *karanlık bir yaratık*, insandan çok bir hayvan. Ancak köle olarak ya da maymun gibi bağlanarak kendine bir yer bulabilir insan toplumunda; yani, katılmayı aklının ucundan bile geçirmediği Avrupa toplumunda.

(207)

1614: Lima

Lima Kent Encümeni Tutanakları: Tiyatroda Sansürün Doğuşu

Bu kentte temsil edilen komediler incelenmediği için, bu komedilerde kişileri inciten, yetkililerin aleyhinde bulunan, cumhuriyete gösterilmesi gereken dürüstlüğe aykırı şeyler söylendiği bu encümende dile getirilmiştir. Gelecekte bu adı geçen uygunsuzlukların sona erebilmesi için bir çare bulmamız gerekmektedir. Sorun gündeme getirilip tartışıldıktan sonra, şu anki ve gelecekteki komedi yazarlarının hiçbir komediyi, bu encümenin saptayacağı bir kişi görüp, inceleyip onaylamadan hiçbir biçimde sahnelememesi ya da sahnelenmesine izin vermemesi gerektiğine, aksi halde iki yüz pezo cezaya çarptırılacaklarının kendilerine bildirilmesine karar verilmiş ve emir buyrulmuştur... (122)

1614: Lima

Peru'da Kızılderili Dansları Yasak

Akbaba kanatları, papağan başı, jaguar derisi: Peru Kızılderilileri Corpus Christi yortusunda geleneksel Raymi danslarını yapıyorlar. Ekim zamanında, Quechu dilinde, güneşe topluca dua ediyor, doğumlarda ve hasat mevsiminde güneşe saygılarını sunuyorlar.

Tanrının inayetiyle, puta tapma günahının önlenmesi ve şeytanın aldatmacalarını sürdürmesinin engellenmesi amacıyla, Lima başpiskoposu *gerek yerel lehçede gerekse yaygın olarak kullanılan dilde dans, şarkı ya da taqui'lerin yasaklanmasına* karar veriyor. Verilecek korkunç cezaları açıklayan başpiskopos, yerlilerin bütün müzik aletlerini yasaklıyor; bunların arasında aşk habercisi o ahenkli kamış flüt de var:

Denizin kıyısında uyuyacaksın,
Geceyarısı geleceğim... (21)

1615: Lima

Guaman Poma

Yetmiş yaşında, masanın üstüne eğilip kalemini boynuzdan hokkaya batırıyor ve meydan okurcasına yazıyor. Aceleci ve bozuk bir düzyazısı var. İşgalciye işgalcinin diliyle küfrediyor, patlamalar yaratıyor bu dilde. Kastilya dili durmadan Quechua ve Aymaraca sözcüklere takılıyor, ama gene de Kızılderililer için Kastilya Kastilya'dır, *Kızılderililer olmadan da Majesteleriniz beş para etmez.*

Guamán Poma de Ayala bugün İspanya kralına yazdığı mektubu bitiriyor. Mektup başlangıçta II. Felipe'ye hitaben yazılmıştı, ama Guamán mektubu yazarken o öldü. Şimdi Guáman bunun III. Felipe'nin bizzat kendisine teslim edilmesini istiyor. *Yazar, çok karlı dağları aştı*, bulabildiğinde yemek yiyerek köyden köye güçlükle ilerledi bu hac yolcusu, ama çizimlerle, sözcüklerle gitgide büyüyen o elyazmasını hep sırtında taşıdı. *Yazar dünyadan döndü... Yol boyunca durmadan ağlayarak geçti dünyadan* ve sonunda Lima'ya ulaştı. Buradan İspanya'ya gitmeyi planlıyor. Bunu nasıl yapabileceğini bilmiyor. Ama ne önemi var? Guamán'ı kimse tanımıyor, kimse kulak asmıyor ona, kralsa çok uzak ve çok yükseklerde: Ama Guamán, elinde kalemi, ona bir eşit gibi davranıyor, sen diye hitap ediyor, ona ne yapması gerektiğini anlatıyor.

Kendi eyaletinden sürülmüş, çıplak, hiçe sayılan Guamán kendini Yarovilcaların ve İnkaların krallık hanedanının mirasçısı ilan etmekten çekinmiyor, kralın danışmanı, ilk Kızılderili tarihçi, ülkenin prensi ve ikinci komutanı olarak adlandırıyor kendini. Bu uzun mektubu bir gurur sorunu olarak yazdı: Onun soyu Huánuco'nun eski beylerinden geliyor, kendine seçtiği ad, İnkalar ve İspanyollardan önce kuzey Peru topraklarına egemen olmuş atalarının armasındaki şahin ve pumayı içeriyor.

Bu mektubu yazmak, ağlamaktır. Sözcükler, imgeler, öfke gözyaşları. *Kızılderililer bu ülkenin doğal sahipleridir, İspanya'nın yerlileri olan İspanyollarsa bu ülkede yabancıdırlar.* Ha-

vari Santiago, askeri bir üniforma içinde, yere düşmüş bir yerliyi çiğniyor. Şölenlerde tepeleme minyatür kadın dolu tabaklar. Katırcı, rahibin Kızılderili-beyaz kırması çocuklarıyla dolu bir sepet taşıyor. *Ayrıca birçok Kızılderilinin cıva ve gümüş madenlerinde ölmesi Tanrının verdiği bir ceza. Bütün Peru'da yüz tane varken on tane bile kalmadı.* "Bu altını yiyor musunuz?" diye soruyor İnka, İspanyol fatih yanıt veriyor: "Bu altını yiyoruz biz."

Bugün Guamán mektubunu bitiriyor. Bunun için yaşadı. Bunu yazıp çizmek yarım yüzyılını aldı. Neredeyse bin iki yüz sayfaya ulaşıyor. Bugün Guamán mektubunu bitiriyor ve ölüyor.

Ne III. Felipe görebilecek bunu, ne de bir başka kral. Üç yüzyıl dünyayı dolaşacak, yolunu yitirmiş halde. (124, 125 ve 179)

1616: Madrid
Servantes

"Ne haber getiriyorsun babandan?"

"Gözyaşlarının, duaların arasında yatıyor, efendim. Her tarafı şişmiş, kül renginde. Ruhunu noter ile rahibe teslim etti bile. Yas tutucular bekliyor."

"Ah, Fierabrás'ın balsamından olsaydı biraz bende... İki yudum alsa ondan, dakikasında iyi olurdu!"

"Yetmişinde ve ölmek üzereyken de mi? Ağzında altı dişi, iş gören tek eli kalmışken de mi? Bütün o savaşların, hakaretlerin, hapislerin izleriyle de mi? O pis şey bir işine yaramaz onun efendim."

"İki yudum da demiyorum. İki damla."

"Çok geç."

"Öldü mü dedin?"

"Ölüyor efendim."

"Şapkanı çıkar, Sancho. Sen de Rocinante, eğ başını. Ah, silahların beyi! Edebiyatın kralı!"

"Onsuz ne yapacağız efendim?"

"Ona saygı niteliğinde olmayan hiçbir şey."

"Öylesine yalnız kalınca nerelere atacağız kendimizi?"

"Onun gitmek isteyip gidemediği yerlere gideceğiz."

"Orası neresi efendim?"

"Cartagena sahillerinde, La Paz vadilerinde, Soconusco ormanlarında yanlış ne varsa onu düzeltmeye."

"Kemiklerinizi öğüttürmek için güzel yerler."

"Bana kaç kez yol arkadaşlığı etmiş olan Sancho, şunu bil ki Hint Adalarında adalete ve şöhrete susamış şövalyeleri şan, şeref bekliyor..."

"Eh, epeydir dayak yemiyoruz..."

"...onların uşaklarıysa kocaman, hiç keşfedilmemiş krallıklarla ödüllendiriliyorlar."

"Birazcık daha yakında bir şey olmaz mı?"

"Ve sen Rocinante, Hint Adalarında atlar gümüşle nallanıp altın gem geveliyorlar. Tanrı sayılıyorlar!"

"Bin dayak yetmez ona. Binbir dayak istiyor."

"Kes sesini Sancho."

"Babamız Amerika'nın alçakların barınağı, fahişelerin sığınağı olduğunu söylemedi mi?"

"Kes sesini dedim."

"Hint Adalarına doğru yola çıkan herkes vicdanını rıhtımda bırakır dedi."

"O halde, bizi bir hapisanede yaşayan özgür insanlar olarak yaratanın onurunu temizlemeye gideriz oraya!"

"Yasını buradan tutmakla yetinsek?"

"Böylesi ihanete saygı mı diyorsun sen? Seni hain! Yeniden yola düşeceğiz. O bizi dünyayı dolaşmak için yarattıysa eğer, biz de onu dünyada gezdireceğiz. Miğferimi uzat bana! Kol zırhım Sancho! Mızrağım!" (46)

1616: Potosí

Bir Geçit Töreninden Manzaralar

Sihirli Potosí Dağı: Sadece yalnızlık ve soğuk vaat eden bu yüksek, düşmanca düzlüklerde yeryüzünün en kalabalık kenti

serpilip geliştirildi.

İki sıra bayrağın ve kılıcın arasından ilerleyen tören alayının başını yüce gümüş haçlar çekiyor. Gümüş sokaklarda üzerine kadife örtülmüş, inci kakmalı gemleri olan atların gümüş nal sesleri çınlıyor. Yönetenlerin gücüne güç katması, hizmet edenlerin avunması için törenle geçiyor gümüş: parlak, güvenli, çalımlı, yer ile gök arasında satın alamayacağı hiçbir yer olmadığına emin.

Kent bayram giysileri içinde: balkonlarda kumaşlar, hanedan armaları sergileniyor; hışırdayan bir ipek denizi, köpük köpük danteller, inci çağlayanı ortasında, borazan, *chirimía*[1] ve kulak tırmalayıcı davul gürültüleri çıkararak ilerleyen atlıları hayranlıkla seyrediyor hanımlar. Birkaç kibar bayın tek gözünü örten siyah bez parçaları, alınlarındaki şişlik ve yaralar savaş değil frengi belirtisi. Balkonlardan sokağa, sokaktan balkonlara öpücükler gönderiliyor, karşılıklı cilveleşiliyor.

Bencilliği ve Hırsı simgeleyen maskeli kişiler beliriyor. Atı dört ayak üstünde sıçrarken Hırs bir yılan maskesinin arkasında şarkı söylüyor:

Bütün kötülüklerin kaynağı
Derler adıma ve hiç bıkmam
Doyumsuz bırakmaktan isteği.

Siyah pantolon, altın işlemeli siyah yelek, çok tüylü siyah bir şapkanın altına siyah maske giymiş olan Bencillik ona yanıt veriyor:

Ben aşkı yendiysem,
Aşk da ölümü yenerse, herkes kabul edecektir
Benden güçlüsü olmadığını.

Uzun mumlar, gümüş şamdanlarla donanmış kukuletalı tövbekârlardan, rahiplerden oluşan, ağır ağır ilerleyen uzun bir yürüyüş alayının başına piskopos geçmiş; sonra habercilerin borazanları, kilise çanlarını bastırarak, Guadelupe Meryeminin, sabırlıların Işığının, adaletin Aynasının, günahkârların

1. Nefesli bir çalgı. (Çev.)

Sığınağının, hastaların Avuncunun, yeşil Palmiyenin, aydınlık Kayanın, çiçekli Asanın gelişini duyuruyorlar. Elli Kızılderilinin kollarında, altın ve sedef dalgaları arasında görünüyor Meryem; bu kadar çok mücevherin altında boğulmuş, şaşkın gözlerle seyrediyor gümüş kanatlı melekçiklerin dağdağası ile kendisine tapanların inanılmaz gösterişini. Beyaz bir atın sırtında gelen Yanan Kılıç Şövalyesini bir tabur beyaz üniformalı iç oğlanı ve uşak izliyor. Şövalye şapkasını havaya fırlatarak Meryem için şarkı söylüyor:

Hanımım esmer ama
saçtığı güzellikten
şaşakalır yer gök.

Tırısa kalkmış atının sırtında mor ipek ceketinin kuyruklarını rüzgârda uçuşan Tanrısal Aşk Şövalyesi, Roma usulü bir atlı; ardından mor üniformalı uşaklar ve iç oğlanları koşuyor: şövalye Meryem'in önünde diz çöküp defne taçlı başını eğiyor, ama beyitlerini söylemek için şişirdiği göğsünden bir kükürt dumanı fışkırıyor. Şeytanın geçit arabası sokağı işgal ettiğinden kimsenin aldırdığı yok Tanrısal Aşk Şövalyesine.

Muhammed'e tapan Prens Tartar yarasa kanatlarını açıyor; yılan saçlı, etekleri yılanlı Prenses Proserpina'nın yüksekten fırlattığı küfürlerse şeytanın maiyeti tarafından alkışlarla karşılanıyor. Bir yerden İsa'nın adı anılıyor ve Cehennem arabası büyük bir gürültüyle patlıyor. Prens Tartar ile Prenses Proserpina duman ve ateşin içinden atlayıp Tanrının Anası'nın ayakları dibine tutsak olarak düşüyorlar.

Sokak küçük melekler, haleler, pırıl pırıl gümüş kanatlarla dolu, kemanlar, gitarlar, cítaralar[1] yumuşatıyor havayı. Genç kız gibi giyinmiş müzisyenler, Potosí'nin gümüş ve kadife tahtırevanlar üstüne çıkarılmış dört zarif kızının, Merhamet, Adalet, Barış ve Hakikat'in gelişini kutluyorlar. Onların geçit arabalarını çeken atların Kızılderili başları ve göğüsleri var.

Sonra Yılan geliyor, halkalanıp kıvrılarak. Dev sürüngen bin Kızılderili ayakları üzerinde kayarak, artık yakılmış olan

1. Otuz veya kırk telli kanuna benzer bir çalgı. (Çev.)

meşalelerin ışığında şenliklere korku ve ateş katıyor, Meryem'in ayaklarının dibinde direniyor, savaşıyor. Askerler balta ve kılıçlarla başını kestiklerinde Yılan'ın barsaklarından gururu paramparça olan İnka çıkıyor. Güneşin oğlu göz alıcı giysilerini sürüyerek İlahi Işığın önünde diz çöküyor. Altın, yakut, nohut büyüklüğünde incilerden oluşan bir giysi giymiş Meryem, tacındaki altın haç ise her zamankinden daha çok parıldıyor şaşkın gözlerinin üstünde.

Sonra kalabalık. Her türlü zanaatkâr, cam bir gözden bile yaş akıtacak dilenciler, üçkâğıtçılar: Kızılderili-beyaz kırmalar, şiddetin çocukları, ne köle ne de efendi, yayan yürüyorlar. At ya da silah sahibi olmaları yasayla yasaklanmış; Zenci melezlerin şemsiye kullanması da öyle: Altıncı kuşağa kadar kanı kirleten o leke gizlenemesin diye. Kızılderili melezler ve Zenci melezlerle birlikte cuarteroneler,[1] yarı siyah, yarı Kızılderili *zambo*'lar ve avcı ile avının ürettiği başka karışımlar geliyor.

En arkada meyveler, çiçekler, dumanı tüten yiyecek tabakları yüklenmiş bir Kızılderili kitlesi. Meryem'den bağışlanma ve avunç dileniyorlar.

Ötede birkaç siyah bütün ötekilerin ardından kalan çöpleri süpürüyor. (21 ve 157)

1616: Santiago Papasquiaro
Efendilerin Tanrısı Kölelerin Tanrısı mı?

Yaşlı bir Kızılderili peygamber özgür yaşamdan söz ediyordu. İçi boş bir ağaç gövdesine vurarak tutturduğu kederli temposuyla atalarının işlerini ve yitirilen özgürlüğü anlatan şarkılar söyleyerek geleneksel giysileriyle toz kaldırarak geçti bu çöllerden, bu dağlardan. Yaşlı adam, Kızılderililerin topraklarına ve tanrılarına el koyan, Kızılderilileri Zacateca madenlerinde ciğerleri patlayıncaya kadar çalışmaya zorlayanlara karşı savaş öğütlüyordu. Bu gerekli savaşta ölenlerin canlanacağını, savaşırken ölen yaşlıların genç ve çevik olarak yeniden doğacakları-

1 Büyükanne ve büyükbabalarından biri siyah diğer üçü beyaz olan kimse. (Çev.)

nı duyurdu.

Tepehuaneler tüfek çaldılar, ok ve yay yapıp sakladılar, çünkü onlar tanrısal okçu Sabah Yıldızı kadar usta yay çekerlerdi. Atları çalıp öldürerek onların çevikliğini yemek istediler, katırları çalıp öldürerekse güçlerini.

Ayaklanma Durango'nun kuzeyinde Santiago Papasquiaro'da patlak verdi. Tepehuaneler, bölgenin en Hıristiyan Kızılderilileri, Hıristiyanlığı ilk benimseyenler, okunmuş ekmeği ayaklarıyla ezdiler; Peder Bernardo Cisneros merhamet dileyince de *Dominus vobiscum* diye yanıt verdiler. Güneyde, Mezquital'da Meryem'in yüzünü palalarla parçaladılar, ayin kadehlerinden şarap içtiler. Zape Köyünde Cizvitlerin beyaz cübbe ve takkelerini giyip kaçak İspanyolları ormanlarda kovaladılar. Santa Catarina'da bir yandan sopalarını Peder Hernando del Tovar'da denerken bir yandan da ona, *Bakalım Tanrı seni koruyor mu?* dediler. Peder Juan del Valle sonunda kendini yerde çıplak uzanmış olarak buldu, haç çıkartan eli havada, öteki eli hiç kullanılmamış cinsel organının üzerinde.

Ama isyan çok sürmedi. Sömürgeci birlikler Cacaria düzlüklerinde Kızılderilileri yere serdiler. Kızıl bir yağmur yağıyor ölülerin üzerine. Tozdan yoğunlaşmış havadan geçip ölüleri kırmızı çamurdan mermilerle delik deşik ediyor.

Zacateca'da çanlar çalıyor, insanları kutlama şölenlerine çağırıyor. Maden sahipleri rahat bir soluk alıyorlar. Kazılarda adam eksikliği olmayacak. Ülkenin zenginliğini hiçbir şey duraksatmayacak. Gönül ferahlığıyla devam edebilecekler süslü gümüş oturaklarına işemeye, kimse engellemeyecek hanımlarının yanlarında yüz hizmetçi ve yirmi genç kızla birlikte Pazar ayinine katılmalarını. (30)

1617: Londra
Londra Sisinde Virginia Dumanları

Oyuncular:

KRAL (İngiltere'nin I., İskoçya'mn VI. James'i). Şöyle yazıyor:

Tütün insanın iç kesimlerini mutfağa çeviriyor, kirletiyor,

bir tür yağlı isle kaplıyor. Sigara içenlerin, *o vahşi, tanrısız, köle Kızılderililerin barbarca ve hayvanca davranış biçimine* öyküdüğünü de yazdı.

JOHN ROLFE: Virginia'da İngiliz sömürgecisi. Rolfe, kendi yurttaşlarını tanımlarken söylediği gibi, *Tanrının parmakla gösterip seçtiği ...çünkü O kuşkusuz bizimledir– bu kendine özgü halkın* en seçkin üyelerinden biri. Virginia'ya Trinidad'dan getirilen tohumlarla çiftliklerinde iyi tütün türleri üretti. Üç yıl önce *Elizabeth* gemisinin ambarında Londra'ya gönderdiği yaprak dolu dört fıçı, kısa geçmişine karşın son derece verimli bir tütün ticareti başlattı İngiltere ile. John Rolfe'un bitkilerin, mutlak gücü elinde tutan kraliçesi olarak tütünü Virginia tahtına yerleştirdiği söylenebilir. Geçen yıl Vali Dale ile birlikte Londra'ya gelerek Virginia Şirketi için yeni sömürgeciler, yeni yatırımlar araştırdı, hissedarlarına inanılmaz kârlar vaat ediyordu; çünkü Peru için gümüş neyse Virginia için de tütün o olacaktı. Gelişinin bir amacı da karısını, Rebecca diye vaftiz edilen Kızılderili prensesi Pocahontas'ı, Kral James'e takdim etmekti.

SIR THOMAS DALE: Geçen yıla kadar Virginia Valisi. Yerel halkın barışçı biçimde tahıl ve işgücü sağlamasına katkıda bulunacak siyasal açıdan son derece uygun bir girişim olduğu görüşünden hareketle John Rolfe ile Prenses Pocahontas'ın evlenmelerine, Virginia'mn tarihindeki ilk İngiliz-Kızılderili evliliğine izin verdi. Ancak izin başvurusunda John Rolfe sorununun bu yönüne değinmedi: Aşktan da söz etmedi, öte yandan on sekiz yaşındaki zarif nişanlısına *dizginlenmesi olanaksız bir istek* duyduğunu kesinlikle inkâr etmeye özen gösterdi. Rolfe, *eğitimi kaba, davranışları barbarca, soyu lânetli* bu kâfir ile *tarım işletmesinin yararı, ülkemizin onuru, Tanrının yüceltilmesi, kendi kurtuluşum ve dinsiz bir yaratığı gerçek Tanrıya ve İsa'nın dinine döndürmek* için evlenmek istediğini söyledi.

POCAHONTAS: Kızılderililerle yaşarken Matoaka diye de bilinirdi. Büyük reis Powhatan'ın en sevdiği kızı. Rolfe ile evlendikten sonra putataparlığı bıraktı, adını Rebecca olarak

değiştirdi, çıplaklığını İngiliz giysileriyle örttü. Tepelikli şapka takıp boynunda yüksek dantel yakalarla Londra'ya geldi ve saraya kabul edildi. Bir İngiliz kadını gibi konuşup bir İngiliz kadını gibi düşünüyordu; kocasının Calvin'ci inancını imanla paylaşıyordu, Virginia tütünleri ise Londra'da kök salmak için en becerikli ve değişik reklamcısını onda bulmuştu. Bir İngiliz hastalığından öldü. Gemi Virginia'ya gitmek üzere Thames Irmağında elverişli bir rüzgâr beklerken, Pocahontas 1617 yılının Mart ayında Gravesend'de John Rolfe'un kollarında son nefesini verdi. Daha yirmi bir yaşında bile değildi.

OPECHANCANOUGH: Pocahontas'ın amcası, büyük reis Powhatan'ın ağabeyi. Üç yıl önce Jamestown'daki Protestan kilisesinde, çıplak, tahta bir kilisede, gelini o verdi. Törenden önce ya da sonra ya da tören sırasında tek laf etmedi, ama Pocahontas, Rolfe'a amcasının hikâyesini anlattı. Opechancanough bir zamanlar İspanya ve Meksika'da yaşamıştı; o zamanlar Luis de Velasco diye bilinen bir Hıristiyandı, ama ülkesine döner dönmez haçını, pelerinini, ipek atkısını ateşe attı, ona eşlik eden rahiplerin boğazını kesti, yeniden Algonquin dilinde *temiz ruhlu* anlamına gelen Opechancanough adını aldı.

Globe Tiyatrosunun oyuncularından biri bu öyküyü bir araya getirmiş, şimdi bir bira bardağına bakarak bununla ne yapayım diyor kendi kendine. Bir aşk trajedisi mi, yoksa tütün ve onun kötü etkileri konusunda ahlaksal bir oyun mu yazmalı? Yoksa Amerika'nın fethini konu alan bir maskeli balo mu? Oyunun başarısı kesin, çünkü bütün Londra'da Prenses Pocahontas Han, onun kısa süren ziyaretinden söz ediliyor. O kadın... kendi başına bir harem. Bütün Londra, ağaçların arasında çıplak olarak, saçında güzel kokulu çiçeklerle canlandırıyor onu hayâlinde. Hangi intikamcı melek görünmez kılıcını batırdı ona? Putatapan halkının kefaretini mi ödedi, yoksa ölümü Tanrı tarafından kocasına yapılmış bir uyarı mıydı? Tütün, Proserpina ile Bacchus'ün gayrimeşru oğlu... Bu otla ateş arasındaki gizli anlaşmayı koruyan Şeytan değil mi? Erdemlilerin başını döndü-

ren duman Şeytan'ın soluğu değil mi? Ya John Rolfe'un gizli zamparalığı... Ya eskiden Luis de Velasco olarak bilinen Opechancanough'un geçmişi, hain mi, intikamcı mı... Kolunda prensesle kiliseye giren Opechancanough... Uzun boylu, dik, sessiz...

"Yok, yok", sonucuna varıyor bu boşboğaz eski öykü avcısı, biralarının parasını verip sokağa çıkarken, "Bu öykü yazılamayacak kadar iyi. Hint Adalarının o yumuşak huylu şairi Silva'nın dediği gibi: 'Bunu yazarsam, dostlarıma anlatacak neyim kalır?'" (36, 159 ve 207)

1618: Lima

Küçük Dünya

Fabiana Criolla'nın sahibi öldü. Adam vasiyetnamesinde kadının özgürlüğünün ücretini 200 pesodan 150 pesoya indirdi.

Fabiana geceyi uykusuz geçirdi, içi toz tarçınla dolu *guaiacum* ağacından yapılmış kutusunun ne kadar edeceğini düşündü. Toplama yapmasını bilmiyor, onun için de dünyada bulunduğu yarım yüzyıldır emeğiyle satın aldığı özgürlükleri ya da ondan yapılan ve ondan alınan çocukların fiyatını hesaplayamıyor.

Şafağın ilk ışığıyla kuş gelip gagasıyla vuruyor cama. Her sabah aynı kuş uyanıp kalkmak zamanı geldiğini duyuruyor.

Fabiana esniyor, hasırın üzerinde oturuyor, bitkin ayaklarını inceliyor. (31)

1618: Luanda

Gemiye Yüklenme

Avcı ağlarıyla yakalandılar, acılı davullar köylerde yankılanırken birbirlerine boyunlarından bağlı olarak sahile doğru yürüyorlar.

Afrika sahillerinde bir kölenin değeri kırk cam gerdanlık ya da zincirli bir düdük ya da iki tabanca ya da bir avuç mermi. Tüfeklerin, uzun bıçakların, romun, Çin ipeklerinin, Hint bas-

malarının bedeli insan etiyle ödeniyor.

Bir keşiş Luanda limanının ana meydanında tek sıra olmuş tutukluları inceliyor. Her kölenin dilinin üstüne bir tutam tuz konuluyor, başına biraz kutsal su serpiliyor, kendisine bir Hıristiyan adı veriliyor. Çevirmenler vaazı çeviriyorlar: *Artık Tanrının çocuklarısınız siz...* Rahip onlara bıraktıkları ülkeleri düşünmemelerini ve köpek, fare ya da at eti yememelerini öğütlüyor. Aziz Paul'un Efeslilere yazdığı mektubu (*Köleler, efendinize hizmet edin!*) ve Nuh'un Ham'ın çocuklarını lânetlediğini, bunların yüzyıllar, yüzyıllar boyu siyah kaldığını hatırlatıyor onlara.

Okyanusu ilk kez görüyorlar, bu dev, kükreyen canavar onları dehşete düşürüyor. Beyazların onları uzaktaki bir mezbahaya götürüp etlerini yiyip kendilerinden yağ yapacaklarını sanıyorlar. Hipopotam derisinden yapılmış kırbaçlar onları kıyı dalgalarını aşan kocaman kanolara binmeye zorluyor. Gemilerde fitilleri ateşlenmiş baş ve kıç toplarıyla karşı karşıyalar. Prangalar ve zincirler kendilerini denize atmalarını önlüyor.

Birçoğu ölecek yolculuk sırasında. Yaşayanlar Amerika pazarlarında satılacak ve yeniden dağlanacaklar sıcak demirlerle.

Tanrılarını hiç unutmayacaklar. Aynı zamanda hem erkek hem kadın olan Oxalá, Aziz Jerónimo ve Azize Barbara kılığına girecek. Obatalá, İsa olacak; duyarlık ve taze su perisi Oshún, Candelaria Bakirelerine, Yaratış düşüncesine, Yardımseverlik ve Zevklere, dönüşecek ve Trinidad'da Azize Anna olacak. Aziz Jorge, Aziz Antonio ve Aziz Miguel'in arkasında savaş tanrısı Ogum'un mızrakları gizlenecek; Aziz Lázaro'nun içinde ise Babalú türküsünü söyleyecek. Küba'da Elegguá iki yüzünü, yaşam ve ölümü içinde barındırmayı sürdürecek, güney Brezilya'da ise Exú'nun iki başı olacak: Tanrı ve Şeytan, inananlara Avunç ve Öc sunacak. (68, 127, 129 ve 160)

1618: Lima

Fazla Esmer

Dostlar yırtık pırtık pelerinlerini arkaya savurup şapkalarıyla yeri süpürüyorlar. Böylece saygılar sunulduktan sonra karşılıklı övgülerde bulunuluyor: "Şu kesik bacağın müthiş doğrusu!"

"Senin frengi çıbanın – olağanüstü!"

Sinekler peşlerinde boş arsayı geçiyorlar.

Sırtları rüzgâra dönük işerken konuşuyorlar.

"Çok oldu görüşmeyeli."

"Sinek gibi kaçıyordum. Acılar, acılar."

"Öyle."

Kertenkele cebinden bir ekmek kabuğu çıkarıyor, hohluyor üstüne, parlatıyor, Ekmek Dilenen'i yemeğe davet ediyor. Bir kayanın üzerine oturup devedikenlerinin üzerindeki çiçeklere dalıyorlar.

Ekmek Dilenen üç dişiyle bir lokma ısırıp anlatıyor: "Mahkemede sadakalar iyi... Lima'daki en iyi yer. Ama kapıcı kovdu beni. Tekmeyle attı hem de."

"Juan Ochoa olamaz anlattığın!"

"Ona Şeytan demek daha doğru olur. Tanrı bilir, hiçbir şey yapmadım ona."

"Juan Ochoa orada değil artık."

"Öyle mi?"

"Köpek gibi kovdular onu. Şimdi ne mahkeme kapıcısı ne bir şey."

Ekmek Dilenen öcünün alındığı duygusuyla gülümsüyor. Çıplak ayak parmaklarını geriyor.

"Ahlaksızlıklarından olmalı."

"Ondan değil."

"Çok aptal olduğundan mı o halde?"

"Yok, yok. Bir Zenci melezin oğlu, bir siyahın torunu olduğundan. Fazla esmer." (31)

1620: Madrid

Amerika'dan Şeytan Dansları Geliyor

Son birkaç gecedir yanında yatan Aziz İsidro'nun cesedi sayesinde Kral III. Felipe kendini daha iyi hissediyor. Bu öğlen boğazı tıkanmadan yiyip içebildi. Gözleri parladı en sevdiği yemekleri görünce, şarap kadehini de bir dikişte boşalttı.

Şimdi diz çöken bir iç oğlanının sunduğu kâsede parmaklarını ıslatıyor. Kiler memuru peçeteyi o haftaki vekilharca uzatıyor. Haftanın vekilharcı bunu başvekilharca uzatıyor. Başvekilharç, Uceda Dükünün önünde eğiliyor. Dük peçeteyi alıyor, başını eğerek krala uzatıyor. Kral ellerini kurularken sofra memuru giysilerindeki ekmek ufaklarını fırçalıyor, rahip de Tanrıya şükran duası okuyor.

Felipe esniyor, yüksek dantel yakasını gevşetiyor, haberleri soruyor.

Dük, Hastane Yönetim Kurulundan kimi adamların saraya geldiklerini bildiriyor. Kral dansları yasakladığından beri halkın tiyatroya gitmek istemediğinden yakınıyorlar; hastaneler komedi gelirleriyle yaşıyor. Yönetim Kurulu üyeleri düke, "Efendimiz," dediler, "dans olmayalı beri gelir de yok. Hastalar ölüyorlar. Sargı bezi yok, doktora verecek paramız yok." Oyuncular Lope de Vega'nın Amerikan Kızılderililerini yücelten dizelerini okuyorlar:

Taquitán mitanacunî,
İspanyol buradan oraya kadar.
...İspanya'da sevgi yok
öyle geliyor bana:
orada kral bencillik,
burada önemli olan sevgi.

Ama halkın Amerika'dan istediği şey en saygın kişileri tutuşturacak türden nükteli şarkılar ve danslar. Oyuncuların taşı ağlatıp ölüyü güldürmeleri ya da perde önü numaralarıyla karton bulutlardan yıldırım çıkarmaları bir işe yaramıyor. "Tiyatrolar boş kalırsa," diye inliyor yönetim kurulu üyeleri, "hastaneler kapanmak zorunda kalacak."

"Onlara Majestelerinizin karar vereceğini söyledim," diyor dük.

Felipe çenesini kaşıyıp tırnaklarını inceliyor.

"Majesteleriniz düşüncesini değiştirmediyse... Yasaklanan yasaklanmıştır, iyi de olmuştur."

Saraband ve şakon dansları karanlıkta cinselliğin ışıldamasına yol açıyor. Peder Mariana bunları, *Zencilerin ve Amerikan vahşilerinin icadı, sözcük ve hareketleri şeytanca* danslar olmakla suçladı. Geçit törenlerinde bile bunların günahı öven dizeleri duyuluyor; tef ve kastanyetlerin şehvetli ritmi birdenbire yükseldiğindeyse manastırdaki rahibeler bile ayaklarını tutamaz hale geliyorlar; Şeytanın gıdıklamaları kalça ve göbeklerini elektriklendiriyor.

Kralın gözleri şölenin artıkları arasında uçan büyük, tembel bir sineği izliyor. "Sen, sen ne düşünüyorsun?" diye soruyor kral sineğe.

Dük kendisine söylediğini sanıyor: "Bu soytarı dansları, Majestelerinizin de çok güzel söylediği gibi, cadıların tatil günü müziği, cadıların yeriyse kent alanındaki ateşler."

Şekerlemeler masadan kayboldu, ama kokuları havada duruyor.

Kral saçmalıyor, sineğe buyuruyor: "Sen karar ver."

"Majestelerinizin baş düşmanı bile sizi hoşgörüsüzlükle suçlayamaz," diye diretiyor dük. "Majesteleriniz çok hoşgörü gösterdi. Tanrının rahmetine ulaşan kral babanız zamanında..."

"Komuta sende değil mi?" diye homurdanıyor Felipe.

"... saraband yapmaya cesaret edenlere farklı bir ödül verilirdi. İki yüz kırbaç ve bir seferlik kürek cezası!"

"Sana diyorum," diye fısıldayıp gözlerini kapatıyor kral.

"Sen" – bir köpük kitlesi, ağzının hep aşırı ürettiği tükürükler beliriyor dudaklarında.

Dük bir karşı çıkış kokusu alıp hemen susuyor ve ayak uçlarına basarak çekiliyor.

Felipe'yi uyku bastırıyor, gözkapakları ağırlaşıyor, iskambil kartları yiyen tombul, çıplak bir kadını düşlemeye başlıyor.

(186)

1622: Sevilla

Fareler

Onur konuğu Amerika'dan yeni gelen Peder Antonio Vázquez de Espinosa.

Uşaklar salçalı hindi dilimlerini sunarken havada köpüklü dalgalar kırılıyor; fırtınanın kudurttuğu engin, beyaz bir deniz; doldurulmuş piliçler geldiğinde masanın üzerinde tropik yağmurlar patlıyor. Peder Antonio'nun anlattığına göre Karaip sahilinde öyle çok yağmur yağarmış ki, bunun dinmesini beklerken kadınlar gebe kalır, çocuklarını doğurur, hava açtığı zaman ise çocukları büyümüş olurmuş.

Öykü ve şölenin tutsağı başka konuklar yiyor ve susuyorlar; rahibin ağzı sözcük dolu, yemekleri unutuyor. Yerde, ot minderlerin üzerine oturmuş çocuklar ve kadınlar sanki pazar ayinindeymiş gibi dinliyorlar.

Honduras'ın Trujillo limanından Sanlúcar de Barrameda'ya geçiş bayağı bir iş oldu. Kasırgaların işkence ettiği gemiler sarsıla sarsıla ilerlediler; birkaç gemi öfkeli denize, birçok denizci köpek balıklarına yem oldu. Ama hiçbir şey, Peder Antonio sesini alçaltıyor, hiçbir şey farelerden kötü değildi.

Amerika'da işlenen pek çok günahın cezası olarak ve de gemiye binmeden yapılması gereken günah çıkarma, ekmek ve şarap ayinlerine kimse aldırmadığından, Tanrı gemilere fare doldurdu. Ambarlardaki erzağın arasına, kıç güvertesinin altına, kıç salonuna, kamaralara, hatta dümencinin oturduğu yere yerleştirdi onları; o kadar çok fare, hem de korku ve hayranlık yaratacak kadar kocamanlarından. Rahibin yattığı kamaradan dört yüz kilo ekmek çaldı fareler, lombar deliğinin altındaki çörekler bunun dışında. Kıç taraftaki sandığın içindeki jambonları, domuz pastırmalarını silip süpürdüler. Su aramaya giden susamış yolcular sarnıçların içinde yüzen boğulmuş fareler buldu. Karınları acıkanlar tavuk kümesine gittiklerinde kemik, tüy, belki bir tane de ayakları kemirilmiş, yere serilmiş bir piliç dışında bir şey bulamadılar. Kafeslerin içindeki papağanlar bile kurtulamadı. Denizciler, ellerinde sopalar, bıçaklar, gece gündüz su ile yiyeceklerin başında nöbet tuttu, farelerse onlara sal-

dırıp ellerini ısırdılar, birbirlerini yediler.

Zeytin ve meyve servisi arasında fareler geldi. Tatlılar ellenmemiş duruyor. Kimse şaraba dokunmuyor.

"Yazdığım yeni duaları duymak ister misiniz? Eskileri Tanrının öfkesini yatıştırmaya yetmediğinden..."

Kimse yanıt vermiyor.

Erkekler peçetelerini ağızlarına götürerek öksürüyorlar. Ayakta, hizmetçilere talimatlar veren kadınların hepsi ortadan kayboldu. Yerde yatmış dinleyenlerin gözleri şaşılaşmış, ağızları açık. Çocuklar uzun burnu, kocaman dişleri ve bıyığıyla Peder Antonio'yu görüyor, boyunlarını döndürerek masanın altında kuyruğunu arıyorlar. (201)

1624: Lima

Satılık İnsanlar

"Yürü!"

"Koş!"

"Şarkı söyle!"

"Ne gibi kusurları var?"

"Aç şu ağzını!"

"Sarhoş mu, yoksa yalnızca huysuz mu?"

"Ne kadar veriyorsunuz beyim?"

"Ya hastalıkları?"

"Bunun iki misli eder!"

"Koş!"

"Bak beni kandırma, yoksa geri getiririm."

"Sıçrasana, köpek!"

"Böyle bir malı bedavaya alamazsınız."

"Kollarını kaldırsın!"

"Şöyle güzel bir şarkı söylesin yüksek sesle!"

"Bu kadın, çocuklarla birlikte mi, değil mi?"

"Dişlerini görelim!"

Tek kulaklarından çekiyorlar. Alıcının adı yanaklarına ya da alınlarına yazılacak, tarım işletmelerinde, balıkhanelerde, madenlerde iş gereci ya da savaş alanlarında savaş silâhı olacak

bunlar. Can veren ebe, süt anne ya da can alan cellat ve mezar kazıcısı olacaklar. Halk ozanları olacak ya da yatakta kullanılacaklar.

Köle ağılı Lima'nın tam merkezinde, ama kent encümeni kısa süre önce bunu taşıma kararı aldı. Satılık siyahlar, Rímac Irmağının öteki kıyısında, San Lázaro mezbahasının yanında bir barakaya yerleştirilecekler. Çürük, bulaşıcı kokularını rüzgârın alıp götüreceği kadar uzakta olacaklar kentten. (31 ve 160)

1624: Lima
Siyah, Siyahı Dövüyor

Üç Afrikalı köle elleri bağlı, boyunlarında bir iple dolaştılar Lima sokaklarını. Cellatlar, onlar da siyah, arkalarında yürüdü. Birkaç adımda bir, bir kırbaç darbesi, toplam yüze vardı sayısı; yere adamlar düştüklerinde kâr payı olarak fazladan kırbaçlar.

Belediye başkanı verdi buyruğu. Köleler katedral mezarlığına iskambil kâğıtları getirip orayı kumarhaneye çevirmişler, mezar taşlarını masa olarak kullanmışlardı; belediye başkanı genel olarak çok küstahlaşan ve çoğalan, sorun yaratmaya çok alışan siyahların bu dersi görmezden gelemeyeceklerini çok iyi biliyor.

Şimdi üçü efendilerinin evinin verandasında yatıyor. Sırtları cılk yara. Yaraları idrar ve romla temizlenirken haykırıyorlar.

Efendileri belediye başkanına küfrediyor, yumruğunu sallayıp intikam yemini ediyor. Başka insanların mallarıyla böyle oyunlar oynanmaz. (31)

1624: Lima

Şeytanın İşleri

Kilise çanları saat biri duyururken ay pırıl pırıl parlıyor. Don Juan de Mogroveyo de la Cerda meyhaneden çıkıp portakal çiçeği kokan Lima gecesinde yürümeye başlıyor.

Pazar Sokağının köşesinde tuhaf sesler ya da yankılar duyuyor; durup kulak kabartıyor.

Asmodeo diye birisi, gemisi Sevilla'dan yola çıktı çıkalı birkaç kez yer değiştirdiğini söylüyor. Portobello'ya vardığında *pis hilelere 'iş', soyguna 'ticaret', maymuncuğa 'ölçü değneği' diyen* birkaç tüccarın gövdesine yerleşmiş, Panama'da ise *bir dük gibi davranmayı, bir markinin günlük alışkanlıklarını, bir kontun kilise dualarını ezbere bilen*, uydurma adlı, düzmece bir beyefendide yaşamıştı...

"Söyle bana Asmodeo. Bu kişi çağdaş kibarlığın kurallarına uyar mıydı?"

"Hepsine, Amonio. Yalan söyler, borçlarını hiç ödemez, Altıncı Emire kulak asmazdı; her zaman geç kalkar, pazar ayininde konuşur ve hep üşürdü, bunun pek uygun sayıldığını söylüyorlar. Bir düşün, bizim cehennemimiz olma konusunda pek de başarısız sayılmayacak Panama'da üşümek ne kadar zordur. Panama'da taşlar terler, insanlar, "Çorbanı çabuk iç, ısınacak," derler.

Düşüncesiz Don Juan de Mogrovejo de la Cerda biraz uzakta konuştuklarından ne Asmodeo'yu ne de Amonio'yu görebiliyor, ama böyle adların *Azizlerin Yaşamı*'nda geçmediğini biliyor, havadaki tartışılmaz kükürt kokusu da bu güzel sohbetin eğilimini göstermeye yeterli. Don Juan, Amonio ile Asmodeo'yu uzak tutmak için Pazar Sokağı köşesindeki, gölgesi sokağa düşen, uzun haça sırtını dayıyor; haç çıkarıyor, kendisini koruyup kurtarmaları için bir bölük azizin adını anıyor. Ama dua edemiyor, çünkü dinlemek istiyor. Tek sözcüğünü bile kaçırmayacak bunun.

Asmodeo bu beyefendinin bedenini, dönek bir din adamının bedenine girmek için terk ettiğini, sonra Peru'ya gelirken genç kız satışında uzmanlaşan dindar bir hanımın barsakların-

da kendine bir yuva bulduğunu anlatıyor.

"Böylece Lima'ya geldim, buranın dolambaçlarında çalışmak için önerilerin çok yararlı olacak. Bu taşra çöllerinde ne olup bittiğini anlat bana... Buradaki servetler namuslu biçimde mi kazanılmış?"

"Öyle olsaydı cehennem daha az kalabalık olurdu."

"İşadamlarını günaha teşvik etmenin en iyi yolu ne?"

"Onları işin başına getir, gerisini kendilerine bırak."

"Burada insanlar üstlerine sevgi ya da saygı duyarlar mı?"

"Korku."

"Başarılı olmak için ne yapmaları gerekir o halde?"

"Hak etmemeleri."

Sorular ve Amonio'nun hızlı yanıtları sürerken Don Juan, Atocha Meryeminin adını anıyor, unuttuğu tespihini arıyor, kılıcının kabzasına yapışıyor.

"En iyi kişiler olduklarını sananlara gelelim, söyle bana, iyi giyinirler mi?"

"Giyinebilirler, yıl boyunca terzilerin ne kadar çok çalıştırdıklarına bakarsan."

"Çok homurdanırlar mı?"

"Lima'da her zaman."

"Şimdi anlat bana, neden bütün Francisco'lara Pancho, bütün Luis'lere Lucho, bütün İsabela'lara Chabela diyorlar?"

"Birinci olarak gerçeği söylemekten kaçınmak, ikinci olarak da azizlerin adını ağızlarına almamak için."

O anda zamansız bir öksürük nöbeti tutuyor Don Juan'ı. "Gidelim! Çıkalım!" bağırtıları duyuyor ve uzun bir sessizlikten sonra koruyucu haçı bırakıp gidiyor. Dizleri titreyerek Tüccar Sokağına ve Provincia kapısına doğru ilerliyor. Geveze ikiliden bir üfürük duman bile kalmamış. (57)

1624: Sevilla

'Bir Alçağın Yaşamı'nın Son Bölümü

Irmak onu sorgulayan adamı yansıtıyor.

"Ne yapayım şimdi şu benim dolandırıcıyı? Öldüreyim mi?"

Ayağına uymayan çizmeler taş rıhtımdan inip Guadalquivir'de dans ediyorlar. Bu adamın düşündüğü zaman ayaklarını sallamak gibi bir huyu var.

"Karar vermek zorundayım. Bir berberle bir cadının oğlu, bir celladın yeğeni olarak onu yaratan bendim. Onu aşağılık insanların, dilencilerin, darağacına yem olan kişilerin yeraltı dünyasının prensi olarak ben tahta oturttum."

Yeşilimsi sularda parlayan gözlükleri derinliklere dikilmişti, birbiri ardına sorularını soruyordu: "Ne yapacağım? Ona tavuk çalmasını, İsa'nın yaraları adına sadaka istemesini öğrettim. Zar, iskambil, eskrim hilelerini benden öğrendi. Benim hünerlerimle rahibelerin Don Juan'ı, kötü ünlü bir palyaço oldu."

Francisco de Quevedo gözlüklerinin kaymasını önlemek için burnunu kırıştırıyor. "Karar benim, vermek zorundayım. Bütün edebiyatta son bölümü olmayan bir roman yoktur."

Rıhtıma yaklaşırken yelkenlerini indiren kalyonlara doğru uzatıyor boynunu.

"Kimse onun acılarını benim kadar paylaşmadı. Midesi guruldadığında, kâşifler bile kafasında göz diye bir şey bulamadığında açlığını kendi açlığım saymadım mı? Don Pablos ölecekse, onu ben öldürmeliyim. Benim gibi o da alevlerden artakalmış bir kömür parçası."

Kılıksız bir delikanlı kafasını kaşıyıp ırmağın üstüne eğilen beyefendiyi uzaktan seyrediyor. "Bunağın teki," diye düşünüyor oğlan. "Oltasız balık tutmaya çalışan çılgın bir bunak."

Quevedo ise, "Onu öldürmek mi?" diye düşünüyor. "Ayna kırmanın talihsizlik getireceğini herkes bilir. Onu öldürmek. Onun kötü yaşamı için suçu adil bir ceza yapsam ne olur? Engizisyoncu ve sansürcülere de küçük bir pay çıksın! Onların keyiflerini düşünmek bile midemi bulandırmaya yetiyor."

Bir öbek martı fırlıyor havaya. Amerika'dan bir gemi de-

mir alıyor. Quevedo sıçrıyor, yürümeye başlıyor. Oğlan onu izliyor, çarpık bacaklı yürüyüşüne öykünüyor.

Yazarın yüzü parlıyor. Güvertelerde kahramanı için uygun yazgıyı buldu. Alçak Don Pablos'u Hint Adalarına gönderecek. Yaşamı Amerika'dan başka nerede sona erebilir? Romanı bir sona kavuştu; Quevedo, dalgın, erkeklerin yolculuklar, kadınlarınsa yuvaya dönüşler düşlediği bu Sevilla kentinin içine dalıyor. (183)

1624: Meksiko Kenti
Bir Öfke Irmağı

Kent meydanı ve çevre sokaklarını tümüyle dolduran kalabalık genel valinin sarayını küfür ve taş yağmuruna tutuyor. Kaldırım taşlarıyla birlikte *Hain! Hırsız! Köpek! Yahuda!* çığlıkları çarpıyor sıkı sıkıya kapalı kepenk ve kapılara. Genel valiye yönelik yuhalamaların arasına onu bu kentin ekmeğiyle oynadığı için afaroz eden başpiskoposa övgüler karışıyor. Genel vali bir süredir bütün mısır ve buğdayı kendi özel tahıl ambarlarında depolayıp fiyatlarla istediği gibi oynuyor. Kalabalık öfke içinde. *Asın onu! Dövün onu! Dövün, öldürün!* Kimi başpiskoposu dışarı sürükleyerek Kilise'ye küfreden subayın kellesini istiyor; kimileriyse genel valinin çevirdiği işlere paravanlık yapan Mejía'yı linç etmek istiyor; karaborsacı genel valiyi yağda kızartmayı herkes istiyor.

Kargılar, sopalar, teberler yükseliyor kafaların üstünde; tabanca ve tüfek sesleri çınlıyor. Görünmez eller kralın flamasını çekiyor sarayın çatısının üstüne, borazanlar yardım dileniyor; ama köşeye sıkıştırılmış genel valiyi savunmaya kimse gelmiyor. Ülkenin üst düzey insanları saraylarına kapanmışlar, yargıçlar ve memurlarsa sıvışmış. Buyruklara uyan tek asker bile yok.

Köşedeki hapisanenin duvarları saldırıya direnemiyor. Mahkûmlar öfkeyle kabaran dalgaya katılıyor. Sarayın girişleri düşüyor, alevler kapıları kemiriyor, insan kalabalığı odaları işgal ediyor: duvarlardaki perdeleri indiren, sandıkları kıran, kar-

şısına çıkan her şeyi yutan bir kasırga.

Keşiş kılığına giren genel vali gizli bir geçitten kaçıp San Francisco manastırına sığınmış. (72)

1625: Meksiko Kenti

Kentimizi Nasıl Buluyorsunuz?

Kente yeni gelen Peder Thomas Gage, Alameda Bulvarında keyif yapıyor. Uzun ağaçlardan oluşan tünelin altında hanımların süzülüşünü aç gözlerle seyrediyor. Sallanan kalçalar, kırıtkan bir yürüyüş daha iyi görünsün diye kimse üçgen pelerinini ya da şalını belden aşağı indirmiyor; her hanımın arkasında, entarilerinin açık yakasından göğüsleri görünen, gösterişli Zenci ve melez kadınlardan oluşan refakatçileri. Eğlence arayan ateşli kadınlar çok yüksek topuklu ayakkabılarına güller takmışlar, ipek alın bantlarına aşk sözleri işlenmiş.

Rahip bir Kızılderilinin sırtına binmiş halde saraya ulaşıyor.

Genel vali ona ananas konservesi ile sıcak çikolata sunuyor ve kenti nasıl bulduğunu soruyor.

Peder Gage Meksiko'yu, kadınlarını, arabalarını, caddelerini överken ev sahibi kesiyor sözünü: "Hayatımı kıl payı kurtardığımı biliyor musun? Hem de bir kelin kılıyla..."

Genel valinin ağzından bir çağlayan gibi akıyor geçen yılki ayaklanmanın öyküsü.

Pek çok dumandan, kandan, yudum yudum içilen iki fincan çikolatadan sonra Peder Gage genel valinin San Francisco manastırında bir yıl geçirdiğini, şimdi bile taşa tutulmayı göze almadan saraydan burnunu çıkaramadığını öğreniyor. Ama isyancı başpiskopos o uzak ve sefil Zamora'da sürgün cezasını çekiyor, birkaç rahip kürek cezasına yollandı, üç dört kışkırtıcının asılması da ayaktakımının küstahlığını bastırmaya yetti.

"Bana kalsa hepsini asardım," diyor genel vali. İskemlesinden kalkarak, "Evet, hepsini! Bu Allahın cezası kentin tümünü!" diye belirtiyor. Sonra yerine oturuyor. "Bu topraklar baş

kaldırmaya hep teşne," diye soluyor. "Meksiko'nun sokaklarını eşkıyadan temizledim!"

Boynunu uzatıp sır verircesine ekliyor: "Biliyor musun, İspanyolların çocukları, burada doğanlar... Sürünün başında kim vardı? Onlar! Kreollar! Ülkenin kendilerine ait olduğunu sanıyorlar, yönetmek istiyorlar..."

Peder Gage kendi kafasını tehdit eden ağır kristal avizeye gizemli gözlerle bakarak, "Bunlar Tanrıyı ciddi olarak kızdırıyorlar," diyor. "İkinci bir Sodom.. Bu akşam kendi gözlerimle gördüm. Dünya zevkleri..."

Genel vali başıyla onaylıyor.

"Çünkü yakında ot gibi biçilecekler." Rahip hükmünü veriyor. "Yeşil otlar gibi kuruyacaklar."

Çikolatanın son yudumunu içiyor.

"Otuz yedinci mezmur", diye ekliyor küçük fincanı kibarca tabağına koyarken. (72)

1625: Samayac

Kızılderili Dansları Guatemala'da Yasak

Keşişler Verapaz bölgesinin dinsel tören ve eski geleneklerinden ne bir anı ne de bir iz kaldığını ileri sürüyorlar, ama peş peşe yasaklama fermanı duyurmaktan tellalların sesi kısılmış.

Krallık Mahkemesi yargıcı Juan Maldonado şimdi Samayac kentinde, *Kızılderililerin vicdanlarına ve inandıkları Hıristiyan yasasına bağlılıklarına zarar veren danslara karşı* yeni yasalar çıkarıyor, çünkü bu tür danslar *eski kurbanları ve dinsel törenleri anımsatıyor, bunlar Tanrımıza karşı işlenmiş bir suçtur.* Kızılderililer paralarını tüy, giysi ve maske almak için çarçur ediyor, *provalarda ve içki âlemlerinde zaman kaybediyorlar, bu da onların çiftliklerdeki işlerine gitmelerini, vergilerini vermelerini ve ailelerine bakmayı sürdürmelerini engelliyor.*

Tun dansını edenler yüz kırbaçla cezalandırılacak. *Tun*'da Kızılderililer *iblislerle anlaşma* yapıyorlar. *Tun* ya da Rabinal Achí sözcük ve maskelerle tiyatrolaştırılmış bir bereket dansı; *tun* ayrıca Rabinal'lerin tutuklusu olan Quiché'lerin oğlunun

acılı öyküsü anlatılırken uzun, yankılı boruların eşliğinde davul gibi çalınan içi boş kütük. Yenenler, ülkesine onurlu bir biçimde veda edip kurban edileceği kazığa çıkan yenilenin büyüklüğüne saygı olarak şarkı söyleyip dans ediyorlar. (3)

1626: Potosí

Öfkeli Bir Tanrı

Göl azıyor, benti yıkıp kenti basıyor. Sel pek çok kişiyi paramparça ediyor. Katırlar çamurun içinden insan parçacıkları çıkarıyorlar sürükleyerek. İspanyol, Kreol, Kızılderili kırması, Kızılderili birbirine karıştı ortak mezarlarda. Potosí'nin evleri parçalanmış cesetleri andırıyorlar.

Rahipler Gerçek Çarmıhın İsa'sını sokaklarda dolaştırıncaya kadar dinmiyor Caricari Gölünün öfkesi. Tören alayının yaklaştığını görünce sular duruluyor.

Bugünlerde bütün Peru'da kürsülerden aynı vaazlar duyuluyor: "Günahkârlar! Daha ne kadar sürdüreceksiniz Tanrının merhametiyle oyun oynamayı? Tanrının sabrı sınırsızdır. Daha ne kadar, günahkârlar? Yetmedi mi uyarılar, belâlar?"

Bu engin ve zengin topraklarda yeni bir şey değil Potosí'deki gölün taşması. Kırk beş yıl önce La Paz kentinden birkaç fersah ötedeki Achocalla'da bir Kızılderili büyücü topluluğunun ortasına birdenbire kocaman bir kaya indi. Hayatta kalan tek kişi reis oldu. O da dilini yitirip öyküyü işaretlerle anlattı. Başka bir dev kaya bundan kısa süre sonra Cuzco yakınlarındaki Yanaoca'da sapkın bir Kızılderili topluluğunu toprağa gömdü. Ertesi yıl Arequipa'da yer yarılıp insanları, evleri yuttu; kent bundan ders almadığı için de yeryüzü çok geçmeden dişlerini yeniden gösterip Aziz Francisco manastırı dışında hiçbir şey bırakmadı ayakta. 1586 yılında San Marcos de Arica kenti, bütün limanları ve kumsallarıyla birlikte okyanusun baskınına uğradı.

Yeni yüzyıl başladığında Ubinas yanardağı patladı. Öyle bir öfkeydi ki bu, küller karadan sıradağları aşıp denizden Nika-

ragua'nın sahillerine ulaştı.

1617 yılında iki uyarıcı yıldız belirdi gökyüzünde. Bir türlü gitmediler. Sonunda bütün Peru'da hiç durmadan kırk beş gün dua okuyan dindarların kurban ve vaatleri sayesinde uzaklaştılar. (142)

1628: Chiapas
Çikolata ve Piskopos

Karaciğerlerinden yakınanların yaptığı gibi karabiber koymuyor o. Şişkinlik yaptığı için mısır da katmıyor. İdrar torbasını boşaltan, gözleri kuvvetlendiren, kalbe güç veren tarçını bol tutuyor; iyi öğütülmüş acı biberleri de esirgemiyor. Portakal çiçeği suyu, beyaz şeker, renk vermesi için achiote biberi katıyor, bir avuç anasonu, iki avuç vanilyayı ve öğütülmüş İskenderiye gülünü hiç eksik etmiyor.

Peder Thomas Gage iyi hazırlanmış, köpüklü çikolataya bayılıyor. Çikolataya batırılmayınca şekerlemelerin, badem ezmelerinin tadı yok. Öğleye doğru güç toplamak, akşam yemeğinden sonra da masadan kalkabilmek için bir fincan çikolataya gerek duyuyor; bir fincan da geceyi uzatıp uykuyu uzaklaştırmak için.

Ama Chiapas'a geldiğinden beri dokunmadı bile çikolataya. Midesi başkaldırıyor, ama Piskopos Bernardo de Salazar'ı öldüren yazgıdan kurtulacaksa Peder Thomas başdönmesi ve baygınlıklar arasında kötü de olsa yaşamayı tercih ediyor.

Yakın zamana kadar bu kentin hanımlarının pazar ayinine giderken peşlerinden gelen iç oğlanları ve hizmetçiler, kadife diz minderlerinin yanında çikolatanın hazırlanması için bir maltız, bir cezve, bir de fincan taşırlardı. Mideleri nazik olduğundan, hanımlar bu sıcak iksir olmadan bir ayine, hele uzun pazar ayinine dayanamıyorlardı. Kilisede yarattığı karışıklık ve gürültü dolayısıyla Piskopos Bernardo de Salazar bu geleneği yasaklamaya karar verinceye kadar işler böyle sürüp gitti.

Hanımlar öçlerini aldılar. Bir sabah piskopos çalışma odasında ölü bulundu. Ayaklarının dibinde kendisine sunulan bir

çikolata fincanının kırıkları duruyordu. (72)

1628: Madrid
Satılık Mavi Kan

Küba'da, Matanzas sahili açıklarında İspanyol donanması korsan Piet Heyn'in eline düştü. Meksika ve Peru'dan gelen gümüşler sonunda Hollanda'ya gidecek. Heyn, Amsterdam'da baş amiralliğe terfi ettiriliyor ve bir ulusal kahraman gibi karşılanıyor. Şimdiden sonra Hollandalı çocuklar şu şarkıyı söyleyecekler:

Piet Heyn, Piet Heyn
Adın küçük ama
Ünün büyük.

Madrid'de başlar dövülüyor. Krallık hazinesinden geriye kalan şey bir delik yalnızca.

Kral öteki acil önlemler arasında piyasaya yeni soyluluk unvanları sürmeyi kararlaştırıyor. *Seçkin işler* karşılığında soyluluk veriliyor. Buna ödeyecek parası olmaktan daha önemli ne olabilir ki? Dört bin düka altını karşılığında ayaktakımından herhangi biri eski ve soylu bir geçmiş sahibi olabilir, dün gece bir Yahudinin oğlu, bir Müslümanın torunu olan kişi, bugüne saf kanla başlayabilir.

Ama elden düşme unvanlar daha da ucuz. Kastilya, pelerinleri örtmese kıçları açık dolaşacak soylularla dolu: deri yeleklerinden, bıyıklarından görünmez kırıntılar silkeleyerek yaşayan, içi boş bir azametle dolaşan beyefendiler; en yüksek öneriyi verene ellerinde kalan tek şey olan *Don* unvanını kullanma hakkını pazarlıyorlar.

Gümüş arabalarda dolaşanlarla düşkünler arasındaki tek ortak nokta bir onur duygusu, şan ve şeref özlemi, çalışma korkusu –dilencilik o kadar aşağılayıcı değil– ve yıkanmaktan iğrenme; yıkanmak, Katolik dinine yabancı, Engizisyonun onaylamadığı bir Mağribi âdeti. (64 ve 218)

Hint Adalarına Gidenler İçin İspanya'da Söylenen Türkü

Armut için Ronda'ya gidilir,
elma için Argonales'e,
para İçin Hint Adalarına,
Dağ kızları içinse Sierra'ya.

Kocam Hint Adalarına gitti
yoksulluğuna son vermek için:
Döndüğünde bana anlatacağı şey çoktu,
ama harcayacak parası yoktu.

Hint Adalarına gitti kocam,
bir sustalı getirdi bana,
üstündeki yazıya göre
'Çalışmadan yemek yok'.

Hint Adalarına gidiyor erkekler,
para için Hint Adalarına.
Ama Hint Adaları burada
Çalışmak isteyene.

1629: Las Cangrejeras

Bascuñán

Başı gıcırdıyor, çatlıyor. Francisco Núñez de Pineda y Bascuñán bir ölü yığınının ortasında, çamurlara serilmiş olarak açıyor gözlerini. Fır fır dönen, seken, çamur sıçratan, dönen bir yağmurun dövdüğü bir kan ve çamur yığını dünya.

Kızılderililer saldırıyorlar üstüne. Zırhını ve onu yere seren darbenin göçerttiği demir miğferini çıkarıyor, silkeleye silkeleye çırılçıplak soyuyorlar onu. Francisco bir ağaca bağlanmadan önce haç çıkarmayı başarıyor.

Fırtına yüzünü kırbaçlıyor. Fırıl fırıl dönen dünya duru-

yor. Araucanoların çığlıkları arasında içinden bir ses şöyle diyor ona: "Kendi ülken Şili'de Chillán bölgesinde bir bataklıktasın. Barutunun ıslanmasına neden olan bu yağmur. Fitillerini söndüren bu rüzgâr. Kaybettin. Dinle, Kızılderililer nasıl da ölümünü tartışıyorlar."

Francisco son duasını ediyor.

Birdenbire renkli bir tüy fırtınası yarıyor yağmuru. Araucanolar burnundan ateş, ağzından köpük fışkırtarak gelen beyaz ata yol açıyorlar. Bir miğferle maskelenmiş atlı birden dizginliyor atını. At savaşın galibi Maulicán'ın önünde şaha kalkıyor. Herkes sessizleşiyor.

"Cellat bu," diye düşünüyor Francisco. "Her şey bitti artık."

Tüylü atlı eğilip Maulicán'a bir şey söylüyor. Francisco yalnızca yağmur ve rüzgârın sesini duyuyor. Ama atlı dönüp gözden kaybolduğunda Maulicán tutuklunun bağlarını çözüyor, kendi pelerinini çıkarıp onun üzerine örtüyor.

Sonra dörtnala güneye yöneliyor atlar. (26)

1629: Bío-Bío Irmağı Kıyıları

Putapichun

Çok geçmeden uzaktaki sıradağlardan yaklaşan bir kalabalık görüyorlar. Maulicán atını mahmuzlayıp Reis Putapichun'u karşılamak üzere ilerliyor.

Sıradağlardan gelen adamların da bir tutuklusu var, boynunda bir iple atların arasında sendeliyor.

Düz bir tepeciğin üzerinde Putapichun üç uçlu mızrağını yere saplıyor. Tutukluyu çözmelerini söylüyor, ayaklarının dibine bir dal fırlatıyor.

"Ordunuzun en yürekli üç komutanının adını söyle bana."

"Bilmiyorum," diye geveliyor asker.

"Birini söyle," diye buyuruyor Putapichun.

"Hatırlamıyorum."

"Birini söyle."

Francisco'nun babasının adını söylüyor.

"Bir tane daha."

Birini daha söylüyor. Her adı söyledikçe daldan bir parça koparması söyleniyor ona. Francisco dişleri kenetlenmiş seyrediyor bu sahneyi. Asker on iki komutanın adını veriyor. Elinde on iki sopa var.

"Şimdi bir çukur kaz."

Tutuklu adları tekrarlayarak sopaları teker teker çukurun içine atıyor.

"Toprak at. Ört üstlerini."

Putapichun sonra hükmünü veriyor. "Artık on iki yürekli komutan gömüldü."

Cellat tutuklunun kafasına çivili sopayı indiriyor.

Yüreğini çıkarıyorlar. Maulicán'ı o kandan ilk yudumu almaya davet ediyorlar. Yürek elden ele dolaşırken tütün dumanı yükseliyor havaya.

Sonra savaşırken hızlı, konuşurken ağır davranan Putapichun, Maulicán'a, "Şu sizin komutanı satın almaya geldik," diyor. "Onun ülkemizi tir tir titreten büyük reis Alvaro'nun oğlu olduğunu biliyoruz."

Maulicán'a kızlarından birini, yüz Kastilya koyunu, beş lama, eyerleri el yapımı üç at, değerli taşlardan gerdanlıklar öneriyor. "Bütün bunlar on İspanyol eder, artar bile."

Francisco yutkunuyor. Maulicán yere bakıyor. Bir süre sonra konuşuyor:

"Önce onu götürüp babamla bizim Repocura bölgesinin öteki reislerine göstermeliyim. Bu yiğitlik ödülümü göstermek istiyorum onlara."

"Bekleriz," diyor Putapichun sakin.

"Hayatım bir ölümle öteki arasında geçiyor," diye düşünüyor Francisco. Kulakları çınlıyor. (26)

1629: İmperial Irmağı Kıyıları
Maulicán

"Irmakta mı yıkandın? Ateşe yaklaş. Titriyorsun. Otur da iç. Hadi, Komutan, dilini mi kaybettin? Hem de bizden birisi gibi konuşuyorsun dilimizi... Ye, iç. Önümüzde uzun bir yol var. *Chicha*'mızı sevmiyor musun? Tuzsuz etimizden hoşlanmıyor musun? Davullarımız ayaklarını dansa çağırmıyor. Şanslısın, Komutan çocuk. Sizler tutukluların yüzünü silinmeyen demirle dağlarsınız. Şanssızsın, Komutan çocuk. Özgürlüğün benim oldu artık. Üzülüyorum senin için. İç, iç, o korkuyu kopar at yüreğinden. Seni saklayacağım. Hiçbir zaman satmayacağım. Yazgın, dünyanın ve insanın Efendisinin elinde. Adildir o. Buyur. İç. Daha ister misin? Güneş gelmeden Repocura'ya yola çıkmış olacağız. Babamı görüp kutlamak istiyorum. Babam çok yaşlı. Yakında ruhu karlı tepelerin ötesine kara patates yemeye gidecek. Yürüyen gecenin ayak seslerini duyuyor musun? Gövdelerimiz temiz, yolculuğa çıkmak için sabırsızlanıyor. Atlar bizi bekliyor. Yüreğim çarpıyor, Kaptan çocuk. Yüreğimin gümbürtüsünü duyuyor musun? Mutluluğumun müziğini duyuyor musun?" (26)

1629: Repocura Bölgesi
Ayrılık

Ay doğdu, battı, zaman geçti. Francisco bu esaret aylarında çok şey duydu, çok şey öğrendi. Bu uzun Şili savaşının, *Kızılderililerin kendilerini aldatan, haksızlık eden, onları köleliğe ya da daha kötüsüne mahkûm edenlere karşı bu haklı savaşlarının* öteki yüzünü öğrendi, bir gün yazacak bunu.

Ormanda, *arrayán* dallarından bir haçın önünde diz çöküp şükran duaları okuyor Francisco. Bu gece Nacimiento kalesine doğru yola koyulacak. Orada tutuklu üç Araucano reisiyle değiş tokuş edilecek. Yüz mızrağın korumasında yapacak yolculuğunu.

Şimdi kampa doğru yürüyor. Bir çalı kameriyenin altında

yıpranmış poncholar, çamurlu yüzler halka olmuş bekliyor onu. Çilek ya da elma *chicha*'sı ağızdan ağıza geçiyor.

Saygıdeğer Tereupillán tarçın ağacı dalını, yani sözü, kabul ediyor, bunu havaya kaldırarak oradaki reislerin her birini uzun uzun övüyor. Sonra Maulicán'dan, savaşta böylesine değerli bir tutuklu kazanıp onu nasıl canlı ele geçireceğini bilen o yürekli savaşçıdan, övgüyle söz ediyor.

"*Soğukkanlılıkla can almak*," diyor Tereupillán, "*soylu yüreklere göre değildir. Bizi ezip aşağılayan İspanyol zorbalarına karşı silaha sarıldığımızda, yalnızca savaşta acıma duymadım onlara. Ama sonra, onları tutuklu olarak görmek büyük keder ve acı verdi bana, gerçekte onlardan insan olarak nefret etmediğimizi fark etmekse ruhuma ateş düşürdü. Açgözlülüklerinden nefret ediyoruz, evet. Acımasızlıklarından, küstahlıklarından, evet.*"

Francisco'ya dönüp, "*Ve sen Komutan, gidip bizi acılı, üzgün, avunçsuz bırakan dost ve yoldaş*," diyor, "*bizi unutma.*"

Tereupillán tarçın dalını halkanın ortasına bırakıyor ve Araucanolar ayaklarını yere vurarak uyandırıyorlar toprağı.

(26)

1630: Motocintle
Onlar Ölülerine İhanet Etmezler

Papaz Francisco Bravo neredeyse iki yıldır bu Motocintle Köyünde vaaz veriyordu. Bir gün Kızılderililere İspanya'ya geri çağrıldığını söyledi. Guatemala'ya dönüp hep burada sevgili cemaatiyle yaşamak istediğini, ama orada, İspanya'daki üstlerinin ona izin vermediklerini söyledi.

"Onlara düşüncelerini değiştirtecek tek şey altın," dedi Papaz Francisco.

"Altınımız yok," dedi Kızılderililer.

"Altınınız var," diye düzeltti rahip. "Motocintle'de gizli bir maden olduğunu biliyorum."

"O altın bizim değil," diye açıkladılar ona. "O altın bizim atalarımıza ait. Biz yalnızca koruyoruz onu. Birazı eksilse, dün-

yaya geri geldiklerinde ne deriz onlara?"

"Ben yalnızca İspanya'daki üstlerimin ne diyeceklerini biliyorum. 'Kalmak istediğin köyün Kızılderilileri seni o kadar seviyorlarsa, nasıl bu kadar yoksul olursun?' diyecekler."

Kızılderililer toplanıp sorunu konuştular.

Bir pazar günü, ayinden sonra Papaz Francisco'nun gözlerini bağlayıp başı dönünceye kadar çevirdiler onu. En yaşlısından memedeki çocuklara kadar herkes takıldı peşine. Bir mağaranın arkasına vardıklarında göz bağını çıkardılar. Rahip gözlerini kırpıştırdı, gözleri altınların, Binbir Gece Masallarındaki bütün hazinelerden daha çok altının parıltısından yanıyordu, titreyen elleri nereden başlayacaklarını bilmiyordu. Cübbesinden bir torba yapıp doldurabildiği kadar doldurdu. Sonra bu sırrı hiçbir zaman açıklamayacağına dair Tanrı ve Kutsal İncil üstüne yemin etti; yolculuk için bir katırla bazlama verdiler kendisine.

Bir zaman sonra Guatemala krallık mahkemesi Papaz Francisco Bravo'dan Veracruz limanından postalanmış bir mektup aldı. Ruhuna büyük acı verse de rahip, *önemli ve başta gelen bir iş konusunda krala hizmette bulunmak üzere* görevini yapıyordu. Altının olası yerini anlatıyordu: "Köyden yalnızca biraz uzaklaştığımı sanıyorum. Solda bir ırmak akıyordu..." Örnek olarak birkaç külçe ekledi, geri kalanını Malaga'da bir azize adayacağına söz veriyordu.

Şimdi Motocintle'ye atlı bir yargıçla askerler sökün ediyor. Kırmızı bir giysi giymiş, boynundan beyaz bir asa sallanan Yargıç Juan Maldonado, Kızılderilileri altınları teslim etmeye zorluyor.

Kendilerine iyi davranılacağı söz ve güvencesini veriyor.

Şiddet ve cezayla korkutuyor onları.

Birkaçını hapse atıyor.

Kimini tomruk cezasına, işkenceye yolluyor.

Kimini darağacının basamaklarına çıkmaya zorluyor.

Sonuç sıfır. (71)

1630: Lima

Sahnelerin Kraliçesi María

"Her gün sorunlar artıyor, koca azalıyor," diyor María del Castillo içini çekerek. Ayaklarının dibinde sahne görevlisi, suflör ve baş kadın oyuncu onu avutup edip yelpazeleriyle yelliyorlar.

Koyu akşam karanlığında Engizisyon muhafızları Juan'ı María'nın kollarından alıp zindana attılar, çünkü zehirli diller onun İncil'i dinlerken, "Bakın, yaşamakla ölmekten başka bir şey yok!" dediğini söylemişlerdi.

Birkaç saat önce, kent meydanı ile tüccarlar kavşağına açılan dört sokak boyunca Zenci Lázaro genel valinin komedi tiyatrolarına ilişkin yeni buyruklarını duyurmuştu.

Genel Vali Kont Chinchón tiyatroda kadınların kerpiç bir duvarla erkeklerden ayrılacaklarını, karşı cinsin alanına girenlerin hapis ve para cezasıyla cezalandırılacağını buyuruyor. Ayrıca komediler perdelerini daha erken, dua çanları çaldığı zaman indirecekler, dar sokakların karanlığında Tanrı Babamıza karşı işlenen ciddi günahların sürmemesi için de erkeklerle kadınlar ayrı kapılardan çıkacaklar. Bu da yetmiyormuş gibi genel vali bilet ücretlerinin düşürülmesi gerektiğine karar vermiş.

"Beni asla elde edemeyecek!" diye bağırıyor María. "Çevremi, ne kadar kuşatırsa kuşatsın, beni asla elde edemeyecek!"

Lima komedi sahnesinin büyük reisi María del Castillo kendisini üne kavuşturan duruşunu ve güzelliğini hiç yitirmedi; altmış uzun yıldan sonra şallarıyla tek gözlerini kapatan *örtülülere* hâlâ gülüyor, çünkü onunkilerin ikisi de güzel; yüzü açık olarak bakıyor, baştan çıkarıyor, ürkütüyor. Bu büyülü mesleği seçtiğinde çocuk yaşındaydı, yarım yüzyıldır da Lima sahnelerinden insanları büyülemeyi sürdürüyor. İstesem bile, diye açıklıyor, artık tiyatrodan manastıra geçemem, çünkü böylesine zevkli üç evlilikten sonra Tanrı karılığa istemez beni.

Engizisyoncuların onu kocasız bırakmasına, genel valinin fermanlarla halkı korkutmaya çalışmasına karşın, María genel valiyle yatmayacağına yemin ediyor.

"Asla, asla!"

Ne olursa olsun, yalnız, tekbaşına, Aziz Augustín manastırının arkasındaki komedi tiyatrosunda serüven oyunları sunmayı sürdürecek. Çok geçmeden tanınmış İspanyol mizahçısı Juan Pérez de Montalbán'ın *Rahibe Teğmen* adlı oyununu yeniden oynayacak, iki tane de yeni, bol esprili oyun koyacak sahneye, hiçbir zaman yeni bir şeyin olmadığı, bir esnemelik bir sürede insanın iki halasının öleceği kadar sıkıcı bu kentte insanlar dans etsin, şarkı söylesin, heyecan duyabilsinler diye. (122)

1631: Eski Guatemala

Concepción Manastırında Müzikli Bir Akşam

Manastırın bahçesinde Juana şarkı söyleyip lavta çalıyor. Yeşil bir ışık, yeşil ağaçlar, yeşil bir rüzgâr: Kız sözleri ve müziğiyle dokununcaya kadar ölüydü hava.

Juana, Guatemala'da Kızılderilileri çiftlik, maden ve atölyeler arasında bölüştüren Yargıç Maldonado'nun kızı. İsa ile evlenirken drahoması bin düka altınıydı, manastırda da altı siyah köle görüyor hizmetini. Juana kendisinin ya da başkalarının sözleriyle şarkılarını söylerken biraz ötede duran köleler dinliyor ve bekliyorlar.

Rahibenin karşısında oturan piskopos yüzüne söz geçiremiyor. Juana'nın lavtanın boynuna eğilmiş başına, çıplak boynuna, parıldayan açık ağzına bakıyor ve sakin ol diyor kendi kendine. Ne öpücük ne de avunç verirken yüz ifadesini değiştirmemekle ünlü bu adam, ama şimdi bu değişmez yüzün kaşları çatık. Ağzı bükülüyor, gözkapakları titreşiyor. Hiç değişmeyen nabzı, bir şarap kadehi tutan bu titrek ele yabancı görünüyor.

Melodiler, Tanrıya övgüler ya da adi yakınmalar, yaprakların arasından yükseliyor. Ötede su yeşili yanardağ duruyor. Piskopos dikkatini onun yamaçlarında parlayan mısır ve buğday tarlalarına ve pınarlara vermek istiyor.

Bu yanardağ suyu tutsak almış. Ona yaklaşan, kaynayan bir güveçe benzer sesler duyuyor. Bir yüzyıldan az bir zaman

önce, son patladığında, Pedro de Alvarado'nun dağın eteklerine kurduğu kenti boğdu. Burada yeryüzü her yaz titreyip taşkınlar olacağını haber verir, kent de soluğunu kesen iki yanardağın arasında kaygı içinde yaşar sürekli. Biri selle korkutur, öteki cehennemle.

Piskoposun arkasında, su yanardağının karşısında, ateş yanardağı var. Geceyarısı bir fersah ötede dağın ağzından çıkan alevlerin ışığında mektup okunabilir. Zaman zaman bir sürü topun birden patlaması gibi bir gök gürültüsü işitilir ve yanardağ taş bombardımanına tutar dünyayı: öylesine büyük kayalar fırlatır ki yirmi katır bile oynatamaz onları yerlerinden, göğü külle, havayı kükürt kokusuyla doldurur.

Kızın sesi göklere yükseliyor.

Piskopos toprağa bakıyor, karıncaları saymak istiyor, ama gözleri Juana'nın ayaklarına kayıyor, kızın ayakkabıları hem gizliyor hem de sergiliyor ayaklarını, bakışları beyaz rahibe giysileri altında kıpırdayan o biçimli gövdenin üstünde dolaşırken, birden uyanıp onu çocukluğuna geri götürüyor belleği. Piskopos pazar ayininin ortasında kutsal ekmeği ısırmak için duyduğu bastırılmaz isteği, ekmeğin kanayacağı korkusunu anımsıyor; sonra söylenmemiş sözler, yazılmamış mektuplar, anlatılmamış düşler denizine dalıyor.

Bir süre sonra sessizliğin bir sesi oluyor. Piskopos irkilerek bir süredir Juana'nın ne şarkı söylediğini ne de lavta çaldığını fark ediyor. Kız lavtası dizlerinin üzerinde piskoposa bakıyor, onun bile hak etmediği o gözlerde kocaman bir gülümsemeyle. Yeşil bir buhar dolaşıyor çevresinde.

Piskoposu bir öksürük nöbeti tutuyor. Anason yere düşüyor, elleri alkıştan su topluyor.

"Seni başrahibe yapacağım!" diye bağırıyor, "Seni bütün manastırların başına getireceğim!" (72)

Utangaç Âşığın Türküsü

Söylemek istiyor, söylemiyor,
Sözcüksüz konuşuyorum.

Sevmek istiyor, sevmiyorum,
Seviyorum, kimseler duymadan.

Bir acım var, bilmiyorum neremde,
Nereden gelir bilmiyorum.
Bilmem ne zaman iyileştirecek beni
Adını unuttuğum o kişi.

Her bana baktığında,
ben de sana,
Gözlerim
söylemediklerimi söylüyor.
Seni bulamadığımdan,
bakıyorum, sana anımsatmak için. (196)

1633: Pinola
Gloria in Excelsis Deo

Chigoe[1] pireden küçük, kaplandan yırtıcı. Ayaklardan giriyor, kaşırsanız sizi deviriyor. Kızılderililere saldırmıyor, ama yabancılara acımasız.

Peder Thomas Gage iki aydır savaşıyordu, şimdi *chigoe*'ye karşı zaferini kutlarken Guatemala'daki hayatının hesabını yapıyor. *Chigoe* olmasaydı, yakınacak bir şeyi olmayacaktı. Ağaç dallarının, çiçekli gölgelikler altındaki köyler borazanlarla karşılıyorlar onu. İstediği kadar hizmetkârı var, atının başını bir seyis tutup yürütüyor.

Ücretini dakikası dakikasına, gümüş, buğday, mısır, kakao, tavuk olarak alıyor. Burada, Pinola'da ve Mixco'da, pazar ayinindeki vaazları için ayrı para alıyor; vaftiz, düğün, cenaze ve istek üstüne okuduğu çekirge, veba ve zelzele duaları için de öyle. Sorumlu olduğu çok sayıdaki azize yapılan bağışlarla Noel ve Paskalya bağışları da sayılırsa, Peder Gage yılda temiz iki bin *escudo*'dan fazla kazanıyor, ücretsiz şarap ve cübbeler bu-

1. Batı Hint Adaları, Amerika ve Afrika'da görülen ve dişisi hayvan ya da insan etine gömülen bir cins pire. (Çev.)

nun dışında.

Rahibin ücreti, bu insanların ve bu toprakların sahibi Don Juan de Guzmán'a Kızılderililerin verdiği haraçtan geliyor. Haraç yalnız evlilerden alındığı, Kızılderililer de dedikodunun kokusunu çok çabuk alıp bunu yaydıklarından, resmi memurlar on iki on üç yaşındaki çocukları evlenmeye zorluyorlar; rahip de daha gövdeleri gelişme çağındayken evlendiriyor onları.

(72 ve 135)

1634: Madrid

Kim Saklanmıştı Karının Beşiğinin Altında?

Kanın arılığını gözeten Yüksek Engizisyon Konseyi, bundan böyle memurlara, evlenmeden önce kapsamlı bir araştırma yapılmasına karar veriyor.

Kapıcı, savcı, işkenceci, cellat, doktor, bulaşıkçı, Engizisyon için çalışan kim olursa olsun seçtiği kadının iki yüzyıllık soy ağacını bildirmek zorunda, *hastalıklı kişilerle evlilikleri önlemek için*.

Hastalıklı kişiler, yani birkaç litre ya da damla Kızılderili ya da siyah kanı bulaşmış ya da dedelerinin dedesinin dedesi Yahudi dininden ya da İslam kültüründen olan ya da başka bir kâfir dinine inanan kişiler. (115)

1636: Quito

Üçüncü Yarı

Yirmi yıl boyunca Quito topraklarının önemli kişisi oldu, hükümetin başkanı, aşk kralı, kumar masalarının, pazar ayininin kralı. Herkes yürüyüş ya da koşma hızını onun atına göre ayarlıyor.

Madrid'de Hint Adaları Konseyi, onu, elli altı davranışından dolayı suçlu buldu, ama kötü haber daha denizi aşmadı. Yirmi yıldır krallığın başpiskoposluk mahkemesinde işlettiği, kaçak ipeklerin ve Çin taftalarının satıldığı dükkân için, evli ka-

dınların, dulların, bakirelerin karıştığı sayısız rezalet için para cezası ödemek zorunda kalacak; her gün Ekmek ve Şarap töreni yaptığı özel kilisenin yanındaki evinin nakış odasına kurduğu kumarhane için de. İskambil kâğıtları Don Antonio de Morga'ya yalnız giriş parasından iki yüz bin peso kazandırdı – kendi becerikliliğinin, soyguncu parmaklarının başarılarını saymazsak. (Don Antonio on pesoluk borç için pek çok Kızılderiliyi ömrünün geri kalan bölümünü fabrikalarda dokuma tezgâhlarına zincirlenmiş olarak geçirmeye mahkûm etti.)

Ama Hint Adaları Konseyinin kararı daha Quito'ya ulaşmadı. Don Antonio'yu kaygılandıran bu değil.

Odasında, el işi altın aynasının önünde çıplak duruyor ve bir başkasını görüyor. Boğa gibi gövdesini arıyor, bulamıyor. Sarkık karnının altında, sıska bacaklarının arasında o kadar çok dişi kilidin şifresini açmış dilsiz anahtar sallanıyor.

Ruhunu arıyor, ama aynada yok ruhu. Keşişlere vaaz veren, bir piskopostan daha sofu olan adamın dindar yarısını kim çaldı? Ya bir ermişin gözlerinin parlaklığını? Beyaz sakalın üstünde yalnızca karanlık ve kırışıklar var.

Don Antonio de Morga aynanın dokunacak kadar yakınına gidip üçüncü yarısını istiyor. Bir zaman düşleyip unuttuğu düşlerinin sığındıkları bir bölge olmalı. Mutlaka olmalı: o kadar bakmaktan tükenmiş gözlerin yeryüzünün renklerini, şimdi neredeyse sağır kulakların melodilerini koruduğu bir yer. Kırılmamış bir tat, yitmemiş bir koku, elin hâlâ duyabileceği bir sıcaklık arıyor.

Korunmuş ve korunmaya değer hiçbir şey bulamıyor. Ayna yalnızca bu gece ölecek, içi boş, yaşlı bir adamı yansıtıyor ona. (176)

1637: Sucre Irmağının Ağzı
Dieguillo

Birkaç gün önce Peder Thomas Gage timsahlardan kaçmasını öğrendi. Zikzak çizerek kaçılırsa, timsahların kafası karışıyor. Onlar ancak düz bir çizgi izleyerek koşabiliyorlar.

Öte yandan korsanlardan nasıl kaçılacağını ona öğreten olmadı. Ama yavaş, silahsız bir firkateynle bu sağlam Hollanda gemilerinden nasıl kurtulabileceğini bilen var mı gerçekten?

Karaip Denizinden henüz çıkan firkateyn yelkenlerini indirip teslim oluyor. Peder Gage'in yelkenlerden çok havası boşalmış ruhu yere serilmiş. Amerika'da dine karşı saygısızlıkları önleyerek, ölüleri cehennemden kurtararak geçirdiği on iki yıl boyunca biriktirdiği bütün para yamında.

Filikalar gelip gidiyor. Korsanlar domuz pastırmalarını, unu, balı, tavukları, yağları, derileri alıyorlar. Rahibin inci ve altın olarak taşıdığı servetin neredeyse tümünü de. Tümünü değil, çünkü yatağına saygı gösterdiler, o da mallarının büyükçe bir bölümünü şiltesine dikmişti.

Güçlü bir Zenci-melez olan korsan kaptan onu kamarasında kabul ediyor. Elini uzatmıyor ona, ama oturacak bir yer gösterip bir fincan baharatlı rom sunuyor. Rahibin ensesinden inen soğuk terler sırtından aşağı süzülüyor. Aceleyle içiyor içkisini. Bu Kaptan Diego Guillo'nun adını duymuştu. Eskiden o korkunç Tahtabacak'ın yanında korsanlık yaptığını, şimdi ise Hollandalılardan aldığı korsanlık ruhsatıyla kendi başına çalıştığını biliyor. Dieguillo'nun nişancılığını yitirmemek için adam vurduğunu söylüyorlar.

Rahip yalvarıyor, sırtındaki cübbeden başka ona bir şey bırakmadıkları yolunda birşeyler geveliyor. Sağır korsan, gözünü kırpmadan, onun fincanını yeniden dolduruyor ve Campeche valisinin kölesiyken çektiklerini anlatıyor.

"Annem hâlâ Havana'da köle. Annemi tanımıyor musun? Öyle iyi bir kalbi vardır ki zavallı kadının, insanı utandırır."

"Ben İspanyol değilim," diye inildiyor rahip, "İngilizim." Boşuna yineliyor. "Benim ülkem sizin düşmanınız değil. İngiltere ile Hollanda dost değil mi?"

"Bugün kazanır, yarın kaybedersin," diyor korsan. Ağzına bir yudum rom alıp onu yavaş yavaş boğazından aşağı gönderiyor.

"Bak," diyor, ceketini çıkarıyor. Sırtını, kırbaçın bıraktığı yara izlerini gösteriyor.

Güverteden sesler geliyor. Rahip seviniyor, çünkü bunlar

yüreğinin çılgınca atışını bastırıyorlar.

"Ben İngilizim..."

Peder Gage'in alnında bir damar umutsuzca atıyor. Tükürüğü boğazından aşağı inmiyor.

"Beni Hollanda'ya götürün. Size yalvarırım efendim, beni Hollanda'ya götürün. Lütfen! Soylu yürekli birisi bırakamaz beni böyle çıplak ve ..."

Korsan bir çekişte kolunu rahibin binlerce elinden kurtarıyor. Bir çubuğu yere vuruyor, iki adam giriyor içeriye. "Çıkarın şunu buradan!"

Veda etmek için arkasını dönerken aynada kendine bakıyor. "Olur da Havana'ya yolun düşerse," diyor, "annemi aramayı ihmal etme. Benden selam söyle ona. Ona... ona durumumun iyi olduğunu söyle."

Peder Gage firkateynine dönerken midesinde kasılmalar hissediyor. Dalgalar hareketleniyor, rahip ise on iki yıl önce, Jerez de la Frontera'da, ona Amerika'nın taşının toprağının altın ve gümüş olduğunu, elmaslara takılıp düşmemek için dikkatli yürümek gerektiğini söyleyene lanetler okuyor. (72)

1637: Massachusetts Körfezi

"Tanrı Bir İngilizdir"

dedi insanların çobanı, sofu John Aylmer birkaç yıl önce. Massachusetts Körfezi Sömürgesinin kurucusu John Winthrop ise İngilizlerin Kızılderili topraklarına el koymasının, Sodom'luların arasında İbrahim kadar yasal olduğunu söylüyor: *Herkesin ortak malı olan şey kimsenin özel malı değildir. Bu vahşi halk unvansız, mülkiyetsiz yönetiyor birçok ülkeyi.* Winthrop dört yıl önce *Arbella* gemisiyle gelen Puritanların reisi. Yedi oğluyla birlikte geldi. Muhterem Peder John Cotton göçmenlere Southampton rıhtımında veda ederken, Tanrının bir kartal gibi tepelerinde uçarak onları günahlar ülkesi yaşlı İngitere'den vaat edilmiş topraklara götüreceğine güvence verdi.

Bir tepenin üzerinde yeni Kudüs'ü kurmak üzere geldi Pu-

ritanlar. *Mayflower* ise, *Arbella*'dan on yıl önce, gözünü altın bürümüş başka İngilizlerin güneydeki Virginia sahillerine çoktan ulaştığı bir dönemde Plymouth'a ulaştı. Puritan aileler kraldan ve onun piskoposlarından kaçıyorlar. Arkalarında vergiler, savaşlar, açlık ve hastalık bırakıyorlar. Eski düzende değişiklik tehditlerinden de kaçıyorlar. Soylu bir beşikte doğmuş Cambridge'li avukat Winthrop'un dediği gibi, *Yüce Tanrı kutsal ve bilge öngörüsüyle insanlığın durumunu öyle düzenlemiştir ki, her zaman kimileri zengin kimileri yoksul, kimileri güç ve saygınlık bakımından şanslı, kimileri ise değersiz ve bağımlı olacaktır.*

Kızılderililer ilk kez yüzer bir ada gördüler. Direği bir ağaç, yelkenleri beyaz bulutlardı. Ada durduğu zaman Kızılderililer çilek toplamak üzere kanolarına bindiler. Çilek yerine çiçek hastalığını buldular.

Çiçek Kızılderili topluluklarını kırıp geçiriyor, Tanrının ulaklarına, Tanrının seçilmiş kullarına, İsrail halkına Kenan diyarı kumlarında yer açıyor. Buralarda üç bin yılı aşkın süredir yaşayanlar sinekler gibi öldü. Çiçek hastalığını, diyor Winthrop, Tanrı gönderdi, İngiliz sömürgecilerini hastalığın nüfusu azalttığı topraklara yerleşmeye zorlamak için. (35, 153 ve 204)

1637: Mystic Kalesi

Pequot Kızılderililerinin Katliamına İlişkin Connecticut'lu Puritan John Underhill'in Vasiyetnamesinden Alıntı

Geldiğimizin hiç farkında değillerdi. Kaleye yaklaşırken kendimizi Tanrıya emanet edip böylesine güç bir girişim için yardımını diledik...

Tanrının hikmetine bakın ki, silahlarını kullanmakta onca acemi askerler öyle güzel bir salvo ateşi açtılar ki, sanki hem kibrite hem çakmak taşına Tanrının parmağı dokunmuştu. Bu salvo ateşi gün doğarken açıldığından, onların da çoğu uykuda olduğundan büyük bir korku yarattı, çok acı feryatlar koptu;

hatta Tanrı insanların yüreklerini bu hizmete hazırlamamış olsaydı bu feryat yüreklerde onlara karşı bir acıma bile uyandırabilirdi. Ama adamların hepsi acıma duygusundan yoksun olduğu için, nasıl kendi yurttaşlarımızın kanını döktüklerini, onlara nasıl vahşice davrandıklarını, yaklaşık otuz kişiyi son ferdine kadar nasıl öldürdüklerini düşünerek hiç yumuşamadan işe giriştiler... Kılıçlarımız sağ elimizde, karabina ya da tüfekler sol elimizde, kaleye yaklaştık...

Kalenin içinde pek çoğu yandı... Kimileri dışarı çıkartıldı... bunları askerlerimiz kılıçlarının ucuyla karşılayıp hallettiler. Erkek, kadın, çocuk, hepsi yere düştü: bizden kurtulanlar arkamızdaki Kızılderililerin eline düştü. Kendi bildirdiklerine göre bu kalede dört yüz can varmış, elimizden kurtulanların sayısı beşi aşmaz. Hiç savaşa gitmemiş genç askerler için etkileyici ve acıydı bu kanlı manzara, bu kadar adamı yerde can çekişirken görmek; öylesine çok adam vardı ki kimi yerlerde, geçmek olanaksızdı neredeyse. Niye bu kadar öfkeliydiniz diye sorulabilir (böyle diyenler de oldu). Hıristiyanlarda daha çok sevecenlik ve acıma olmamalı mı? Ama ben size Davut'un savaşını anımsatacağım. Bir halk kan dökmekte bu kadar ileri giderse, Tanrıya ve insanlığa karşı günah işlerse, bu günaha herkes katılırsa, o zaman o Hıristiyanın insanlara saygısı yoktur, onları ezer, keser, kılıçtan geçirir, olabilecek en korkunç ölümlere gönderir. Kutsal Kitap kimi kez kadın ve çocukların ebeveynleriyle birlikte yok olmaları gerektiğini buyurur. Bazan durum değişir, ama şimdi bunu tartışmayacağız. Tanrının Kelamı yeterince aydınlatıyor yaptıklarımızı. (204)

1639: Lima

Martín de Porres

Santo Domingo kilisesinde ölüm çanları çalıyor. Martín de Porres mum ışığında, soğuk terden sırılsıklam olmuş halde, Çok Aziz Meryem'in, bakire ve şehit Azize Catarina'nın yardımıyla Şeytan'la epey savaştıktan sonra ruhunu teslim etti. Yatağında, yastık yerine bir taş, yanında bir kurukafayla ölürken

Lima genel valisi diz çöküp elini öpüyor, kendisine cennette küçük bir yer sağlanması için himmetini diliyordu.

Martín de Porres siyah bir köle ile onun katıksız İspanyol soyundan gelen bir bey olan efendisinden doğdu. Efendi kadını gebe bırakırken onu bir nesne olarak kullanmaktan çok, herkesin Tanrı karşısında eşit olduğu yolundaki Hıristiyan ilkesini uyguluyordu yatakta.

Martín on beş yaşında bir Dominikan manastırına verildi. İşlerini ve mucizelerini burada gerçekleştirdi. Melez bir Zenci olduğundan hiç papaz rütbesi alamadı, ama her gün süpürgesine sevgiyle sarılarak odaları, hücreleri, reviri, kiliseyi süpürdü. Tıraş bıçağı elde manastırın iki yüz rahibini tıraş etti; hastalara baktı, biberiye kokan temiz çamaşırları dağıttı.

Manastırın para sıkıntısı çektiğini duyduğunda başrahibi görmeye gitti: "*Ave Maria.*"

"*Gratia plena.*"

"*Sayın rahip bu melez köpeği satmalı,*" diye önerdi.

Sokaktaki yaralı dilencileri yatağına yatırıp bütün gece dizlerinin üzerinde dua etti. Doğaüstü bir ışık onu kar gibi beyazlaştırdı; geceyarısı kutsal bir meteor gibi uçarak hücresinin yalnızlığına gitmek üzere manastırın ortasından geçerken yüzünden ak alevler çıkardı. Kapısına kilit asılı kapılardan yürüyüp geçiyor, kimi zaman yerden yukarıda, havada diz çökerek dua ediyordu; koro yerine çıkarken ellerinde ışık tutan melekler eşlik ediyordu kendisine. Lima'dan ayrılmadan önce Cezayir'deki tutukluları avuttu, Filipinler, Çin ve Japonya'daki ruhları kurtardı; hücresinden kıpırdamadan dua çanını çalardı. Kara horoz kanı ve kara kurbağa tozuna batırılmış bezler, annesinden öğrendiği cin kaçırma duaları ile can çekişenleri iyileştirdi. Parmağının bir dokunuşuyla diş ağrılarını kesip açık yaraların kapanmasını sağlar, kahverengi şekeri beyaz yapar, bir bakışıyla yangın söndürürdü. Piskopos izin almadan bu kadar çok mucize yapmasını yasaklamak zorunda kaldı.

Sabah ibadetinden sonra soyunur; sırtını, öküz sinirinden yapılma iri düğümlü bir kırbaçla kamçılar, kan çıkarırken de, "*Aşağılık melez köpeği! Daha ne kadar sürecek bu günahkâr yaşamın?*" diye bağırırdı.

Katolik Kilisesinin zambak beyazı azizler takvimine eklenen ilk kara derili olarak, yalvaran, yaşlı gözlerle hep bağış dileyerek geçip gitti bu dünyadan. (216)

1639: San Miguel de Tucumán

Tucumán Piskoposunu Lima'daki Engizisyon Mahkemesine İhbar Eden Mektuptan Alıntı

Böyle kutsal bir mahkemeye başvurunun gerektirdiği içtenlik ve doğru sözlülükle, kutsal Katolik inancımıza göre kendisiyle ilgili son derece kuşkulu şeyler duyduğum, bütün piskoposluk bölgesinde dedikodusu yapılan Saygıdeğer Tucumán Piskoposu Don Fr. Melchor Maldonado de Saavedra'yı ihbar ediyorum. Şöyle ki: Salta'da kiliseye kabul törenleri sırasında gelen güzel bir genç kıza "Saygıdeğer Hanıma yaraşan kilisenin onu kabulü değil, kucaklamasıdır," dediği; geçtiğimiz 1638 yılında da Córdoba'da bir başka kız birçok başka insanın huzurunda geldiği zaman, piskoposun cübbesini kaldırarak ona, "Çık dışarı! Seni aşağıdan değil yukarıdan kabul etmeliyim," dediği; bunlardan birincisiyle gayrımeşru ilişkisinin herkesçe bilindiği...

(140)

1639: Potosí

Bir İşadamının Vasiyeti

Perdelerin arasından noterin burnu uzanıyor. Yatak odası balmumu ve ölüm kokuyor. Tek mumun ışığında can çekişen adamın derisinin altından kafatası görülüyor.

"Sen ne bekliyorsun, seni gidi akbaba?"

İşadamı gözlerini açmıyor, ama sesi titrek değil.

"Gölgem ile ben tartıştık ve karar verdik," diyor. Sonra içini çekiyor. Sonra notere buyuruyor: "Ne bir şey ekleyecek, ne bir şey çıkaracaksın. Anladın mı? Sana iki yüz pesoyu kuş olarak ödeyeceğim, böylece onların tüyleriyle, ayrıca yazı yazar-

ken kullandığın tüylerle cehenneme uçabilirsin. Dinliyor musun? Of! Yaşadığım her gün ödünç benim. Her gün bana daha pahalıya mal oluyor. Yaz, hadi! Acele et be adam. Bıraktığım gümüşün dörtte biriyle Potosí'nin soyluları ve ayaktakımı her gün benim anıma orada saygılarını sunsunlar diye küçük köprü alanında büyük bir helâ yapılmasını buyuruyorum. Külçe altın ve sikkelerimin ikinci dörtte biri bu evimin avlusuna gömülsün, bu gömüyü korumak için de giriş kapısında, zincirlerle bağlı, kendilerine bol yemek verilen en yırtıcısından dört köpek beslensin."

Dili dolaşmıyor, soluk almadan devam ediyor: "Servetimin bir başka çeyreğiyle en nefis yemekler pişirilsin, gümüş tabaklarıma konulsun, kilerimde ne kalmışsa hepsiyle birlikte bir çukura doldurulsun, çünkü kurtların bunları, patlayıncaya kadar yemelerini istiyorum, tıpkı beni yiyecekleri gibi. Ayrıca ..."

İşaret parmağını sallıyor, beyaz duvarın üzerine sopa gibi bir gölge düşüyor: "Ayrıca... kimsenin cenazeme katılmamasını, şu anda Potosí'de bulunan bütün eşeklerin, servetimin geri kalanıyla alınacak en süslü giysiler, en iyi takılarla donanmış olarak cenazeme eşlik etmesini buyuruyorum." (21)

Kızılderililer Diyor ki:

Toprağın sahibi mi var? Nasıl oluyor bu? Nasıl satılacak? Nasıl alınacak? Ne olmuş bize ait değilse? Biz ondan geldik. Biz onun çocuklarıyız. Her zaman, her zaman böyle olmuştur. Toprak canlıdır. Kurtları beslediği gibi bizi de besler. Kemiği, kanı vardır. Sütü vardır, bizi emzirir. Saçı, otu, samanı, ağacı vardır. Nasıl patates doğuracağını bilir. Ev doğurur. İnsan doğurur. O bize bakar, biz de ona. *Chicha* içer, davetimizi kabul eder. Biz onun çocuklarıyız. Nasıl satılacak? Nasıl alınacak?

(15 ve 84)

1640: Sao Salvador de Bahia

Vieira

Ağız kıvılcımlar saçarak fırlatıyor top ateşi kadar öldürücü sözcükleri. Brezilya'daki en tehlikeli hatip, Bahia'da yetişen, ruhuna kadar Bahia'lı bir Portekizli rahip.

Bu toprakları Hollandalılar işgal ettiler, Cizvit Antonio Vieira sömürgenin kibar beylerine soruyor: *Kızılderililer bize ne kadar koyu renkli geliyorsa, biz de Hollandalılara öyle gelmiyor muyuz?*

Sözcüklerin efendisi kürsüden toprağın ve halkın efendilerini paylıyor: "*Güneşten uzakta doğmam beni bey, güneşe daha yakında doğmak ötekileri köle yapar mı? İnsanlar için bundan daha büyük anlayışsızlık, bundan daha büyük bir değerlendirme hatası olamaz!*"

Brezilya'nın en eski kilisesi olan küçük Ayuda kilisesinde Antonio Vieira Hollandalı işgalcilere yardım ettiği için Tanrıyı da suçluyor: "*Günahkârlar bizleriz, Tanrım, ama bugün pişmanlık getirmesi gereken sensin!*" (33, 171 ve 226)

1641: Lima

Avila

Binlerce, binlerce Kızılderiliyi sorguya çekti, sapkın olmayan birine bile rastlamadı. Putları, tapınakları yıktı, mumyaları yaktı; kafaları tıraş etti, kırbaçla sırtların derisini yüzdü. Onun geçişiyle Hıristiyan dininin rüzgârı Peru'yu arındırdı.

Rahip Francisco de Avila yetmiş beş yaşına ulaştığında güçten düştüğünü fark etti. Yarı sağır, giysileri bile canını yakıyor; çocukluğundan beri istediği şeyi elde etmeden dünyayı bırakıp gitmemeye karar veriyor. Bu nedenle Cizvitlere katılmak için başvuruyor.

"Olmaz," diyor Cizvitlerin bölgedeki sorumlusu Antonio Vásquez.

"Olmaz," çünkü *okumuş bir adam ve büyük bir dilbilimci ol-*

duğunu iddia etmesine karşın Francisco de Avila Kızılderili mezel olduğunu saklayamıyor. (14)

1641: Mbororé
Misyonerler

San Pablo bölgesinden *memluklar* geliyor. Paraguay'ın bir ucundan ötekine kadar davulların eşliğinde, bayrakları havada, askeri düzen içinde, savaşın gökgürültüsü, savaşın rüzgârı gibi ilerliyor bu Kızılderili avcılar, bu toprak yiyiciler. Yakalayıp Brezilya çiftliklerine köle olarak satacakları Kızılderililer için boyunluklu uzun ipler taşıyorlar.

Memluklar ya da *bandeirante*'ler yıllardır Cizvitlerin karargâhlarını yakıp yıkıyorlar. Guayrá'daki on üç karargâhtan geriye taş ve kömürden başka bir şey kalmadı. Göç sonucu ırmağın aşağısında, Paraná'da yeni İncil toplulukları ortaya çıktı, ama saldırılar durmuyor. Yılan, o karargâhlarda bütün kuşları birarada ve besili durumda buluyor: kendilerine çalışmamn ve saflığın öğretildiği, silâhsız, yakalanması kolay binlerce Kızılderili. Guaranîler, rahiplerin rehberliğinde, özel mülkiyet, para ya da ölüm cezası, bolluk ya da yokluk olmadan düzenli bir ortak yaşam sürdürüyor, flüt müziği eşliğinde şarkılar söyleyerek çalışmaya gidiyorlar topluca. Onların şekerkamışından yapılmış okları, çocukları ikiye keserek kılıçlarının keskinliğini deneyen, parçalanmış cübbeleri, köle kervanlarını ganimet olarak alıp götüren *memlukların* çakmaklı tüfekleri karşısında çaresiz.

Ama bu kez işgalcileri bir sürpriz bekliyor. Bu sınır bölgelerinin güçsüzlüğünden ürken İspanya kralı Guaranî'lere ateşli silahlar dağıtılmasını buyurdu. *Memluklar* bozgun halinde kaçışıyorlar.

Evlerden sorguç biçimli dumanlar, Tanrıya şükran şarkıları yükseliyor. Kundaklamadan değil bacadan çıkan duman, zaferi kutluyorlar. (143)

1641: Madrid
Tarihe Karşı İlksizlik ve Sonsuzluk

Olivares Dükü yumruklarını ısırıp küfrediyor ağzının içinde. Sarayda yirmi yıllık entrikalardan sonra pek çok şeyin denetimini eline geçirmiş durumda, ama Tanrı ayağını daha sağlam basıyor.

Kastilya düzlüklerini öylesine sevindirecek olan Taguş ve Manzanares ırmaklarının yataklarını değiştirme projesini İlahiyatçılar Kurulu kısa süre önce geri çevirdi. Irmaklar Tanrının onları yarattığı gibi kalacak, Carducci ve Martelli adlı mühendislerin planları da arşivlere gömülecek.

Fransa'da Akdeniz'i Garonne Vadisine bağlayacak olan büyük Languedoc kanalının yakında açılacağı duyuruluyor. Bu arada Amerika'yı ele geçirmiş olan bu İspanya'da İlahiyatçılar Kurulu, *kimbilir hangi bilinmez nedenlerle onun kusurlu olmasını istediği şeyi değiştirmeye kalkışanın İlahi Takdire karşı günah işlediğine* karar veriyor. Tanrı ırmakların deniz taşımacılığına elverişli olmasını dileseydi, onları deniz taşımacılığına elverişli yaratırdı. (128)

1644: Jamestown
Opechancanough

Bir İngiliz askeri, Reis Openhancanough'ı sırtından vurmadan önce reis kendi kendine soruyor: "Nerede adımlarımın görünmez koruyucusu? Gölgemi kim çaldı?"

Yüz yaşında yenildi. Savaş alanına tahtırevanla gelmişti.

Seksen yılı aşkın bir süre önce Amiral Pedro Menéndez de Avilés onu alıp Cádiz'e götürdü. II. Felipe'ye takdim etti: *İşte Florida'dan gerçek bir Kızılderili prensi*. Ona pantolon, yelek giydirdiler, kolalı ve kırmalı bir boyunluk taktılar. Sevilla'daki bir Dominikan manastırında Kastilya'nın dilini ve dinini öğrettiler. Sonra Meksiko'da genel vali ona adını verdi ve Opechancanough, Luis de Velasco oldu. Daha sonra atalarının ülkesine Cizvitlerin tercümanı ve kılavuzu olarak döndü. Halkı onun

ölüler ülkesinden döndüğünü sandı. Hıristiyanlık vaaz etti, sonra da onların verdiği giysileri çıkarttı, Cizvitlerin boğazlarını kesip eski adına döndü.

O zamandan beri çok öldürdü, çok gördü. İngilizlerin ruhu bakire bir kraliçenin anısına Virginia[1] olarak vaftiz ettikleri bu yörede alevlerin köyleri, tarlaları silip süpürüşünü, kardeşlerinin en yüksek parayı veren alıcıya satılışını gördü. Çiçek hastalığının kırdığı insanları, köleleştirici tütünün yuttuğu toprakları gördü. Buradaki yirmi sekiz topluluktan on yedisinin haritadan silinişini, diğerlerine ya göçmenlik ya da savaş seçeneğinin dayatılışını gördü. 1607 yılının serin bir sabahında Chesapeake Körfezine gelen İngiliz denizcileri otuz bin Kızılderili karşılamıştı. Bunların üç bini hayatta. (36 ve 207)

1645: Quito
Mariana de Jesús

Kent için felâketler yılı. Her kapıda siyah bir çelenk asılı. Görünmez kızamık ve difteri orduları kenti işgal etti, kırıp geçiriyor. Şafaktan hemen sonra gece bastırdı, karların kralı Pichincha yanardağı patladı, tarlaları lava ve ateşe boğdu, kenti de bir kül kasırgası silip süpürdü.

"Günahkârlar, günahkârlar!"

Yanardağ gibi Peder Alonso de Rojas da ağzından alevler saçıyor. Cizvit kilisesinin, bu altından kilisenin, parıldayan kürsüsünde Peder Alonso bağırıp çığırıp ağlarken yankılanan göğsüne vuruyor: "Hizmetkârının bu en alçakgönüllüsünün kendini feda etmesini kabul et Tanrım! İzin ver, Quito'nun günahlarının kefareti benim kanım ve etim olsun."

O anda kürsünün altında genç bir kadın ayağa kalkıyor ve sakince, "Ben," diyor.

Kiliseyi doldurup taşıran kalabalığın önünde Mariana seçilmiş kişinin kendisi olduğunu duyuruyor. Tanrının öfkesini o

---

1. Bakire. (Çev.)

yatıştıracak. Kentinin hak ettiği bütün cezaları o üstlenecek.

Mariana hiç mutluluk oyunu oynamadı, mutlu olduğunu düşlemedi, dört saatten fazla uyumadı. Tek bir kez bir erkeğin eli eline değdiğinde bir hafta ateşler içinde hasta yattı. Çocukken Tanrının gelini olmaya karar verip sevgisini ona yöneltti; manastırda değil, sokaklarda ve tarlalarda: manastırın sakin ortamında iş işleyip şekerleme ve pelte yaparak değil, dikenlerin, taşların üzerine diz çöküp dua ederek, yoksula ekmek, hastaya deva, kutsal yasayı bilmemenin karanlığı içindekilere ışık arayarak.

Mariana ara sıra yağmurun sesi ya da ateşin çıtırtısına kulak verir gibi oluyor, ama Tanrının gökgürültüsü hep daha baskın çıkıyor: yılan sakallı, şimşek gözlü, onu denemek için düşlerinde çıplak görünen o öfkeli Tanrı.

Mariana eve dönüyor, yatağına uzanıyor, herkesin yerine ölmeye hazırlanıyor. Tanrıdan kendisini bağışlamasını diliyor. Başı dönüp unutuncaya kadar yemesi için bedenini, içmesi için kanını ve gözyaşlarını sunuyor O'na.

Böylece veba bitecek, yanardağ yatışacak, yerin titremesi duracak. (176)

1645: Potosí

Potosí'nin Günahkâr Kadını Estefanía'nın Öyküsü (Bartolome Arzans de Orsua y Vela'nın Kayıtlarından Kısaltılarak)

Estefanía bu imparatorluk kentinde doğdu ve doğanın daha çok fazlalaştıramayacağı bir güzellik içinde büyüdü.

Bu güzel genç kız on dört yaşında yollarını kaybetmiş başka kadınların öğütlerine uyup evi terk etti, annesi ise kızının nasıl iğrenç bir kararlılıkla gittiğini görünce birkaç gün geçmeden son nefesini verdi.

Kızı doğru yola çekemedi bu olay. Zaten o değer biçilmez bekâret servetini yitirmiş olduğundan, bayağı giysiler giyip herkesin bildiği rezil bir günahkâr oldu.

Onun bu düşkünlüğünü ve kötü ününü gören erkek karde-

şi kadını evine çağırıp şunları söyledi: "Belki üzecek sözlerim ama, beni dinlemen gerekiyor. Bu büyük günahı sürdürdüğün sürece Tanrının düşmanı, Şeytan'ın kölesisin, üstelik soyluluğunu aşağılıyor, bütün soyunu karalıyorsun. Ne yaptığını bir düşün kardeşim, bu çamurdan kurtul, Tanrıdan kork, pişmanlık getir." Estafanía buna şu yanıtı verdi: "Ne istiyorsun benden, seni gidi ikiyüzlü adam?" Kardeşi ona sitem ederken, kadın bir anda duvarda asılı olan bir hançeri kaptı ve "Senin görüşlerinin hak ettiği tek yanıt bu," diyerek şeytanca bir yırtıcılıkla saldırdı ona. Onu bir kan gölü içinde ölü olarak bırakıp gitti, sonra da bu günahını bir duygusallık perdesiyle gizlemek için yas giysileri giyip sözde acı çekiyormuş gibi yaptı.

İyi oğlunun ölümü, kötü kızının rezaletine üzülen yaşlı babası da onunla yüz yüze konuşup öğüt vermeyi becerebildi; kötü kalpli kız bunları istemeye istemeye dinledi. Tutumunu değiştirmek yerine bu saygıdeğer beyefendiden nefret etmeye başladı ve geceyarısı evinin çatısını ateşe verdi. Kederli ihtiyar avazı çıktığı kadar, "Yangın var, Yangın var!" diye bağırarak yatağından fırladı. Ama çatıyı tutan kirişler çöktü ve bu korkunç element o anda kül etti onu.

Artık özgür olduğunu gören Estefanía ahlaksızlığını arttırıp daha büyük kötülüklere ve günahlara verdi kendini.

O günlerde İspanyol topraklarından, kalyonlarla Peru'ya gelen tüccarların en zenginlerinden biri geldi Potosí'ye ve bu günahkârın güzelliğini, zarafetini duydu. Kadını ziyaret etti, ama onlar ahlaksız ilişkilerinin tam en zevkli anlarını yaşarken hanımın eski âşıklarından biri, her türlü silahla donanmış olarak, kana susamış iki tabancayla ve kendisine yapılan hakaretin öcünü alma kararlılığıyla çıkageldi.

Eski âşık kadını yalnız buldu, ama kadın yalanlarıyla onun öfkeli ruhunu gemledi, kızgınlığını yatıştırdıktan sonra da el çabukluğuyla kolundan bir bıçak çekip zavallı adamı cansız yere serdi.

Estefanía olayı zengin tüccara anlattı. Adam birkaç ay sonra kıskançlığın verdiği acıyla bu cinayeti mahkemeye ihbar etmekle korkuttu kadını. O günlerde ikisi birlikte Tarapaya Gölünde yüzmeye gittiler. Kadın zengin giysilerini çıkarıp, kırmızı-

ların en güzeliyle süslü gövdesinin kar beyazlığını sergiledi ve çırıl çıplak suya attı kendini. Kaygısız tüccar da onu izledi; kadınsa gölün içinde birlikteyken şanssız adamın başını kolunun olanca gücüyle suya bastırdı.

Kötülüklerinin burada bittiği sanılmasın. Şanlı bir soydan gelen bir beyefendinin yaşamına bir kılıç darbesiyle son verdi; iki kişiyi de öğle yemeğine koyduğu zehirle öldürdü. Entrikaları insanların yüreklerine bir kılıç gibi saplanır hayatlarına son verirken Estefanía kendisi için kan dökülmesinin sevinciyle dolup taşıyordu.

Bu iş 1645 yılına kadar böylece sürdü. O tarihte günahkâr kadın, bu sıralarda üstün erdemlerinden Potosí kentinin yararlandığı, Tanrının hizmetkârlarından Peder Francisco Patiño' nun bir vaazını dinledi ve Tanrı ilahi merhametiyle onun yardımına geldi. Estefanía'nın kederi öylesine büyüktü ki gözyaşları seller gibi akıyor, iç çekişleri ve hıçkırıkları adeta ruhunu parçalıyordu; vaaz bittiği zaman da kendini rahibin ayaklarına atıp günah çıkarmak için yalvardı.

Rahip ona pişmanlık getirmesini öğütledi ve Âdem'i baştan çıkaran kadından miras kalan kusurlar yüzünden kadınların kendilerini nasıl sevinçle yılanın ellerine teslim ettikleri iyi bilindiğinden onun günahlarını bağışladı. Estefanía günah çıkartan papazın ayaklarından yeni bir Magdalena gibi kalktı ve evine dönerken -ah o mutlu günahkâr!- kendisine görünen Çok Aziz Meryem şunları söyledi: "Bağışlandın kızım. Senin için Oğluma yalvardım, çünkü sen çocukluğunda benim tespihimle dua etmiştin." (21)

1647: Şili Santiago'su

Şili Kızılderililerinin Oyunu Yasak

Araucanoların geleneklerine göre, yeşil çalılarla çevrilmiş bir alanda topa eğri sopalarla vurarak oynadıkları *chueca* oyununun yasaklandığını duyuruyor General Don Martín de Mujica.

Buna uymayan Kızılderililer yüz kırbaç yiyecekler; ötekile-

reyse para cezası verilecek, çünkü bu ahlâksız *chueca* oyunu Kreol askerler arasında da çok yaygın.

Generalin fermanında yasağın gerekçesi olarak *Tanrı Babamızın onuruna böylesine aykırı düşen günahların önlenmesi* ve top peşinde koşmanın Kızılderililer için savaş eğitimi olduğu belirtiliyor: *Oyun karışıklıklara yol açmakta, bu nedenle de daha sonra aralarında oklar uçuşmaktadır. Chueca* oyununda kadınların ve erkeklerin neredeyse çıplak, *kazanmc umutlarını bağladıkları hayvanların derilerinden, tüylerinden başka bir şey giymeden* biraraya gelmelerinin ahlaka aykırı olduğunu söylüyor ferman. Oyunun başında tanrılardan yüreklerine cesaret, ayaklarına hız vermelerini diliyor, sonundaysa hepsi kucaklaşıp dünyanın *chicha*'sını içiyorlar. (173)

1648: Olinda
En İyi Yemlik Askerler

Afrika'daki köyünden onu alıp, Luanda'dan gemiye yükledikleri ve Recife'de sattıklarında daha çocuktu. Şekerkamışı tarlalarından kaçıp Palmares'te siyahların kalelerinden birine sığındığında artık bir erkek olmuştu.

Hollandalılar Brezilya'ya girer girmez Portekizliler işgalcilere karşı savaşacak kölelere özgürlük sözü verdiler. Palmares'teki kaçaklarsa bunun kendi savaşları olmadığına karar verdiler; şekerkamışı tarlalarında ve şeker fabrikalarında kırbacı tutan elin Portekizli ya da Hollandalı olması arasında pek fark yoktu. Ama o, Henrique Dias, gönüllü gitti. O zamandan bu yana kuzeydoğu Brezilya'da Portekiz Tacı için savaşan bir siyah alayına komutanlık ediyor. Portekizler ona soyluluk unvanı verdiler.

Komutan Henrique Dias, Recife'de kamp kuran Hollanda ordusuna Olinda'dan bir tehdit mektubu gönderiyor. Henrique'ler Lejyonu adlı alayın dört milletten oluştuğunu söylüyor: *Mina'lar, Arda'lar, Angolalı'lar, Kreol'lar: Bunlar öyle haindir ki hiçbir şeyden korkmazlar, korkamazlar da; Mina'lar öyle*

vahşidir ki kollarının ulaşamadığını şöhretleriyle ezebilirler; Arda'lar öyle yırtıcıdır ki tek vuruşta herkesi kesmek isterler; Angolalı'lar öyle dayanıklıdır ki hiçbir iş yormaz onları. Şimdi bir düşünün, her şeyi parçalamış bu adamların bütün Hollanda'yı parçalaması da kaçınılmaz değil midir? (69 ve 217)

1649: Azize Marie des Hurons
Düşlerin Dili

Dün gece gizemli bir düş gören bir adamın çevresini armağanlar, dinsel törenlerle kuşatan Huron Kızılderililerini seyrederken, "Zavallılar," diye düşünüyor Peder Ragueneau. Topluluk üyeleri adamın ağzına yiyecekler koyuyor, onun için dans ediyor; genç kızlar onu okşuyor, külle ovuyorlar. Sonra hepsi oturup bir halka oluşturuyor, düşü yorumlamaya başlıyorlar. Birden fırlayan imge ve sözcüklerle yakalamaya çalışıyorlar düşü, adam, "Hayır, hayır" diyor, taa ki birisi 'ırmak' deyinceye kadar. Sonra hep birlikte bunu yakalamayı başarıyorlar: Irmak, şiddetli bir akıntı, bir kanoda tek bir kadın, küreğini kaybetmiş, ırmak onu sürükleyip götürüyor, kadın bağırmıyor, gülümsüyor, mutlu görünüyor. "Ben miyim?" diye soruyor kadınlardan biri. "Ben miyim?" diyor bir başkası. Topluluk, gözleri en karanlık isteklere kadar ulaşan kadını, düşteki simgeleri yorumlamaya davet ediyor. Düş yorumcusu şifalı bitkilerden yapılmış çayını içerken koruyucu ruhunu çağırıyor ve iletiyi çözümlüyor.

Bütün İroquois halkları gibi Huronlar da isteğin parmaklarıyla dokunulduğu zaman, düşlerin en basit şeyleri değiştirip simgelere dönüştürdüklerine inanıyorlar. Düşlerin gerçekleşmemiş isteklerin dili olduğuna inanıyorlar, ruhun uyanıkken fark etmediği gizli istekler için bir de sözcükleri var: *ondinnonk*. *Ondinnonk*'lar beden uyurken ruhun yaptığı yolculuklarda ortaya çıkıyor.

"Zavallılar," diye düşünüyor Peder Ragueneau.

Huron'lara göre düşlerin anlattıklarına saygı göstermeyen-

ler büyük bir suç işliyor. Düş buyruklar veriyor. Düşü gören bunları yerine getirmezse ruh kızıyor ve gövdeyi hastalandırıyor ya da öldürüyor. İroquois ailesinden gelen bütün halklar hastalığın savaştan ya da kazalardan ya da insanın gövdesine ayı dişleri, kemik kırıkları yerleştiren cadıdan kaynaklanabileceğini, ama istediği bir şey verilmediği zaman ruhtan da geleceğini bilirler.

Peder Ragueneau bunu bölgede vaaz veren başka Fransız Cizvitleriyle konuşuyor. Kanada'daki Kızılderilileri savunuyor: *Yalnızca aptallık olan bir şeye dinsizlik demek kolaydır...*

Bazı rahipler bu kör inançların altında Şeytan'ın boynuzlarını görüyorlar, Kızılderililerin sık sık Altıncı Emir'e aykırı düşler görmeleri, ertesi gün de tedavi amaçlı âlemler düzenlemeleri onları öfkelendiriyor. Kızılderililer tam anlamıyla çıplak dolaşıyor, şeytanca bir özgürlük içinde birbirlerine bakıyor, dokunuyor, istedikleri zaman evlenip ayrılıyorlar; her zaman coşkun günahlara sahne olan *andacwandat* şenliğini başlatmak için bir düş yetiyor. Peder Ragueneau, yargıç ya da polis, hapisane ya da mülkiyet bulunmayan, kadınların yönetimi erkeklerle paylaştığı ve hep birlikte yalancı tanrılara tapındıkları bu toplumda Şeytan'ın elverişli bir ortam bulabileceğini yadsımıyor, ama hâlâ Tanrının yasalarından habersiz olan bu ilkel insanların özünde suçsuz olduklarında ayak diriyor.

Öteki Cizvitler, İroquois'lardan birinin şu gecelerden birinde bir rahibin öldürülmesini düşlemesi korkusuyla tir tir titrerken, Ragueneau bunun zaten birkaç kez olduğunu, olduğu zaman da yapılacak tek şeyin düş gören kişinin zararsız bir mim dansıyla düşünü anlatırken bir cübbeyi parçalamasına izin vermek olduğunu anımsatıyor.

"Bunlar aptalca âdetler," diyor Peder Ragueneau, "ama canice âdetler değil." (153 ve 222)

Bir İroquois Öyküsü

Dışarda kar yağıyor, büyük evin ortasında yaşlı öykücü, yüzü ateşe dönük anlatıyor. Hayvan postlarının üzerinde oturup

bir yandan dikiş diker, silâhlarını onarırken bir yandan da onu dinliyorlar.

"Gökyüzünde görülebilecek en görkemli ağaç yetişmişti," diyor yaşlı adam. "Dört yöne uzanan dört büyük beyaz kökü vardı. Her şey bu ağaçtan doğdu..."

Yaşlı adam bir gün rüzgârın ağacı köklerinden söküp attığını söylüyor. Gökyüzünde açılan delikten büyük reisin karısı düşmüştü aşağıya, elinde bir avuç tohum vardı. Tohumlarını ekebilmesi için kadına bir kaplumbağa, kabuğuyla toprak getirdi, bize yiyecek veren ilk bitkiler de böylece yeşerdi. Kadının daha sonra bir kızı oldu, kız büyüyüp batı rüzgârıyla evlendi. Doğu rüzgârı onun kulağına kimi sözcükler üfledi...

İyi öykücü öyküsünü anlatıyor ve öyküyü gerçek yapıyor. Şimdi batı rüzgârı büyük evin üstünde esiyor, bacadan içeri giriyor, bütün yüzler dumanla perdeleniyor.

İroquois halkına bir araya gelip dinlemesini öğreten kurt kardeş dağlarda uluyor. Uyku zamanı.

Bu sabahların birinde yaşlı öykücü uyanmayacak. Ama onun öykülerini dinleyenlerden birisi bunları başkalarına anlatacak. Daha sonra bu birisi de ölecek, ama büyük evler olduğu, ateşin çevresine insanlar toplandığı sürece öyküler yaşayacak.

(37)

İroquois Halkının Türküsüne Dair Türkü

Türkü söylediğim zaman
destek verir türküm o kadına.
Elbette verir,
Öylesine güçlüdür.

Türkü söylediğim zaman
kaldırır onu yerden türküm.
Elbette kaldırır,
Öylesine güçlüdür.

Türkü söylediğim zaman
kolları düzelir.
Elbette düzelir,

Öylesine güçlüdür.

Türkü söylediğim zaman,,
dikleşir kadın,
Elbette dikleşir,
Öylesine güçlüdür. (197)

1650: Meksiko Kenti
Yenenler ve Yenilenler

Aile arması, sanki bir mihrabın üstündeymiş gibi, böbürlenerek yükseliyor kapının üstündeki süslü demirden. Peşinde üniformalı refakatçileri ve atları, maun arabasıyla geliyor evin beyi. İçeride birisi klavsen çalmayı kesiyor, ipek ve tül hışırtıları duyuluyor, evlenme çağında kızların sesleri, yumuşak, uzun tüylü halıların üzerinde ayak sesleri. Sonra da armalı gümüş kaşıkların porselende çıkarttığı çıngırtı.

Saraylar kenti olan bu Meksiko kenti, yeryüzündeki en büyük kentlerden biridir. Denizden çok uzak olmasına karşın İspanyol ve Çin gemileri ticaret mallarını, gümüş yüklerini ta kuzeyden buraya getirirler. Sevilla'dakiyle rekabet edecek güçtedir Ticaret Odası. Buradan Peru, Manila ve Uzakdoğu'ya mal akar.

Bu kenti kendi Tenochtitlán'larının kalıntıları üstüne inşa eden Kızılderililer kanolarla yiyecek getirirler yenenlere. Gündüz burada çalışabilirler, ama karanlık bastığında, kırbaç tehdidiyle, duvarların dışındaki kulübelerine atılırlar.

Kızılderililerden bazıları çorap ve ayakkabı giyiyor, İspanyolca konuşuyor, belki içeride kalmalarına izin verilir, böylece de haraç ve angaryadan kurtulurlar umuduyla. (148)

Hayatın Geçiciliği Üstüne Bir Nahuati Türküsünden

Bir kez geçer yaşama fırsatı elimize
Bir günde gider, bir gecede ineriz
gizemli ülkeye.

Yalnızca birbirimizi tanımaya geliriz buraya.
Geçici bir süre için buradayız yalnızca.
Barış ve zevk içinde geçirelim hayatı.
Gelin, keyfini çıkaralım!
Öfkeyle yaşamayalım:
yeryüzü geniş.
Ne güzel sonsuza kadar yaşayıp
ölmek zorunda kalmamak!

Yaşarken kırıktır ruhumuz,
Burada rahat vermezler bize, burada bizi gözetlerler.
Ama bütün talihsizliklere
ruhumuzdaki bütün yaralara karşın,
boşa gitmesin yaşamımız!
Ne güzel sonsuza kadar yaşayıp
ölmek zorunda kalmamak! (77)

1654: Oaxaca

Tıp ve Büyü

Yeryüzüne düşmeden önce parlak renkli birer ötücü kuş olan Zapotec Kızılderilileri, Gonzalo de Balsalobre'ye birkaç sır verdiler. Bir süre onların arasında yaşayarak din ve tıbbın gizemlerini araştırdıktan sonra Don Gonzalo, Oaxaca'da oturmuş Meksiko Kentine göndermek üzere ayrıntılı bir rapor yazıyor. Raporda Kızılderililer Kutsal Engizisyona şikâyet ediliyor, keşişlerin ve olağan hukukun önlemeyi başaramadığı şarlatanlıkların cezalandırılması isteniyor. Alarcón bir süre önce üniversiteden ayrıldı ve dokuz yıl boyunca Cohuixco Kızılderili

topluluğunun yaşamını paylaştı. Hastaları iyileştiren kutsal bitkileri öğrendi; sonra da şeytanca âdetlerinden dolayı Kızılderilileri şikâyet etti.

Ama fethin ilk döneminde yerlilerin iyileştirme yöntemleri Avrupa'da büyük merak uyandırdı, Amerikan bitkilerinin mucizeler yarattığı söylendi. Papaz Bernardino de Sahagún sekiz Aztek doktorunun bilgilerini toplayıp yayınladı, Kral II. Felipe ise özel doktoru Francisco Hernández'i yerel tedavilerin kapsamlı bir incelemesini yapmak üzere Meksika'ya gönderdi.

Kızılderililere göre şifalı bitkiler konuşurlar, cinsiyetleri vardır, iyileştirirler. İnsan sözcüklerinin de yardımıyla hastalığı gövdeden çekip alan, gizemli olayları aydınlatan, alınyazısını düzelten, aşk ya da unutkanlığa yol açan hep bu küçük bitkilerdir. Engizisyonlar, cin çıkarmalarla uğraşıp duran, hastalıkları iyileştirmek için şurup, müshil içirmek, kan almaktan çok dua, sihir ve muskaların büyüsüne güvenen on yedinci yüzyıl İspanya'sınaysa topraktan çıkan bu sesler cehennemin sesi gibi gelmektedir. (4)

1655: San Miguel de Nepantla
Juana Dört Yaşında

Juana hiç durmadan, ırmak kıyısında yürürken kendisine ona eşlik eden ruhuyla içinden sohbet ediyor. Hıçkırdığı için kendini daha da mutlu hissediyor, Juana hıçkırdığı zaman büyüyor. Durup kendisiyle birlikte büyüyen gölgesine bakıyor, karnındaki her küçük sıçramadan sonra gölgesini bir dalla ölçüyor. Canlıyken, kendi ateşleriyle yanıp gitmeden önce, yanardağlar da hıçkırarak büyürlerdi. Yanardağların ikisinin hâlâ duman tütüyor, ama artık hıçkırmıyorlar. Artık büyümüyorlar. Juana hıçkırıyor ve büyüyor. Boyu gitgide uzuyor.

Öte yandan ağlamak insanı küçültüyor. Yaşlı kadınlarla cenazelerdeki yas tutucuların hamamböceği kadar olmalarının nedeni bu. Juana'nın okuduğu büyükbabasının kitaplarında yazılı değil bu, ama o biliyor. Bunlar, ruhuyla çok konuşmaktan öğrendiği şeyler. Juana bulutlarla da konuşuyor. Bulutlarla ko-

nuşmak için tepelere ya da ağaçların en üst dallarına tırmanmak gerekiyor.

"Ben bir bulutum. Biz bulutların yüzümüz, ellerimiz vardır. Ayaklarımız yoktur." (16 ve 75)

1656: Santiago de la Vega

Gage

Anglikan rahibi Thomas Gage, Jamaica'da iki palmiye arasına gerilmiş bir hamakta ölüyor.

Amerikan topraklarını bir Katolik papazı cübbesi içinde, vaaz verip casusluk yaparak, çikolata ve *guava*'lı tatlıları yiyerek dolaştığı o eski günlerden beri Meksika'nın ilk İngiliz genel valisi olma hayalini kurdu. Londra'ya döndüğünde mezhep değiştirdi ve Lord Cromwell'i İspanyol sömürgelerini fethetmek için iyi bir donanma oluşturmanın gerekli ve olanaklı olduğuna inandırdı.

Amiral William Penn'in birlikleri geçen yıl Jamaica adasını işgal ettiler. İngiltere Amerikan imparatorluğunun ilk lokmasını kaptı İspanya'dan, Kolomb'un vârisleri, Jamaica markizleriyse gelirlerinin en önemli bölümünü yitirdiler. Daha sonra Muhterem Peder Thomas Gage, Santiago de la Vega'nın en büyük kilisesinin kürsüsünden yurtsever bir Protestan gibi vaaz verirken, İspanyol vali kölelerinin kollarında kılıcını teslim etmeye geliyordu. (145)

1658: San Miguel de Nepantla

Juana Yedi Yaşında

Aynada annesinin geldiğini görüp kılıcı elinden bırakıyor, kılıç tabanca patlaması gibi bir gürültüyle yere düşünce Juana öylesine irkiliyor ki bütün yüzü geniş kenarlı şapkanın altında kayboluyor.

Annesi gülünce, "Oyun oynamıyorum," diyor kızgınlıkla. Başını şapkadan kurtarıp baca kurumuyla çizilmiş bıyıklarını

gösteriyor. Juana kocaman deri çizmeler içinde sendeliyor, ayağı takılıyor, düşüyor, ayakları havaya dikiliyor; utanmış ve öfkeli; annesi gülmekten alamıyor kendini.

"Oyun oynamıyorum," diye karşı çıkıyor Juana gözleri yaşlı, "Ben erkeğim! Üniversiteye gideceğim, çünkü ben erkeğim!"

Annesi başını okşuyor. "Benim çılgın kızım, güzel Juanam. Bu edepsizlikler için seni dövmem gerekir."

Kızın yanına oturup yavaşça, "Keşke aptal doğsaydın, benim zavallı, her şeyi bilen kızım," diyor, onu okşuyor, Juana ise büyükbabasının dev pelerinini gözyaşlarıyla ıslatıyor. (16 ve 75)

Juana Rüya Görüyor

Düşler pazarında dolaşıyor. Pazarcı kadınlar düşleri yerdeki büyük bezlerin üstüne sermişler.

Juana'nın büyükbabası pazara geliyor, uzun süredir düş göremediği için çok üzgün. Juana onun elinden tutuyor ve bir düş seçmesine yardım ediyor, badem ezmesi ya da pamuktan düşler, uyurken uçmak için kanatlar, sonra birlikte uçuyorlar, öylesine düş yüklüler ki hiçbir gece yeterince uzun olmayacak onlar için. (16 ve 75)

1663: Eski Guatemala

Matbaa Sahneye Giriyor

Piskopos Payo Enríquez de Ribera, Kızılderililerin zorla çalıştırılmasının en ateşli savunucularından biri. Kızılderililer olmazsa tarlaları kim ekecek diye düşünüyor piskopos. Tarlaları sürüp ekecek kimse olmazsa, o zaman ruhları kim işleyecek?

Piskopos bu konuda bir belge hazırlarken Puebla'dan Guatemala'ya gelen ilk matbaa ulaşıyor eline. Bu piskoposluk bölgesinin okumuş yöneticisi, hurufatı, dizgi takımlarıyla birlikte getirtti bunu, din üstüne incelemesi *Explicatio Apologetica*'nın burada basılabilmesi için.

Guatemala'da ilk basılan kitap ne Maya ne de Kastilya di-

linde, Latince yazıldı. (135)

1663: Paraíba Irmağı Kıyıları

Özgürlük

Köpeklerin havlaması ve köle avcılarının borazanları çoktandır duyulmuyor. Kaçak, bir anız tarlasını, boyunu aşan yırtıcı anızları geçiyor, ırmağa doğru koşuyor.

Çimenlerin üzerine atıyor kendini yüzüstü, kolları açık, bacakları iki yana açılmış. Çekirgelerin, ağustosböceklerinin, kurbağacıkların onunla işbirliği yapan seslerini duyuyor. "Ben bir eşya değilim. Benim tarihim eşyanın tarihi değil." Toprağı öpüyor, ısırıyor. "Ayağımı tuzaktan kurtardım. Ben eşya değilim." Çıplak gövdesini çiyle ıslanmış toprağa bastırıyor, toprağın içinden doğmaya can atan küçük bitkilerin seslerini duyuyor. Açlıktan çıldırıyor ve açlık ilk kez ona mutluluk veriyor. Gövdesi kesikler içinde, o hissetmiyor bunları. Sanki kucaklayacakmış gibi gökyüzüne dönüyor. Ay doğuyor, üzerine vuruyor, şiddetli ışık darbeleri, dolunayın ve sulu yıldızların ışık kırbacı, ayağa kalkıp yönünü araştırıyor.

Şimdi ormana gidecek. Şimdi hedef, o büyük yeşillik perdesi.

"Sen de Palmares'e mi gidiyorsun?" diye soruyor kaçak elinin üzerinde yürüyen bir karıncaya. "Göster yolu bana." (43)

Palmares Türküsü

Dinlen siyah adam,
Beyaz gelmez buraya.
Gelirse
şeytan alacak onu.
Dinlen siyah adam.
Beyaz gelmez buraya.
Gelirse giderken

1663: Serra da Barriga
Palmares

Kimi geceler şimşek çaktığında, bu dağ sırasının akkor tepesi Alagoas sahilinden bile görülebilir. Portekizliler ilk Brezilya piskoposunu yedikleri için papanın sonsuza kadar aforoz ettiği Caeté Kızılderililerini dağın eteklerinde yok ettiler. Kaçak siyah köleler uzun yıllardır gene burada, Palmares'in gizli köylerinde, kendilerine sığınacak bir yer buldular.

Her topluluk bir kale. Yüksek siper kazıklarından oluşan çitlerin ve içine ucu sivri kazıklar konmuş tuzakların ardında göz görebildiğince ekili topraklar uzanıyor. Çiftçiler silâhlarını el altında tutarak çalışıyorlar, geceleri kalelerine döndükleri zaman da eksik var mı diye kelle sayıyorlar.

Burada mısır tarlalarında yılda iki kez ürün kaldırıyorlar, fasulye, manyoka, şeker, patates, tütün, sebze, meyve için de aynı şey söz konusu; ayrıca domuz ve tavuk yetiştiriyorlar. Palmares'in siyahları sahildeki halklardan daha çok ve daha iyi besleniyor, çünkü sahillerde Avrupa için üretilen, her şeyi silip süpüren şekerkamışı herkesin bütün zamanını ve toprağını elinden alıyor.

Angola'da olduğu gibi bu siyah topluluklarda da palmiye baş tacı ediliyor: elyafından giysi, sepet ve yelpaze örüyorlar; yaprakları çatı ve yatak işini görüyor; meyvesinin eti yeniyor, şarabı yapılıyor, aydınlatma için yağ çıkarılıyor; kabuğundan yemeklik yağ ve tütün çubukları yapılıyor. Angola'da olduğu gibi, soylu demircilik mesleğini reisler yürütüyor ve demirci ocağı halkın toplantılarını yaptığı meydanda baş köşeye yerleşmiş.

Ama Angola çoğulcudur, Afrika'nın bütünü ise daha da çoğulcu. Palmares'liler bin ayrı bölgeden, bin ayrı dilden geliyorlar. Tek ortak dilleri, efendilerinin ağızlarından duydukları, köle gemilerinde, şekerkamışı tarlalarında kırbaçla verilen emirlere eşlik eden dil. İçine Afrika ve Guaraní sözcükleri serpiştirilmiş Portekizce dili, eskiden aşağıladığı insanlar için şimdi bir

iletişim bağı oluşturuyor.

Folga nêgo.
Branco nao vem cá

Hollandalıların Pernambuco'dan atılışından bu yana Portekizliler bu özgür insanlar ülkesine yirmiyi aşkın askeri sefer düzenlediler. Bir muhbir Brezilya'dan Lizbon'a şunları yazıyor: *Hollanda'nın gururunu gemlemeyi başaran ordumuz, Palmares'e sık aralarla yaptığı çok sayıdaki akınla bu barbarlar karşısında hiçbir sonuç alamamıştır...*

Şans Hollandalılara da gülmedi. Onların seferleri de başarılı olamadı. Gerek Hollandalılar gerekse Portekizliler boş köyleri yaktı, şiddetli yağmurlarda çılgınlar gibi bir o yana bir bu yana koşarak çalılıklarda yollarını yitirdiler. İkisi de bir gölgeyle savaştı, ısırıp kaçan bir gölgeyle; her seferinde de zafer iddialarında bulundular. Ne Palmares'i çökertmeyi ne de kölelerin Kral Şeker'i ve sarayını işçisiz bırakarak kaçmalarını önlemeyi başarabildiler oysa; üstelik, Hollandalıların başkaldıran siyahları çarmıha germelerine, Portekizlilerin korku salmak ve ders vermek için onları dövüp sakatlamalarına karşın.

Palmares'e gönderilen Portekiz savaşçılarından sonuncusu yeni döndü Recife'ye, eli boş. Seferin başı emrinde iki yüz siyah asker bulunan siyah komutan Gonçalo Rebelo'ydu. Alabildikleri birkaç esirin boyunlarını kestiler. (69)

1665: Madrid
II. Carlos

Yeni kral hem sallanıyor hem ağlıyor. Koltuk altlarına ve beline bağlı kuşaklarla arkadan tutuyorlar onu. Dört yaşındaki kral ne konuşmasını ne yürümesini biliyor, on dört sütannesinin memelerinden çekip alarak oturtabiliyorlar onu İspanya tahtına.

Ağlıyor çünkü, aşağı kayıp gözlerinin üzerine inen taç canını acıtıyor, cinlerle oyununa geri dönüp perilerin sıcak sütünden içmek istiyor.

Cılız yaratık bir mucize sonucu ya da hiç yıkanmaması sayesinde yaşıyor. Başının ve boynunun irinli yaralarla kaplı olmasına karşın doğduğu zaman bile yıkamadılar onu. (Domingo Centurión'un dokuz yıl önce soğuk algınlığından ölmesinden bu yana sarayda kimse yıkanmıyor.)

"Arrorro," diye geveliyor kral ve ayağını tutup kulağına götürüyor. (201)

1666: New Amsterdam

New York

İngilizler birkaç top atışıyla kalenin üstünde dalgalanan bayrağı indiriyor ve Delaware Kızılderililerinden altmış florin karşılığı satın almış oldukları Manhattan Adasını Hollandalıların elinden alıyorlar.

Delaware'ler yarım yüzyılı aşkın bir süre önce Hollandalıların gelişini hatırlayıp şöyle diyorlar: *Büyük adam sebze yetiştirip o sebzelerle çorba yapmak için küçücük, küçücük, yalnızca bir öküz postu büyüklüğünde toprak istiyordu. Onların düzenbaz ruhunu ilk orada fark etmeliydik.*

Kuzey Amerika'nın en önemli köle pazarı New Amsterdam şimdi New York oluyor; Wall Street ise adını siyahların kaçmasını engellemek için yapılan duvardan alıyor. (136)

1666: Londra

Beyaz Hizmetkârlar

Beyaz hizmetkârlarla dolu üç gemi Thames ırmağından denize doğru süzülüyor. Uzaklardaki Barbados Adasında ambar kapaklarını açtıklarında yaşayanlar şeker, pamuk ve tütün çiftliklerine; ölüler, körfezin dibine gidecekler.

Beyaz hizmetkâr kaçakçılarına *cin* diyorlar, insanları buharlaştırmakta öylesine ustalar. Londra'nın yoksul semtlerinden kaçırılan fahişe ve serserileri, İrlanda ve İskoçya'da aranan genç Katolikleri, özel arazide bir tavşan öldürdükleri için Brix-

ton hapisanesinde idam edilmeyi bekleyen tutukluları gönderiyorlar Antil Adalarına. Rıhtımlarda avlanan sarhoşlar gözlerini gemilerin kilitli ambarlarında açıyorlar; Amerika yolculuğunda onlara şekerle kandırılmış delikanlılar ve kolay servet kazanma sözlerine kapılmış çok sayıda serüvenci eşlik ediyor. Orada, Barbados, Jamaica ya da Virginia çiftliklerinde, kendi bedellerini ve yol parasını ödeyinceye kadar sıkılmış limona dönecekler.

Beyaz hizmetkârlar, toprak ve siyah köle sahibi olmayı düşlüyorlar. Yıllar süren ağır çalışma koşulları ve angaryadan sonra özgürlüklerine kavuştuklarında ilk yaptıkları şey, siesta saatinde kendilerini yelpazelemesi için bir Zenci satın almak oluyor.

Barbados'ta kırk bin Afrikalı köle var. Doğumlar çiftliklerin muhasebe defterlerine kaydediliyor. Küçük bir Zenci doğduğunda yarım İngiliz lirası ediyor. (11 ve 224)

1666: Tortuga Adası

Korsan Manzaraları

El Olonés diye bilinen Jean David Nau, az önce Remedios ile Maracaibo'yu yağmaladı. Kılıcıyla kıyma gibi doğradı pek çok İspanyolu. Firkateynler çalınan servetlerin ağırlığından yarım hızla gidiyorlar dönüşte.

El Olonés karaya çıkıyor. Tek dostu ve sırdaşı, serüven ve kaza yoldaşı, çizmelerinin arasında kuyruğunu sallayıp havlıyor. Gemilerin örümcek ağına benzer donanımından yeni kurtulmuş, meyhane, kadın ve sağlam toprağa basmak için gözleri dönmüş bir adam sürüsü geliyor ardından.

Korsanlar uzun bir ayin süresince, kaplumbağa yumurtalarını kaynatacak kadar sıcak kumların üzerinde sessizce duruyor. Yamalı gövdeler, kirden sertleşmiş ceketler, yağlı peygamber sakalları, yılların çenttiği bıçaklar gibi yüzler: Ayin sırasında öksürmeye ya da gülmeye cesaret eden olursa bir kurşunla onu vurup haç çıkarıyorlar. Her korsan bir silah deposu. Belin-

de dört bıçak, timsah derisi kılıfında bir süngü, iki çıplak tabanca, dize çarpan bir denizci kılıcı, göğüste çaprazlama asılı bir tüfek.

Ayinden sonra ganimetler paylaştırılıyor. Önce sakat kalanlar. Sağ kolunu kaybedenler altı yüz peso ya da altı köle alıyorlar. Sol kolun değeri beş yüz peso ya da beş köle, bacakların fiyatı da aynı. Küba ya da Venezuela sahillerinde bir göz ya da parmak yitirenin hakkı yüz peso ya da bir köle.

İşgününü baharatlı romdan koca yudumlar alarak sürdürüyor, büyük final olarak da kaplumbağa ızgarası ile noktalıyorlar. Kumun altında, üstü korlarla kaplanarak kabuğunun içinde yumurta sarısı ve baharatla ağır ağır pişirilmiş kuşbaşı kaplumbağa eti, bu adaların en gözde şölen yemeği. Korsanlar kumun üstüne uzanıp pipolarını yakıyor, kendilerini duman ve özleme bırakıyorlar.

Karanlık bastığında Zenci melezi bir kadının gövdesini incilerle kaplıyor, ona fısıltıyla korku öyküleri, şaşırtıcı olaylar, idam, bordalama, hazine masalları anlatıyor, daha uzun süre denize açılmayacaklarına dair kulağına yeminler ediyorlar. İçki içip sevişirken çizmelerini çıkarmıyorlar; bu çizmeler yarın yeni bir akın için gemi ararken limanın taşlarını parlatacaklar.

(61 ve 65)

1667: Meksiko Kenti
Juana On Altı Yaşında

Çan, gemilerde her çeyrek nöbet saatini haber verir. Madenlerde ve şekerkamışı tarlalarında Kızılderili serflerle siyah köleleri işe çağırır. Kiliselerde saat başlarını, ayinleri, ölümleri, şenlikleri duyurur.

Ama Meksiko genel valisinin sarayının üstündeki kulede sessiz bir çan var. Engizisyoncuların bunu eski bir İspanyol köyündeki çan kulesinden söküp tokmağını çıkardıkları ve kimbilir kaç yıl önce Hint Adalarına taşıdıkları söyleniyor. 1530 yılında Rodrigo Usta tarafından yapıldığından bu yana, hep temiz, hep uysal oldu bu çan. Çanı çalanın isteğine göre üç yüz ayrı

ses çıkardığı söylenirdi, bütün köy de gurur duyardı onunla. Ama bir gece uzun uzun, şiddetle çalarak herkesi yatağından fırlattı. Çan bir işaret veriyordu, korku, neşe ya da kimbilir neydi onu çaldıran, ama ilk kez kimse anlayamadı bunu. Çan çılgınca çalmaya devam ederken avluda bir kalabalık toplandı; kuleye çıkan belediye başkanı ile rahip, korkudan donup kalmış bir halde orada kimsenin olmadığını doğruladılar. Çanı çalan insan eli değildi. Yetkililer olayı Engizisyona götürdüler. Engizisyon Mahkemesi çanın çalınmasını hepten geçersiz ilan etti ve sonsuza kadar susturulan çan Meksiko'ya sürüldü.

Juana Inés de Asbaje, koruyucusu Mancera genel valisinin sarayından çıkıyor, arkasında sandıklarını taşıyan iki Kızılderiliyle büyük alandan geçiyor. Köşeye geldiğinde duruyor, sanki sessiz çan kendisini çağırıyormuş gibi dönüp kuleye bakıyor. Onun geçmişini biliyor. Kendi başına şarkı söylediği için cezalandırıldığını biliyor.

Juana, Santa Teresa la Antigua manastırına gidiyor. Artık bir saray hanımı olmayacak. Manastırın sakin ışığı ve bir hücrenin yalnızlığında dışarıda bulamadığını arayacak. Üniversitede dünyanın gizlerini araştırmak isterdi, ama kadınlar gergefe ve kendileri için seçilen kocaya yazgılı doğuyorlar. Juana Inés de Asbaje yalınayak bir Karmel rahibesi olup Sor Juana Inés de la Cruz adını benimseyecek kendine. (58 ve 213)

1668: Tortuga Adası

Köpekler

Haiti'nin kuzeyindeki bu adacıkta hiç Kızılderili kalmadı. Ama İspanyolların onları avlamak ve cezalandırmak için getirdikleri köpekler duruyor. Çoğalan, sürüler halinde dolaşıp yabandomuzlarını yiyen çoban köpekleri ile Fransız korsanları arasında bu topraklara kimin egemen olacağı konusunda bir savaş sürüyor. Her gece çalılıklardan ulumaları duyuluyor. Kale duvarlarının arkasındaki korsanlar uykuda titriyorlar.

Tortuga Adası, Fransız Bakanı Colbert'in köle ticareti ve

korsanlık yapmak üzere kurduğu şirkete ait. Şirket, eşkıya ve haydutlar arasında saygın bir bey olan Bertrand d'Ogeron'u vali atadı.

Vali, Fransa'dan gemiyle zehir getirtiyor. Zehir kullanılarak öldürülecek atların, karınları ölümle dolu leşleri adanın çeşitli yerlerine dağıtılacak. Vali böylece vahşi köpeklerin yarattığı tehdide son vermeyi umuyor. (65)

1669: Cebelitarık Kenti

Dünyanın Bütün Zenginlikleri

Henry Morgan'ın adamları durmadan tırnaklarıyla Maracaibo Gölünün sahillerini kazıyor, El Olonés'in yanında götüremeyip gömdüğü hazineyi arıyorlar. Onca zaman ve emek yatırdıktan sonra El Olonés'in bunları yüklemeye ne zamanı yetti ne de gemilerinin ambarları.

Her zamanki top ateşinden sonra karaya çıkış. Korsanlar sandallarından atlayıp kılıçları çekilmiş olarak giriyorlar dumanları tüten köye.

Hiç kimse, hiçbir şey yok orada.

Alanın ortasında yırtık pırtık giysiler içinde bir delikanlı gülerek karşılıyor onları. Gözlerini örten kocaman şapkanın yırtık kenarı omzunun üstüne sarkıyor.

"Sır! Sır!" diye bağırıyor. Kollarını yeldeğirmeni gibi sallayarak hayali sinekleri kovuyor ve hiç durmadan gülüyor.

Bir kılıcın ucu boğazını sıyırdığında, fısıldıyor: "Çıplak ayakla uyumayın, yoksa yarasalar yer onları."

Duman ve baruttan ağırlaşmış hava sıcaktan kaynıyor. Morgan sıcak ve sabırsızlıktan köpürüyor. Delikanlıyı bağlıyorlar. "Mücevherleri nereye sakladılar?" Oğlanı dövüyorlar. "Altınlar nerede?" Yanaklarında, göğsünde ilk yarıkları açıyorlar.

"Ben Sebastián Sánchez'im!" diye bağırıyor. "Ben Maracaibo Valisinin kardeşiyim! Çok önemli bir insanım!"

Bir kulağının yarısını kesiyorlar.

Oğlanı yerde sürüklüyorlar. Oğlan korsanları bir ormanın

içinden geçirip bir mağaraya getiriyor, hazinesini gösteriyor. Ağaç dallarının altına saklanmış iki kil tabak, bir çapanın paslanmış ucu, boş bir kabuk, birkaç renkli tüy ve taş, bir anahtar, üç küçük sikke.

"Ben Sebastián Sánchez'im!" diye yineliyor hiç durmadan hazinenin sahibi öldürdüklerinde. (65 ve 117)

1669: Maracaibo
Kırık Kilit

Gün doğarken Morgan gecenin içinde beliren İspanyol gemilerinin gölün girişini kapattıklarını fark ediyor. Saldırıya geçmeye karar veriyor. Donanmasından önce bir şalopayı pupa yelken İspanyol Amiral gemisinin üstüne yolluyor. Bir meydan okuma işareti olarak savaş bayrağı taşıyan şalopaya Morgan Maracaibo'da ne kadar zift, katran, kükürt bulduysa yüklemiş, her köşesine barut dolu kasalar yerleştirmiş. Tayfaları gömlek ve şapka giydirilmiş birkaç tahta kukla. İspanyol Amirali Don Alonso del Campo y Espinoza toplarının bir barut fıçısına ateş ettiğini fark etmeden havaya uçuyor.

Onun ardından korsan donanması saldırıya geçiyor. Morgan'ın firkateynleri İspanyol kilidini top ateşiyle kırıp açıkdenize ulaşıyorlar. Tıklım tıklım altın, mücevher ve köle yüklenmiş olarak uzaklaşıyorlar.

Tepeden tırnağa Maracaibo ganimetinden elde ettikleriyle giyinmiş olan Henry Morgan yelkenlerin gölgesinde şişinerek yürüyor. Altın bir teleskobu ve Córdoba derisinden sarı çizmeleri var; ceketinin düğmeleri Amsterdam mücevhercilerince işlenmiş zümrütler. Beyaz ipek gömleğinin dantel köpüklerini uçuran rüzgâr, uzaklardan Morgan'ı Jamaica'da bekleyen kadının sesini getiriyor, veda ederken onu rıhtımda uyaran ateşli Zenci melezi kadının sesini: "Ölürsen seni gebertirim."

(65 ve 117)

1670: Lima
"Yasımızı Tut"

dediler ona Potosí madenlerindeki Kızılderililer sessizce. Peru genel valisi Kont Lemos da geçen yıl İspanya'daki krala şunları yazdı: *Yeryüzünde bu kadar yorgun bir halk yoktur. Vicdanımı bu yükten kurtarmak için Majestelerinize şunu açıklıkla bildiriyorum: İspanya'ya getirilen gümüş değil, Kızılderililerin kanı ve teridir.*

Vali insan yiyen dağı gördü. Kızılderililer birbirlerine demir boyun halkalarıyla bağlı olarak köylerden getiriliyorlar, dağ ise ne kadar çok yutarsa o kadar acıkıyor. Köylerde erkek kalmıyor.

Krala bu raporu gönderdikten sonra Kont Lemos havasız, boğucu tünellerde bir haftalık çalışma dönemlerini yasaklıyor. Sokaklarda davullar çalıyor, duyuruyorlar: Bundan böyle, diyor genel vali, Kızılderililer gün doğuşundan gün batışına kadar çalışacaklar, çünkü *onlar geceyi madende geçirecek birer köle değiller.*

Kimse aldırmıyor.

Şimdi Lima'daki gösterişsiz sarayında bir yanıt geçiyor eline Madrid'deki Hint Adaları Konseyinden. Konsey gümüş ve cıva madenlerinde zorunlu çalışmayı yasaklamayı kabul etmiyor.

(121)

1670: San Juan Atitlán
Mihrapta Davetsiz Bir Misafir

Peder Marcos Ruiz sabahın geç saatlerinde bırakıyor kendini eşeğe, eşek onu San Juan Atitlán köyüne götürüyor. Rüzgârın taşıdığı o yumuşak su ve çan sesleri köyden mi geliyor, yoksa bir düşten mi, kim bilir? Keşiş esniyor, hızlandırmıyor eşeğin yürüyüşünü, o uyku verici sallantıyı.

Engebeli bir arazinin derinliklerine gömülmüş bir köy olan San Juan Atitlán'a ulaşmak için pek çok kıvrımlar çizmek gerekiyor; Kızılderililerin bu gizli yerlerde putlarına tapabil-

mek için ekinlerini dağların en ulaşılmaz köşelerinde yetiştirdiklerini herkes biliyor.

İlk evler gözüktüğünde Papaz Marcos uyanmaya başlıyor. Köy ıssız, kendisini karşılamaya gelen yok. İnsanla dolup taşan kiliseye ulaştığında büyük bir çabayla kırpıyor gözlerini, insanları omuzlayıp içeri girdiğinde yüreği hızla çarpıyor birden, ne olduğunu görebilmek için gözlerini ovuşturuyor: Şimdiye kadar görülmemiş biçimde çiçekler ve kokularla bezenmiş kilisede Kızılderililer köyün delisine tapınıyorlar. Tepeden tırnağa kutsal giysilerle donanmış, ağzından salyalar akan, köyün şaşı gözlü aptalı mihraba oturmuş, anlaşılması güç konuşmalar, ilahiler arasında kendisine sunulan tütsüleri, meyveleri, sıcak yiyecekleri kabul ediyor. Askerleri bulmak için koşarak gerileyen Papaz Marcos'un öfkeli çığlıklarını duyan yok.

Bu dehşet verici manzara dindar rahibi öfkeden çıldırtıyor, ama şaşkınlığı çok sürmüyor. Ne bekler ki insan sonunda, bir ağacı kesecekleri zaman ondan özür dileyen, topraktan özür dilemeden kuyu kazmayan bu putataparlardan? Bunlar Tanrıyı şu ya da bu taşla, akan bir ırmağın sesiyle, çiseleyen yağmurla karıştırmıyorlar mı? Tenin işlediği günaha oyun demiyorlar mı? (71)

1670: Masaya
'Budala'

Güneş bir an bulutların arasından yüzünü gösterip sonra yine saklanıyor, burada, yerdeki insanların parlaklığından ya utanmış ya da korkmuş olmalı, çünkü ülke neşeyle parlıyor: diyaloglu danslar, danslı tiyatro, müzikli kısa sululuklar: anlaşılmazlığın sınırındaki 'Budala' şenliği yönetiyor. Maskeler takmış oyun kişileri ne Náhuatl ne de İspanyolcaya benzeyen, kendilerine özgü bir dil, Nikaragua'da gelişen Kızılderili-beyaz kırması insanlara özgü bir dil konuşuyorlar. Halkın meydan okurcasına konuşup konuşurken yarattığı binlerce deyimle beslendi bu dil, efendileriyle alay eden bir halkın hayal gücünün acı biberleri.

Sahnenin ortasında hızlı ve kaba kaba konuşan yaşlı bir Kızılderili. İşte, Maço Fare diye de bilinen, yasaklarla alay eden, söylediğini hiç söylemeyen, duyduğunu işitmeyen, böylece de güçlülerin tokadından kaçınabilen 'Budala'. Düzenbaz, oyunu kazanamayacağı zaman berabere kalır, berabere kalmayı başaramazsa, kafa karıştırır. (9)

1670: Cuzco

Benli Dede

Siyah saçları hasır şapkasının altından dökülen, kucağında bir lama yavrusu taşıyan esmer Meryem, katedralin altına boğulmuş duvarları arasında ezilmiş. Meryem'in gösterişsiz heykelini köpük köpük telkari altın çevreliyor. Tıpkı kısa süre önce içeri girmeye çalışan yalınayak yaşlı bir kadını katedralin kapıcılarının dışarı atmaları gibi, Cuzco katedrali de bu Kızılderili Meryem'i, bu umutsuzluk Meryem'ini zengin göbeğinden kusup atmak istiyor.

"Bırakın onu!" diye bağırdı rahip kürsüden. "Bırakın o Kızılderili kadın girsin, o benim annem!"

Rahip, Tanrı yüzünü benlerle kapladığı için herkesin Benli Dede diye tanıdığı Juan de Espinosa Medrano. Benli Dedenin vaazı olduğunda bir insan seli akar katedrale. Peru kilisesinde ondan iyi konuşmacı yok. Ayrıca San Antonio papaz okulunda dinbilim dersleri veriyor ve oyun yazıyor. Babasının dili olan İspanyolca yazılmış *Kendi Ölümünü Sev* adlı komedisi vaazlarını verdiği kürsüye benziyor: Dizeleri sömürge kiliseleri gibi abartılı, gösterişli, binlerce girişik bezemeyle dolu. Aynı zamanda annesinin dili olan Quechua dilinde, savurgan oğulu konu alan, yapısı yalın, dili arı, dinsel bir tiyatro oyunu yazdı. Oyunda Şeytan bir Perulu toprak ağası olmuş, şarap *chicha*, İncil'deki dana ise şişko bir domuz. (18)

1671: Panama Kenti

Randevulara Zamanında Gelmek

Henry Morgan'ın bir kanoyla Panama'ya gelişinden ve bir avuç adamın başında, dişlerinin arasında kıstırılmış bir bıçakla Portobello surlarına saldırışından bu yana iki yıldan çok zaman geçti. Küçücük bir birlikle, topsuz güllesiz ele geçirdi bu zaptedilemez sanılan kaleyi; yakmaması için de ona fidye olarak dağ gibi altın ve gümüş verdiler. Yenilgiye uğrayan ve bu eşi görülmemiş başarı karşısında hayâlleri suya düşen Panama Valisi, Morgan'a adam gönderip saldırıda kullandığı tipte bir tabanca istedi ondan.

"Bir yıl kalsın onda silâh," dedi korsan. "Geri gelip alacağım."

Şimdi alevler arasında ilerleyerek giriyor Panama kentine, bir elinde İngiliz bayrağı dalgalanıyor, öteki eli denizci kılıcının kabzasını kavramış. İki bin adamla birkaç top izliyor onu. Yangın geceyi gündüze çeviriyor, bu sahillerin sonsuz yazına baskın çıkan bir başka yaz; evleri, manastırları, kiliseleri, hastaneleri silip süpüren alevler, "*Ben buraya para için geldim, dua için değil!*" diye bağıran haydutun dudaklarını yalıyor.

Yığınla yangın ve cinayetin ardından, peşinde altın, gümüş ve değerli taş yüklü uzun bir katır kervanıyla ayrılıyor Morgan oradan.

Valiye geciktiği için özürlerini bildiriyor. (61 ve 65)

1672: Londra

Beyaz Adamın Yükü

Krallık Serüvencileri Şirketi, dokuz yıl önce İngiltere Kralının kardeşi York Dükü tarafından kuruldu. Antil Adalarındaki büyük tarım işletmecisi İngilizler kölelerini Hollandalı kölecilerden alıyorlardı; ama Krallık böylesine değerli malların yabancılardan satın alınmasına izin veremezdi. Afrika ile ticaret amacıyla kurulan yeni şirketin hissedarları çok saygın kişilerdi:

Kral II. Carlos; üç dük, sekiz kont, yedi lord, bir kontes ve yirmi yedi şövalye. York Düküne saygılarından kaptanlar her yıl Barbados ve Jamaica'ya taşıdıkları üç bin kölenin göğsüne sıcak demirle YD harflerini basarlardı.

Şimdi şirkete, Krallık Afrika Şirketi adı verilecek. Hisselerin çoğunu elinde tutan İngiliz Kralı, kölelerin Afrika'dakinin altı katı para ettiği sömürgelerinde köle alımını destekliyor.

Köpekbalıkları adalara kadar gemileri izliyor, gemiden atılacak insan gövdelerini bekliyorlar. Çoğu yeterli su olmadığı, olan suyu da güçlüler içtiği için ya da dizanteri ve çiçekten ölüyor, birçoğu da kederden ölüyor: yemek yemeye yanaşmıyorlar, çenelerini açmak da mümkün olmuyor.

Sıkışık sıralar halinde yatıyorlar, burunları üst güverteye değiyor. Elleri kelepçeli, ayak bilekleri prangadan hep yara. Fırtına ya da yağmur nedeniyle lombarlar kapatıldığında içerdeki azıcık hava bayıltıcı bir sıcaklığa ulaşıyor, ama lombarlar açılınca ambar nefret, mayalanmış nefret kokuyor, mezbahaların en kötü kokusundan kötü kokuyor, döşeme ise hep kayıyor, kan, kusmuk ve boktan.

Güvertede uyuyan denizciler geceleri aşağıdan gelen bitmez tükenmez inlemeleri, gün ağarırken de düşlerinde kendilerini ülkelerinde görenlerin çığlıklarını dinliyorlar.

(127, 160 ve 224)

Mandingo Halkının Aşk Kuşu Türküsü

İzin ver, ah, Dyamberé!
Uzun püsküllü kemer takan sen,
izin ver de kuşlara türkü söyleyeyim,
giden prensesi dinleyip
onun son sırlarını duyan kuşlara.
Siz, siz genç kızlar, söyleyin şarkınızı
yavaş yavaş
"la, la" - güzel kuş.
Sen, sen o korkunç silahın efendisi,
izin ver aşk kuşuna bir bakayım,
dostumla ikimizin sevdiği o kuşa.

İzin ver o görkemli giysinin efendisi,
gün ışığından parlak
elbiselerin beyi,
izin ver de aşk kuşunu seveyim! (134)

1674: Port Royal

Morgan

Bristol'da bir tüccara satıldığında çocuk denecek yaştaydı. Çocuğu Antillere götüren Kaptan Barbados'ta birkaç sikkeye verdi onu.

Yüzüne çarpan dalları tek bir balta darbesiyle kesmeyi bu adalarda öğrendi; babası suç, anası alçaklık olmayan bir servetin bulunmadığını da. Yıllarca kalyon soyup, kadınları dul bıraktı. Altın yüzük takılı parmakları düşünmeden kesiverdi. Deniz eşkıyasının reisi oldu. Hayır, düzeltelim, korsanların. *Korsan Amirali*. Yaptığı işi yasallaştıran ve onu darağacından koruyan korsan belgesi her zaman sallanır tosbağa boynundan.

Üç yıl önce, Panama'nın yağmalanmasından sonra onu tutuklayıp Londra'ya götürdüler. Kral zincirlerini çıkardı, onu şövalye ilan etti ve Jamaica'ya vali olarak atadı.

Filozof John Locke, İngiliz korsanlarının merkezi olan bu adanın iyi yönetilmesi için birtakım kurallar belirledi. Morgan'ın görevi, asla İncil ya da kaçak köleleri avlayacak köpek darlığı çekilmemesini sağlamak, kralı ne zaman İspanya ile arayı düzeltmeye karar verirse korsan kardeşlerini asmak.

Az önce Port Royal'de karaya çıkan Henry Morgan tüylü şapkasını çıkarıyor, bir yudum rom çekiyor, kadeh kaldırmak niyetine kâseyi çok bukleli peruğundan aşağı döküyor. Korsanlar bağırıyor, şarkı söylüyor, kılıçlarını sallıyorlar.

Morgan'ı vilayet sarayına götüren atın nalları altından yapılmış. (11 ve 169)

1674: Potosí

Cadı Claudia

Eliyle bulutları hareket ettirir, fırtınaları başlatır ya da engellerdi. İnsanları göz açıp kapayıncaya kadar uzak ülkelerden, hatta ölüm diyarından geri getirirdi. Porco madenlerinin yöneticilerinden birinin aynada, doğduğu Madrid kentini görmesini sağladı; Utrera'lı Don Pedro de Ayamonte'nin masasına bir Utrera fırınında pişmiş taze çörekler koydu. Çölde çiçek bahçeleri yarattı, en yırtık âşıkları bakireye çevirdi. Evine sığınan, aranan insanları köpek ya da kediye dönüştürüp kurtardı. Kötü zamanlar için neşeli bir yüz gerek der, açlığı gitarla bastırırdı. Hastaları ve ölüleri canlandırmak için gitarını çalar, tefini şıngırdatırdı. Dilsizi konuşturabilir, çok konuşanı sustururdu. Kırların tam ortasında son derece siyah bir şeytanla açık havada sevişmişti. Geceyarısından sonra uçardı.

Tucumán'da doğmuştu, bu sabah Potosí'de öldü. Ölüm döşeğindeyken bir Cizvit papazını çağırdı, çekmecelerin birindeki birkaç balmumu topağını alıp üstlerine batırılmış iğneleri çıkarmasını söyledi, hastalandırdığı beş rahip iyileşebilsinler diye.

Papaz ona günah çıkarmasını, Tanrının bağışını önerdi, ama kadın güldü ve gülerek öldü. (21)

1674: Yorktown

Olimpiyat Atları

Yorktown'lu bir terzi olan James Bullocke atlarını, Matthew Slader'inkilerle yarıştırmak istiyordu. Eyalet mahkemesi küstahlığından dolayı onu para cezasına çarptırıyor ve *bir emekçinin soyluların sporu olan at yarışlarına girişmesinin yasaya aykırı* olduğu konusunda kendisini uyarıyor. Bullocke iki yüz libre fıçılanmış tütün vermek zorunda.

Halk yayan, kibarlar at sırtında: toynakların sokakta kaldırdığı toz bulutları soyluluğun halesi. At toynakları servet yaratıyor, servet batırıyor. Tütün şövalyeleri, cumartesi öğleden

sonraki yarışlar ya da akşamları at sohbetleri için ipek giysiler ve bukleli peruklarla çıkıyorlar çiftliklerin yalnızlığından ve zarlar masanın üzerinde yuvarlanırken elma şarabı ya da konyak bardaklarının üstünden tartışıyor, bahse giriyorlar. Para, tütün, siyah köleler ya da İngiltere'den buraya gelmek için gerekli yol paralarını yıllarca çalışarak ödeyen türünden beyaz hizmetkârlar üstüne bahse giriyorlar. Ama atlar yalnızca büyük başarı ya da felâket gecelerinde bahislerine konu oluyor. İyi bir at, sahibinin yani, at üstünde yaşayıp at üstünde işlerini yöneten, at üstünde ölerek cennetin kapılarına rüzgâr gibi uçacak olan o Virginia tütün beyinin değerinin ölçütü.

Virginia'da başka hiçbir şeye vakit yok. Üç yıl önce Vali William Berkeley gururla şunları söylüyordu: *Tanrıya şükür ne özgür okullar var ne de matbaa, umarım ki daha bir yüzyıl olmayacak ikisi de; çünkü eğitim dünyaya dikbaşlılığı, kâfirliği, mezhepleri getirdi, matbaa ise bunları yaydı.* (35)

1676: Connecticut Vadisi
Savaş Baltası

İlk karla birlikte Wampanoag Kızılderilileri ayaklanıyorlar. New England sınırlarının, hızlı adımlarla, güneye ve batıya doğru koşmasından bıktılar; kışın sonundaysa Connecticut Vadisini yağmaladılar, Boston'a yirmi milden yakın bir yerde savaşıyorlar.

At, ayağı üzengiye takılıp kalan binicisini yerde sürüklüyor. Bir ok öldürdü onu. Yağmanın kurbanları, hızlı savaşçılar, vuruyor ve kayboluyorlar; böyle böyle işgalcileri yıllar önce karaya çıktıkları sahile doğru püskürtüyorlar. (153 ve 204)

1676: Plymouth

Metacom

Kızılderili nüfusun yarısı savaşta öldü. On iki İngiliz kenti kül oldu.

Yaz sonunda İngilizler, Plymouth'a Wampanoag reisi Metacom'un başını getiriyorlar: Metacom, yani Tanrının onlara armağan ettiği toprağı Puritanlardan almaya çalışan Şeytan.

Plymouth Yüksek Mahkemesi tartışıyor: *Metacom'un oğlunu ne yapacağız? Asalım mı, yoksa köle olarak satalım mı?* İncil'in, Deuteronomi 24:16, Birinci Krallar Kitabı 11:17, Vakayiname 25:4 ve Mezmurlar 137 ila 193. bölümlerini dikkate alan yargıçlar, Metacom'un dokuz yaşındaki oğlunu Antil köle pazarlarında satmayı kararlaştırıyorlar.

Kazananlar, eli açıklıklarının bir başka kanıtı olarak da, Kızılderililere kendilerine ait olan toprakların küçük bir parçasını öneriyorlar: Bundan böyle, Metacom'la birlikte savaşmış olup olmadıklarına bakılmaksızın, bölgedeki bütün Kızılderili toplulukları Massachusetts Körfezinde yerliler için ayrılmış dört araziye yerleştirilecek. (153 ve 204)

1677: Old Road Town

Ölüm Burada, Yeniden Doğum Orada

Pek az şey bilen gövde bunu bilmiyor, ne de soluk alan ruh biliyor bunu; ama çoğu şeyi bilen, düş gören ruh biliyor. Amerika'da kendini öldüren siyah adam Afrika'da diriliyor. Burada, St. Kitts Adasında, birçok köle yemek yemeye yanaşmayarak ya da yalnızca toprak, kül ve kireç yiyerek kendini ölüme bırakıyor; kimiyse ipi geçiriveriyor boynuna. Ormanda büyük salkım söğütlerden kıvrılarak inen sarmaşıklar arasında köleler sallanıyor; köleler kendilerini öldürerek yalnızca acı anıları öldürmekle kalmıyor, beyaz kanolarla atalarının yurdunda noktalanacak olan o uzun yolculuğa da başlamış oluyorlar.

Pek çok tarım işletmesinin sahibi olan Bouriau adlı bir

adam, yeşillikler arasında dolaşıyor, elindeki palayla asılmış kölelerin başlarını kesiyor:

"İsterseniz asın kendinizi!" diye öğüt veriyor yaşayanlara. "Oraya, ülkenize gittiğinizde başınız olmayacak. Ne görecek, ne duyacak, ne konuşacak, ne de yemek yiyebileceksiniz!"

Bir baş işletmenin sahibi, can yakmakta üstüne olmayan Binbaşı Crips, ormana bir araba dolusu şeker tavası ve şeker fabrikası parçasıyla giriyor. Araştırıyor, biraraya toplanmış, bir yandan iplere düğüm atan, bir yandan da kendilerini asacakları dalı seçen kaçak kölelerini buluyor.

"Devam edin, devam edin," diyor onlara. "Ben de kendimi sizinle birlikte asacağım. Afrika'da büyük bir şeker fabrikası satın aldım, orada benim için çalışacaksınız."

Binbaşı Crips büyük bir ağaç, dev bir *ceiba* seçiyor, ipi boynuna bağlıyor, ilmiği hazırlıyor. Siyahlar şaşkınlık içinde seyrediyorlar onu, ama yüzü hasır şapkanın altında yalnızca bir gölge, "Hadi, hep birlikte gidelim! Acele edin! Guinea'da işçiye ihtiyacım var!" diyen bir gölge. (101)

1677: Pórto Calvo
Kaptan Toprak, Köle, Ün Vaat Ediyor

Ordu sabahın erken saatlerinde Pórto Calvo'dan çıkıyor. Paralı ve zorunlu askerler, gönüllüler, Pernambuco'nun güneyinde şekerkamışı tarlalarını yakan Palmares'li özgür siyahlara karşı yürüyorlar.

Palmares savaşının kıdemli komutanı, ayinden sonra birliklerine bir konuşma yapıyor: "*Karşımızda büyük bir düşman ordusu var, ama bu bir köle ordusu. Doğa onları direnmek değil boyun eğmek için yaratmıştır. Onları yok edersek, tarım için toprağımız, çalıştıracak siyahlarımız, ün sahibi adlarımız olacak. Siyahlar kaçaklar gibi dövüşürler. Biz onları beyler gibi kovalayacağız!*" (69)

1678: Recife

Ganga Zumba

Ana kilisede Şükran Günü ayini: Pernambuco Valisi Aires de Sousa de Castro işlemeli paltosunun eteklerini kaldırıp Tanrının tahtı önünde diz çöküyor, onun yanına da, kırmızı ipekten bol bir pelerine sarılmış olan Palmares federasyonunun yüce reisi Ganga Zumba

Çan sesleri, top atışları, davulların gürültüsü: Vali, Ganga Zumba'ya komiserlik unvanı veriyor ve dostluğunun kanıtı olarak en küçük çocuklarından ikisini evlat ediniyor, çocuklar onun adını alacaklar artık. Recife'de Portekiz kralının elçileri ile Palmares temsilcileri arasında sürdürülen barış görüşmelerinin sonunda anlaşma hazırlandı: Palmares sığınakları boşaltılacak. Orada doğan bütün bireylerin özgür oldukları duyuruldu, sıcak demirle damgalanmış olanlarsa sahiplerine geri dönecekler.

"Ama ben teslim olmuyorum," diyor Ganga Zumba'nın yeğeni Zumbí.

Zumbí birbiri ardına onu bağışlama önerisiyle gelen gruplara kulağını tıkayıp, Palmares'in başkenti Macacos'ta kalıyor.

Otuz bin Palmares'liden yalnızca beş bini eşlik ediyor Ganga Zumba'ya. Başkalarına göre o ölüp unutulmayı hak eden bir hain.

"Düşmanlarımın sözüne inanmıyorum," diyor Zumbí. "Düşmanlarım kendileri bile inanmıyorlar buna." (43 ve 69)

Düşmana Karşı Bir Yoruba Büyüsü

Bukalemunu üstüne hasır atıp
yakalamaya çalıştıklarında,
bukalemun hasırın rengini alır,
ayırdedemezler hangisi bukalemun hangisi değil.
Timsahı ırmağın dibinde
yakalamaya çalıştıklarında,

timsah suyun rengini alır,
ayırdedemezler onu akıntıdan.
Büyücü beni yakalamaya çalıştığında
rüzgârın hızını alıp
püf diye kaçabilir miyim? (134)

1680: Santa Fe, New Mexico
Kızıl Haç ve Beyaz Haç

Maguey bitkisinden yapılmış ipin üstündeki düğümler ayaklanmayı haber veriyor ve ayaklanmanın kaç gün sonra yapılacağını gösteriyor. En hızlı ulaklar New Mexico'da o büyük öfkenin patlayacağı pazar gününün sabahına kadar köyden köye dolaştırıyorlar ipi.

Yirmi dört Kızılderili topluluğu ayaklanıyor. İspanyol fatihler geldiğinde bu kuzey topraklarında yaşayan altmış altı topluluktan kalanlar bunlar. İspanyollar bir iki köyde ayaklanmacıları bastırmayı başarıyorlar.

"Teslim ol."

"Ölürüm daha iyi."

"Cehenneme gideceksin."

"Cehenneme giderim daha iyi."

Ama acıların öcünü alanlar ilerliyor, kiliseleri, kaleleri yerle bir ediyor, birkaç gün sonra da bütün bölgeye egemen oluyorlar. Kızılderililer vaftiz yağlarını çıkarmak ve Hıristiyan adlarından kurtulmak için ırmağa atlıyor, temizleyici *amole* bitkileriyle ovarak arındırıyorlar gövdelerini. Keşiş giysileri içinde, ülkelerine, tanrılarına yeniden kavuşmanın şerefine içiyorlar. Bir daha asla başkaları için çalışmayacaklarını, her tarafta balkabaklarının filizleneceğini, dünyanın kar gibi pamuğa gömüleceğini duyuruyorlar.

İspanya'nın bu uzak diyarlardaki son tabyası olan Santa Fe kentinin çevresinde bir ilmik oluşuyor. Kızılderililerin reisi dörtnala surlara yaklaşıyor. Tüfek, hançer ve kılıçla silâhlanmış, bir manastırda bulduğu tafta parçasına sarınmış. Duvarın

dibine iki haç atıyor, biri beyaz, biri kızıl.

"Kızıl haç direniştir. Beyaz teslim. Hangisini istiyorsanız seçin!"

Sonra sırtını kuşatılmış düşmana dönüp bir toz bulutu arasında kayboluyor.

İspanyollar direniyorlar. Ama birkaç gün sonra beyaz haçı havaya kaldırıyorlar. Bir süre önce Cíbola'nın masalsı altın kentlerini aramak için gelmişlerdi. Şimdi güneye doğru geri çekilmeye başlıyorlar. (88)

1681: Meksiko Kenti
Juana Otuz Yaşında

Geceyarısı ve sabah duasından sonra bir topacı döndürüp unun içine koyuyor ve topacın çizdiği halkaları inceliyor. Suyu, ışığı, havayı, nesneleri inceliyor. Yumurta neden kaynar yağda toplanıp şurupta ayrışıyor? İğnelerden üçgenler yaparak Süleyman'ın yüzüğünü arıyor. Tek gözünü teleskoba yapıştırıp yıldız arıyor.

Onu Engizisyonla tehdit edip kitaplarını açmasını yasakladılar, ama Sor Juana İnés de la Cruz, *bu evrensel makine nasıl benim için bir kitapsa, Tanrının yarattığı ve benim için birer harf olan* bu nesneleri inceliyor.

Sor Juana tanrısal sevgi ile insan sevgisi arasında, boynunda asılı tespihin on beş sırrı ile dünyanın bilinmezlikleri arasında bir tartışma başlattı; içinde tutku ile mantık arasındaki o bitmeyen savaş yeniden patladığında, dua ederek, yazarak geçirdiği uykusuz geceleri de çok. Her çatışmanın sonunda Jeronima manastırındaki hücresine giren güneşin ilk ışığı Sor Juana'nın Lupercio Leonardo'nun sözlerini hatırlamasına yardımcı oluyor: İnsan hem felsefe hem de yemek yapabilir. Masada şiirler, mutfakta puf börekleri üretiyor; armağan edilecek yazılar, nefis yiyecekler. Davud'u, Davud'u olduğu kadar Saul'ü de yatıştıran harp müziği, acının avukatlarınca kınanan ruh ve ağız zevkleri.

Günah çıkarttığı rahip, "Seni Tanrıya layık kılacak tek şey

acı çekmektir," diyor ve ona yazdıklarını yakmasını, bildiklerini unutmasını, baktıklarını görmemesini buyuruyor. (49, 58 ve 190)

1681: Meksiko Kenti
Sigüenza y Góngora

Geçen yılın sonundan beri bir kuyrukluyıldız aydınlatıyor Meksiko göklerini. Hangi felaketleri duyuruyor acaba o öfkeli peygamber? Ne gibi belalar getirecek? Tanrının o yüce yumruğu gibi dünyaya çarpacak mı güneş? Okyanuslar mı kuruyacak, ırmaklarda tek damla su mu kalmayacak?

"Kuyrukluyıldızların kötü talih getirmesi için hiçbir neden yok," diyor bilge dehşet içindeki insanlara.

Carlos de Sigüenza y Góngora, *İmparatorluğun Ürkekleri Korkutmak İçin Kullandığı Serseri Kuyrukluyıldızlara Karşı Felsefi Manifesto* adlı kitabını yayınlıyor, kör inançlar ve korkuya karşı güçlü savlar ileri sürüyor kitap. Gökbilim ile simya, insan merakı ile tanrısal vahiy arasında bir kalem kavgası patlak veriyor. Bu bölgeleri ziyaret etmekte olan Alman Cizviti Eusebio Francisco Kino hemen hemen bütün kuyrukluyıldızların *uğursuz, acı ve felâketli olayların belirtileri* olduklarına ilişkin açıklamasını İncil'den altı alıntıya dayandırıyor.

Copernicus, Galileo ve öteki kâfirlerin oğlu olan Sigüenza y Góngora'nın kuramını küçümseyerek değiştirmeye çalışıyor Kino; akıllı Kreol ise şu yanıtı veriyor: "*Bir Meksika gölünün kamışları ve sazlıkları arasına sıkışıp kalmış olsalar bile, Almanya dışında da matematikçiler olduğunu kabul eder misiniz hiç değilse?*"

Akademinin en önde gelen acunbilimcisi olan Sigüenza y Góngora yerçekimi yasasını içgüdüsel olarak kavramış, güneş gibi başka yıldızların da kendi çevrelerinde uçan gezegenleri olduğuna inanıyor. Güneş ve ay tutulmalarına, kuyrukluyıldızlara bakıp Meksika'nın yerli halkının geçmişindeki olayların tarihlerini saptamış; yalnızca gökyüzünü değil dünyayı da kendine iş edindiğinden, bu kentin boylamını tam olarak belirlemiş

(Santa Cruz de Tenerife'in 283° 23' batısında), bölgenin ilk eksiksiz haritasını çizmiş ve bunların hepsini yapıtlarında, o döneme özgü abartılı başlıklar altında, şiir ve düzyazı ile anlatmış.
(83)

1682: Accra

Bütün Avrupa İnsan Eti Satıyor

İngiliz ve Danimarka kalelerinin yakınında, bunlardan bir tabanca atımı uzaklıkta, Prusya ticaret istasyonu yükseliyor. Bu sahillerde, köle ambarlarının kütükten çatılarının, tam yükle yelken açan gemilerin direkleri üstünde yeni bir bayrak dalgalanıyor.

Afrika Şirketiyle Almanlar da dönemin en kârlı iş alanına katıldılar. Portekizliler siyahları Guinea Şirketi aracılığıyla avlayıp satıyorlar. Krallık Afrika Şirketi, İngiliz tahtı için çalışıyor. Senegal Şirketinin gemilerinde Fransız bayrağı dalgalanıyor. Hollanda'nın Batı Hint Adaları Şirketinin işleri oldukça iyi. Köle ticaretinde uzmanlaşan Danimarka işletmesinin de adı Batı Hint Adaları Şirketi; Güney Denizi Şirketi ise İsveçlilerin ceplerini dolduruyor.

İspanya köle işinde yok. Ama yüzyıl önce Sevilla Ticaret Odası krala gönderdiği ve belgelerle desteklenen raporunda kölelerin Amerika'ya giden en kârlı meta olduğunu açıklıyordu; hâlâ da öyle. İspanyol sömürgelerinde köle satma hakkı için yabancı kuruluşlar kralın kasasına bir servet ödüyorlar. Bu paralarla inşa edilen binalar arasında Madrid ve Toledo Alcázarları[1] da var. Zenci Komitesi, Hint Adaları Konseyinin büyük salonunda toplanıyor. (127, 129,160 ve 224)

1682: Remedios

Şeytanın Emriyle

Adam titriyor, kıvrılıyor, uluyor, salyaları akıyor. Kilise-

1. Kale. (Çev.)

nin taşlarını titretiyor. Dört bir yanda Küba'nın kızıl topraklarından buharlar tütüyor.

"Şeytan, köpek! Sarhoş köpek! Konuş, yoksa üstüne işerim!" diye tehditler savuruyor Remedios'un bölge papazı José González de la Cruz, siyah kadın Leonarda'yı büyük mihrabın önünde yumruklayıp tekmelerken. Noter Barolomé de Castillo soluğunu tutmuş bekliyor. Bir eliyle kalın bir kâğıt tomarına yapışmış, ötekiyle bir kuş tüyünü havada sallıyor.

Şeytan, halinden hoşnut, siyah Leonarda'nın güzel gövdesinde sıçrayıp oynuyor.

Engizisyoncular bir vuruyor, köle savruluyor, yüzüstü düşüyor, ağzı toz doluyor, zıplıyor. Ayağa kalkıyor, dönüyor, dama tahtası gibi döşenmiş karoların üzerinde alev alev, kanlı, güzel.

"Şeytan! İblis! Pis zenci! Konuş boklavat!"

Leornarda'nın ağzından alevler ve köpük çıkıyor. Ayrıca Peder José'den başka kimsenin anlamadığı sesler. Peder bunları çeviriyor, notere yazdırıyor:

"İblis olduğunu söylüyor! Remedios'ta sekiz yüz bin şeytan olduğunu söylüyor!"

Siyah kadın yine sesler çıkarıyor.

"Başka? Başka ne var köpek?" diye soruyor papaz ve Leonarda'yı saçlarından tutup kaldırıyor.

"Konuş, bok karı!" Anasına küfretmiyor, çünkü anası yoktur Şeytanın.

Köle bayılmadan önce papaz bağırıyor, noter yazıyor. "Remedios'un yıkılacağını söylüyor! Her şeyi itiraf ediyor! Yakaladım şeytanı ensesinden! Toprağın bizi yutacağını söylüyor!"

Herkes bağırıyor. Bütün Remedios sakinleri çığlıklar atıp bağırarak ortalıkta zıplıyorlar. Bayılıp yere düşenler var.

Ter içinde kalan, teni saydamlaşan, dudakları titreyen papaz, Leonarda'nın boynundaki ellerini gevşetiyor. Siyah kadın yere yıkılıyor.

Onu yelpazeleyen yok. (161)

1682: Remedios

Yine de Kalıyorlar

Sekiz yüz bin şeytan. Demek ki Remedios'da, havada sivrisinekten çok şeytan var. Her kent sakinine 1305 şeytan işkence ediyor.

Bütün dünyanın bildiği cennetten atılma olayından sonra şeytanlar topal kaldılar. Keçi sakalları ve boynuzları, yarasa kanatları, fare kuyrukları ve siyah derileri var. Leonarda'nın gövdesinde dolaşmak daha çok hoşlarına gidiyor, çünkü onlar da siyah.

Leonarda ağlıyor, yemek yemeye yanaşmıyor.

"Tanrı seni arındırmak istese," diyor Peder José ona, "teni beyazlatır."

Ağustosböceği ve çekirgelerin sızlanışları, acı çeken ruhların türküsü. Yengeçler çarpık yürümeye mahkûm edilmiş günahkârlar. Bataklık ve ırmaklarda çocuk çalan cinler var. Yağmur yağdığı zaman mağara ve yarıklardan şeytanların itiş kakışı duyuluyor, gökleri tutuşturmak için çıkardıkları alev ve kıvılcımlar ıslandığı için öfkeliler. Ya Boquerón çatlağındaki kurbağaların kaba, genizden gelen bağırtıları: Yağmur habercisi mi yoksa küfür mü? Karanlıkta parlayan ışık ateşböceğinden mi geliyor? Bu gözler, gerçekten baykuşun mu bunlar? Yılan kime tıslıyor?

Kör gece yarasasının vızıltısı: Kanadıyla sana değerse doğruca cehenneme gidersin. Cehennem orada aşağıda, Remedios'un altında. Orada alevler ışık vermeden yanar, dünyadayken adice ateşli günahlar işleyenlerin dişleri ölümsüz buzlardan çatırdar.

"Geri dur!"

Rahip en küçük bir tehlike belirdiğinde kutsal suyla dolu vaftiz kurnasının içine atlıyor.

"Geri dur Şeytan!"

Kutsal suyla kıvırcık salatalar yıkanıyor. İnsanlar kapalı ağızlarla esniyorlar.

"İsa! İsa!" Cemaat haç çıkarıyor.

Sarmısak dizileriyle bezenmemiş ev, fesleğen dumanlarıy-

la karışmamış hava yok.

"Ayakları vardır ama bana ulaşamazlar, demirleri vardır ama beni yaralayamazlar, düğümleri vardır ama beni bağlayamazlar..."

Yine de kalıyor insanlar. Kimse ayrılmıyor. Kimse terk etmiyor Remedios kentini. (161)

1682: Remedios

Tanrının Buyruğuyla

Gökyüzüne çizilmiş gibi duran kilise çanları ayin için çalıyorlar. Bütün Remedios geliyor. Noter mihrabın sağındaki yerine oturuyor. Kalabalık açık kapılardan itişerek giriyor.

Peder José'nin Tanrının tanıklığını dinleyeceği söyleniyor. İsa'nın sağ elini haçın çivilerinden kurtararak, doğruyu, bütün doğruyu, yalnızca doğruyu söylemeye yemin edeceği umuluyor.

Peder José ana mihraba doğru ilerliyor ve taşınabilir ibadet kutusunu açıyor. Ayin kadehi ile okunmuş ekmeği çıkarıyor, Tanrının bedeninin ve kanının önünde, dizlerinin üzerinde, dileğini söylüyor. Noter not alıyor. Tanrı Remedios'un sakinlerine nerede yaşamak zorunda olduklarını gösterecek.

Şeytan, Leonarda'nın ağzından konuştuysa, onun yenilmez düşmanının aracı da Leonardo olacak.

Rahip bir bezle, beline bile erişmeyen bir oğlan çocuğu olan Leonardo'nun gözlerini kapatıyor, Leonardo da elini, içinde yer adları yazılı kâğıt parçacıklarının bulunduğu gümüş kutsal ekmek kutusuna daldırıyor.

Oğlan birini seçiyor. Rahip bunu açıp çok yüksek bir sesle okuyor: "Santa Maria de Guadalupe! Not al noter!" Sonra mutlulukla ekliyor: "Tanrı bize acıdı! Sonsuz merhametiyle bizi korumayı öneriyor! Kalkın ey Remedios halkı! Gitmek zamanı geldi!"

Diyor ve yürüyor.

Arkasına bakıyor. Pek az kişi izliyor onu.

Peder José her şeyini alıyor yanına: Ayin kadehini, okun-

muş ekmeği, lambayı, gümüş şamdanları, heykelleri, tahta oymaları. Ama vaat edilmiş topraklara doğru ona eşlik edenler, yalnızca bir avuç dindar kadınla ürkek erkek.

Eşyalarını köleler ve atlar taşıyor. Mobilyalarını, giysilerini, pirinç, fasulye, tuz, yağ, şeker, kurutulmuş et, tütün, ayrıca hepsi Küba'ya kaçak girmiş olan, Paris'ten gelme kitaplar, Rouen'den pamuklular, Malines'ten danteller alıyorlar yanlarına.

Santa Maria de Guadalupe'un yolu uzun. Orada, Peder José'ye ait Hato del Cupey arazileri var. Peder yıllardır onlara alıcı arıyordu. (161)

1688: Havana

Kralın Emriyle

Bütün Küba'da başlıca konu bu. İnsanların dedikodu yapmak için toplandığı her yerde bahse giriliyor.

Remedios halkı boyun eğecek mi?

İnananların yüzüstü bıraktığı Peder José yalnız kalmış, Remedios'a dönmek zorunda. Ama savaşını sürdürüyor, krallık sarayında bile yankılanan inatçı kutsal savaşını. II. Carlos, Madrid'den Remedios halkının Santa Maria de Guadalupe'daki Hato del Cupey topraklarına taşınmasını buyurdu.

Valinin başkomutanı ve Havana piskoposu, kralın iradesine kesinlikle saygı gösterilmesi gerektiğini duyuruyorlar.

Sabırlar taşıyor.

Remedios halkı sağır oyununu sürdürüyor. (161)

1691: Remedios

Hâlâ Gitmiyorlar

Komutan Pérez de Morales gün doğarken Havana'dan iyi silâhlanmış kırk adamla geliyor.

Kilisede duruyorlar. Askerlere tek tek Ekmek ve Şarap veriliyor. Peder José tüfeklerini ve savaş baltalarını da kutsuyor.

Meşaleleri hazırlıyorlar.

Öğle vakti Remedios kenti kocaman bir şenlik ateşi. Peder José uzaktan, Hato del Cupey topraklarına giden yoldan, alevler içindeki molozlardan yükselen mavimsi dumanı seyrediyor.

Karanlık bastığında halk, yıkıntıların yakınında, çalılıkların içindeki saklanma yerlerinden çıkıyor.

Bir halka halinde oturup gözlerini süregiden duman bulutlarına dikiyor, küfrediyor ve hatırlıyorlar. Bu kent pek çok kez korsanlarca yağmalandı. Birkaç yıl önce kutsal ayinde kullanılan kadehi bile götürdüler, bir piskoposun duyduğu tiksintiden öldüğü söylendi –neyse ki, diyorlardı, muskası o sırada göğsünde asılıymış. Ama Remedios'u ateşe veren korsan çıkmadı.

Halk ayışığında, bir *ceiba* ağacının altında, kent meclisini topluyor. Ormandaki bu kızıl topraklı açıklığa ait olan bu insanlar, Remedios'un yeniden kurulmasına karar veriyorlar.

Kadınlar çocuklarını göğüslerine bastırıyor, sıçramaya hazır ana kaplanlar gibi bakıyorlar.

Hava yanık kokuyor, ama kükürt ya da Şeytan tersi kokmuyor.

Ağaçların arasından yükselen sesler, tartışanların sesleri ile biraz süt, bir ad için ağlayan yeni doğmuş bir bebek. (161)

1691: Meksiko Kenti
Juana Kırk Yaşında

Beyaz bir ışık ırmağı, sahne ışıkları aydınlatıyor sahnenin ortasında diz çöken Sor Juana İnés de la Cruz'u. Arkası dönük, yukarıya bakıyor. Orada, siyah kadifeyle kaplı, haçlar, kılıçlar, bayraklarla diken diken olmuş yüksek rampada kolları açık dev bir İsa'dan kanlar akıyor. İki savcı kürsüden suçlamalarda bulunuyorlar.

Her şey kara, savcıların yüzlerini saklayan kukuletalar da kara. Ama biri rahibe giysileri giymiş, kukuletanın altından bir peruğun kızılımsı bukleleri çıkıyor: Bu, Rahibe Filotea rolündeki Puebla piskoposu Manuel Fernández de Santa Cruz. Öteki, Rahibe Juana'nın günahını çıkaran Papaz Antonio Núñez de

Miranda, kendini oynuyor. Gaga biçimli burnu, kukuletasının altından dışarı fırlıyor, sanki sahibinden kurtulmak istermiş gibi oynuyor.

RAHİBE FİLOTEA (*Gergef işleyerek*): Tanrının işleri bilinmez. Neden, diye düşünüyorum kendi kendime, Rahibe Juana'nın gövdesinin üstüne bir erkek kafası koymuş acaba? Sefil dünya işleriyle ilgilensin diye mi? Kutsal Kitaba yaklaşmaya tenezzül etmiyor.

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ (*Tahta bir haçla Rahibe Juana'ya işaret ederek*): Nankör!

RAHİBE JUANA (*Gözleri savcıların başının üstündeki İsa'ya çevrili*): Gerçekten de Tanrının cömertliğine kötü karşılık veriyorum. Yalnızca okumanın beni daha az cahil yapıp yapmayacağını görmek için okuyor, adımlarımı Kutsal Tanrıbilimin doruklarına yönlendiriyorum; ama çok şey okudum ve hiçbir şey, hemen hemen hiçbir şey öğrenmedim. Kutsal gerçekler hep uzakta, hep uzakta benden... Kimi zaman onları o kadar yakında hissediyorum, ama öylesine uzakta olduklarını biliyorum! Küçük bir çocuk olduğum zamandan beri.... beş-altı yaşında o anahtarları dedemin kitaplarında aradım, o anahtarları... Durmadan okudum. Beni cezalandırdılar, ben de gizlice okudum, arayarak...

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ (*Rahibe Filotea'ya*): Hiçbir zaman Tanrının iradesini kabullenmedi. Şimdiyse erkekler gibi yazıyor. Şiir defterlerini gördüm!

RAHİBE JUANA: Anlıyorum... Üniversitelerin kadınlar için olmadığını, Rabbin duasından başka bir şey bilen kadına ahlaksız gözüyle bakıldığını küçüklüğümden beri biliyordum. Öğretmenlerim dilsiz kitaplar, okul arkadaşım bir mürekkep hokkası oldu. Bu manastırda birçok kez olduğu gibi kitaplar bana yasaklandığında, dünyadaki nesneleri inceledim. İnsan yemek pişirirken bile doğanın sırlarını bulabilir.

RAHİBE FİLOTEA: Krallık ve Papalık Bazlama Üniversitesi! Tava kampüsü!

RAHİBE JUANA: Biz kadınlar mutfak felsefesi dışında ne bilebiliriz ki? Ama Aristo yemek pişirseydi, çok daha fazla ya-

zardı. Bu sizi güldürüyor değil mi? Gülün o halde, hoşunuza gidiyorsa. Erkekler, salt erkek oldukları için kendilerini çok akıllı sanırlar. İsa bile bir soytarılar kralı olarak dikenlerle taçlandırılmıştı.

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ (*Gülümsemesi siliniyor, yumruğunu masaya indiriyor*): Hiç böylesini duydunuz mu? Okumuş küçük rahibe! Küçük şarkılar yazabildiği için kendisini Mesih'le karşılaştırıyor!

RAHİBE JUANA: İsa da bu adaletsizliğin acılarını çekti. O da *onlardan* biri mi? O halde ölmeli! Suçlanıyor mu? O halde acı çekmeli!

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ: İşte sana alçakgönüllülük!

RAHİBE FİLOTEA: Gerçekten de kızım, bu şamatalı gururunla Tanrıyı incitiyorsun...

RAHİBE JUANA: Gurur mu? (*Kederle gülümser*) Onu çoktan kullanıp bitirdim.

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ: Buranın sıradan halkı onun şiirlerini alkışlıyor, o da kendini Tanrının sevgili kulu sanıyor. Tanrının evini utandıran, bedeni yücelten dizeler.. (*Öksürüyor*) Erkek hayvanın kötülük marifetleri...

RAHİBE JUANA: Benim zavallı şiirlerim! Toz, gölge, hiçbir şey. Boş ün bütün o alkışlar... Bunu ben mi istedim? Hangi Tanrısal vahiy yasaklıyor kadınların yazmasını? İster bir lütuf, ister lanet olsun, beni şair yapan Tanrıydı.

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ (*Tavana bakarak yalvarır gibi kaldırıyor ellerini*): Dinin saflığını kirletiyor, bunun suçu da Tanrının oluyor.

RAHİBE FİLOTEA (*Gergefi bir yana bırakıp ellerini karnının üzerinde kavuşturuyor*): Rahibe Juana'nın insan ruhu için söyleyecek çok şarkısı var, kutsal ruh içinse çok az.

RAHİBE JUANA: İncil bize gökyüzünün kendini yeryüzünde dile getirdiğini öğretmiyor mu? Büyük bir güç itiyor benim elimi...

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ (*Uzaktan Juana'ya vuracak gibi sallıyor tahta haçı*): Tanrının gücü mü, yoksa gururluların kralının gücü mü?

RAHİBE JUANA: ... ve korkarım ki gövdemin bir gölgesi olduk-

ça devam edeceğim yazmaya. Rahibe olduğum zaman kendimden kaçtım, ama çaresiz kendimi de getirdim yanımda.

RAHİBE FİLOTEA: Çıplak yıkanıyor. Kanıtlar var.

RAHİBE JUANA: Ah Tanrım, söndür şu aklımın ışığını! Yalnızca senin yasalarına uymama yetecek kadarını bırak! Gerisi bir kadına fazla değil mi?

GÜNAH ÇIKARAN PAPAZ (*Karga gibi kaba bir sesle bağırarak*): Utan! Nefsinin isteklerini bastır, nankör!

RAHİBE JUANA: Söndür ışığımı. Söndür ışığımı Tanrım!

(*Oyun benzer diyaloglarla 1693'e kadar sürer.*) (58 ve 75)

1691: Placentia

Huron Kızılderililerinin Reisi Adario, Newfoundland'i Sömürgeleştiren Fransız Baron de Lahona ile Konuşuyor

Zaten yeterince sefilsin, nasıl daha sefil olabileceğini düşünemiyorum bile. Nasıl insanlar ki bu Avrupalılar? Hangi yaratık türüne girerler acaba? Avrupalıların iyilik yapmak için zorlanmaları gerekiyor, ceza korkusundan başka bir şey onları kötülükten kaçınmaya yöneltemiyor...

Şimdi yaşadığınız bütün bu ülkeleri kim verdi size? Hangi hakla sahip çıkıyorsunuz bunlara? Bunlar daha önce hep Algonquin'lere aitti. İçtenlikle, sevgili kardeşim, yürekten üzülüyorum senin durumuna. Beni dinle ve bir Huron ol; çünkü senin durumunla benimki arasında çok büyük bir fark olduğunu açıkça görüyorum. Ben kendimin ve durumumun efendisiyim. Kendi gövdemin efendisiyim. Dilediğimi yapma hakkım var kendi üstümde. İstediğimi yaparım. Kendi ulusumun ilk ve son kişisiyim. Hiç kimseden korkmam, yalnızca Büyük Ruha bağımlıyım. Oysa senin hem ruhun hem de gövden Büyük Komutanına bağımlılığa yazgılı, Genel Valin dilediğini yapabilir sana, istediğini yapabilme özgürlüğün yok; haydutlardan, yalancı tanıklardan, katillerden, vb., korkuyorsun; ayrıca konumları gereği se-

nin üstün olan sayısız insana bağımlısın. Doğru mu, değil mi bunlar? (136)

1692: Salem Village

Salem Cadıları

"İsa bilir kaç şeytan var burada!" diye kükrüyor Salem kentinin papazı Muhterem Peder Samuel Parris, Tanrının masasına oturup, otuz sikkeye, İngiliz parasıyla 3 pound 15 şiline, aşağılık bir dişi köle fiyatına, kendini satan o şeytandan, Yahuda'dan söz ediyor.

Kuzuların ejderhalara karşı savaşında, diye feryat ediyor rahip, tarafsızlık da olanaksızdır, güvenli bir sığınak da. Şeytanlar onun kendisinin evine yerleşti: bu Puritan köyünü bir fırtına gibi ele geçiren şeytan ordusunun işkencelerine ilk uğrayanlar Muhterem Peder Parris'in kızlarından biriyle bir yeğeni oldu. Küçük kızlar kristal bir küreyi okşayarak geleceklerini öğrenmek istediklerinde ölümü gördüler. Bu olaydan beri Salem'deki birçok genç kız cehennemi gövdesinde hissediyor, bu ölümcül ateş içlerini yakıyor, bu ateşle kıvranıyor, ağızları köpürerek, Şeytan'ın ağızlarına koyduğu küfürleri, açık saçık sözleri haykırarak yerlerde yuvarlanıyorlar.

Doktor William Griggs uğursuz bir büyü tanısı koyuyor. Köpeğin birine çılgınlaşan kızların sidiğiyle yoğrulmuş çavdar unundan bir çörek veriyorlar, ama köpek çöreği yalayıp yutuyor, kuyruğunu sallıyor, huzur içinde uykuya dalıyor. Şeytan konut olarak insanları yeğliyor.

Kurbanlar katılma nöbetleri arasında suçlamalarda bulunuyorlar.

İlk asılmaya mahkûm olanlar kadın ve yoksul. İki beyaz, bir siyah: Sarah Osborne, yıllar önce ahırda yatan İrlandalı hizmetçisini çağırıp kendi yatağında ona yer açan beli bükük yaşlı bir kadın; Sarah Good, pipo içip sadaka verilince homurdanan serseri bir dilenci; Tituba, uzun burunlu, bol tüylü bir şeytanın sahibesi olan Batı Hint Adalarından siyah bir köle. Sarah Good'un kızı, dört yaşında genç bir cadı, ayağında prangalarla Bos-

ton hapisanesinde yatıyor.

Ama Salem'li genç kızların acılı çığlıkları dinmiyor, suçlamalar, mahkûmiyetler artarak çoğalıyor. Cadı avı varoşlardaki Salem köyünden Salem kentinin merkezine, kentten limana, zavallılardan güçlülere yayılıyor. Valinin karısı bile kurtulamıyor suçlayan parmaktan. Darağaçlarından varlıklı çiftçiler ve iş adamları, Londra ile ticaret yapan armatörler, kilisenin Ekmek ve Şarap Ayini hakkına sahip ayrıcalıklı üyeleri sallanıyor.

Massachusetts'ın ikinci büyük limanı Salem kentine kükürtlü yağmur yağdığı bildiriliyor; Şeytan burada her zamankinden çok çalışıyor ve Puritanlara altından kentler, Fransız ayakkabıları vaat ederek ortalıkta dolaşıyor. (34)

1692: Guápulo
Sömürge Sanatı Ulusallaştırılıyor

Miguel de Santiago, Quito'ya tepeden bakan bir köy olan Guápulo'nun tapınağında tuvallerini sergilemeye başlıyor.

Mucizeler yaratmakta eli pek çabuk olan yerel Meryem'e, bu yörenin dağları, ovaları, sıradağları ve gökyüzüyle saygılarını sunuyor Miguel de Santiago; resimlerdeki hareketli insanların verdiği ışık olmasa pek hayat bulunmayan manzaralar bunlar; yerel bir dekorun içinden sıra sıra ya da yalnız başlarına geçen yerel insanlar. Sanatçı artık Aziz Augustine'in yaşamını konu alan Madrid ya da Roma'da yapılmış eserlerden kopya çekmiyor. Şimdi yanardağlarla çevrili, ışıklı Quito kentinin, buradaki kilise kulelerinin, Pujilí, Machángara Kanyonu, Bellavista Tepesi ve Guápulo Vadisi Kızılderililerinin resimlerini yapıyor; dağların ardındaki güneşler, ateşlerden yükselen duman bulutları, hiç durmadan türkü söyleyen sisli ırmaklar, hepsi buraya ait.

Yalnızca Miguel de Santiago da değil. Yerli ya da Kızılderili-beyaz kırması sanatçıların adsız elleri Hıristiyan resimlerine gizlice deve yerine kaçak lamalar, kiliselerin ön yüzlerindeki bitki oymalarına ananaslar, palmiyeler, mısır koçanları, avokado-

lar ekliyorlar. Her yanda gebe Meryemler, bir insan gibi, bu yörelerin bir erkeği gibi, bu dünyanın acılarıyla acı çeken İsalar var. (215)

1693: Meksiko Kenti

Juana Kırk İki Yaşında

Zaman ve acıdan kaynaklanan bir ömürlük gözyaşları yüzünü ıslatıyor. Dünyayı yoğun ve acılı bulutlarla kaplı görüyor. Yenilmiş olarak, veda ediyor o dünyaya.

Günlerdir bütün yaşamının günahlarını o amansız Peder Antonio Núñez de Miranda'ya itiraf ediyor, geri kalanıysa yalnızca pişmanlık. Kendi kanını mürekkep gibi kullanarak Kutsal Mahkemeye bir özür mektubu yazıyor.

Hafif yelkenleri ve ağır omurgaları bir daha şiir denizlerine açılmayacak. Rahibe Juana İnés de la Cruz insan incelemelerini bırakıyor, edebiyatı yadsıyor. Tanrıdan kendine unutkanlığı armağan etmesini diliyor ve sessizliği seçiyor ya da kabul ediyor, Amerika da böylece en iyi şairini yitiriyor.

Ruhun intiharından sonra gövdesi fazla yaşayamayacak. *Benim için bu kadar uzun sürdüğün için hayat utansın...*

(16, 49 ve 58)

1693: Santa Fe, New Mexico

On Üç Yıllık Bağımsızlık

Santa Fe çanlarının Hıristiyanların Tanrısı ile onun annesi Meryem'in ölümünü çılgınca kutlamalarından bu yana on üç yıl geçti.

Kuzeyin bu vahşi ülkelerini yeniden fethetmek İspanyolların on üç yıllarını aldı. Bağımsızlık ateşkesi sürerken Kızılderililer özgürlüklerine ve adlarına, dinlerine ve geleneklerine yeniden kavuştular, ama aynı zamanda İspanyolların getirdiği saban, tekerlek ve öteki aletleri de yaşamlarına soktular.

Yeniden fetih kolay olmadı sömürgeci birlikler için. New Mexico'nun her köyü birkaç katlı taş ve kerpiçten düz duvarla-

nyla kocaman, sıkı sıkıya kapalı bir kale. Rio Grande Vadisinde boyun eğmeye ve hizmetkâr gibi çalışmaya alışkın olmayan adamlar yaşıyor. (88)

New Mexico Kızılderililerinin Kumdan Kaçan Portreye Söyledikleri Türkü

İyileştirebilmem için kendimi,
büyücü yüzünün resmini yaptı
çöle:
gözlerin altın kumdan,
kızıl kumdan şimdi ağzın,
mavi kumdan saçların,
gözyaşlarımsa beyaz kumdan.
Bütün gün uğraştı.
Bir tanrıça gibi büyüdün
O çok geniş sarı tuvalin üzerinde.
Gece rüzgârı dağıtacak gölgeni
Gölgenin renklerini.
Eski yasaya göre hiçbir şey kalmayacak bana,
hiçbir şey, artakalan gözyaşlarım,
gümüş kumlar dışında. (63)

1694: Macacos
Palmares'e Son Sefer

Büyük Kızılderili avcısı, Kızılderili öldürmek için kaç fersah aşan katil, Kızılderili bir anadan doğmuştu. Guaraní dili konuşuyor, Portekizcesi çok az. Domingos Jorge Velho, Sâo Paolo *memluk*larının, sömürgeci efendileri adına ve kanlarının yarısını arındırmak için Brezilya'nın yarısına dehşet saçan Kızılderili melezlerin komutanı.

Komutan Domingos son altı yıldır Pernambuco'nın iç bölgelerinde ve Rio Grande do Norte'de ayaklanan Janduim Kızıl-

derililerine karşı Portekiz tahtına kiralamıştı hizmetlerini. Uzun bir kırım seferinden zaferle dönüyor Recife'ye ve burada Palmares'i yok etmek işi ihale ediliyor kendisine. Dolgun bir ganimet öneriyorlar ona: toprak ve Rio de Janeiro'da, Buenos Aires'te satılmak üzere siyah köleler; ayrıca adamlarına dağıtmak üzere sınırsız af, dört dini mezhebin cübbeleri, otuz askeri rütbe vaat ediliyor.

Yağlı ceketinin önü açık, teleskobu çıplak göğsüne çapraz asılı, Komutan Domingos at sırtında dolaşıyor Recife sokaklarında, yerli melez subayları ile Kızılderili boğazı kesen Kızılderili erlerin başında yürüyor. Toz bulutları, barut ve rom kokuları arasında geçerlerken alkışlar, sallanan beyaz mendiller kuşatıyor çevrelerini: bu Mesih bizi ayaklanmacı siyahlardan kurtaracak diye düşünüyor ya da umuyor insanlar, şeker fabrikalarındaki işçi açığı kadar Kuzeydoğuyu kırıp geçiren hastalık ve kuraklıklardan da kaçakları sorumlu tutuyorlar, çünkü bu Palmares rezilliği sürdükçe Tanrı ne sağlık verecek ne de yağmur.

Böylece büyük haçlı seferi örgütleniyor. Açlığın etkisiyle, güvenilir azık arayan gönüllüler geliyor dört bir yandan. Hapisane gediklileri bile şimdiye kadar Brezilya'da seferber edilen en büyük orduya katıldıklarından hapisler boşalıyor.

Önde Kızılderili kılavuzlar gidiyor, en sondaysa siyah hamallar. Dokuz bin adam ormanı geçiyor, dağlara ulaşıyor, Macacos istihkâmının bulunduğu doruğa tırmanıyor. Bu kez top da getiriyorlar.

Kuşatma birkaç gün sürüyor. Tahta ve taştan üç sıra siperi çökertiyor toplar. Boşluğun ucunda göğüs göğüse dövüşüyorlar. O kadar çok ceset var ki düşecek yer bile kalmamış; katliam fundalıklarda da sürüyor. Siyahların birçoğu kaçmaya çalışırken yardan kayıp uçuruma düşüyor, birçoğuysa uçurumu yeğleyip aşağı atlıyor.

Palmares'in başkentini alevler yutuyor. Uzaklardaki Pôrto Calvo kentinden kocaman bir ateş izleniyor gece boyunca. *Anısını bile yakın*. Av borazanları zaferi duyuruyorlar aralıksız.

Reis Zumbí yaralı olarak kaçmayı başardı. Yüksek doruklardan ormana ulaşıyor. Yeşil tünellerde dolaşarak sık ağaçların arasında halkını arıyor. (38, 43 ve 69)

Azande Halkının Yas Türküsü

Çocuk öldü;
beyaz toprakla
örtelim yüzümüzü.
Dört oğlan doğurdum
kocamın kulübesinde,
Dördüncüsü yaşıyor yalnızca.
Ağlamak istiyorum,
ama bu köyde
keder yasak. (134)

1695: Serra Dois İrmãos

Zumbí

Bir orman manzarası, ruhun ormanı. Zumbí, gözlerini yüksek kırmızı kayalara ve yaralar gibi açık mağaralara dikmiş, piposunu içiyor, günün düşman ışığıyla doğduğunu, kuşların dehşetle uçarak kaçıştığını görmüyor.

Hainin yaklaştığını görmüyor. Yoldaşı Antonio Soares'i görüyor ve onu kucaklamak için ayağa kalkıyor. Antonio Soares birkaç kez daldırıyor hançeri sırtına.

Askerler başı bir mızrağın ucuna geçirip Recife'ye götürüyorlar, alanda çürümesi ve kölelere Zumbí'nin ölümsüz olmadığını göstermesi için.

Palmares soluk almıyor artık. Sömürge Amerika'sında açılan bu büyük özgürlük alanı bir yüzyıl sürdü, kırkı aşkın işgale direndi. Rüzgâr Macacos, Sbupira, Dambrabanga, Obenga, Tabocas, Arotirene'deki siyah kalelerin küllerini savuruyor. Fatihler için Palmares yüzyılı, Zumbí'nin işini hançerin bitirdiği âna indirgeniyor. Karanlık basacak ve hiçbir şey kalmayacak soğuk yıldızların altında. Ama uyanıkların bildikleri, düş görenin bildikleriyle karşılaştırılabilir mi?

Yenilenler Zumbí'yi görüyorlar düşlerinde; düş biliyor, bu topraklarda bir adam başka bir adamın sahibi olduğu sürece ortalıkta dolaşacak onun hayaleti. Topallayarak dolaşacak, çünkü

bir kurşun topal bırakmıştı Zumbí'yi. Zaman içinde ileri ve geri yürüyecek ve topallayarak savaşacak bu palmiye ormanlarında, bütün Brezilya topraklarında. Ardı kesilmeyen bütün siyah ayaklanmalarının reislerine Zumbí adı verilecek. (69)

1695: São Salvador de Bahia
Brezilya'nın Başkenti

Bu parlak kentte yılın her günü için bir kilise var ve her gün bir azizin yortusu. Kulelerden, çanlardan, palmiyelerden, insan gövdelerinden *dendê* yağıyla yapış yapış olmuş havadan çıkan bir ışık: Azizlerin ve o kadar aziz olmayanların Bahia'sında bugün bir aziz kutlanıyor, yarın bir âşık. Genel Vali ve başpiskoposun oturduğu São Salvador de Bahia, Lizbon'dan sonra en kalabalık Portekiz kenti ve anıtsal manastırları ve altın kiliseleri, ateşli kadınları, şenlikleri, maskeli baloları, geçit törenleriyle Lizbon'u kıskandırıyor. Burada melez Zenci fahişeler kraliçeler gibi giyinip dolaşıyor, köleler aşırı görkem içindeki saraylar arasında uzanan yapraklı bulvarlarda, tahtırevanlarda taşıyor efendilerini. Bahia doğumlu Gregorio de Matos şeker çiftliklerinin soylu beylerini şöyle anlatıyor:

O kadar da kibar değil
Brezilya kibar takımı;
pek görgülü de değil görgüleri.
Neresidir o halde yerleri?
Bir para yığınının tepesi.

Siyah köleler bu kalelerin tuğlası, harcı. Peder Antonio Vieira katedraldeki kürsüsünden ısrarla Angola'ya şükran duyulmasını istiyor, çünkü Angola olmasa Brezilya olmaz, Brezilya olmasa Portekiz de olmazdı, *bu nedenle Brezilya'nın gövdesinin Amerika'da, ruhunun ise Afrika'da olduğunu söylemek hiç yanlış olmayacaktır*: Bantu köleleri ve fildişi satan Angola; pederin vaazında duyurduğu gibi, *mutsuz kanı, kara ama mutlu ruhları ile Brezilya'yı besleyen, ayakta tutan, ona hizmet sunan, canlılığını veren, onu koruyan* Angola.

Neredeyse doksan yaşındaki bu Cizvit rahibi, Engizisyonun baş düşmanı, köleleştirilen Kızılderililerin ve Yahudilerin savunucusu, çalışmanın hayvanlara özgü olduğunu düşünüp kendilerini besleyen ele tüküren sömürgeci beylerin en inatçı suçlayıcısı olmaya devam ediyor. (33 ve 226)

1696: Regla
Siyah Meryem, Siyah Tanrıça

Havana'nın yoksul akrabası Regla'nın rıhtımlarına geliyor Meryem, kalmaya geliyor. Sedir ağacından oyma heykel, Madrid'den bir çuvala sarılı olarak, kendini ona adamış Pedro Aranda'nın kollarında geliyor. Bugün, 8 Eylül, her zaman midye ve zift kokan bu küçük zanaatkârlar ve denizciler kasabasında şenlik günü. Halk, et, mısır, fasulye ve tapyoka, Küba yemekleri, Afrika yemekleri, *ecó*, *olelé*, *ecrú*, *quimbombó*, *fufú* yiyor, bir yandan rom ırmak gibi akıyor, davullar yeri göğü sarsıyor, Havana Körfezinin baş koruyucusu bu siyah Meryem'i, *küçük siyahı*, karşılamak için.

Deniz, hindistancevizi kabukları, fesleğen demetleriyle kaplı, karanlık basarken bir meltem gibi esiyor türküler:

Opa ule, opa ule,
opa é, opa é,
opa opa, Yemayá.

Regla'nın siyah Meryem'i aynı zamanda da Afrikalı Yemayá: denizlerin gümüş tanrıçası, balıkların annesi ve o zampara, kavgacı savaş tanrısı Shangó'nun annesi, sevgilisi. (68 ve 82)

1697: Cap Français
Ducasse

Çil çil altın *escudo*'lar, *doblone*'ler, çift *doblone*'ler, yüksek kıratlı altınlar, düşük kıratlı altınlar, altın takılar ve tabaklar, ayin kadehlerinden, meryemlerle azizlerin taçlarından çıkan al-

tınlar: Haiti Valisi ve Antiller'deki Fransız haydutlarının reisi Jean-Baptiste Ducasse'ın kalyonları altın dolu. Ducasse top ateşiyle Cartagena'ya boyun eğdirdi; kalenin dik duvarlarını, denizden yükselen o devasa kaya aslanlarını tuzla buz etti, kiliseyi çansız, valiyiyse yüzüksüz bıraktı.

Yağmalanan İspanyol sömürgesinin altını Fransa'ya gidiyor. Ducasse, Versailles'dan amiral rütbesi ile kar beyaz bukleleri krallara layık, kabarık bir peruk alıyor.

Haiti Valisi ve krallık donanmasının amirali olmadan önce Ducasse kendi hesabına çalışıyor, Hollanda köle gemilerinden siyah adamlar, İspanyol donanmasının kalyonlarından hazine çalıyordu. 1691'den bu yana XIV. Louis için çalışıyor. (11 ve 61)

1699: Madrid
Büyülenmiş

Haberci borazanını çalmadı bunu duyurmak için, ama haber Madrid sokaklarına hızla yayılıyor. Engizisyoncular, Kral Carlos'a kimin büyü yaptığını buldular. Cadı İsabel kent alanında kazıkta yakılacak.

Bütün İspanya II. Carlos için dua ediyordu. Kral uyandığında, kuvvet ilacı olarak hiç şaşmayan yılan tozunu içiyordu, ama boşuna: Erkeklik organı sersemliğinden kurtulup çocuk yapamıyor, soylu ağızdansa sürekli köpük ve pis bir koku geliyor, ama dinlemeye değer tek sözcük bile çıkmıyordu.

Bu bela, Cangas'lı kimi cadıların ileri sürdüğü gibi, darağacına gönderilen bir adamın taşaklarıyla birlikte bir fincan çikolatadan kaynaklanmıyor; cinci Papaz Mauro'nun sandığı gibi kralın boynuna taktığı muska da değil neden. Birisi kralı Amerika'dan gelen tütünle ya da aselbent haplarıyla annesinin büyülediğini öne sürdü; saray başmabeyincisi Castellflorit dükünün, kralın sofrasına, içine Engizisyonun yaktığı Mağribi ya da Yahudi bir kadının tırnakları konmuş jambon getirdiği bile söylendi.

Engizisyoncular en sonunda cadı İsabel'in, kralın yatak

odasının yakınına sakladığı topluiğne, firkete, kiraz çekirdeği ve Majestelerinin sarı saçlarından oluşan yumağı buldular.

Burnu sarkıyor, dudağı sarkıyor, çenesi sarkıyor, ama artık büyüden kurtulduğundan kralın gözlerinde biraz ışık var gibi. Cücenin biri, onun yıllar önce Carreño tarafından yapılan portresine bakmak için kaldırıyor mumu.

Bu arada sarayın dışında ne ekmek var, ne et, balık ya da şarap, Madrid sanki kuşatılmış bir kent gibi. (64 ve 201)

1699: Macouba
Somut Kanıt

Bu tembel ve uykulu ülkede kölelerinin çalışmasına biraz ağız tadı katabilmek amacıyla Peder Jean-Baptiste Labat onlara Martinique'e gelmeden önce kendisinin bir siyah olduğunu, ama Fransa'daki efendilerine hizmet ederken gösterdiği gayret ve uysallığın ödülü olarak Tanrının onu beyazlattığını söylüyor.

Kilisenin siyah marangozu kalastan güç bir köşe bağı kesmeye çalışıyor, açıyı doğru tutturamıyor. Peder Labat bir cetvel ve pergelle birtakım çizgiler çiziyor, sonra da, "Buradan kes," diye buyuruyor.

Açı doğru.

"Şimdi sana inanıyorum," diyor köle onun gözlerinin içine bakarak. "Hiçbir beyaz adam bunu yapamazdı." (101)

1700: Ouro Préto
Bütün Brezilya Güneye Gidiyor

Eskiden haritalarda Bahia yeni keşfedilmiş olan Potosí madenlerinin yakınlarında gösterilirdi, genel vali de Lizbon'a *Brezilya ve Peru'nun tek ülke olduğunu* bildirmişti. Paranapiacaba Dağlarını And sıradağlarına dönüştürmek için Portekizliler São Paulo'ya iki yüz lama getirip, gümüşle altının ortaya çıkma-

sını beklemeye başladılar.

Yüz elli yıl sonra altın göründü. Espinhaço Dağlarının yamaçlarındaki ırmak yatakları ve dereler parlak taşlarla dolu. Sâo Paulo *memluk*ları bu altınları Cataguaz Kızılderililerini avlarken buldular.

Rüzgâr haberi Brezilya'nın bir başından ötekine yayıyor, yanıt veren pek çok. Minas Gerais bölgesinde altın bulmak için tek yapacağın bir avuç kum toplamak ya da yerden bir demet ot söküp sallamaktı.

Altınla birlikte açlık da geldi. Kamplarda bir kedi ya da köpeğin fiyatı 115 gram altın, yani bir kölenin iki günlük ücreti.

(33 ve 38)

1700: St. Thomas Adası

Eşyaları Konuşturan Adam

Haydut ve korsan merkezlerinden biri olan Antillerdeki bu Danimarka adasında kasvetli çanların ve kederli davulların sesi duyuluyor. Bir köle idam edileceği kazığa doğru ilerliyor. Vanbel, büyük patron, onu ölüme mahkûm etti, çünkü bu siyah adam istediği zaman üç portakalın önüne diz çöküp yağmur yağdırıyor ve bütün sorularına yanıt verip bütün kuşkularını gideren kilden bir putu var.

Mahkûm yaklaşıyor, ağzı kulaklarında, gözleri odunlarla çevrili kazığa dikilmiş.

Vanbel onu durduruyor: "Artık bebeğinle konuşamayacaksın ha, siyah büyücü!"

Köle ona bakmadan alçak sesle yanıt veriyor: "Şu senin bastonu konuşturabilirim."

"Durun!" diye bağırıyor Vanbel muhafızlara. "Çözün onu!"

Sonra, onları izleyen kalabalığın önünde bastonunu köleye atıyor.

"Yap hadi," diyor.

Köle diz çöküyor. Yere saplanmış bastonu elleriyle yelpazeliyor, birkaç kez çevresinde dönüyor, tekrar diz çöküyor ve onu okşuyor.

"Bilmek istiyorum," diyor efendi, "acaba buraya gelecek olan kalyon yola çıktı mı? Ne zaman gelecek, gemide kimler var, neler oldu..."

Köle birkaç adım geriye gidiyor.

"Yaklaşın, efendim," diye öneriyor. "Size anlatacak."

Vanbel kulağını bastona dayıyor, geminin bir süre önce Danimarka'da Helsingör'den yola çıktığını, ama tropik denizlere geldiğinde bir fırtınanın gabya yelkenini koparıp mizana yelkenini uçurup götürdüğünü işitiyor. Vanbel'in ensesi kurbağa karnı gibi titriyor. İzleyenler adamın renginin attığını görüyorlar.

"Hiçbir şey duymuyorum," diyor Vanbel, baston ona kaptan ve denizcilerin adlarını sıralamayı sürdürürken.

"Hiçbir şey!" diye bağırıyor.

Baston ona fısıldıyor: *Gemi üç gün sonra gelecek. Yükü seni mutlu edecek.* Vanbel deliye dönüyor, peruğunu kafasından çekip çıkarıyor, haykırıyor: "Yakın bu Zenciyi!"

Kükrüyor: "Yakın onu!"

Uluyor: "Yakın o büyücüyü!" (101)

Bantu Halkının Ateş Türküsü

Gecelerde, karanlık gecelerde
adamların baktığı ateş.
Yanmadan alevlenen,
alevlenmeden parlayan ateş.
Gövdesi olmadan uçan ateş.
Ev nedir bilmeyen, kulübesi olmayan
kalpsiz ateş.
Palmiye yapraklarının şeytan ateşi:
korkmadan alır insan adını ağzına.
Büyücülerin ateşi, nerede senin baban?
Nerede senin anan?
Kim besledi seni?
Sen kendinin babası, anasısın.
Geçersin iz bırakmadan.

Seni doğuran kuru odunlar değil,
cüruflar kızın değil senin.
Ölürsün ama ölmezsin.
Serseri ruh sana dönüşür, kimsenin
haberi bile olmaz.
Büyücülerin ateşi, aşağıdaki suların
yukardaki havanın Ruhu.
Parlayan ateş, bataklığı aydınlatan
ateşböceği.
Kanatsız kuş, gövdesiz cisim,
Ateş Gücünün Ruhu.
Kulak ver sesime:
bir adam korkmadan alıyor
adını ağzına. (134)

1700: Madrid
Sonbaharın Alacakaranlığı

Hiçbir zaman kendi kendine giyinemedi, kolay okuyamadı, yalnız başına ayağa kalkamadı. Kırk yaşında, çocuksuz, küçük bir yaşlı adam, çevresi günah çıkartanlar, cinciler, saraylılar ve taht için kavga eden elçilerle kuşatılmış olarak yatağında ölüyor.

Yenik doktorlar yeni ölmüş güvercinlerle koyun barsaklarını üstünden kaldırdılar. Gövdesi sülüklerle kaplı değil artık. İçmesi için rom ya da Malaga'dan getirilen hayat suyu da vermiyorlar ona, çünkü artık onu dünyadan koparacak son çırpınışı beklemekten başka yapacak şey kalmadı. Yatağın başında kanları akan bir İsa, meşalelerin ışığında, son törene göz kulak oluyor. Kardinal zufa otuyla kutsal su serpiyor. Yatak odası balmumu, öd, pislik kokuyor. Rüzgâr sarayın sicimle eğreti bağlanmış panjurlarını sarsıyor.

Üzerinde adı yazılı mermer tabutun yıllardır onu beklediği Escorial morguna götürecekler adamı. En sevdiği yolculuktu bu, ama çok oldu kendi mezarını ziyaret edeli, hatta burnunu dışarı çıkaralı. Madrid derin çukurlar, çöp, silahlı serseriler do-

lu; manastırların sade suya çorbalarıyla yaşamlarını sürdüren askerlerse kıllarını bile kıpırdatmıyorlar kralı korumak için. Sokağa çıkmaya cesaret ettiği son seferlerde Manzanares'in çamaşırcı kadınlarıyla sokak çocukları arabanın arkasından koşarak küfredip taşladılar onu.

II. Carlos, patlak gözleri kızarmış, titriyor, sayıklıyor. Yüzyıl biterken o çarşafların altında eriyip giden küçük bir sarı et parçası; Amerika'yı fetheden hanedan işte böyle sona eriyor.

(201 ve 211)

(*Ateş Anısı*'nın birinci cildinin sonu)

KAYNAKÇA

1. Abbad y Lasierra, Agustín Íñigo, *Historia geográfica civil y natural de la isla de San Juan Bautista de Puerto Rico,* Río Piedras, Universidad, 1979.
2. Acosta Saignes, Miguel, *Vida de los esclavos negros en Venezuela,* La Habana, Casa de las Américas, 1978.
3. Acuna, René, *Introducción al estudio del Rabinal Achí.* México, UNAM, 1975.
4. Aguirre Beltrán Gonzalo, *Medicina y magia. El proceso de aculturación en la estructura colonial,* México, Instituto Nacional Indigenista, 1980.
5. Alegría, Fernando, *Lautaro, joven libertador de Arauco,* Santiago de Chile, Zig-Zag, 1978.
6. Alemán, Mateo, *Guzmán de Alfarache* (Ed. de Benito Brancaforte), Madrid, Cátedra, 1979.
7. Alonso, Dámaso, *Cancionero y romancero espaol,* Estella, Salvat, 1970.
8. Alvarado, Pedro de, *Cartas de relación,* BAE, tomo XXII, Madrid, M. Rivadeneyra, 1863.
9. Alvarez Lejarza, Emilio (Versión), *El Güegüence,* Managua, Distribuidora Cultural, 1977.
10. Amaral, Alvaro do, *O Padre José de Anchieta e a fundaçao de Sao Paulo,* San Pablo, Secretaría de Cultura, 1971.
11. Arciniegas, Germán, *Biografía del Caribe,* Buenos Aires, Sudamericana, 1951.
12. — *Amerigo y el Nuevo Mundo,* México, Hermes, 1955.
13. — *El Caballero de El Dorado,* Madrid, Revista de Occidente, 1969.
14. Arguedas, José María (Versión. Incluye texto de Pierre Duviols), *Dioses y hombres de Huarochirí,* México, Siglo XXI, 1975.
15. — (Con F. Izquierdo), *Mitos, leyendas y cuentos peruanos,* Lima, Casa de la Cultura, 1970.
16. Arias de la Canal, Fredo, *Intento de psicoanálisis de Juana Inés,* México, Frente de Afirmación Hispanista, 1972.
17. Armellada, Cesáreo de, y Carmela Bentivenga de Napolitano, *Literaturas indígenas venezolanas,* Caracas, Monte Avila, 1975.
18. Arrom, José Juan, *El teatro hispanoamericano en la época colonial,* La Habana, Anuario Bibliográrico Cubano, 1956.
19. — *Certidumbre de América,* La Habana, Anuario Bibliográfico Cubano, 1959.
20. Arteche, José de, *Elcano,* Madrid, Espasa-Calpe, 1972.
21. Arzáns de Orsúa y Vela, Bartolomé, *Historia de la Villa Imperial de Potosí* (Ed. de Lewis Hanke y Gunnar Mendoza), Providence, Brown University, 1965.
22. Asturias, Miguel Angel, *Leyendas de Guatemala,* Madrid, Salvat, 1970.

23. Balboa, Silvestre de, *Espejo de paciencia* (Prólogo de Cintio Vitier), La Habana, Arte y Literatura, 1975.
24. Ballesteros Gaibrois, Manuel, *Vida y obra de fray Bernardino de Sahagún*, León, Inst. Sahagú, 1973.
25. Barrera Vázquez, Alfredo, y Silvia Rendón (Versión e introducción), *El Libro de los Libros de Chilam Balam*, México, Fondo de Cultura Económica, 1978.
26. Bascuñán, Francisco Núñez de Pineda y, *Cautiverio feliz*, Santiago de Chile, Editorial Universitaria, 1973.
27. Bataillon, Marcel, y André Saint-Lu, *El Padre Las Casas y la defensa de los indios*, Barcelona, Ariel, 1976.
28. Benítez, Fernando, *Los primeros mexicanos. La vida criolla en el siglo XVI*, México, Era, 1962.
29. — *La ruta de Hernán Cortés*, México, FCE, 1974.
30. — *Los indios de México* (tomo v), México, Era, 1980.
31. Bowser, Frederick P., *El esclavo africano en el Perú colonial (1524/1650), México, Siglo XXI, 1977.*
32. *Boxer, C. R., Race relations in the Portuguese colonial empire (1415/1825)*, Oxford, Clarendon, 1963.
33. — *The golden age of Brazil (1695/1750)*, Berkeley, University of California, 1969.
34. Boyer, Paul, y Stephen Nissenbaum, *Salem possessed. The social origins of witchcraft*, Cambridge, Harvard University, 1978.
35. Breen, T. H., *Puritans and adventurers. Change and persistence in early America*, New York/Oxford, Oxford University, 1980.
36. Bridenbaugh, Carl, *Jamestown 1544/1699*, New York/Oxford, Oxford University, 1980.
37. Bruchac, Joseph, *Stone giants and flying heads*, New York, The Crossing, 1979.
38. Buarque de Holanda, Sérgio, 'A época colonial', en la *História Geral da Civilizaçao Brasileira (I)*, Río de Janeiro/San Pablo, Difel, 1977.
39. Cabeza de Vaca, Alvar Núnez, *Naufragios y comentarios*, Madrid, Espasa-Calpe, 1971.
40. Cadogan, León (Versión), *La literatura de los guaraníes*, México, Joaquín Mortiz, 1965.
41. Carande, Ramón, *Carlos V y sus banqueros*, Barcelona, Crítica, 1977.
42. Cardenal, Ernesto, *Antología de poesía primitiva*, Madrid, Alianza, 1979.
43. Carneiro, Edison, *O quilombo dos Palmares*, Río de Janeiro, Civilizaçao Brasileira, 1966.
44. Carpentier, Alejo, *El arpa y la sombra*, Madrid, Siglo XXI, 1979.
45. Carvajal, Gaspar de, *Relación del nuevo descubrimiento del famoso río Grande de las Amazonas*, México, FCE, 1955.
46. Cervantes Saavedra, Miguel de, *El ingenioso bidalgo don Quijote de la Mancha*, Barcelona, Sopena, 1978.
47. Cieza de León, Pedro de, *La crónica del Perú*, BAE, tomo XXVI, Madrid, M. Rivadeneyra, 1879.
48. Civrieux, Marc de, *Watunna. Mitología makiritare*, Caracas, Monte Avila,

1970.
49. Colón, Cristóbal, *Diario del descubrimiento* (Anotado por Manuel Alvar), Las Palmas, Cabildo de Gran Canaria, 1976.
50. — *Los cuatro viajes del Almirante y su testamento*, Madrid, Espasa-Calpe, 1977.
51. Cora, María Manuela de, *Kuai-Mare. Mitos aborígenes de Venezuela*, Caracas, Monte Avila, 1972.
52. Corona Núnez, José, *Mitología tarasca*, México, FCE, 1957.
53. Cossío del Pomar, Felipe, *El mundo de los incas*, México, FCE, 1975.
54. Cortés, Hernán, *Cartas de relación*, BAE, tomo XXII, Madrid, M. Rivadeneyra, 1863.
55. Cruz, Juana Inés de la, *Páginas escogidas* (Selección de Fina García Marruz), La Habana, Casa de las Américas, 1978.
56. Chacón, Torres, Mario, *Arte virreinal en Potosí*, Sevilla, Escuela de Estudios Hispanoamericanos, 1973.
57. Chang-Rodríguez, Raquel, *Prosa hispanoamericana virreinal* (Incluye texto de Mogrovejo de la Cerda), Barcelona, Hispam, 1978.
58. Chávez, Ezquiel A., *Ensayo de psicología de Sor Juana Inés de la Cruz*, Barcelona, Araluce, 1931.
59. D'Ans, André Marcel, *La verdadera Biblia de los cashinahua*, Lima, Mosca Azul, 1975.
60. Davies, Nigel, *Los aztecas*, Barcelona, Destino, 1977.
61. Deschamps, Hubert, *Piratas y filibusteros*, Barcelona, Salvat, 1956.
62. Díaz del Castillo, Bernal, *Verdadera historia de los sucesos de la conquista de la Nueva España*, BAE, tomo XXVI, Madrid, M. Rivadeneyra, 1879.
63. Di Nola, Alfonso M., *Canti erotici dei primitivi*, Roma, Lato Side, 1980.
64. Elliott, J. H., *La España imperial*, Barcelona, V. Vices, 1978.
65. Exquemelin, Alexandre O., *Piratas de América*, Barcelona, Barral, s/f.
66. Eyzaquirre, Jaime, *Historia de Chile*, Santiago, Zig-Zag, 1977.
67. — *Ventura de Pedro de Valdivia*, Madrid, Espasa-Calpe, 1967.
68. Franco, José Luciano, *La diáspora africana en el Nuevo Munda*, La Habana, Ciencias Sociales, 1975.
69. Freidas, Decio, *Palmares, la guerrilla negra*, Montevideo, Nuestra América, 1971.
70. Friede, Juan, *Bartolomé de las Casas: precursor del anticolonialismo*, México, Siglo XXI, 1976.
71. Fuentes y Guzmán, Francisco Antonio de, *Obras históricas*, Madrid, BAE, 1969 y 1972.
72. Gage, Thomas, *Viajes en la Nueva España*, La Habana, Casa de las Américas, 1980.
73. Gandía, Enrique de, *Indios y conquistadores en el Paraguay*, Buenos Aires, García Santos, 1932.
74. — *Historia de la conquista del río de la Plata y del Paraguay (1535/1556)*, Buenos Aires, García Santos, 1932.
75. Garcés, Jesús Juan, *Vida y poesía de Sor Juana Inés de la Cruz*, Madrid, Cultura Hispánica, 1953.
76. Garcilaso de la Vega, Inca, *Comentarios reales de los incas*, Madrid, BAE,

1960.
77. Garibay K., Angel María (Selección y versiones), *Poesía indígena de la altiplanicie*, México, UNAM, 1972.
78. Gerbi, Antonello, *La naturaleza de las Indias Nuevas*, México, FCE, 1978.
79. Gibson, Charles, *Los aztecas bajo el dominio español (1519/1810)*, México, Siglo XXI, 1977.
80. Godoy, Diego, *Relación a Hernán Cortés*, BAE, tomo XXII, Madrid, M. Rivadeneyra, 1863.
81. Gómara, Francisco López de, *Primera y segunda parte de la Historia General de las Indias*, BAE, tomo XXII, Madrid, M. Rivadeneyra, 1863.
82. Gómez Luaces, Eduardo, *Historia de Nuestra Señora de Regla* (Folleto), La Habana, Valcayo, 1945.
83. Gortari, Eli de, *La ciencia en la historia de México*, México, FCE, 1963.
84. Gow, Rosalind, y Bernabé Condori: *Kay Pacha*, Cuzco, Centro de Estudios Rurales Andinos, 1976.
85. Graham, R. B. Cunningham, *Pedro de Valdivia*, Buenos Aires, Inter-Americana, 1943.
86. Granada, Daniel, *Supersticiones del río de la Plata*, Buenos Aires, Guillermo Kraft, 1947.
87. Gridley, Marion E., *The story of the Haida*, New York, Putnam's, 1972.
88. Hackett, Charles Wilson, 'THe revolt of the Pueblo Indians of New Mexico in 1680', en *The Quarterly of the Texas State Historical Association*, vol. XV, nóm. 2, octubre de 1911.
89. Hammond, George P., y Agapito Rey, *The rediscovery of New Mexico (1580/1594)*, Alburquerque, University of New Mexico, 1966.
90. Hanke, Lewis, *Bartolomé de Las Casas*, Buenos Aires, EUDEBA, 1968.
91. Harris, Olivia, y Kate Young (Recopilación), *Antropología y feminismo*, Barcelona, Anagrama, 1979.
92. Henestrosa, Andrés, *Los hombres que dispersó la danza*, La Habana, Casa de las Américas, 1980.
93. Hernández Sánchez-Barba, M., *Historia de América*, Madrid, Alhambra, 1981.
94. Jara, Alvaro, *Guerra y sociedad en Chile*, Santiago de Chile, Editorial Universitaria, 1961.
95. — 'Estructuras coloniales y subdesarrollo en Hispanoamérica', en *Journal de la Société des Américanistes*, tomo LXV, París, 1978.
96. Jerez, Francisco de, *Verdadera relación de la conquista del Perú y provincia del Cuzco, BAE, tomo XXVI, Madrid, M. Rivadeneyra, 1879.*
97. Kirkpatrick, F. A., *Los conquistadores españoles*, Madrid, Espasa-Calpe, 1970.
98. Konetzke, Richard, *América Latina (II). La época colonial*, Madrid, Siglo XXI, 1978.
99. — *Descubridores y conquistadores de América*, Madrid, Gredos, 1968.
100. Krickeberg, Walter, *Mitos y leyendas de los aztecas, incas, mayas y muiscas*, México, FCE, 1971.
101. Labat, Jean-Baptiste, *Viajes a las islas de la América* (selección de Fran-

cisco de Oraá), La Habana, Casa de las Américas, 1979.
102. Las Casas, Bartolomé de, *Brevísima relación, de la destrucción de las Indias*, Barcelona, Fontamara, 1979.
103. — *Historia de las Indias*, México, FCE, 1951.
104. — *Apologética historia de las Indias*, México, UNAM, 1967.
105. Lafone Quevedo, Samuel A., 'El culto de Tonapa', en *Tres relaciones de antigüedades peruanas*, de Santillán, Valera y Santacruz Pachacuti, Asunción, Guarania, 1950.
106. Leal, Rine, *La selva oscura*, La Habana, Arte y Literatura, 1975.
107. León-Portilla, Miguel, *El reverso de la Conquista. Relaciones aztecas, mayas e incas*, México, Joaquín Mortiz, 1964.
108. — *Los antiguos mexicanos*, México, FCE, 1967.
109. — *Culturas en peligro*, México, Alianza Editorial Mexicana, 1976.
110. — *La filosofía náhuatl*, Mexico, UNAM, 1958.
111. Lévi-Strauss, Claude, *Lo crudo y lo cocido (Mitológicas, I)*, México, FCE, 1978.
112. — *De la miel a las cenizas (Mitológicas, II)*, México, FCE, 1978.
113. — *El origen de las maneras de mesa* (Mitológicas, *IV)*, México, Siglo XXI, 1976.
114. — *El hombre desnudo (Mitológicas, IV)*, México, Siglo XXI, 1976.
115. Lewin, Boleslao, *La Inquisición en Hispanoamérica*, Buenos Aires, Proyección, 1962.
116. Lewis, D. B. Wyndhan, *Carlos de Europa, emperador de Occidente*, Madrid, Espasa-Calpe, 1962.
117. Leydi, Roberto, Arrigo Polillo y Tommaso Giglio, *Piratas, corsarios y filibusteros*, Barcelona, Maucci, 1961.
118. Lipschutz, Alejandro, *El problema racial en la conquista de América, México, Siglo XXI, 1975.*
119. — *Perfil de Indoamérica de nuestro tiempo*, Santiago de Chile, Andrés Bello, 1968.
120. Lockhart, James, y Enrique Otte, *Letters and people of the Spanish Indies. The sixteenth century*, Cambridge, Cambridge University, 1976.
121. Lohmann Villena, Guillermo, *El conde de Lemos, virrey del Perú*, Madrid, Escuela de Estudios Hispanoamericanos, 1946.
122. — *El arte dramático en Lima durante el Virreinato*, Madrid, Escuela de Estudios Hispanoamericanos, 1945.
123. López, Casto Fulgencio, *Lope de Aguirre, el Peregrino*, Barcelona, Plon, 1977.
124. López-Baralt, Mercedes, 'Guamán Poma de Ayala y el arte de la memoria en una crónica ilustrada del siglo XVII', en *Cuadernos Americanos*, México, mayo/junio de 1979.
125. — *La crónica de Indias como texto cultural: policulturalidad y articulación de códigos semióticos múltiples en el arte de reinar de Guamán Poma de Ayala* (Yayınlanmamış).
126. — *El mito taíno: Raíz y proyecciones en la Amazonia continental*, Río Piedras, Huracán, 1976.
127. Mannix, Daniel P., y M. Cowley, *Historia de la trata de negros*, Madrid,

Alianza, 1970.
128. Maranón, Gregoria, *El conde-duque de Olivares (La pasión de mandar)*, Madrid, Espasa-Calpe, 1936.
129. Marchant, Alexander, *From barter to slavery*, Baltimore, Johns Hopkins, 1942.
130. Marino de Lobera, Pedro, *Crónica del Reino de Chile*, Santiago de Chile, Editorial Universitaria, 1979.
131. Marmolejo, Lucio, *Efemérides guanajuatenses* (t. I), Guanajuato, Universidad, 1967.
132. Marriott, Alice, y Carol K. Rachlin, *American Indian mythology*, New York, Apollo, 1968.
133. Martínez José Luis, *El mundo antiguo, VI. América antigua*, México, Secretaría de Educación, 1976.
134. Martínez Fivee, Rogelio (Selección), *Poesía anónima africana*, Madrid, Miguel Castellote, s/f.
135. Martínez Peláez, Severo, *La patria del criollo*, San José de Costa Rica, EDUCA, 1973.
136. McLuhan, T. C. (Derleyen), *Touch the Earth (A self-portrait of Indian existence)*, New York, Simon and Schuster, 1971.
137. Medina, José Toribio, *Historia del Tribunal de la Inquisición de Lima (1569/1820)*, Santiago de Chile, Fondo Histórico y Bibliográfico J. T. Medina, 1956.
138. — *Historia del Santo Oficio de la Inquisición en México*, Santiago, Elzeviriana, 1905.
139. — *Historia del Tribuna del Santo Oficio de la Inquisición en México*, Santiago, Elzeviriana, 1905.
140. — *El Tribunal del Santo Oficio de la Inquisición en las provincias del Plata*, Santiago, Elzeviriana, 1900.
141. Mendoza, Diego de, *Chronica de la Provincia de S. Antonio de los Charcas...*, Madrid, s/e, 1664.
142. Méndez Pereira, Octavio, *Núnez de Balboa*, Madrid, Espasa-Calpe, 1975.
143. Montoya, Antonio Ruiz de, *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*, Bilbao, El Mensajero, 1892.
144. Morales, Ernesto, *Leyendas guaraníes*, Buenos Aires, El Ateneo, 1929.
145. Morales Padrón, Francisco, *Jamaica espanola*, Sevilla, Escuela de Estudios Hispanoamericanos, 1952.
146. More, Thomas, *Utopía* (Ed. bilingüe. Indroducción de Joaquim Mallafré Gabaldá), Barcelona, Bosch, 1977.
147. Mörner, Magnus, *Historia social latinoamericana (Neuvos enfoques)*, Caracas, Universidad Católica Andrés Bello, 1979.
148. — *La Corona espanola y los foráneos en los pueblos de indios de América*, Estocolmo, Instituto de Estudios Ibero-Americanos, 1970.
149. Mousnier, Roland, *Historia general de las civilizaciones. Los siglos XVI y XVII*, Barcelona, Destino, 1974.
150. Murra, John V., *La organización económica del Estado inca*. México, Siglo XXI, 1978.

151. — *Formaciones económicas y políticas del mundo andino*, Lima, Instituto de Estudios Peruanos, 1975.
152. Nabokov, Peter (Selección), *Native American Testimony*, New York, Harper and Row, 1978.
153. Nash, Gary B., *Red, white and black. The peoples of early America*, New Jersey, Prentice-Hall, 1974.
154. Nebrija, Elio Antonio de, *Vocabulario espanol-latino* (Edición facsimilar), Madrid, Real Academia Espanola, 1951.
155. Oberem, Udo, 'Notas y documentos sobre miembros de la familia del Inca Atahualpa en el siglo XVI', en *Estudios etno-históricos del Ecuador*, Casa de la Cultura Ecuatoriana, Núcleo del Guayas, 1976.
156. — *Los quijos*, Otavalo, Instituto Otavaleno de Antropología, 1980.
157. Ocana, Diego de, *Un viaje fascinante por la América hispana del siglo XVI* (anotada por fray Arturo Alvarez), Madrid, Stvdivm, 1969.
158. Oliva de Coll, Josefina, *La resistencia indígena ante la conquista*, México, Siglo XXI, 1975.
159. Ortiz, Fernando, *Contrapunteo cubano del tabaco y el azuúcar*, La Habana, Consejo Nacional de Cultura, 1963.
160. — *Los negros esclavos*, La Habana, Ciencias Sociales, 1975.
161. — *Historia de una pelea cubana contra los demonios*, La Habana, Ciencias Sociales, 1975.
162. Ortiz Rescaniere, Alejandro, *De Adaneva a Inkarrí*, Lima, Retablo de Papel, 1973.
163. Otero, Gustavo Adolfo, *La vida social del coloniaje*, La Paz, La Paz, 1942.
164. Otero Silva, Miguel, *Lope de Aguirre, príncipe de la libertad*, Barcelona, Seix Barral, 1979.
165. Oviedo y Banos, José de, *Los Bélzares. El tirano Aguirre. Diego de Losada*, Caracas, Monte Avila, 1972.
166. Oviedo y Valdés, Gonzalo Ferández de, *Historia general ya natural de las Indias*, Madrid, Real Acedemia de la Historia, 1851.
167. Palma, Ricardo, *Tradiciones peruanas* (primera y segunda selección), Buenos Aires, Espasa-Calpe, 1938 y 1940.
168. Pané, Ramón, *Relación acerca de las antigüedades de los indios* (Ed. de José Juan Arrom), México, Siglo XXI, 1974.
169. Parry, J.H., y Philip Sherlock, *Historia de las Antillas*, Buenos Aires, Kapelusz, 1976.
170. Paz, Ramó, *Mitos, leyendas y cuentos guajiros*, Caracas, Instituto Agrario Nacional, 1972.
171. Peixoto, Afranio, *Breviario da Bahía*, Río de Janeiro, Agir, 1945.
172. Pereira Salas, Eugenio, *Apuntes para la historia de la cocina chilena*, Santiago de Chile, Editorial Universitaria, 1977.
173. — *Juegos y alegrías coloniales en Chile*, Santiago, Zig-Zag, 1947.
174. Péret, Benjamin, *Anthologie des mythes, légendes et contes populaires d'Amérique*, París, Albin Michel, 1960.
175. Pérez Embid, Florentino, *Diego de Ordás, compañero de Cortés y explorador del Orinoco*, Sevilla, Escuela de Estudios Hispanoamericanos, 1950.

176. Phelan, John Leddy, *The kingdom of Quito in the seventeenth century*, Madison, Univ. of California, 1970.
177. — *The millennial kingdom of the Franciscans in the New World*, Berkeley, Univ. of California, 1970.
178. Plath, Oreste, *Geografía del mito y la leyenda chilenos*, Santiago de Chile, Nascimento, 1973.
179. Poma de Ayala, Felipe Guamán, *Nueva corónica y buen gobierno* (edic. facsimilar), Parús, Institut d'Ethnologie, 1936.
180. Portigliotti, Giuseppe, *Los Borgia*, Madrid, J. Gil, 1936.
181. Portuondo, Fernando, *El segundo viaje del descubrimiento* (cartas de Michele de Cúneo y Alvarez Chanca), La Habana, Ciencias Sociales, 1977.
182. Prado, Juan José, *Leyendas y tradiciones guanajuatenses*, Guanajuato, Prado Hnos., 1953.
183. Quevedo, Francisco de, *Obras completas*, Madrid, Aguilar, 1974.
184. Quintana, Manuel J., *Los conquistadores*, Buenos Aires, Suma, 1945.
185. — *Vida de Francisco Pizarro*, Madrid, Espasa-Calpe, 1959.
186. Ramos Smith, Maya, *La danza en México durante la época colonial*, La Habana, Casa de las Américas, 1979.
187. Real, Cristóbal, *El corsario Drake y el imperio espanol*, Madrid, Editora Nacional, s/f.
188. Recinos, Andrián (versión), *Popol Vuh. Las antiguas historias del Quiché, México, FCE, 1976.*
189. Reichel-Dolmatoff, Gerardo y Alicia, *Estudios antropológicos*, Bogotá, Inst. Colombiano de Cultura, 1977.
190. Reyes, Alfonso, *Medallones*, Buenos Aires, Espasa-Calpe, 1952.
191. Rivet, Paul, *Etnographie ancienne de l'Équateur*, París, *Gauthier-Villars, 1912.*
192. Roa Bastos, Augusto (comp.), *Las culturas condenadas*, México, Siglo XXI, 1978.
193. Rodrigues, Nina, *Os africanos no Brasil*, San Pablo, Cía. Editora Nacional, 1977.
194. Rodríguez Fresle, Juan, *El carnero de Bogotá*, Bogot , Ed. Colombia, 1926.
195. Rodríguez Marín, Francisco, *El Quijote. Don Quijote en América*, Madrid, Hernando, 1911.
196. — *Cantos populares, espanoles*, Sevilla, Alvarez, 1882/3.
197. Rothenberg, Jerome, *Shaking the Pumpkin. Traditional Poetry of the Indian North Americas*, New York, Doubleday, 1972.
198. Rowse, A. L., *The England of Elizabeth*, Londres, Cardinal, 1973.
199. Rubio Mañé, J. Ignacio, *Introducción al estudio de los virreyes de Nueva España (1535/1746), México, UNAM, 1959.*
200. Sahagún, Bernardino de, *Historia general de las cosas de la Nueva España* (anotado por Angel M.ª Garibay K.), México, Porrúa, 1969.
201. Salas, Horacio, *La España barroca*, Madrid, Altalena, 1978.
202. Salazar Bondy, Sebastián (selección), *Poesía quechua*, Montevideo, Arca, 1978.
203. Sapper, Karl, 'El infierno de Masaya', en *Nicaragua en los cronistas de*

Indias, varios autores, Managua, Banco de América, 1975.
204. Segal, Charles M., y David C. Stineback, *Puritans, Indians and manifest destiny*, New York, Putnam's, 1977.
205. Sejourné, Laurette, *América Latina, I. Antiguas culturas precolombinas*. Madrid, Siglo XXI, 1978.
206. — *Pensamiento y religión en el México antiguo*, México, FCE, 1957.
207. Sheehan, Bernard, *Savagism and Civility*, Cambridge, Cambridge University, 1980.
208. Sodi, Demetrio, *La literatura de los mayas*, México, Mortiz, 1964.
209. Teitelboim, Volodia, *El amanecer del capitalismo y la conquista de América*, La Habana, Casa de las Américas, 1979.
210. Tibón, Gutierre, *Historia del nombre y de la fundación de México*, México, FCE, 1975.
211. Tizón, Héctor, *La España borbónica*, Madrid, Altalena, 1978.
212. Toscano, Salvador, *Cuauhtémnoc*, México, FCE, 1975.
213. Valle-Arizpe, Artemio de, *Historia de la ciudad de México según los relatos de sus cronistas*, México, Jus, 1977.
214. Vargas, José Maróa, *Historia del Ecuador. Siglo XVI*, Quito, Universidad Católica, 1977.
215. — (Düzenleyen) *Arte colonial de Ecuador*, Quito, Salvat Ecuatoriana, 1977.
216. Velasco, Salvador, *San Martín de Porres*, Villava, Ope, 1962.
217. Vianna, Helio, *História do Brasil*, San Pablo, Melhoramentos, 1980.
218. Vicens Vives, J. (director), *Historia de España y América*, Barcelona, Vicens Vives, 1977.
219. Von Hagen, Víctor W. *El mundo de los mayas*, México, Diana, 1968.
220. — *Culturas preincaicas*, Madrid, Guadarrama, 1976.
221. Wachtel, Nathan, *Los vencidos. Los indios del Perú frente a la conquista española (1530/1570)*, Madrid, Alianza, 1976.
222. Wallace, anthony F. C., 'Dreams and the wishes of the soul: a type of psychoanalytic theory among the seventeenth century Iroquois', en *The American Anthropologist*, 60 (2), 1958.
223. Watt, Montgomery, *Historia de la España islámica*, Madrid, Alianza, 1970.
224. William, Eric, *Capitalismo y esclavitud*, Buenos Aires, Siglo XX, 1973.
225. Wolf, Eric, *Pueblos y culturas de Mesoamérica*, México, Era, 1975.
226. Zavala, Silvio, *El mundo americano en la época colonial*, México, Porrúa, 1967.
227. — *Ideario de Vasco de Quiroga*, México, El Colegio de México, 1941.

Eduardo Galeano

YARATILIŞ

ATEŞ ANILARI 1

Latin Amerika'nın yalnızca altın ve gümüşünün, nitrat ve kavucuğunun, bakır ve petrolünün değil, belleğinin de çalınmış olduğuna inanan *Eduardo Galeona*, üç kitaptan oluşan '*Ateş Anıları*' (Memoria del Fuego) ile Latin Amerika'ya belleğini yeniden kazandırmayı amaçlıyor. *Yaratılış* (Los Nacimientos), bu üçlünün ilk kitabı. Kolomb öncesi söylencelerle başlayıp Kolomb'la eyleme dönüşen 'Fetihler Dönemi' anlatılıyor bu kitapta. 1700'lere kadar geliniyor. Bundan sonrasını, *Yüzler ve Maskeler* ve *Rüzgârın Yüzyılı* adlı 'Ateş Anıları'nın ikinci ve üçüncü kitaplarında bulacaksınız. *Eduardo Galeano*, okullarda okuduğumuz, içinde gerçek hayata yer vermeyen ölü bir tarihe, hayatın gerçek soluğunu üflüyor. Bu kitabı büyüleyici bulanlar, onun adını John Don Passos ve Gabriel García Márquez ile birlikte anıyorlar. Bu üçlemenin ikinci ve üçüncü kitaplarını da ardı ardına yayımlıyoruz.

Kapaktaki resim: JOHN RUSH